UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

ȘCOALA DOCTORALĂ FILOLOGIE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 821.135.1(478).09(043.3)

MELNIC SVETLANA

RETORICA FICȚIUNII ȘI A AUTENTICITĂȚII ÎN MEMORIALISTICA DETENȚIEI (ALEXEI MARINAT)

Specialitatea: 622.01. Literatură română

Teză de doctor în filologie

Conducător științific: **Vrabie Diana**, doctor în filologie, conferențiar universitar

Autor:

BĂLȚI, 2021

CUPRINS

ADNOTARE

Melnic Svetlana, Retorica ficțiunii și a autenticității în memorialistica detenției (Alexei Marinat). Teză de doctorat în filologie la specialitatea 622.01. - Literatură română, Bălți, 2021

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 232 de titluri, 21 anexe, 152 de pagini de text de bază, declarația de asumare a răspunderii, CV-ul autoarei.
Rezultatele tezei sunt reflectate în 11 lucrări științifice.
Cuvinte-cheie: ficțiune, autenticitate, literaritate, literatură autobiografică, diaristică, memorialistică, memorie, confesiune, experiență, biografism, detenție, exil, Gulag, timp carceral, spațiu al detenției, concentraționar, identitate narativă, autor, narator, personaj, lector, pact autobiografic, Alexei Marinat, martor, sine, comunism, represiune.
Domeniul de studiu: Literatura română
Scopul cercetării rezidă în crearea unei sinteze a memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat prin prisma retoricii ficțiunii și a autenticității și propunerea unui suport teoretico-practic pentru cercetarea memorialisticii de detenție în calitate de creație cu virtuți literare.
Obiectivele cercetării: sistematizarea cercetărilor teoretice referitoare la conceptele de ficțiune și autenticitate în cadrul memorialisticii de detenție; prezentarea experienței Gulagului și a regimului comunist de tortură prin prisma studiului unui corpus de lucrări autobiografice; definirea statutului ontologic al *sinelui auctorial* în memorialistica detenției; reconstituirea biografiei carcerale a lui Alexei Marinat; identificarea elementelor autenticiste în memorialistica scriitorului prin raportare la autentificarea cronotopului, mărturiile contemporanilor și documentele oficiale; aplicarea interviului narativ și biografic în calitate de instrument de evaluare a autenticității informațiilor documentare prezentate în memorialistica lui Alexei Marinat; valorizarea aspectului literar al memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat prin identificarea și comentarea procedeelor artistice.
Noutatea științifică și originalitatea lucrării rezidă în realizarea, pentru prima dată, în spațiul academic din Republica Moldova, a unei analize exhaustive a memorialisticii detenției lui Alexei Marinat prin prisma valorii estetice și literare a acesteia; analiza unui material ilustrativ documentar inedit cu referință la memorialistica scriitorului, conjugată cu cercetări din domeniul psihologiei, teoriei literaturii, istoriei, sociologiei, antropologiei.
Rezultatele științifice obținute constau în crearea unei viziuni de ansamblu a memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat și argumentarea valorii literare a acesteia, care ar servi drept reconsiderare a creației memorialistice a scriitorului și a importanței acesteia pentru înțelegerea, analiza și interpretarea memoriei colective și a sinelui auctorial.
Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei constă în identificarea și definirea principalelor concepte operaționale și instrumente de analiză a memorialisticii de detenție prin prisma valorii documentare și literare. Lucrarea propune o analiză a lucrărilor memorialistice de detenție ale lui Alexei Marinat în condițiile istorice care au dat naștere conceptelor de subiect, sine și autor în calitate de entități suverane și independente într-un text autenticist. Constituind o bază de instrumente terminologice și metodologice actualizate, definite și clarificate, cercetarea va putea fi utilă oricărui cercetător științific, critic, istoric literar, cadru didactic, interesat de problematica literaturii de detenție. Studiul deschide multiple direcții și posibilități de cercetare inter- și trans-disciplinare.
Implementarea rezultatelor științifice. Ideile de bază ale acestui studiu au fost prezentate în cadrul unor conferințe științifice din țară și de peste hotare, rezultatele cercetării fiind reflectate în unsprezece articole apărute în reviste științifice de profil, naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Мельник Светлана, Риторика вымысла и аутентичности в тюремных мемуарах (Алексей Маринат). Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 622.01- румынская литература, Бэлць, 2021

Структура диссертации: введение, 3 главы, выводы и рекомендации, библиография – 232 источников, 21 приложений, 152 страницы основного текста, декларация об ответственности, CV автора.

Результаты исследования отражены в 11 научных работах.

Ключевые слова: вымысел, аутентичность, литературность, автобиографичная литература, диаристика, мемориалистика, воспоминание, признание, опыт, биографизм, тюремное заключение, изгнание, Гулаг, тюремное время, место заключения, концентрационное, нарративная идентичность, автор, рассказчик, персонаж, лектор, автобиографический пакт, Алексей Маринат, очевидец, авторское «я», коммунизм, репрессии.

Область исследования: Румынская литература

Цель исследования: создать синтез воспоминаний о тюремном заключении Алексея Марината через призму риторики вымысла и аутентичности и предложить теоретико-практическое обоснование исследования воспоминаний о заключениях как творения с литературными достоинствами.

Задачи исследования: систематизация теоретических работ относительно концептов вымысла и аутентичности в тюремных мемуарах; презентация опыта ГУЛАГа и коммунистического режима пыток через изучение корпуса автобиографических произведений; определение онтологического статуса авторского «я» в воспоминаниях о заключении; реконструкция тюремной биографии Алексея Марината; выявление аутентичных элементов в мемуарах писателя посредством установления подлинности хронотопа, свидетельств современников и официальных документов; применение повествовательно-биографического интервью как инструмента оценки достоверности документальной информации, представленной в мемуарах Алексея Марината; демонстрация литературного характера мемуаров Алексея Марината о тюремном заключении путем выявления художественных процедур.

Научная новизна и оригинальность исследования заключается в реализации исчерпывающего анализа мемориалистики заключения Алексея Марината с точки зрения его эстетической и литературной ценности впервые в академическом пространстве Р. Молдова; в анализе оригинального документального иллюстративного материала со ссылкой на мемуары писателя, совмещенного с исследованиями в области психологии, теории литературы, истории, социологии, антропологии.

Полученные научные результаты заключаются в создании обзора мемориалистики заключения Алексея Марината и аргументировании ее литературной ценности, что служит переосмыслением мемориалистического творчества писателя и его важности для понимания, анализа и интерпретации коллективной памяти и авторского «я».

Теоретическая значимость и прикладная ценность диссертации заключаются в выявлении и определении основных операционных концепций и инструментов для анализа мемориалистики заключения с точки зрения документальной и литературной ценности. В исследовании предлагается анализ мемориальных работ Алексея Марината в исторических условиях, которые породили в аутентичном тексте концепции субъекта, авторского «я» и автора как суверенных и независимых субъектов. Составляя базу обновленных, определенных и уточненных терминологических и методических инструментов, исследование будет полезно любому научному исследователю, критику, историку литературы, учителю, интересующемуся проблемой литературы о заключении. Исследование открывает множество направлений для междисциплинарных и транс дисциплинарных исследований.

Внедрение научных результатов. Основные идеи этого исследования были представлены на научных конференциях в стране и за рубежом, результаты исследования отражены в одиннадцать статьях, опубликованных в научных журналах, как национальных, так и международных.

ANNOTATION

Melnic Svetlana, The Rhetoric of Fiction and Authenticity of Detention Memoirs (Alexei Marinat), Doctoral Thesis in Philology (speciality 622.01. - Romanian Literature), Balti, 2021

Structure of the thesis: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography including 232 sources, 21 annexes, 152 pages of main text, declaration of assumption of responsibility, author's CV.

The results of the thesis have been reflected in 11 scientific papers.

Key words: fiction, authenticity, literariness, autobiographical literature, diary writing, memorialistic literature, memory, confession, experience, biographism, detention, exile, Gulag, carceral time, space of detention, concentration, narrative identity, author, narrator, character, reader, autobiographical pact, Alexei Marinat, witness, self, communism, repression.

Field of study: Romanian Literature

The purpose of the thesis lies in creating a synthesis of Alexei Marinat's detention memoirs in terms of the rhetoric of fiction and authenticity and proposing a theoretical-practical support for research on detention memoirs as creations of literary virtues.

The objectives of the research: systematization of theoretical contributions regarding the concepts of fiction and authenticity in detention memoirs; presentation of the Gulag experience and the communist regime of torture in the light of autobiographical study; defining the ontological status of the *auctorial self* in the detention memoirs; reconstruction of Alexei Marinat's prison biography; identifying the authentic elements in writer's memoirs by referring to the authentication of the chronotope, the testimonies of contemporary people and the official documents; the application of the narrative and biographical interview as a tool for evaluating the authenticity of the documentary information presented in Alexei Marinat's memoirs; demonstrating the literary aspect of Alexei Marinat's detention memoirs by identifying and analysing the artistic devices.

The scientific novelty and originality of the thesis resides in the realization, for the first time in the academic space of the Republic of Moldova, of an exhaustive analysis of Alexei Marinat's detention memoirs through the prism of their aesthetic and literary value; the analysis of an original documentary illustrative material with reference to writer's memoirs, combined with research in the field of psychology, literary theory, history, sociology, anthropology.

The scientific results obtained reside in creating an overview of Alexei Marinat's detention memoirs and arguing their literary value, which serves as a reconsideration of writer's memoir creation and its importance for understanding, analysing and interpreting the collective memory and the authorial self.

Theoretical and practical importance of the thesis consists in identifying and defining the main operational concepts and tools for analysing the detention memoirs in terms of documentary and literary value. The paper proposes an analysis of Alexei Marinat's detention memoirs in the historical conditions that gave rise to the concepts of subject, self and author as sovereign and independent entities in an authentic text. Constituting a base of updated, defined and clarified terminological and methodological tools, the research will be useful to any scientific researcher, critic, literary historian, teacher, interested in the subject-matter of detention literature. The study opens up multiple directions and possibilities for inter- and trans-disciplinary research.

Implementation of scientific results. The main ideas of this research were presented at scientific conferences in the country and abroad, the research results being reflected in eleven articles published in national and international scientific journals.

INTRODUCERE

Actualitatea temei de cercetare. Tema proiectului de cercetare *Retorica ficțiunii și a autenticității în memorialistica detenției (Alexei Marinat)* este una actuală și necesară pentru procesul de recuperare și reevaluare a literaturii detenției din Republica Moldova. Căderea regimului comunist a determinat publicarea unor serii de cărți, articole, interviuri, mărturii ale experienței carcerale, care au pus la dispoziția cititorului posibilitatea recuperării unor mărturii valoroase, dar și a reabilitării demnității umane, a dreptului la neuitare și libertate. Așteptările legate de publicarea literaturii memorialistice de sertar, de *samizdat*, în măsură să readucă în actualitate evenimentele istorice și să releve „gândirea captivă" a deținuților politici, au fost mari, dar cercetătorii din spațiul basarabean nu au reușit să valorifice suficient aceste segmente literare, în comparație cu colegii lor din alte țări. Se face simțită lipsa unui studiu care ar clarifica multiplele ambiguități și confuzii terminologice și care ar oferi totodată o prezentare panoramică a celor mai importante lucrări memorialistice de detenție. În mod inevitabil, este nevoie de un studiu critic ce ar sistematiza varietatea teoriilor despre acest gen literar și care s-ar constitui într-o sursă concludentă pe această temă, oferind un instrumentar teoretico-metodologic adecvat. Memorialistica de detenție necesită o cercetare complexă, din perspectiva mai multor discipline: sociologie, sociocritică, psihologie, psihanaliză, antropologie, psihocritică ș.a. Un studiu fundamental în domeniul memorialisticii detenției ar presupune o activitate de sincronizare a științei literare din Republica Moldova cu realizările științifice internaționale în domeniu, întrucât memorialistica detenției așază experiența auctorială în orizontul cunoașterii propriului *sine*, reactualizând coordonatele regimului totalitar comunist care „a urmărit să transforme individul într-o simplă rotiță din imensa mașinărie a despotismului partidului unic" [18, p. 9].

Astfel, prezenta cercetare răspunde nevoii imperioase de a avea un studiu de sinteză asupra memorialisticii de detenție, un studiu care ar oferi un tablou de ansamblu asupra jurnalului și al scrierilor memorialistice ale lui Alexei Marinat din perspectiva recuperării și valorificării realității social-istorice din spațiul basarabean, dar și a reevaluării aspectului literar al paginilor de detenție ale scriitorului. Cert este că opera lui Alexei Marinat poate fi redescoperită datorită mărturiei singulare și experienței traumatice consemnate în memorialistica sa, dar și grație forței artistice prin care a fost transmisă experiența carcerală.

Ipotezele după care ne conducem este că narațiunea memorialistică, ca parte a literaturii de mărturisire, permite autorului să aducă coordonatele timpului, spațiului și eului într-un cadru unitar, astfel încât sursele din spatele acestor reprezentări să devină vizibile empiric pentru ulterioara analiză a identității naratorului și, în consecință, a *sinelui* auctorial. Literatura memorialistică a lui Alexei Marinat conține trăsături stilistice și estetice bine definite,

constituindu-se nu doar într-un material documentar important, dar și într-un produs literar de valoare, situabil în sfera estetică a literaturii de mărturisire. Important este că intenția literară a memorialistului este nu doar să se adreseze cititorului, ci să se prezinte pe *sine* publicului. Acest proiect memorialistic al autorului are misiunea de a provoca cititorul să-l observe și să-l descopere. În acest caz, autoritatea autorului este reflectată în identitatea acestuia, în existența lui autentică, descoperită prin narațiune. Și aici, autentica trăire a evenimentelor terifiante se mută în text.

Scopul și obiectivele cercetării constau în realizarea, pentru prima dată în spațiul cercetării românești din Republica Moldova, a unei lucrări asupra memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat prin prisma retoricii ficțiunii și a autenticității și propunerea unui suport teoretico-practic pentru cercetările memorialisticii de detenție în calitate de document istoric și produs estetic. În ultimele decenii au apărut mai multe studii și lucrări consacrate memorialistului basarabean Alexei Marinat, dar, deocamdată, nu există încă o lucrare de ansamblu asupra memoriilor de detenție ale scriitorului. *Demersul fundamental* al cercetării noastre este să propunem o abordare particulară a retoricii memorialisticii de detenție a scriitorului Alexei Marinat prin prisma ideii de literatură autobiografică, oferind o evaluare a contribuțiilor criticii literare, consacrate memorialistului și, propunând, în același timp, o interpretare personală a autenticității memoriilor scriitorului, nu doar în calitate de document istoric, dar și de lucrare cu virtuți literare. Scopul pe care îl urmărim constă în crearea unui imbold pentru cercetătorii din Republica Moldova de a reanima de o asemenea manieră preocuparea științifică pentru valorificarea mărturiilor literaturii carcerale încât aceasta să le deschidă perspective de colaborare solidă în plan internațional. Realizarea scopului propus s-a fundamentat pe următoarele *obiective* principale:

- sistematizarea cercetărilor teoretice referitoare la conceptele de ficțiune și autenticitate în cadrul memorialisticii de detenție și fixarea lor într-o viziune coerentă și funcțională;
- configurarea experienței Gulagului și a regimului comunist de tortură prin prisma studiului unui corpus de lucrări autobiografice;
- definirea statutului ontologic al *sinelui auctorial* în memorialistica detenției;
- reconstituirea biografiei carcerale a lui Alexei Marinat;
- identificarea faptelor relevante în memorialistica scriitorului prin raportare la autentificarea cronotopului, mărturiile contemporanilor și documentele oficiale;
- aplicarea interviului narativ și biografic în calitate de instrument de evaluare a autenticității evenimentelor evocate în memorialistica lui Alexei Marinat;
- valorizarea aspectului literar al memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat prin identificarea și comentarea procedeelor artistice.

Noutatea și originalitatea științifică constau în: realizarea, pentru prima dată, în spațiul academic din Republica Moldova, a unei cercetări dedicate memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat prin prisma documentului istoric și a valorii estetice și literare a acesteia; analiza unui material ilustrativ documentar inedit cu referință la memorialistica scriitorului, conjugată cu cercetări din domeniul psihologiei, teoriei literaturii, istoriei, sociologiei, antropologiei.

În pofida faptului că subiectul memoriilor lui Alexei Marinat a fost explorat și documentat din unghiuri diferite, acesta nu are deocamdată relevanța publică meritată. Până în prezent nu există un studiu edificator asupra memorialisticii detenției lui Alexei Marinat care ar scoate în evidență valoarea sa estetică, literară și istorică, în contextul literaturii române de detenție din Republica Moldova. De asemenea, subliniem precaritatea studiilor referitoare la dialogul ficțiunii cu autenticitatea în memorialistica detenției prin prisma literarității (singura în măsură să prezinte aspectul dat fiind lucrarea Ruxandrei Cesereanu), analiza acesteia fiind axată mai degrabă pe latura didacticistă, documentară (Dan C. Mihăilescu) sau de reeducare (Mihai Rădulescu).

Ținem să menționăm că în anexele lucrării de față am inclus un bogat material documentar, prezentat în premieră publicului, colectat din varii surse și, în mare măsură, oferit de Andrei Marinat, fiul scriitorului, din arhiva personală a memorialistului. Acest suport documentar inedit include interviuri personale nepublicate, scrisori, jurnale în manuscris ale memorialistului, fotografii, obiecte realizate de deținuți în Gulag, referințe la filme documentare, realizate după 1989 și la cele din arhiva scriitorului, documente originale din dosarul deținutului Alexei Marinat, acte privind reabilitarea scriitorului etc., care întregesc biografia scriitorului. Unele mărturii documentare analizate au fost publicate în cadrul unor cercetări și site-uri specializate în publicarea de materiale de arhivă și memorii. Aceste materiale completează imaginea personalității autorului, oferind o privire de ansamblu asupra fenomenului detenției, în general. Un spor de valoare obține actuala cercetare prin abordarea analizei complementare a cercetărilor interdisciplinare efectuate în psihologie, teoria literaturii, istorie, sociologie, antropologie, etc. O preocupare aparte îi revine în lucrare instrumentelor de analiză a textului memorialistic sub aspectul literarității sale.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării a tezei constă în identificarea și redefinirea principalelor concepte operaționale și instrumente de analiză a memorialisticii de detenție. Lucrarea propune o analiză a lucrărilor memorialistice de detenție ale lui Alexei Marinat prin argumentarea valorii literare a acestora în condițiile istorice și literare care au generat conceptele de *subiect*, *sine* și *autor* în calitate de entități suverane într-un text autenticist, dar și a suscitării unui imaginar de grad secund, constituind un suport teoretic și metodologic pentru cercetătorii din domeniul istoriei și criticii literare a detenției. Fiecare creație literară este o articulare a relațiilor dintre texte, un produs al intertextualității, o împletire a tot ceea ce a fost deja

produs în literatură sub aspectul său discontinuu. Fiecare subiect, fiecare autor, fiecare *sine* constituie articularea unei inter-subiectivități structurate în cadrul și în jurul discursurilor disponibile în orice moment al timpului, aspect valabil și pentru literatura de detenție.

Studiul poate servi drept reper teoretic, istoric, metodologic și ca îndreptar practic pentru cercetătorii din domeniul literaturii, interesați de analiza și interpretarea discursului confesiv.

Suportul metodologic și teoretico-științific. În cercetarea problemei memorialisticii de detenție am ținut cont de principiile științifico-metodologice, caracteristice oricărei cercetări științifice, dar și de limbajul teoretic specific studiilor literare. La baza metodologiei studiului literaturii de detenție au stat metodele de cercetare ale mai multor discipline. Lucrarea utilizează metode care provin din eșafodajul teoretic al altor cercetări din domeniul științelor umaniste (sociologie, istorie, psihologie). După scopul urmărit, cercetarea de față intenționează să fie una teoretico-practică, pentru că sintetizează informațiile disponibile la tema memorialisticii de detenție și oferă soluții aplicative sub forma unor algoritmi de lectură. În prima parte a lucrării, au fost utilizate metode generale: *metoda cultural-istorică* (a autentificării *datelor* în dinamica seriilor de evenimente prezentate); *metoda analitică* (fiind o abordare interdisciplinară a genului memorialistic, în cadrul căreia un rol însemnat îi revine evaluării *estetice* a prozei memorialistice); *psihologică* (a reconfigurării personalității și transformării *sinelui* în narațiune). În partea a doua și a treia a lucrării am apelat la *principiile literaturii comparate*. Astfel, am comparat memoriile lui Alexei Marinat cu alte texte memorialistice ale detenției comuniste (*Arhipelagul Gulag* de Alexandr Soljenițîn; *Jurnalul fericirii* de Nicolae Steinhardt; *Evadarea tăcută* de Lena Constante; *Închisoarea noastră cea de toate zilele* de Ion Ioanid, ș.a.) și au contribuit la delimitarea liniei conceptuale a trăirii autorului în procesul de (re)creare a sinelui prin scris, prin prisma criticii literare, a lingvisticii, semanticii și naratologiei, în sprijinul încadrării memorialului în sfera estetică a literaturii. *Studiul diacronic* este aplicat în cercetarea evoluției cadrului conceptual al autenticității și al literaturii autobiografice. Metoda *deductivă* și cea *inductivă* au facilitat formularea concluziilor generale și particulare. Astfel, în funcție de modul de realizare, studiul este unul descriptiv și explicativ: se identifică și se elucidează specificul literaturii memorialistice de detenție.

Suportul teoretico-științific al cercetării s-a constituit din lucrări de specialitate românești și de origine străină, majoritatea apărute în cursul secolului XX. Numărul lucrărilor străine și al celor românești se află într-o proporție echilibrată. Totuși, cele mai reprezentative studii, care alcătuiesc baza științifică a tezei date, sunt lucrări din bibliografia străină, din motivul că la noi interesul pentru teoretizarea literaturii de detenție a întârziat cu câteva decenii. O atenție deosebită am atras acelor studii occidentale, care au stat la baza evoluției conceptuale a literaturii autobiografice: Paul

John Eakin, Philippe Lejeune, Paul de Man, Sidonie Smith, Julia Watson, James Olney, Dorrit Cohn, Tzvetan Todorov etc. Au fost consultate numeroase studii cu privire la specificul literaturii detenției: Pierre Nora, Paul Ricoeur, Michel Foucault, Jacques Derrida, Maurice Halbwachs, Maria Hulber, Anne Applebaum, Ruxandra Cesereanu, Adrian Marino, Mihai Rădulescu, Eugen Simion, Dan C. Mihăilescu ș.a. Originile istorice ale evoluției conceptuale ale *sinelui* și ale *autenticității* au fost cercetate în studiile autorilor: Theodor W. Adorno, Ulric Neisser, Charles Taylor, Marin Mincu, Dumitru Micu ș.a.

Aprobarea rezultatelor obținute. Tezele și concluziile esențiale ale cercetării au fost prezentate în 11 articole publicate în culegeri științifice colective și în reviste literare de specialitate, dintre care 6 articole publicate peste hotarele țării și 5 în Republica Moldova. De asemenea, acestea au fost prezentate sub formă de comunicări în cadrul a 16 conferințe științifice naționale și internaționale (Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți; Universitatea „Alexandru Iona Cuza" din Iași, România; Filiala Iași a Academiei Române, România; Arkansas Philological Association, University of Central Arkansas, Conway, Arkansas, SUA; Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul), precum și în cadrul a trei lecții publice în instituții de învățământ superior din străinătate (Universitatea Alma Mater din Bologna, Italia; Universitatea Arkansas cu sediul la Little Rock, SUA).

Sumarul compartimentelor tezei. Lucrarea cuprinde o introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, o listă de 232 de referințe bibliografice, 21 anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei.

În **Introducere** se argumentează actualitatea și importanța problemei abordate, se formulează scopul și obiectivele cercetării, se descrie suportul teoretic și metodologic în conturarea temei de cercetare, se enumeră principalele rezultatele științifice obținute și se argumentează valoarea teoretică și aplicativă a acestora, de asemenea, se demonstrează aprobarea rezultatelor date prin publicarea de articole și participări la conferințe.

Capitolul I, intitulat ***Retorica ficțiunii și convenția autenticității*** cuprinde două paragrafe și își propune să descrie condiția actuală a cercetărilor teoretice consacrate studiului retoricii *ficțiunii* în literatura *memorialistică* și al conceptului de *autenticitate*. În *paragraful 1.1. Utopia realității și realitatea ficțiunii* este cercetat statutul genului autobiografic printr-o abordare cultural-antropologică, în termenii *identității narative*, care sugerează că memoriile, fiind situate la intersecția dintre autobiografie și identitatea naratorului, reprezintă punctul de cotitură al creării *sinelui* ca agent principal în memorial. Aceste constatări au favorizat dezvoltarea ulterioară a cercetării prin demonstrația că memoriile de detenție descriu limitele acestui *sine*, ale unui *sine constrâns* de viața în captivitate. Este abordat statutul memorialisticii ca specie literară, sunt

elucidate problemele legate de definirea spațiului autobiografic al memorialului, situat între istorie și ficțiune, pentru a evidenția natura memorialisticii de detenție, în raport cu factorii care influențează scrierea în captivitate. Sintetizarea concepțiilor teoretice și a limitelor abordărilor existente în domeniul memorialisticii au format baza pentru cadrul teoretic interdisciplinar și polivalent al acestui studiu.

Punctul de pornire al *paragrafului 1.2. Autenticitatea între desubiectivizarea realității și iluzia trăitului* îl constituie trecerea în revistă a istoriei conceptului de *autenticitate*, plecând de la observația clasică care plasează autenticitatea într-o zonă limitrofă cercetării conceptului pluridisciplinar al *identității.* Acest paragraf descrie structurile narative neconvenționale, memoriile și scrierile despre *sinele* individual, autoritatea experienței personale fiind prezentată ca marcă a autenticității narațiunii. De asemenea, sunt minuțios analizate accepțiunile autenticității în diverse domenii ale cercetării (etică, filosofie, istorie, psihologie, literatură), care conferă lucrării un vădit caracter interdisciplinar. Se propune și o analiză exhaustivă a literaturii memorialistice prin prisma convenției autenticității, a subiectivității punctului de vedere interior al autobiografului, a veridicității dovezilor prezentate în narațiune, a angajamentului extra-textual al naratorului față de adevăr etc.

Capitolul al II-lea, intitulat ***Universul detenției lui Alexei Marinat: între ficțiune și autenticitate***, conține trei paragrafe, care prezintă *trăirea* autentică și autentificată a scriitorului Alexei Marinat într-un univers concentrațional încătușat, circumscris în coordonatele spațiului ficțional, accentul fiind plasat pe elucidarea nuanțată a fenomenului complex al recluziunii din perspectivă social-istorică. *Paragraful 2.1. Autobiografia: literatura faptului trăit,* cu care debutează capitolul, cercetează proiectul autobiografic al scriitorului din perspectiva existenței ca trăire și memorie. Aici, se impune o analiză a relației dintre viață și narațiunea acestei vieți, dintre trecerea *dinafară*, prin timp și deplasarea *înapoi*, în memorie și text. Este reflectat pactul memorialistului cu sine și cu istoria, ceea ce constituie centrul acestei constelații filosofico-psihologico-literare. Propunem, de asemenea, o relectură și o interpretare a memoriilor de detenție ale lui Alexei Marinat prin intermediul analizei practicilor discursive, inclusiv culturale, avansând prin a aplica instrumentele retorice de analiză a narațiunii autobiografice în *paragraful 2.2. Anatomia narațiunii memorialistice: Alexei Marinat și retorica ficțiunii*. Astfel, în încercarea noastră de a explora dimensiunea estetică și structura stilistică a memoriilor de detenție ale lui Alexei Marinat, subliniem valoarea operei sub aspectul conținutului istoric, forța expresivă a acesteia de a capta atenția cititorului, de a-i a inspira imagini mentale durabile prin retorica compoziției și ale stilului, care îi conferă memorialistului individualitate artistică. Este o poetică specifică a detenției, ce își propune o relevare mai puțin calofilă a sensibilității auctoriale, o

ancorare în experiența cunoașterii umane, de altfel, verificabilă sub aspectul informațiilor din realitatea istorică pe care o relatează.

În *paragraful 2.3. Proiecții ale spațiului concentrațional: cronotopul închisorii* am urmărit descoperirea realității spațiului carceral în memorialistica lui Alexei Marinat și a impactului acesteia asupra modelării sinelui individual al autorului, în încercarea de a demonstra că autentificarea spațiului geografic al recluziunii și timpului istoric narativ, deopotrivă cu mărturiile contemporanilor și documentele oficiale, întăresc efectul de autenticitate al acestei lucrări. Am elucidat, de asemenea, aspectul temporalității și reconfigurările acesteia într-un spațiu al recluziunii, pe care le considerăm determinative pentru redarea autenticității scriiturii. Întrucât geografia joacă un rol decisiv în autentificarea narațiunii memorialistice și elucidează *presiunile* exercitate asupra individului în captivitate, acest paragraf abordează, de asemenea, probleme legate de reprezentarea teoriei geografice. În acest sens, sunt analizate concepțiile formulate de Martin Heidegger, Henri Lefebvre, Michel Foucault ș.a., care evidențiază conceptele cheie în interpretarea spațiului autobiografic, având rolul unor instrumente analitice pentru cercetarea liniei subtile de demarcație între spațiul și locul detenției.

Capitolul al III-lea, ***Memorialistica lui Alexei Marinat ca document istoric și obiect estetic,*** reprezintă capitolul practic al cercetării. El conține trei paragrafe, care analizează memorialistica scriitorului basarabean din perspectivă estetică, filosofică și psihologică, un accent deosebit fiind conferit delimitării identității auctoriale în narațiune și, respectiv, tratării produsului memorialistic ca document istoric și obiect estetic. *Paragraful 3.1. Trasee identitare în literatura carcerală a lui Alexei Marinat* abordează conceptul de *sine* narativ sau autobiografic în calitate de concept *călător* care migrează către alte discipline (psihologie, istorie, critică literară, sociologie etc.). Paragraful aduce în discuție teoriile referitoare la identitatea narativă în textele autobiografice, face referință la jocul evaziv, efemer al semnificanților și identităților invocate în critica subiectivității transcendentale, marchează cursul transcendent al sinelui de către autobiograful-martor la evenimentele existențiale. Propunem o relectură și o interpretare critică a memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat, menite să descopere identitatea narativă auctorială și estetica imaginarului artistic în mărturiile autentice ale unui supraviețuitor, ale unui martor al evenimentelor terifiante trăite în Gulagul comunist. O atenție deosebită acordăm analizei proiecțiilor mentalului colectiv, reprezentării evenimentelor istorice vibrante, pasiunii pentru reconstruirea traiectoriei existențiale a sinelui individual în narațiunea autobiografică a lui Alexei Marinat. În acest sens, facem apel la instrumentele naratologiei care pot fi aplicate analizei acesteia, precum descrierea atmosferei, caracterizarea personajelor, existența unor pretexte pentru meditația filosofică sau pentru valorificarea matricei culturale și combinarea acestora la nivelul

textului memorialistic și aspectelor de structură temporală și perspectivă la nivelul discursului narativ. Cercetăm utilizarea expresiilor și simbolurilor evocatoare care transmit cele mai semnificative trăiri din experiența de deținut a autorului. Atragem atenție registrului paremiologic, relevantei întrebuințări a cuvintelor colocviale, neaoșe, specifice lexicului dialectic basarabean, utilizării unor simboluri și cuvinte cu încărcătură semantică pregnantă în memorialul analizat.

Paragraful 3.2. Jurnalul recluziunii „Eu și lumea" – funcția cathartică a mărturisirii reliefează mișcarea efervescentă de rememorare a experienței tragice a memorialistului Alexei Marinat în paginile renumitului jurnal. O analiză detaliată a lucrării profilează impulsul autorului de a scrie despre *sine*, despre procesul de descoperire și redefinire a sinelui în raport cu *lumea*, jurnalul constituind un produs al trăirilor interioare în actul personal de refacere a unei lumi publice, istorice, instituționale, colective. Sunt evidențiate și însemnările despre valoarea mărturisirii, notițe care escortează semnificativ jurnalul, nevoia urgentă și esențială a diaristului de a înregistra și sintetiza experiența opresivă și, ca urmare, de a se elibera prin scris de teroarea sentimentelor trăite. Facem apel aici la filtrele de memorie în care se regăsește diaristul basarabean, acestea devenind decisive în contexte extreme, indispensabile pentru structurarea identității narative auctoriale și sinceritatea transcrierii estetice a experienței opresive. Paragraful atestă credibilitatea și autenticitatea narațiunii autobiografice care este fortificată de documentele de epocă și evocarea personajelor cu o identitate biografică precisă. Fragmentele eseistice, reflecțiile filosofice, elementele de portretistică, descrierile literare și mijloacele retorice analizate marchează adeziunea la literaritate a jurnalului „Eu și lumea".

Paragraful 3.3. al cercetării, *Recuperarea* sinelui *în volumul de memorii „Călătorii în jurul omului"*, răspunde necesității elucidării modulului de literaturizare a vieții în detenție, așa cum se conturează aceasta în memorialul „Călătorii în jurul omului". Memoriile scriitorului oferă o bogată perspectivă de analiză asupra vieții în captivitate, a reflecțiilor intime ale autorului în raport cu procesul de redescoperire și redefinire a *sinelui*, transformat în urma recluziunii. Sunt analizate procedeele *retorice* din memorial, comentariile metanarative și referințele interdiscursive, care certifică experiența de viață a scriitorului, facilitând transpunerea în scriitură a sinelui viu, autentic în urma textualizării. Se operează, de asemenea, o analiză a galeriei de personaje din memorialistica lui Alexei Marinat. Astfel, acest paragraf al cercetării invită publicul să descopere autenticitatea trăirii și scriiturii din proza autobiografică a scriitorului, concepută în interiorul infernului comunist și care oferă accesul spre complexul *sine* al memorialistului.

Concluziile finale și recomandările reprezintă o sintetizare a rezultatelor prezentei cercetări, demonstrându-se gradul de realizare a obiectivelor propuse.

Lista **referințelor bibliografice** rămâne perfectibilă, dată fiind amploarea subiectului memorialisticii detenției. Cu toate acestea, am încercat să oferim o bibliografie concludentă, actuală, care să răspundă prompt obiectivelor cercetării noastre.

Anexele includ material documentar, scrisori, pagini din jurnalul recluziunii „Eu și lumea”, fotografii, documente autentice din dosarul deținutului Alexei Marinat, acte privind reabilitarea scriitorului etc.

1. RETORICA FICȚIUNII ȘI CONVENȚIA AUTENTICITĂȚII

Memorialistica face parte din ceea ce vechea critică înțelegea prin literatura subiectivă, literatura mărturisirii sau a confesiunii, o demarcație inexactă, având în vedere că orice operă literară este, într-un fel sau altul, subiectivă. Naratologii moderni, Philippe Lejeune și Jaap Lintvelt includ memoriile în paradigma narațiunilor la persoana întâi și-i determină specificul în funcție de pactul autobiografic *autor-narator-personaj*, precizând că în cazul memoriilor prevalează mai degrabă „*pactul cu istoria*, în timp ce în autobiografie, autoportret, jurnal intim esențial este *pactul autorului cu sine* (*pactul autobiografic*)” [104, p. 18]. De aici derivă valoarea subiectivității implicite a discursului autobiografic și a identității celui care își povestește propria sa existență. Chiar dacă memoriile tind să transforme o viață într-un destin prin intermediul unei povestiri care nu respectă legile ficțiunii, „o ficțiune totuși există în orice narațiune memorialistică: aceea care respinge ficțiunea literaturii” [104, p. 20] și care impune propria convenție literară, semnalează Eugen Simion. „Ea nu inventează în sens strict personaje, dar transformă, dacă este suficient de puternică, personajele reale ale unei epoci în personaje care au relevanță, personaje memorabile, proprii literaturii” [104, p. 20], continuă criticul.

Genul memorialistic este, prin urmare, un domeniu dificil de analizat, întrucât narațiunea autobiografică nu poate fi supusă unei cercetări obiective, „interpretarea acesteia rămânând mereu subiectivă” [tr.n.] [145, p. 215] accentuează Dervila Cooke, fiind scindată între ficțiune și autenticitate. Prezenta constatare reprezintă paradoxul fundamental care determină dificultatea abordării speciilor literaturii de mărturisire. Însă, așa cum subliniază Anne Garreta, ficțiunea autobiografică a dat naștere mimesisului care formează reflecția memoriei individuale, influențată de discursul psihanalitic, prin care asociațiile și glisările literare devin procese de memorie inconștiente, bogate în semnificație. Prin urmare, ceea ce iese la suprafață în rezultatul ficțiunii autobiografice este de fapt chiar „motorul care motivează autorul” [tr.n.] [165, p. 234].

Analizând memorialistica scriitorului Alexei Marinat, deducem că nu doar intenția sa conștientă și voluntară l-a determinat să descrie evenimentele din viața personală în lucrările sale memorialistice, ci și procesul inconștient de rememorare. Consemnarea acestui tip de scriere presupune ca efectul autobiografic să releve narațiunea în mod natural, această dublă determinare fiind subliniată și de Dervila Cooke, conform căreia „toți naratorii devin ceea ce povestesc, creându-se în scris/ în narațiune” [tr.n.] [145, p. 227].

1.1 Utopia realității și realitatea ficțiunii

Scrierea memorialistică necesită o minimă contextualizare în vederea elucidării modului în care cineva a devenit ceea ce este, la un moment dat, într-un proces continuu de (re)construcție în care intră în joc *memoriile*, care descoperă acea viață închipuită de cel care o trăiește și o scrie. În încercarea de a cerceta relația dintre utopia realității și realitatea ficțiunii, acest capitol intenționează să cerceteze problema scrierii autobiografice în termenii *identității narative* – o definiție concepută de Paul John Eakin, în abordarea sa cultural-antropologică a autobiografiei – potrivit căreia o „narațiune nu este doar ceea ce spunem, ascultăm, citim sau inventăm; este o parte esențială a sentimentului nostru despre cine suntem" [tr.n.] [157, p. ix]. Memoriile sunt mai mult decât simple „containere convenabile pentru poveștile noastre de viață" precizează autorul, deoarece se găsesc chiar la intersecția dintre biografie și identitatea naratorului, în punctul de cotitură al creării *sinelui* ca agent principal al existenței acestora, ceea ce generează „o tensiune între *le je actuel* (omul care-și scrie întâmplările vieții) și *le moi révolu* (trecutul ca atare, pierdut în labirinturile vieții)" [104, p. 22]. Analiza narațiunilor autobiografice generează o serie de probleme care nu pot fi trecute cu vederea, cum ar fi, interferența *sinelui* și a caracterului său emulat cu istoria, societatea și spațiul, în special, cu spațiul geografic în care *sinele* este plăsmuit la un moment dat. În acest paragraf, ne vom referi la aceste aspecte și vom elucida teoriile culturale și filozofice elaborate de Paul John Eakin, Martin Heidegger, Paul de Man, Sidonie Smith, Philippe Lejeune, Eugen Simion ș.a.

1.1.1 Autobiografia: baza de date a ficțiunii

Redactarea unei autobiografii poate fi considerată drept cel mai simplu act de scriere. Ce ar putea fi mai ușor decât să-ți angajezi *eul* în calitate de protagonist al unei lucrări? Dar chiar și această afirmație fundamentală a autonomiei subiective este plină de ambiguități, existând un proces complex care presupune transmiterea experienței consumate în memorie, transferul memoriei în cuvânt scris, cuvântul scris în lectură și relectură, în condițiile în care între momentul trăirii și momentul scrierii intervine o distanță deformatoare. Natura acestei subiectivități se află în miezul întrebării clasice de care sunt mereu preocupați exegeții genului memorialistic: „Cine mărturisește?", ceea ce nu înseamnă „Cine folosește stiloul?", ci „Care este natura *eului* narant și cum se raportează acest *eu* la scriitor?". Am propune să reconfigurăm întrebarea și să modificăm vocea de la activ la pasiv sau reflexiv, cu referință la „Cum se mărturisește?" sau „Cum vorbește *eul* însuși?" și mai puțin la „Cine mărturisește?". Autobiografia, în condiția sa esențială, poate fi văzută ca produsul final al unei serii de evadări și deturnări: prezentul devine trecut chiar atunci când discutăm; trecutul paralizează și este conservat în mod iluzoriu, nesigur, ca memorie;

memoria, în efervescența imaginației, este transformată în simboluri negre pe o pagină albă, pentru ca apoi să dispară. La fiecare etapă, referentul este pierdut, după ce a fost transformat într-un mediu nou. Chiar și reflexivul pronumelui *eu* în momentul scrierii nu mai are un omolog în lumea reală. Aceasta este o caracteristică definitorie în destinul unei autobiografii. „Critica modernă a căutat să determine, de multe decenii pe *altul* în *eul* care enunță: e timpul să caute, acum, *eul* care se deghizează în *altul*, implicația *fragmentului autobiografic*, de care vorbește Valéry, în structura teoriei (s.a.)" [104, p. 14], susține criticul Eugen Simion. Pentru o autoreferință explicită a narațiunii autobiografice în sine, așa cum formulează Jean Starobinski, descriind relația *autor-narator-personaj*, observăm că și în cazul jurnalului, „cele trei instanțe narative coincid: autorul este totuna cu cel care povestește și se identifică, în egală măsură, cu acela despre care se vorbește" [104, p. 17].

Oricât de imposibil ar părea demersul de recuperare și recreare a evenimentelor de altădată, acest lucru nu a împiedicat niciodată scriitorii să folosească memoriile ca mijloc de autoevaluare și explorare a *sinelui*. În cadrul acestui proces, textul memorialistic oferă puncte de intersecție în care intangibilitățile expresiei scrise echilibrează, într-un anumit sens subiectiv, pierderile vădite de memorie, impuse de timp. Experiența exilului, care urmărește dinamica acestui efort compensatoriu, poate fi studiată din perspectiva teoriei lingvistului Roman Jakobson [182, pp. 254-259], conform căruia *existența ca trăire* poate fi plasată pe axa sintagmatică, axa secvenței, a perindării, a combinației, a metonimiei; și *existența ca memorie,* deplasarea retrospectivă în istorie (în cazul memorialistului Alexei Marinat – recrearea imaginii sinelui prin sfidarea forțelor de control pe care le-a confruntat zilnic), eventual, plasată pe axa paradigmatică, axa simultaneității, a substituției, a metaforei. Retorica ficțiunii reproduce acea liniaritate și circularitate, secvențialitate și simultaneitate, care se află într-o dialectică continuă. În mod cert, dialectica dintre sintagmatică și paradigmatică este o caracteristică definitorie a întregului limbaj literar, care are totuși o relevanță specială în cazul discursului autobiografic, preocupat de explorarea relației dintre secvențialitatea vieții trăite și simultaneitatea memoriei, mai ales, în cazul autobiografiei detenției. Aceasta din urmă vizează realizarea misiunii de reprezentare, explorează aspecte complexe ale conștientizării timpului, ale sinelui și memoriei și ale practicii artistice. Discursul autobiografic declanșează procesele de fragmentare și de reintegrare, care se află, de fapt, în miezul efortului confesiv, pentru că „toți diariștii care știu să observe și știu *să scrie viața* sau să *se scrie pe ei*: nevoind, în chip programatic, să facă literatură, ei reușesc să impună o literatură autentică tocmai prin fragmentarismul și subiectivitatea ei (s.a.)" [103, p. 392], concluzionează criticul literar Eugen Simion. În acest context poate fi menționată și prima autobiografie cu valoare documentară din literatura română, cartea lui Teodor Vârnav, „Istoria vieții mele" [119], care reconstituie tabloul

social și istoric al secolului al XIX-lea, reprezentând aspectele complexe ale conștientizării sinelui și ale memoriei.

Memorialistica este o combinație de narațiune cronologică, istoriografică și narațiune non-cronologică, asociativă, în care experiența eului este *prinsă* în prezentul textual, în timp ce naratorul este liber să alunece în sus și în jos, pe axa timpului, care leagă cele două persoane. S-ar putea spune că fiecare narațiune memorialistică comunică o istorie a colonizării treptate a paradigmaticului: pe măsură ce *sinele* converge în cursul narațiunii, construcția *je narré* capătă gradual experiența naratorului, obținând libertate față de constrângerile temporalității. În acest sens, *cotiturile* care îndepărtează textul de liniar și determină suspendarea fluxului sintactic și temporal nu sunt neapărat metaforele și comparațiile. Acestea pot lua forma oricărei particularități retorice, abordate în mod conștient, la fel de simple ca repetiția sau la fel de complexe ca intertextualitatea. Comun, însă, pentru tehnicile retorice date este abilitatea de a conecta punctele din continuumul *spațiu-timp*, de a transforma diacronia în sincronie, de a căuta noi forme de evadare prin alegorie, discurs metaforizant eufemistic.

Ori de câte ori descindem în propria biografie, demarăm un proces de (re)construcție a identității prin narațiune în procesul sedimentării imaginii noastre individuale în imaginea altor oameni. Astfel, în „Autobiography as De-facement”, Paul de Man explorează construcția sinelui în narațiunea autobiografică și cea ficțională, susținând că „autobiografia pare să depindă de evenimentele reale și potențial verificabile într-un mod mai puțin ambivalent decât ficțiunea. Se pare că aparține unui mod mai simplu de referențialitate, de reprezentare și de diegeză” [tr.n.] [148, p. 920]. Întrucât un text autobiografic este scris de o persoană reală care a existat și a cărei nume propriu se află pe pagina de titlu a operei, cititorii presupun adesea că ceea ce se conține în autobiografie este veridic și autentic din punct de vedere istoric, fără elemente de ficțiune, o descriere exactă a evenimentelor pe care persoana le-a trăit în trecutul său. Dar această presupusă linie de separare între ficțiune și autenticitatea unei autobiografii nu este absolută în măsura în care o pot presupune cititorii. Dialogul dintre ficțiune și autenticitate presupune că autobiografia poate prezenta aspecte mult mai complexe, pe care un autobiograf dorește să le exploreze, să le reinventeze sau să le suprime. Astfel, se impun câteva precizări despre „autobiografie [care] depinde de referință, deoarece o fotografie depinde de subiectul său și un tablou realist de modelul său” [tr.n.] [148, p. 920]. În loc să constituie o reprezentare simplă și precisă a *sinelui* care există în realitate, o descriere a sinelui, așa cum se manifestă în momentul creației, textele autobiografice recurg la elemente mai nuanțate. Autorul susține că cititorii ar putea presupune că viața produce autobiografia, deoarece un act își produce consecințele, dar s-ar putea ca proiectul autobiografic în sine să producă și să determine viața. Pentru Paul de Man, actul autobiografic nu constă doar în

nararea propriei vieți de către autobiograf, o simplă expunere a ceea ce avusese loc în viața reală, o fixare pe hârtie a unei povești, care a fost deja încheiată, dar constituie *crearea sinelui prin actul scrisului*. Perceperea procesului autobiografic drept unul în care autobiograful și autobiografia se creează reciproc într-o manieră ciclică spulberă ceea ce Paul de Man numește „iluzia de referință". Codul (textul) nu se mai corelează direct cu referentul (autorul); referentul poate fi înțeles ca ceva *congruent cu ficțiunea*. Descrierea fluctuantei granițe dintre autobiografie și ficțiune și, anume „distincția dintre ficțiune și autobiografie nu este una de polaritate, ci este neclară" [tr.n.] [148, p. 921], încurajând cititorii să pună la îndoială tot ceea ce au considerat anterior drept adevăr în spațiul textului autobiografic. Cu atât mai valabilă este această circumspecție în cazul jurnalelor și memoriilor consemnate într-o perioadă de dictatură, „înainte de a deveni cu totul și cu totul *liber* (s.a.)" [39, p. 505]. Ținând cont de toate aceste aspecte, putem afirma că scrierea memorialistică nu este niciodată fixată irevocabil, ci evoluează de-a lungul timpului, datorită influenței factorilor sociali și istorici. În consolidarea acestei idei, ținem să menționăm că „orice creație autentică poartă – alături de semnele originalității personale – tiparul spiritului colectiv [...] destinul artistului este și el influențat de aceeași complexă condiționare a vieții sociale. Purtător al unui ideal colectiv, exprimând într-o sinteză creatoare, plastică și originală, mentalitatea dominantă a societății – în urma unei selecții purificatoare – artistul e simbolul reprezentativ al epocii sale" [64, pp. 111-115]. În memorialistica sa, Alexei Marinat se adresează cititorului prin intermediul jurnalului și face apel la contractul dintre cititor, personaj și autor, adică la *pactul autobiografic*. În concepția lui Philippe Lejeune, pactul autobiografic presupune un *contract* între autor și cititor, bazat pe prezentarea textului, coperta acestuia și numele autorului. Conform *pactului*, odată ce cititorul a stabilit că numele autorului, protagonistului și subiectului autobiografiei sunt aceleași, el nu va pune la îndoială (chiar dacă este tentat) veridicitatea mesajului scris, dar va fi predispus să analizeze narațiunea prin prisma autenticității sale. Astfel, cititorul se regăsește imediat angajat într-o lectură, care va rezolva chestiunea problematică a materialului faptic și a ficțiunii. A elucida adevărul desăvârșit despre sine și a-l constitui în subiect absolut al narațiunii este un mit. Prin urmare, Philippe Lejeune constată că o autobiografie obiectivă absolută este imposibilă, dar acest lucru nu o împiedică în niciun fel să existe. Este o realitate împărtășită de un număr mare de exegeți. După părerea criticului Paul John Eakin, Philippe Lejeune era pe drumul de a stabili o poetică a autobiografiei, focalizată pe cititor. Paul John Eakin, pe de altă parte, încearcă, în lucrarea „How Our Lives Become Stories: Making Selves", să caute exemple în acele autobiografii, în care formarea *eului* protagonistului are loc ca o continuitate a *sinelui* colectiv, autorul concluzionând că identitatea este relațională, iar definiția autobiografiei, precum și istoria acesteia, trebuie

„*depănate* pentru a reflecta tipurile de auto-biografii în care identitatea relațională este afișată caracteristic” (s.a.) [tr.n.] [156, p. 44].

În încercarea de a releva cine suntem, ne dovedim marcați de constrângerile sociale ale unui mediu determinist. Tocmai cercetarea acestui cadru social l-a determinat pe Sainte-Beuve să conceapă metoda de analiză biografică, ulterior calificată drept o direcție critică creatoare de portrete, a „operelor unui scriitor și a naturii geniului său, [apelând la] biografia omului, la istoria familiei sale, la toate particularitățile sale” [9, p. 35]. Căzută în desuetudine astăzi, metoda biografică a lui Sainte-Beuve își găsește fundamentul în studiul datelor biografice (rasa, familia, educația, cadrul social) și al documentelor istorice cu referire la un autor, „cercetarea indiciilor care scot la iveală fondul lui adevărat, opozițiile și apropierile ce îi reliefează pasiunea dominantă și felul lui propriu de a gândi, [...] analiza omului însuși [...] în ciuda acelor deghizări pe care atitudinea literară sau prejudecata publică le interpun” [9, p. 35], accentul fiind plasat pe unicitatea creatorului, acea autenticitate a *eului genial* în coeziune cu *eul biografic*, criticul cultivând „biografia de tip spiritual” [89, p. 17]. Similar, ne aflăm într-un mod constant de adaptare evolutivă, care explică redimensionarea identității noastre în timp și în rescrierea sinelui, relevată în lucrările autobiografice înțelese ca „experiență de sine și auto-experiență” [tr.n.] [156, p. xi]. Această reconfigurare este cu atât mai valabilă în literatura memorialistică a detenției.

Marcați de excepționalitatea evenimentelor trăite, memorialiștii universului concentraționar simt necesitatea de a transmite unicitatea experiențelor lor de viață, care le-au remodelat destinul. Această necesitate este definitorie pentru scrierea autobiografică carcerală, produsă în condiții de detenție și post captivitate, și, care, inevitabil, ridică o serie de întrebări complexe. Ce se întâmplă cu percepția pe care o au condamnații din momentul în care sunt deținuți până în momentul în care își redobândesc libertatea? Cum influențează dislocarea temporal-spațială, pe care o presupune detenția, modul evolutiv, adaptiv inerent al memoriilor? Certitudinea captivității conduce adesea la o percepție diferită a realității care, pe de o parte, facilitează conștientizarea acută a limitelor din lumea detenției, iar pe de altă parte, marchează înstrăinarea de spațiul aflat dincolo de granițele închisorii. Captivitatea generează o proiecție a sinelui care suprapune mai ușor, prezentul și trecutul, peisajele familiare și necunoscute, detenția și libertatea, modificând astfel constant percepția realității în temporalitatea suspendată a stării de excepție în care se află deținutul. În captivitate, confesiunea în scris răspunde impulsului de a supraviețui, spațiul autobiografic funcționând ca un depozit narativ, în care se manifestă puternicul sentiment al identității. Alchimia produsă de *memoriile în detenție* este intensă și reprezintă o formă de evadare narativă din constrângerile de marginalizare, îngăduind deținuților să-și păstreze nealterat identitatea în contextul dezumanizării, impus de către torționari prin practicile de standardizare

zilnice, precum purtarea uniformelor, marşurile, munca forțată, violența și pedepsele. Spațiul autobiografic devine un instrument eficient al deținuților în lupta cu anihilarea, întrucât „în detenție, omul moare întâi sufletește. Nemaiavând nici un licăr de viață spirituală, se prăbușește în depresie, disperare, ură, apoi cedează și fizic. Ca să se salveze, mulți s-au îndreptat, mai degrabă instinctiv, spre tot felul de activități spirituale. S-au salvat mai întâi cei care au avut vocația rugăciunii, dar nu toți putem trăi rugăciunea ca pe o flacăra interioară, care să le dea puterea de a merge mai departe" [1], semnalează Demostene Andronescu, poetul temnițelor comuniste.

Relația autor-lector în cadrul memorialisticii de detenție este caracterizată de un mecanism dublu care funcționează în spațiul autobiografic și care produce efecte diferite asupra celor două instanțe. Pe de o parte, lectura jurnalelor sau a memoriilor scrise de deținuți sau de către cei care au cunoscut o anumită formă de captivitate reactivează în cititor sentimente cu totul diferite de cele provocate de lectura oricărui alt gen literar. Atunci când autobiografia este concepută pe baza informațiilor verificabile, precum datele biografice și istorice, aceasta este evaluată drept un text autentic, în comparație cu narațiunea ficțională. Pe de altă parte, scrierile autobiografice reprezintă un instrument valoros de natură introspectivă, în care naratorul are prilejul de a-și povesti viața, de a o conștientiza, modelându-și identitatea narativă. Astfel, analiza materialului autobiografic prin prisma identității narative necesită o precizare nuanțată asupra modului în care sunt folosiți termenii de *identitate* și *sine*. Mai mulți cercetători sunt de părerea că conceptul de *identitate de sine* este plin de contradicții aparente. Acesta este totodată fizic și mental, public și privat, universal sau specific unei anumite culturi. În demersul său conceptual, consacrat narațiunii autobiografice și memoriilor, Ulric Neisser abordează *sinele* drept un concept *umbrelă*, care include cel puțin cinci moduri principale de experiență [197, pp. 35-59], contribuind la formarea *sinelui* fiecărui individ. Prezentând un anumit grad de continuitate și contribuind la experiența universală a continuității evolutive a *sinelui*, aceste moduri pot fi identificate și în memorialistica detenției lui Alexei Marinat.

După Ulric Neisser, prima modalitate de abordare o constituie *sinele ecologic* – modul în care *eul* este perceput în relație cu spațiul fizic propriu-zis, cât și interacțiunea cu acesta. Cele două elemente constitutive ale sinelui ecologic reprezintă existența unei entități particulare într-un anumit spațiu și existența unui corpus de predispoziții și atitudini generate de aflarea în spațiul propriu-zis. Această premisă psihologică joacă un rol important în analiza memoriilor, concepute în captivitate, deoarece oferă un prilej de reflecție asupra vieții în detenție și asupra evenimentelor istorice care au generat o astfel de condiție. Contactul cu noi spații și medii geografice (culori, forme, orizonturi, etc.) devine decisiv în analiza retoricii ficțiunii acestor narațiuni memorialistice ale descoperirii de sine.

A doua modalitate de abordare, avizată de Ulric Neisser, este *sinele interpersonal* și se referă la modul în care *eul* interacționează cu alte persoane într-un schimb emoțional și comunicativ constant. Sub presiunea sistemului totalitar ostil, comportamentul individului se denaturează, determinând descătușarea unor aspecte comportamentale lăuntrice ale sinelui, care nu s-ar fi manifestat în viața socială normală, așa cum vom demonstra în analiza discursului autobiografic al lui Alexei Marinat.

Sinele extins este cea de-a treia ipostază descrisă de același autor, care corespunde *sinelui* în timp ce se proiectează și se raportează la momentele din afara prezentului, reflectând asupra amintirilor personale din trecut sau prin anticiparea considerațiilor și așteptărilor cu privire la scenariile viitoare. Amintirile nu se identifică în totalitate cu percepţia, deoarece memoria este în esență reconstructivă, iar ceea ce ne amintim se fundamentează atât pe ceea ce am stocat, cât și pe convingerile noastre cotidiene. În acest sens, *sinele extins* este interdependent cu *sinele conceptual,* deoarece perspectivele socioculturale și intelectuale sub care este perceput sinele influențează ceea ce decidem să ne amintim și, în mod inevitabil, denaturează felul în care reconstruim memoria. Filtrele memoriei sunt cele mai relevante mecanisme care influențează conturarea identităților narative. În detenție, astfel de filtre facilitează forța de a scăpa de opresiunea momentului prezent, redeșteptând, în același timp, amintirile trecutului și proiectând evenimente viitoare, în care condamnatul își recapătă libertatea.

A patra modalitate de abordare o constituie *sinele individual,* detectabil în spațiul autobiografic. În acest sens, Adrian Marino vorbește despre „investigația autobiografică în adâncime, autoanaliza, scrutarea ființei morale a scriitorului, în zonele sale ascunse, profunde, ireductibile [...] universul interior, genuin, viu, nealterat, profund și integral trăit, nedisimulat sub forme și dresaje sociale" [73, pp. 162-163]. Epoca descoperirii omului ca entitate și valoare se identifică cu autocăutarea și reflectarea experienței unice, care fixează data apariției memorialisticii. Sinele ca sine însuși este legat de un cumul de experiențe singulare, care asigură unicitatea ființei umane. Din interesul pentru propria individualitate și conștientizarea unicității biografice se naște literatura de mărturisire, în fapt, un proiect al autorului de a cuprinde și de a înțelege „propria sa viață" și această sinteză a eului.

Filosofia occidentală a examinat adesea *sinele individual* ca singurul *eu* demn de analizat, mai ales după concluzia lui René Descartes, care a încercat să descopere „dacă există vreun adevăr indubitabil. Și oricine știe ceva despre filosofia sa, știe că el a găsit acest adevăr în afirmația *Cogito, ergo sum*" [22, p. 77], confirmând realitatea *eului* prin capacitatea de a judeca despre sine. „Cu al său «cogito sum», René Descartes pretinde că așază filozofia pe un sol nou și sigur. Însă

ceea ce el lasă nedeterminat în acest început «radical» este felul de a fi al lui *res cogitans*, mai precis *sensul ființei* lui «sum»” [49, p. 33].

Sinele conceptual este, în schimb, legat de încercările de a defini sinele ca o categorie aparte, raportată la rolul social și cultural. Spre deosebire de modalitățile precedente de abordare a sinelui, *sinele conceptual* se bazează pe idei stabilite social și comunicate verbal și nu pe amintiri sau senzații personale. Acesta se manifestă ca un pilon de suport al tuturor celorlalte patru modalități de abordare a sinelui, discutate anterior. După cum susține și Paul John Eakin, cu toții suntem supuși unor constructe culturale și sociale în care suntem definiți și ne definim pe noi înșine. Dincolo de numeroasele construcții existențiale din care face parte, deținutul va trebui să se conformeze și acelei a închisorii, spațiului carceral care alterează modul de raportare a sinelui la lumea externă. *Sinele conceptual* coincide cu ceea ce denumim de obicei *identitate*, deoarece este „versiunea noastră care ne prezintă nu numai altora, ci și nouă înșine ori de câte ori avem ocazia de a reflecta sau de a ne angaja în caracterizarea de sine” [tr.n.] [157, p. xiv], consemnează Paul John Eakin în „Living Autobiographically: How We Create Identity in Narrative”. Sinele este, dimpotrivă, un concept mai general, care încorporează sumele experiențelor noastre personale și, ca atare, este mai stabil, deoarece identitățile noastre se pot schimba și transforma în timp. Jurnalele memorialiștilor care au suferit cele mai severe traume psihologice în detenție demonstrează această viziune, așa cum poate fi detectată și în memorialistica lui Alexei Marinat.

În aceeași ordine de idei se înscrie și opinia lui Charles Taylor („Sources of the Self” (Surse ale Sinelui), care nuanțează semantica termenului de *sine*, cu referință la ființele în căutarea „profunzimii și complexității necesare pentru a obține o identitate” [tr.n.] [219, p. 32]. Relevând căutarea unui *sine* autentic, memoriile lui Alexei Marinat descoperă și un accent deosebit, conferit dimensiunii sociale a sinelui care colaționează într-o oarecare măsură cu *sinele social* al lui William James [181], cu experiența ca valoare, simțul valorii derivând din procesele de socializare și interiorizare din mediul existențial.

Revenind la Paul John Eakin și la sinele colectiv derivat din eul protagonistului într-o autobiografie, delimităm o abordare diferențiată, ierarhică în interpretarea conceptului de *sine*, care „nu este o structură cognitivă singulară, monolitică. În schimb, aceasta cuprinde trei componente fundamentale: sinele individual, sinele relațional și sinele colectiv” [tr.n.] [212, p. 98], care coexistă astfel încât am putea alterna între perceperea sinelui, ca partener relațional sau ca un membru interschimbabil al unui grup. În acest context, *sinele individual* evidențiază trăsături, aspirații, experiențe, interese, comportamente unice, originale care diferențiază ființele, în timp ce *sinele relațional* subliniază componenta interpersonală a acestora, definind rolurile distincte din cadrul relațiilor interpersonale. *Sinele colectiv*, în ultima instanță, accentuează apartenența la

grupuri sociale distincte. Autorii cercetării au ajuns la concluzia că sinele individual, relațional și colectiv sunt forme fundamentale ale autodefinirii care contribuie crucial la modelarea experienței umane, deși contribuția acestora nu este identică. Structura motivațională a conceptului de *sine* este structurată ierarhic, sinele individual având un statut motivațional sporit față de cel relațional și colectiv.

După părerea lui Paul John Eakin, majoritatea cititorilor presupun aprioric că toate autobiografiile se bazează pe faptele verificabile ale unei istorii de viață și tocmai această dimensiune referențială, înțeleasă în mod imperfect, a determinat dezvoltarea unei poetici a autobiografiei. Autorul susține că istoricii și cercetătorii științelor sociale încearcă să izoleze conținutul faptic al autobiografiei de matricea sa narativă, în timp ce criticii literari, care apreciază autobiografia ca artă imaginativă, au fost dispuși să considere astfel de texte ca și cum nu ar fi diferite de romane [154, p. 3]. Nu este pur și simplu o întrebare cu privire la evaluarea bunei-credințe înnăscute a cititorului, determinată de prezența unor evenimente verificabile istoric în orice narațiune autobiografică, „capabilă să surprindă esența unei națiuni sau spiritul unei epoci" [tr.n.] [214, p. 3], pentru a utiliza definiția sugestivă a criticului Sidonie Smith. Este mai degrabă o problemă legată de perspectiva diferită din care istoricii și criticii literari abordează genul autobiografic, cu natura sa hibridă. Ca rezultat, se pune mai mult accent fie pe faptele istorice, fie pe procesul creativ narativ pe care scrierea îl presupune. Conținutul faptic și mecanismele de filtrare și deformare prin care funcționează memoria umană în timp estompează limitele dintre ficțiune și autenticitate, „memoriile acestea nu fac decât să relateze înainte de orice, fapte. Fapte greu de susținut și mai greu de crezut – pentru o conștiință cu o oarecare raționalitate" [3, p. 27]. În aceeași ordine de idei, Paul John Eakin subliniază opinia filosofului francez Jean-Paul Sartre cu referință la cele două puncte de vedere opuse despre natura *sinelui* și relația acestuia cu limbajul, subiect central al dezbaterilor din rândul teoreticienilor autobiografiei din ultimii ani: este *sinele* autonom și transcendent sau este contingent și provizoriu, dependent de limbă și de alții pentru însăși existența sa? [154, p. 181] Concluzia autorului este că sinele există și creează o întreagă lume prin limbaj.

Problematica distincției dintre conținutul istoric și cel literar rămâne a fi una esențială în critica autobiografică, cu precădere atunci când facem referință la o autobiografie, asemenea celei pe care o analizăm, unde evenimente istorice, precum instaurarea regimului totalitar sovietic în Basarabia și căderea ulterioară a Cortinei de fier, ne obligă să descoperim circumstanțe care generează impulsul individual al autorului de a ține un jurnal, modelând statutul unei identități narative. În cercetarea jurnalului detenției, atenția noastră se îndreaptă spre contextul istoric imediat, care a determinat apariția acestuia, dar și spre rezultatul produsului artistic, dependent de

timp și constrâns de spațiu, în condițiile încarcerării. De aici și întrebarea: „este autobiografia ficțiune sau istorie?”. Paul John Eakin susține că autobiografii sunt conștienți de receptarea complexă a operei lor pentru că, voluntar sau involuntar, îndeplinesc rolul de scriitori, dar și de istorici, „negociind o trecere narativă între autonomiile creației imaginative, pe de o parte, și constrângerile faptului biografic pe de alta” [tr.n.] [154, p. 3]. Misiunea autobiografilor rezidă în acest rol de mediere, întrucât se bazează pe istorie, raportând detalii despre viața lor, care au fost filtrate mai mult sau mai puțin conștient de memorie. Procesul de selecție nu pare întotdeauna intenționat, dar se produce ori de câte ori încearcă să reconstruiască propria individualitate în formă narativă, raportată la cadrul social, cultural, fizic. Edificatoare în acest sens este afirmația lui Paul Goma: „evenimentul acela a fost atât de violent, încât, vrând-nevrând, l-am înregistrat [...] violent deci strâmb, poate cu totul fals. Dar să admitem că l-am înregistrat corect – corect din punctul de vedere al unei statistice, al unei medii. Timpul trecând, memoria începe să joace feste. Nu prin omitere, ci prin uitare. Dar nu numai timpul și acțiunea lui de erodare a memorie, ci și... poate că memoria n-ar face atâtea feste, dacă n-aș povesti de atâtea ori acea întâmplare” [44, p. 22]. Cu toate acestea, ceea ce distinge autobiografia de alte genuri este poziția explicită a autobiografului ca autobiograf în text, o prezență care conferă credibilitate întregii narațiuni. Se impune aici interpretarea prezenței naratorului în text la frontiera dintre două lumi: lumea în care se povestește, lumea despre care se povestește. Această transgresiune este definită, în termenii lui Gérard Genette, drept *metalepsă*, prin care înțelegem „orice intruziune a naratorului sau naratarului extradiegetic în universul diegetic (sau a personajelor diegetice într-un univers metadiegetic) sau invers” [tr.n.] [166, p. 244]. Ca figură de stil, metalepsa rezidă în tendința anumitor naratori să întrerupă descrierea acțiunilor de rutină ale personajelor din text prin digresiuni, având ca rezultat sincronizarea narațiunii cu evenimentul povestit. Procedeul apare frecvent în memorii, memorialul lui Alexei Marinat, conținând multiple pagini cu digresiuni literare inspirate. O distincție asupra metalepsei lui Gérard Genette o face Doritt Cohn, autoarea mai multor studii despre ficțiunea narativă, care delimitează între metalepsa *exterioară*, mult mai frecvent întâlnită, și metalepsa *interioară* [tr.n.] [143, p. 106]. Metalepsa *exterioară* ia naștere între nivelul extradiegetic și nivelul diegetic, între universul naratorului și cel al narațiunii sale, iar metalepsa *interioară* se impune între două niveluri ale aceleiași narațiuni, între narațiunea primară și cea secundară.

Autobiografia a pus mereu sub semnul întrebării rolul autorului, autoritatea autorului și modalitățile prin care acesta își poate recrea propria identitate în timp ce își povestește viața. Crearea termenului de *autobiografie* a semnalat o nouă atitudine în cultura occidentală față de o practică milenară, care datează încă din perioada dinastiilor egiptene. Din perspectivă diacronică, autobiografia a evoluat în lumea greco-romană, a continuat să fie fidelă tradiției creștine

medievale, a servit miturilor renascentiste ale umanismului civic și creației artistice, fiind martorul nașterii gândirii științifice moderne. Ca formă a literaturii intime, autobiografia se impune în prima jumătate a secolului al XIV-lea, avându-l ca precursor pe Jean Jacques Rousseau care se arăta preocupat de descoperirea propriei individualități și, prin aceasta, de înțelegerea ființei umane. Scopul lui era să pătrundă în multiplele și nenumăratele *momente*, ce constituie țesutul vieții și al experienței. Esențial pentru tipul de narațiune autobiografică modernă devine individul sau *eul*, așa cum a fost definit la începutul secolului XX, odată cu dezvoltarea psihanalizei, dincolo de faptele morale ale individului și, mai degrabă, datorită unicității sale *exemplare* în devenire pe traiectoria vieții. Receptată de istoricii și de criticii literari ca literatură subiectivă, „cu tot felul de legături complexe cu alte genuri literare, mai tradiționale [...] și cu istoria literară” [tr.n.] [202, p. xiv], autobiografia creează mereu impresia că se conjugă cu „genurile vecine sau chiar [cele] incompatibile” [tr.n.] [148, p. 920]. Paul de Man ajunge la concluzia că autobiografia nu poate înfățișa și explica viața drept un *bio* pe care îl are ca obiectiv, deoarece nu poate decât să transforme o viață într-o formă de prosopopee: „Prosopopeea este tropul autobiografiei, prin care numele cuiva [...] este la fel de inteligibil și memorabil precum o mască” [tr.n.] [148, p. 926]. Subiectul preocupărilor autorului este demascarea autobiografului, acel *de-facement* al subiectului care acționează și vorbește în absență, în condițiile auto-reprezentării de care este guvernată autobiografia, analizând problema reprezentării autobiografice prin dilema imaginii sinelui.

Specificul narațiunii autobiografice constituie și obiectul cercetării psihologului american Jerome Bruner, care afirmă că narațiunea autobiografică servește dubla funcție de a transmite un mesaj inteligibil și captivant. Pentru a comunica ceva inteligibil, stările și acțiunile intenționate ale naratorului trebuie să fie structurate într-un mod care să se alinieze psihologiei populare, ce „întruchipează și întărește modalitățile canonice ale oamenilor de a răspunde lumii” [tr.n.] [138, p. 72]. Prin urmare, narațiunea autobiografică trebuie să încalce expectanța psihologică sau să încalce convenția, astfel încât să prezinte ceva excepțional. Contrastul dintre calitățile tipice și cele atipice ale autobiografiei poate fi astfel reprezentat de inteligibilitate și excepționalitate, constituind încă un set de opoziții binare, inerente autobiografiei. Excepționalitatea autobiografiei are o oarecare asemănare cu singularitatea unei opere literare, care comportă inovație lingvistică și conține subiecte noi. Nimeni nu se apucă să-și scrie o autobiografie comună, care se pierde în anonimat, dar dacă își asumă un asemenea risc, va căuta să scoată în evidență o trăsătură de caracter excepțională ori un eveniment care îl implică în mod singular pentru a-l apropia de excepțional. Astfel, experiența sa personală asupra lumii poate deveni un centru de greutate al actului narativ, un factor ordonator și un stimul al operei. Evident, cu condiția ca această experiență să aibă și o

valoare comună, să fie exponențială, problematică pentru comunitatea în numele căreia autorul vorbește.

În ceea ce privește inteligibilitatea autobiografiei, Jerome Bruner susține că plăsmuirea unei opere depinde de convenția culturală la care se raportează, cu scopul de a rămâne relevantă pentru contextul cultural al acesteia. Putem trasa o paralelă între excepționalitatea autobiografică și singularitatea literară, ambele fiind bazate pe inteligibilitate, autobiografia constituind un angajament față de „un set de presupuneri despre *sine* (s.n.), relația cuiva cu ceilalți, viziunea asupra lumii și spațiul cuiva” [tr.n.] [138, p. 76]. Astfel, autobiografia se pretează unei lecturi (re)creative și re-citirii, așa cum vom demonstra în capitolele următoare.

Oscilarea contradictorie a autobiografiei între istorie și ficțiune, între reprezentare și imposibilitatea reprezentării *sinelui*, a generat multiple încercări de definire a acestui gen, situat între acești doi poli opuși. Pe de o parte, critica anilor ’60 a fost dominată de teoriile post-structuraliste și postmoderne care analizau textul prin prisma obiectului textual pur sau a unui sistem autoreferențial de coduri, ale căror semnificație nu putea fi găsită și explicată decât în textul însuși. În același timp, nicio voce distinctă nu este conferită autorului, pe care Roland Barthes l-a proclamat mort în celebrul său eseu „Moartea autorului” (1968) și pe care Michel Foucault l-a concordat cu o funcție culturală („funcția de autor”) în eseul „Ce este un autor?” (1969). Pe de altă parte, în anii 1980, James Olney a depărtat autobiografia de dimensiunile estetice ale ficțiunii și de tărâmul circumscris jocului intertextual, dirijând narațiunea subiectivă spre domeniul sociocultural și antropologic. Cu toate acestea, trecerea de la *bio* la *auto*, de la *viață* la *sine* a sporit atenția asupra autobiografiei și, prin urmare, a ridicat o serie de noi probleme filozofice și psihologice, după cum accentuează și James Olney, atunci când vorbește despre fascinația *sinelui*, cu canoanele și vulnerabilitatea acestuia în cadrul textului. Philippe Lejeune este purtătorul de cuvânt al primei generații de critici, încercând să definească elementele constitutive ale pactului autobiografic, autobiografia fiind, în sensul său cel mai profund, un gen special de ficțiune [190, p. ix], produs în circumstanțe speciale, după cum conchide John Paul Eakin, în discursul său introductiv la traducerile în engleză ale celor mai importante eseuri ale lui Philippe Lejeune. Majoritatea criticilor literari cad de acord cu această viziune asupra autobiografiei ca gen fundamentat pe noțiunea de *sine* ontologic preexistent (autorul ca personalitate preexistentă, care poate fi proiectată prin mediere literară), care posedă o *autoritate* în narațiune (carent pentru celelalte genuri), fiind bazat pe o relație verificabilă între text și referentul extratextual. O astfel de viziune tradițională a *sinelui* integral a fost discutată în abordările postmoderne, care nu identifică *sinele* cu o reprezentare psihologică uniformă a individului, ci mai degrabă cu o

identitate pe care o produce limbajul. Din acest punct de vedere, autobiografia este considerată o ficțiune a limbajului.

Opoziția dintre reprezentarea umanistă a *sinelui înaintea limbajului* și reprezentarea deconstrucționistă a *limbajului înaintea sinelui* a generat noi teorii conciliante, bazate pe abordări antropologice culturale în anii '90. John Paul Eakin debutează în analiza autobiografiei cu abordarea relațiilor dintre autor și cultura acestuia, axându-se pe modul în care autorul își percepe propriul *eu*. Cercetătorul propune o abordare culturală, intens discutată anterior, asupra studiului *sinelui* autobiografic, originile căruia se identifică în semnele existenței individuale, moștenite de la alții, precum și în operele de cultură, prin prisma cărora *sinele* poate fi abordat. Mai mulți critici moderni, printre care se află și John Paul Eakin, susțin opinia că există două sisteme care operează în cadrul autobiografiei: un sistem referențial care conectează *eul* textual la *realitate*, în încercarea de a produce imaginea realului; și un sistem literar în care *sinele* absent în trecut este creat prin limbaj, pentru a produce efectul realului. În acest sens, *eul* autobiografic este în același timp dublul privilegiat al unei persoane reale și al unei construcții textuale. Succint enunțate, atât integritatea eului romantic, cât și structura narativă liniară sunt înlocuite cu viziunea unui *sine* fragmentat, derivat din *eul* preexistent care nu funcționează într-un vid aseptic, ci într-un cadru cultural în care acesta există. Din acest motiv, o limită clară între adevăr și ficțiune nu poate fi schițată în autobiografie. Mai mult decât atât, adevărul implică și ficțiune, și ficțiunea, la rândul ei, poate conține felii de adevăr. Fiind selectivă și creativă, memoria tinde să modeleze/ficționalizeze trecutul în funcție de cerințele stării actuale de conștiință. Prin urmare, scrierea autobiografică nu constituie un „act realizat într-un anumit tărâm ficțional, absolut privat, al *sinelui* izolat (s.n.)" [tr.n.] [155, p. 71], după cum semnalează Paul John Eakin în „Touching the World: Reference in Autobiography", ci, mai degrabă, este supus presiunilor exercitate de existența în mijlocul culturii. Această cercetare intenționează să descrie și modul în care teoriile autobiografice enunțate pot fi aplicate jurnalului și memoriilor lui Alexei Marinat, evidențiind *presiunile* descrise de John Paul Eakin în identificarea unui sine *constrâns* de viața în captivitate. Conceptul de *identitate narativă* răspunde numeroaselor probleme legate de scrierea autobiografică, deoarece conceperea memoriilor nu se realizează în vid, ci într-un mediu constant adaptativ, care reflectă limitele istorice, sociale și geografice în care existăm.

1.1.2 Ficțiunea memoriei, memoria ficțiunii

Frank Kermode [183, p. 37] semnalează, pe bună dreptate, paradoxul cu care se confruntă fiecare memorialist: dorința de a transmite cu exactitate povestea vieții, alături de recunoașterea imposibilității unui astfel de proiect. Acest paradox plasează memoriile la intersecția mai multor

genuri și procedee menite să reprezinte adevărul retrospectiv. Scrierea unor memorii este un exercițiu de regăsire și elucidare a trecutului, după cum observă autorul, care nu exclude elementul de ficțiune. Doza ficțională nu apare neapărat sub forma invenției unei întâmplări, ci mai degrabă în ajustarea ei, care se produce atunci când un memorialist ordonează, aranjează și, cel mai important, interpretează evenimentele. Ca gen, memoriile constituie, cel mai adesea, o retrospectivă în trecut, pe care scriitorii o realizează spre apusul vieții și doar rareori o practică de-a lungul vieții. Memorialiștii optează pentru consemnarea perioadelor de schimbare semnificativă, fie că este vorba de tulburări politice sau istorice, de emigrare, exilare sau detenție. Concepute adesea ca reflex al unei crize personale sau colective, acestea reflectă preocupări care sunt endemice pentru scriitorii moderniști. Pe bună dreptate, memoria literară modernistă nu numai că se detașează de imperativele anterioare ale speciei și relevă aspectele hibride ale genului, dar prezintă și o schimbare orientată către subiectivitate și autoficțiune. Memoriile se situează sub umbrela generoasă a narațiunii autobiografice și se camuflează într-un număr copleșitor de identități de gen. Gen eminamente hibrid, memoriile absorb elemente de istorie, (auto)biografie, eseu, jurnal, evocare, reportaj etc. Taxonomia actuală a memoriilor nu stabilește limite și definiții clare, astfel încât, în calitate de cititori, observăm cum memorialistul luptă cu instabilitatea de gen a memoriilor, urmărim narațiunea care deseori se deplasează din istorie în biografie, adăugând, pe alocuri, elemente ale autobiograficului, consemnând o incursiune jurnalistică și sintetizând o experiență prin jurnalul confesiunii.

A recunoaște că memoriile constituie o formă hibridă de gen nu presupune că acestea rămân neclasificabile în literatură. Chiar dacă dispun de o anumită flexibilitate, ele se supun acelorași rigori narative. Astfel, memorialul nu constă neapărat dintr-o introducere, conținut și încheiere, detectabile în spațiul ficțiunii, în schimb, acesta presupune implicit o structură narativă. De fapt, tensiunea ireconciliabilă între dovezile documentare și expresia subiectivă a memoriilor formează premisa care stă la baza acestor narațiuni confesive, cărora le este specific și gradul înalt de oralitate. Oralitatea discursului memorialistic determină nevoia de reiterare, de transfer prin viu grai, determinat de faptul că memoria orală nu este niciodată epuizată, fiind marcată de „avalanșa oralității consemnate, oralitate nu mai puțin încărcată de informație și cu o forță mare de captare a atenției, deci utilă atât cititorului obișnuit, cât și antropologului, istoricului, psihologului sau sociologului” [6, p. 83].

Scrierea unei autobiografii presupune un dialog, în termenii lui Paul Auster [128], cu vocea memoriei, deoarece autobiografia se regăsește, în mod esențial, în memorii. În demersul de a examina rolul memoriei ca mărturisire și modul în care aceasta marchează limitele dintre ficțiune și autobiografie, observăm că putem delimita trei aspecte principale, în care memoria și ficțiunea

interacționează în autobiografie: în primul rând, în relația memoriei cu textul, în al doilea rând, în rolul uitării în spațiul autobiografic și, în al treilea rând, în legătura dintre memoriile private, individuale și evenimentele publice.

Philippe Lejeune definește patru *mărci* ale autobiografiei: (1) forma lingvistică a narațiunii și a prozei; (2) subiectul vieții individuale sau al istoriei personale; (3) identitatea autorului cu cea a naratorului; și (4) identitatea naratorului cu cea a protagonistului și orientarea retrospectivă. De pildă, pentru ca o anumită lucrare să fie calificată drept autobiografie, aceasta trebuie să satisfacă aceste patru condiții, a treia și a patra condiție, constituind, ceea ce autorul numește *pact autobiografic* [189, p. 193]. În opinia lui Philippe Lejeune, memoriile nu îndeplinesc condiția (2) și astfel nu pot fi considerate autobiografii. În efortul de a contura trăsăturile distinctive ale ficțiunii, cercetătoarea Dorrit Cohn face apel la patru genuri înrudite și, anume, biografia, autobiografia, romanul la persoana a treia și romanul la prima persoană, postulând o schemă bidimensională care traversează opozițiile dintre istorie și ficțiune, persoana a treia și prima persoană [142, p. 19]. Autobiografia ar reprezenta, în acest sens, istoria la prima persoană și ar înregistra caracteristici comune cu narațiunea istorică și romanele la prima persoană, aflându-se în vădită opoziție cu romanele scrise la persoana a treia. Ulterior, analizând literatura subiectivă, Sidonie Smith și Julia Watson fac referință la variatele forme de scriere, subiectul cărora constituie viața unei persoane, fie ea biografică, romanescă, istorică sau autobiografică. Autoarele propun o trecere de la autobiografia ca gen la *discursul autobiografic,* folosind termenul *autobiografic* pentru a desemna „scrierea autoreferențială” (scrierea despre *sine*) într-o manieră incluzivă [215, p. 4]. *Autobiografia*, așa cum este definită de Nigel Hamilton, reprezintă un termen generic care cuprinde „tot ce este scris de o persoană: de la o carte de memorii la jurnale intime, bloguri, scrisori și jurnale” [tr.n.] [175, p. 270]. Într-adevăr, tendința din ce în ce mai mare de publicare a autobiografiei în mass-media și multimedia subminează prima condiție a lui Philippe Lejeune, privind autobiografia ca formă lingvistică a narațiunii.

O ambiguitate terminologică sporită înregistrează noțiunea de *memorii*. Pentru Elizabeth Bruss memoriile, care preced termenul de autobiografie, au o conotație informală și reprezintă „o aventură construită întâmplător și nu un efort literar serios” [tr.n.] [140, p. 7]. Cu alte cuvinte, memoriile nu dețin calitatea literarității în măsura în care o presupune autobiografia, care a suferit o schimbare a statutului literar încă din perioada Renașterii. Nigel Hamilton, în „How to do biography: a primer”, are o viziune congruentă asupra inferiorității estetice a memoriilor, confruntate cu autobiografia. În timp ce autobiografia este o formă de explorare de sine, în care scriitorii răspund provocării de „a fi sinceri în legătură cu propria viață și cu cei din jurul lor” [tr.n.] [175, p. 291], memoriile sunt doar „relatări simple ale indivizilor, descriind experiențele lor de

viață din anumite epoci ale istoriei” [tr.n.] [175, p. 270], sunt „reminiscențe personale” despre *alții*, filtrate prin ochii memorialiștilor, motivația fundamentală a acestora constituind-o satisfacția proprie. Spre deosebire de autobiografie și jurnal, care consemnează evenimentele trăite, memoriile le rememorează în vederea aranjării unei biografii situate între extrema „pozitivă” și cea „negativă” a bovarismului.

O perspectivă diferită este prezentată de Sidonie Smith și Julia Watson, care atribuie o valoare estetică pregnantă memoriilor, subliniind funcția *autocunoașterii* a acestora, reflectată în plan identitar încă de la Socrate, prin celebrul *Cunoaște-te pe tine însuți*. Adoptând o viziune istorică asupra memoriilor, catalogându-le drept amintiri ale unor indivizi publici renumiți, „care și-au cronicizat realizările sociale” [tr.n.] [215, p. 4], autoarele fac distincția între autobiografie și memorii, din perspectiva temporalității: autobiografiile absorb întreaga durată a vieții, în timp ce memoriile descriu o perioadă de experiență circumscrisă. În definirea memoriei ca o formă distinctă a scrierilor autobiografice, „caracterizate prin densitatea limbajului și auto-reflexivitatea despre procesul de scriere” [tr.n.] [215, p. 4], autoarele studiului „Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives” surprind natura specifică a memoriilor, interpretată ca o auto-reprezentare. Dar, în timp ce memoriile și autobiografia se pot distinge în funcție de subiectivitate și intenționalitate, ambele dezvăluie *sinele* autorului, chiar dacă autorul depune efortul de a-l masca. În general, memoriile nu se concentrează doar asupra *altora* și asupra evenimentelor, ci, mai degrabă, poziționează *sinele* în raport cu ceilalți. O astfel de relație relevă *sinele* memorialistului. În acest sens, observația anterioară a lui Philippe Lejeune, privind excluderea memoriilor din genul autobiografic din cauza eșecului acestora de a se axa asupra vieții individuale sau a istoriei personale a naratorului este nefondată. De aici derivă concluzia că memoriile lui Alexei Marinat aparțin genului autobiografic, fiind marcate de descoperirea *sinelui*. În sprijinul punctului de vedere, privind atribuirea memoriilor genului autobiografic se raliază și taxonomia autobiografiei lui Louis Renza, care identifică trei forme ale autobiografiei, ce coexistă într-o anumită narațiune autobiografică, autorul afirmând că memoriile, confesiunile și narațiunea narcisistă, se referă în mod congruent la *sinele* autorului și nu la *alții*, în ciuda intensității diferite [206, p. 10].

Atât scrierea biografiei, cât și a autobiografiei necesită implicarea activă a memoriei voluntare și a rememorării. Biografia înfățișează protagonistul dintr-un punct exterior de vedere, prin prisma interviurilor cu cei care l-au cunoscut și probelor adunate prin recurgerea la documente istorice și arhive de familie, de aceea este percepută, în general, ca o narațiune *obiectivă*. Cu toate acestea, scepticismul în legătură cu narațiunea biografică este fundamentat pe interpretarea la care recurge biograful, în încercarea sa de a încorpora detalii intime din viața unei persoane [135, p. 4],

care sporesc farmecul lecturii. În același timp, furnizarea unor astfel de detalii neverificabile ar putea submina credibilitatea unei biografii. De aici derivă și proiecția *credibilă* a autobiografiei, profund marcată de *subiectivitate,* dar care este un produs al *memoriei* personale a autorului, al cunoașterii sale indisolubile despre faptele trăite și retrăite, oferind evenimentelor o viziune internă. Credibilitatea inerentă a autobiografiei este determinată de privilegiul *inițiat* al autobiografului, de pactul autobiografic dintre protagonist, narator și autor (Philippe Lejeune, 1975), care atrage consecințe etice și impune, astfel, autorul să spună adevărul [136, p. 2]. În același timp, subiectivitatea dublu determinată a autobiografului ca subiect și obiect al cercetării atrage perceperea mai puțin fiabilă a acesteia decât a biografiei, despre care se crede că oferă o viziune obiectivă a protagonistului. O astfel de perspectivă ignoră obligația autobiografului de a spune adevărul, de a raporta sau de a aminti fapte și evenimente istorice. Autobiografia prezintă astfel un anumit grad de obiectivitate, amestecul de obiectivitate și subiectivitate, accentuându-i hibriditatea.

Deși autobiografia poate fi citită ca un document istoric și servește ca sursă de dovezi pentru analiza evoluției evenimentelor sau a personajelor istorice, aceasta nu poate fi redusă la cadrul istoriografic. Autobiograful realizează actul retoric de justificare a meritului individual în istorie, în timp ce istoricul realizează o relatare concentrată a evenimentelor istorice din societate. Prin urmare, diferențele generice dintre autobiografie și narațiunea istorică pot fi surprinse în contrastul dintre individual și social. Paralel cu distincția naratologului Doritt Cohn dintre istorie și ficțiune [142, p. 18], istoriografia implică experiența unei societăți, în timp ce autobiografia descrie evenimentele și schimbările care afectează viața individuală, privilegiind o experiență personală a unui autor particular – a autobiografului. Se poate observa imediat că istoricii încearcă să se poziționeze în afara sau la marginea tabloului istoric și caută mai multe surse de dovezi pentru a atinge o obiectivitate sporită. Opoziția dintre autobiografie și istoriografie dezvăluie o proprietate unică a autobiografiei, în ceea ce privește poziția acesteia în sfera publică sau privată a existenței. Conștientizarea existenței sale rămâne *privată* pentru memorialist, chiar și atunci când o aduce în domeniul public prin actul său de scriere. De aici, rezultă și pactul autobiografiei cu istoria, aspectele publice și evenimentele istorice, având forța de a domina spațiul strict autobiografic, așa cum se observă și în memoriile lui Alexei Marinat. Cu toate acestea, „autorul unor memorii nu se limitează însă la simpla descriere sau povestire a celor trăite de dânsul. El se erijează, prin forța împrejurărilor, în comentator, ca să nu spun judecător al propriei sale ființe, ceea ce n-ar fi prea grav, precum și al semenilor pe care i-a cunoscut și cu care a avut relații de tot felul” [57, p. 5]. Așadar, autobiografia nu este un gen unitar și „acesta ar putea fi chiar argumentul scriitorului

autentic modern – a unuia care nu mai respectă separarea genurilor” [tr.n.] [223, p. 159], opinează Tzvetan Todorov și Richard Berrong în studiul „The Origin of Genres”.

Istoricii și memorialiștii adoptă, în mod firesc, o atitudine specială față de documentele lor, din moment ce acestea exprimă mesajul lor. În confruntarea cu conotația absorbită de termenul *document*, istoricii și istoriografii cad de acord asupra faptului că documentul nu este în totalitate obiectiv, „materie primă pură”, iar în măsura în care necesită interpretare, acesta „exprimă puterea societății asupra memoriei și asupra viitorului” [tr.n.] [186, p. xvii], observă Jacques Le Goff. Ne avertizează asupra rolului ficțiunii în istoriografie și alți teoreticieni, care vorbesc despre labilul hotar dintre literatură și istorie și ne reamintesc că, departe de a constitui o serie de fapte fixe, narațiunile istorice sunt „ficțiuni verbale” [229, p. 192], consemnează criticul literar Hayden White, în studiul „The Historical Text as Literary Artifact”. Așa cum am menționat la începutul acestui capitol, scrierea unor memorii implică elementul ficțional, care, în accepția lui Frank Kermode, nu trebuie interpretat ca o invenție pură, ci mai degrabă ca o interpretare a evenimentelor. „Ficțiunile verbale” ale lui Hayden White ne orientează spre rădăcina latină a termenului – *fingere* – ceea ce înseamnă *formare, confecționare, modelare*. Am putea ușor observa și similitudinile dintre narațiunile ficționale și cele istorice din secolul al XVIII-lea, unde accentul principal este plasat pe *povestire*, mai degrabă decât pe *evenimente*. Într-adevăr, istoricii folosesc tehnici și construcții narative pentru a da înțeles și coerență textului, iar aceste tehnici conferă veridicitate și semnificație nuanțată unei narațiuni istorice. Ann Rigney dezvoltă această teorie și subliniază că „reprezentarea istorică depinde în practică de reprezentabilitatea evenimentelor și nu de realitatea lor ca atare” [tr.n.] [208, p. 3]. Astfel, documentele nu sunt în totalitate obiective, iar în măsura în care necesită interpretare, *Dasein*-ul este „Orb pentru posibilități, el nu e în stare să reitereze ceea ce a fost în chip esențial, ci tot ce poate să facă este să păstreze în minte sau să păstreze pur și simplu ceea ce a mai rămas «real» din ființarea istorică de ordinul lumii care a fost cândva, să păstreze pur și simplu vestigiile și documentele simplu-prezente cu privire la ea” [49, p. 518], precizează Martin Heidegger în „Ființă și timp”. Întrucât memorialistul se bazează pe documente *umane*, o fidelitate totală a adevărului este imposibilă. În memorii, spre deosebire de istorie, legăturile personale sunt extrem de subiective, latura documentară a memorialisticii își stabilește poziția unică în spectrul genurilor literare. Deși criticii cad de acord asupra predominării subiectivității într-o autobiografie, dezbaterile continuă cu privire la limitele genului respectiv. Noțiunea de *pact* între autobiograf și cititor, introdusă de Philippe Lejeune, unde protagonistul, naratorul și autorul sunt una și aceeași persoană [188], completează observația numeroșilor critici literari asupra relației *speculare* între autorul textului și autorul din text, ca fiind prezentă în orice tip de narațiune. Atenția lui Philippe Lejeune este concentrată asupra problemei ideologiei

biografice, caracterului ficțional al acesteia, alături de constructul textual al narațiunilor autobiografice, profunda lor ancorare în contextul istoric.

Un moment semnificativ în critica autobiografică modernă este marcat și de studiul lui Jean Starobinski, „Le Style de l'autobiographie", în care autorul se referă la autobiografie, în sens de biografie personală a sinelui. Deși aceasta este explicația etimologică și logică a cuvântului, ideea de a vedea proiectul autobiografic ca fiind unul biografic pare contradictorie. Cu siguranță, autobiograful urmărește peisajul unei vieți trăite, dar metodologia diferă foarte mult de cea a unui biograf. Nu există nicio distanță între autobiograf și subiectul său, deși Jean Starobinski vede distanța dintre *eul* efectiv, actual și *eul* metamorfozat, în devenire [217, pp. 73-83]. Această metamorfoză se relevă și în memoriile diaristului basarabean, în actul personal de refacere a unei lumi publice, istorice, instituționale, colective.

Memoria individuală, analizată în calitate de spațiu al interiorizării istoriei, este purtătoarea unor traume colective. Criticii continuă se oscileze între două extreme, care eclipsează valoarea sa reală: fie considerând memoria, în primul rând, ca un document istoric, care deplasează inevitabil orice discuție literară la periferie, fie permițând citirea memoriei ca o abatere de la firul documentar, și, prin urmare, tratând-o ca material inventat. Această tendință bipolară îi afectează pe memorialiști la un nivel mai profund decât pe autobiografi; cei din urmă pot recurge la anumite digresiuni și distorsionări de fapte și de cronologie, care își au geneza în conștiința lor. Memorialiștii, pe de altă parte, nu au doar un pact cu cititorul, ci și cu istoria. Un cititor deschide un volum de memorii, având anumite așteptări: tindem să credem că memoriile ne vor *mărturisi* adevărul. Memorialistul creează cadrul în care intangibilitățile exprimării scrise pot, într-un sens subiectiv, să echilibreze pierderile concrete impuse de timp. Diferența tipologică între memorii și jurnalul intim ține de durata intervenită între momentul trăirii și cel al scrierii: „între momentul trăirii și momentul scrierii este o mai mare sau mai mică distanță. Suficient timp pentru ca memoria să deformeze faptele. Jurnalul este scris sub impresia evenimentului, memorialul este o istorie întâmplată cu mult timp în urmă, notată în alt timp și cu altă stare de spirit. A cui viziune este, în acest caz, esențială? Pe cine citim? Pe cel care a trăit o copilărie foarte îndepărtată sau pe cel care o reinventează la bătrânețe în aceste pagini nostalgice?" [104, p. 19]. Memorialistul Ion Ioanid remarcă, de asemenea, că „atunci când peste trecut se aștern anii, care estompează conturul imaginilor și trec în uitare o bună parte din adevărul pe care vrei să-l evoci, ești întotdeauna susceptibil de a ți se atrage atenția asupra unor erori involuntare" [54, p. 291].

Scrierea unei autobiografii este un proces de auto-alterare și reconstrucție constantă, deoarece scrierea aparține prezentului, în timp ce existența pe care o raportăm aparține unei dimensiuni trecute, în momentul în care o așternem pe hârtie, în efortul de a (re)construi cronologia

vieții noastre. Sentimentul acut al fluxului temporal și al spațiului detenției îl determină pe Alexei Marinat să-și consemneze memoriile în încercarea de evitare a procesului de depersonalizare, impus de sistemul comunist. Orice carte de memorii presupune acest dialog dintre ficțiune și memorie și tinde, în opinia lui Eugen Simion, „să transforme o viață într-un destin prin intermediul unei povestiri care nu respectă legile ficțiunii. O ficțiune totuși există în orice narațiune memorialistică: aceea care respinge ficțiunea literaturii. Ea nu inventează în sens strict personaje, dar transformă, dacă este suficient de puternică, personajele reale ale unei epoci în personaje care au relevanță, personaje memorabile, proprii literaturii" [104, p. 20]. Raportul dintre ficțiunea memoriei și memoria ficțiunii relevă importanța ficțiunii în narațiunile vieții, deopotrivă cu modul în care sunt construite personajele într-o carte de memorii. Așa cum am menționat în capitolul anterior, memoria afectează într-un mod mai mult sau mai puțin conștient narațiunea autobiografică, filtrele acesteia fiind fundamentale pentru că, pe de o parte, deformează imaginile, iar, pe de altă parte, reformulează identitățile narative pe care le creează, oferindu-le coerență și relevanță.

1.2 Autenticitatea între desubiectivizarea realității și iluzia trăitului

Punctul de pornire al acestui capitol îl constituie trecerea succintă în revistă a istoriei conceptului de *autenticitate*, plecând de la observația clasică care așază *autenticitatea* într-o zonă limitrofă cercetării conceptului pluridisciplinar al *identității*. *Autenticitatea*, în accepțiunea criticii literare românești (Mircea Eliade, Adrian Marino, Dumitru Micu, Marin Mincu) definește demersul studiilor etice, psihologice, filosofice, etnologice, religioase, politice, sociologice și literare, derivate din multitudinea straturilor interioare ale conceptului, abordate în spațiul francez, german, italian, spaniol, românesc. Din aceste considerente, vom încerca să analizăm originile istorice ale evoluției conceptuale ale *sinelui*, care, în contextul influențelor socioculturale au modelat orizontul valoric al autenticității, să trasăm legăturile dintre semnificațiile conceptului de *autenticitate*, depășind granițele studiilor literare și imprimându-i, în consecință, o viziune holistică, interdisciplinară.

1.2.1 Autenticitatea: de la accepția etică la cea literară

Toate definițiile autenticității se referă, într-o oarecare măsură, la semnificația principală a termenului *autentic*, care este aplicat, fie într-un sens curent al *originii* sau al *autorității* indiscutabile, fie în sensul restrictiv al fidelității față de *original* sau al reprezentării *fiabile* și *exacte*. Totuși, o scurtă privire asupra conotațiilor istorice și etimologice oferă o gamă mai largă de semnificații. Grecescul *authentikos* derivă din substantivul *authentes* (făcător, maestru), care

este construit din două părți – *autos* (sine) și *entes* (lucrător, făcător, ființă) – ceea ce înseamnă *autoritar*. Semantica conceptului se deplasează cu ușurință spre sensul modern al acestuia, care implică și ideea de *veridic/autentic*.

Unul dintre termenii fundamentali din cadrul curentului filosofic al existențialismului – autenticitatea – presupune o varietate de accepții, între care *credibilitatea, sinceritatea, spontaneitatea, onestitatea, precizia, validitatea*. Secolele de sedimentări semantice în conținutul conceptului de *autenticitate* au generat diferite interpretări ale termenului, semantica acestuia cuprinzând noțiuni ca *originalitate* (stăpânirea unei existențe istorice, posedarea unei origini, rădăcini, proveniențe), *realitate* (opusul ficțiunii, artificialului) etc. Ceea ce observă filosoful Theodor W. Adorno este circularea conceptului de *autenticitate* în cercurile intelectuale cu mult înainte de publicarea lucrării „Ființă și timp" de Martin Heidegger, atunci când existențialistul german folosea conceptul de *autenticitate* în contextul unei ontologii existențiale drept un termen consacrat filozofic [127, p. 5]. Autenticitatea atribuită unui individ sau autenticitatea individuală trezește, în cele din urmă, controverse în cercetarea filozofică. Acest lucru se datorează, în mare parte, faptului că atunci când se vorbește despre *autenticitate*, aceasta este așezată într-o zonă de intersecție cu alte concepte similare, precum *sinceritatea, spontaneitatea* și mai ales, *autonomia*. Prin dezvoltarea varietății de semnificații din care se constituie conceptul de *autenticitate,* deopotrivă cu diversitatea de obiective teoretice urmate de către acesta, se impun distincții nuanțate între aceste accepțiuni. O analiză sintetică, de integrare a mai multor semnificații într-un singur studiu, este o modalitate eficientă de a întregi o imagine conceptuală, fără pretenția exhaustivității. Interpretările devin mai complicate atunci când autenticitatea este întrebuințată drept o caracteristică exclusiv etică, atribuită agenților umani în răspunsul la întrebări de tipul: „Cum este să fii tu însuți sau să fii unul cu tine însuți?" Orice reflecție cu privire la „cine suntem cu adevărat?" dezvăluie o multitudine de puzzle-uri raportate la metafizică, semantică și epistemologie. Într-un sens primar, a fi tu însuți este inevitabil, întrucât ori de câte ori plămădești un gând, o decizie sau acționezi într-un anumit fel, te identifici cu subiectul acelor gânduri, decizii și acțiuni. În acest context, autenticitatea se suprapune identității personale și implică o omogenitate între ceea ce *constituie* o ființă și ceea ce *pretinde că constituie* această ființă.

Dintr-o perspectivă conceptuală inedită, filosoful Charles Taylor vede în *autenticitate* un ideal *etic* de autorealizare, cu alte cuvinte, acea *autonomie* a individului de a acționa într-o manieră mai complexă și mai integrată în numele unui ideal mai palpabil, mai viu [220, p. 22]. Apelăm la concepția lui Charles Taylor, relevată și în studiul „Surse ale Sinelui", deoarece aceasta nuanțează semantica conceptului de sine *autentic*, în condițiile de probare a identității auctoriale în discursul autobiografic. E de remarcat că sfârșitul secolului al XVIII-lea s-a dovedit a fi unul decisiv în

fundamentarea conceptului de *autenticitate*, cuprinzând forme anterioare ale individualismului, cum ar fi, individualismul raționalității dezangajate, inițiat de René Descartes. Somogy Varga relevă ambiguitățile autenticității, cercetează detaliat straturile semantice, se arată interesat de o altă accepție, dincolo de autonomie sau de autorealizare, și anume de orientare, în ceea ce privește distincția dintre angajamentele, principiile, dorințele sau sentimentele personale periferice și de bază, care merită cu adevărat urmate [227, p. 2]. Autorul subliniază că autonomia *morală*, inițial formulată de Immanuel Kant, se limitează la aspecte legate de responsabilitatea morală și se referă la impunerea unei legi morale asupra propriei personalități, în timp ce autonomia *personală* îndeamnă spre o viață guvernată de motivații și acțiuni proprii care nu sunt produse de forțe externe manipulative. Preocupat de explorarea nișelor referențiale ale autenticității, autorul observă că acest concept este mult mai vast, depășind dezbaterile filosofice, etice, psihologice sau morale. Într-adevăr, pentru a înțelege pe deplin semnificația conceptului de *autenticitate* nu ar trebui să limităm cercetarea acestuia doar la aceste domenii. Pe lângă faptul că este un concept filosofic, autenticitatea este un ideal uman, o modalitate de a conceptualiza practica *sinelui* întru realizarea unei vieți demne. Charles Taylor constată că autenticitatea implică un „limbaj de rezonanță personală” [tr.n.] [220, p. 89], în care există un înalt simț al individualității sau cheia de înțelegere a revelației *sinelui* prin dialogul moral cu ceilalți. Cum să înțelegem scenariul lui Charles Taylor în crearea unui *sine auctorial autentic*? Răspunsul ne obligă să revenim la proiectul respins de filosof, conform căruia autonomia și autodeterminarea sunt suficiente pentru a atesta autenticitatea. Demersul rațional argumentează relevanța stabilirii unei versiuni postmoderne a existenței prin „orizonturi ale semnificației” [tr.n.] [220, p. 66], în convingerea că indivizii își construiesc *sinele autentic* în numele a ceea ce este semnificativ și util pentru societate.

Filosoful Alessandro Ferrara își propune să aducă o soluție problemelor legate de polisemantismul conceptului, tratând *autenticitatea* drept ideal uman, fiind interesat de aspectele *sociale* și *filosofice* ale relației dintre autenticitate și validitate, punctul său de vedere axându-se pe raționamentul moral, care își are originea în convenția istorică contextuală a existențialismului. Abordarea particulară a literaturii *autenticității*, oferită de autor, poate fundamenta un nou ideal al valabilității universale, legat de modelul singularității asociate cu *estetica* [159, p. 10]. Autenticitatea este, prin urmare, calificată de autor drept *congruența sinelui*, a unei identități individuale, colective sau simbolice, care oferă o nouă valabilitate universală, bazată mai degrabă pe excepționalitate decât pe generalitate. Calea spre o devenire autentică este constituită dintr-o negociere a experiențelor, sentimentelor și ideilor vieții, o trăire deslușită în viața interioară a individului, laolaltă cu valorile și aspirațiile acestuia. Deciziile etice pentru care se optează sunt importante, dar acestea nu exprimă unicitatea individualității subiectului, fiind doar o serie de

provocări, care trebuie depășite în interesul unei congruențe a sinelui. Autorul optează pentru un echilibru dintre estetic și etic, dintre analizele structurilor literare și comentariul teoretic, echilibru sintetizat în etimologia grecescului *authentikós*, derivat din *eautón* și *theto*, unde *theto* este legat de conceptul de *teză*. Deci, *autentic* se referă la individul care își afirmă o *poziție* sau se evidențiază printr-o *teză* [159, p. 15], în lumina unei *congruențe* sau integrități individuale bine conturate.

David Hume tratează autenticitatea ca fiind calitatea originalității sau realitatea derivării. Filosoful scoțian se hazardează să afirme că restul omenirii, nu este altceva decât un pachet sau o colecție de percepții diferite, care se succed reciproc cu o rapiditate de neconceput și sunt într-un flux și mișcare perpetuă [180, p. 396], susținând că indivizii își construiesc noțiunea de *sine* prin relațiile lor sociale, certificate prin acțiunile virtuoase. În mod similar, potrivit lui Erich Fromm [164], iluminarea individuală și gândirea critică sunt apreciate drept condiții determinante pentru un comportament autentic în urma integrării depline a valorilor societății în sine. O opinie diferită asupra autenticității este formulată de Jean-Paul Sartre, care promovează o independență față de societate și susține că o persoană poate fi considerată *autentică* dacă îndeplinește două condiții: este conștientă de acțiunile sale și acceptă responsabilitatea pentru aceste acțiuni [178, p. 27].

Studiile de istorie a filosofiei reiterează o distincție făcută de Socrate între autenticitate și inautenticitate, atunci când filosoful a invocat dictonul *Cunoaște-te pe tine însuți*. Ilustrativ este că Socrate creează o distincție între subiectivitate și lume, dintre ceva interior, care este veritabil și superior și ceva exterior, care este fals. Mult mai târziu, aceste observații vor fi transformate și conjugate concepției care stă la baza sinelui și a vocației revelării idealului moral al sincerității, care marchează un pas decisiv în percepția actuală a autenticității. Ulterior, în același context, alți filozofi precum Jacob Golomb, Jean-Paul Sartre vor susține că indivizii ar putea cel mai bine să înțeleagă autenticitatea prin trăirea inautenticității. Jean-Paul Sartre examinează profund semnificația existenței degajate, prezentând personaje care suferă de inautenticitate, ca urmare a unor conflicte interioare, rezultate în urma presiunilor sociale. Autorul confirmă incapacitatea de a acționa în mod autentic, fără a avea un comportament liber. Søren Kierkegaard susține aceeași viziune critică asupra responsabilității societății pentru formarea unor indivizi *inautentici*, în timp ce Martin Heidegger [49] consemnează autenticitatea drept o stare de auto-reglare, intenția de a-și realiza potențialul propriei ființe, al propriului sine.

Hegel este printre primii care atrage atenția asupra idealului de sinceritate, de justificare teoretică a conceptului de *autenticitate*. În comparație cu J.J. Rousseau, Hegel, în „Fenomenologia spiritului", subliniază dimensiunea constitutivă inter-subiectivă a *sinelui*, atunci când individul este angajat în practicile cotidiene ale unei comunități, „deoarece nemijlocitul, ca scop, conține în el însuși Sinele, adică realitatea pură (s.a.)" [48, p. 20]. La rândul său, Søren Kierkegaard insistă

asupra corectitudinii existențiale prin prezentarea poetică a idealurilor [185, p. 331] și consemnează trei teme principale care domină literatura autenticității: (1) existențialul, ca opus teoriei pure, obiectivul de a schimba viața cititorului, (2) mijloacele poetice și literare folosite de filozof pentru atingerea acestui scop, (3) instrumentele indirecte folosite pentru a incita și a atrage cititorul spre căutarea autenticității. Doar individul care a experimentat intens conflictul dintre modelele autentice și inautentice ale vieții va fi angajat într-o necontenită autoanaliză și autocunoaștere, pentru a cerceta straturile interioare ale sinelui.

Variațiile periodice în conceptualizarea *sinelui* au pus bazele modului în care a fost abordată problema autenticității umane în psihologie și psihanaliză. Afirmațiile lui Sigmund Freud cu privire la aspectele inconștiente ale sinelui au servit drept sursă de inspirație pentru temele legate de *sinele fals*. Analiza *sinelui* după Sigmund Freud este reprezentată drept o călătorie întreprinsă în interiorul individului, unde *eu* îl analizează pe *mine*. Cercetător consacrat în psihologia socială, autocunoaștere și studiul asupra sinelui („The Handbook of Social Psychology"), Roy Baumeister consemnează perioada începutului anilor 1900, relevantă pentru căutarea istorică a autodefinirii și a actualizării sinelui, autenticitatea fiind cercetată aici în racord cu *adevăratul sine, sinele fals* și *înstrăinarea față de sine*. Abordări mai recente ale conceptului își găsesc explicația în psihologia pozitivistă, unde autenticitatea este văzută drept o proprietate *individuală*, un comportament *ideal*, nefalsificat în relații și grupuri. A fi *autentic* înseamnă a trăi cu toată puterea ființei într-un moment respectiv, *autenticitatea psihologică* reprezentând originalitatea emoțională, auto-inițierea și profunzimea psihologică [213, p. 75], semnalează Kennon Sheldon. Michael Kernis și Brian Goldman cercetează diferitele perspective psihologice și filosofice ale autenticității și dezvoltă un cadru din patru componente cu referire la autenticitatea *trăsăturilor*: (1) conștientizarea (cunoașterea și încrederea în sentimentele și dorințele proprii relevante [184, p. 294]), (2) procesarea imparțială (obiectivitatea în aspectele pozitive și negative ale sinelui), (3) comportamentul autentic și (4) orientarea relațională (lupta pentru „deschidere, sinceritate și veridicitate" [tr.n.] [184, p. 300]). O altă abordare a autenticității, reliefează trei componente caracteristice ale acesteia care reprezintă înstrăinarea individului în diferite niveluri ale experienței: *auto-alienare* (experiența autentică (sinele adevărat) versus conștientizarea lucidă), *viață autentică* (exprimare a emoțiilor într-un mod compatibil cu aprobarea conștientă a emoțiilor, convingerilor), *acceptarea influenței externe* (afectează experiența unei vieți autentice) – o congruență perfectă între aceste aspecte ale experienței fiind imposibilă [230, p. 386].

Friedrich Hölderlin pune în joc ideea unei „intensități interioare" (*das Innige*), care constituie intuiția unei unități omniprezente înainte de distincțiile de experiență și de gândire conceptuală [209, p. 108], sugerând că libertatea deplină este atinsă atunci când lanțul de acțiuni

din viața proprie se apropie de narațiunea care exprimă *identitatea naratorului*. Acest punct de vedere, regăsit și la J.J. Rousseau, marchează începutul unei conștientizări de *sine*, a unei stări noi a sinelui numită *sinceritate* [226, p. 2]. Sinceritatea nu este, în mod esențial, o virtute personală, ci mai degrabă una socială. *A fi sincer*, în acest caz, este echivalent cu *a fi onest*. Diminuarea idealului de sinceritate este un factor determinant care a făcut posibilă apariția autenticității, așa cum ne previne Lionel Trilling, atunci când constată adoptarea sincerității în manifestarea rolului de a fi noi înșine, sinceritate care nu este autentică [226, p. 11]. Tocmai de aceea, după cum a demonstrat și Jean-Paul Sartre, autenticitatea nu denotă calități *obiective*, cum ar fi cele asociate cu noțiunile de sinceritate și onestitate, la care limbajul se poate referi direct. Ea denotă ceva dincolo de domeniul limbajului obiectiv, narațiunea oferind posibilitatea de a oglindi societatea, fie din centrul ei stabil, canonizat, fie dintr-o poziție periferică, atunci când literatura se ridică deasupra cotidianului și se adresează maselor. Doar în asemenea condiții literaturii nu îi lipsește autenticitatea, *eul* nu este pierdut și identitatea nu se află într-o stare de stagnare. Prin urmare, scriitorul *ideal* [141, p. 84] este acela care se află în afara convențiilor și valorilor general impuse, produsul său literar fiind unul cu adevărat autentic. *A fi autentic* înseamnă a inventa și a urma un model propriu de existență, „sensul «autentic» (adevărat, obiectiv) este atribuit și înțelesului originar, accepției inițiale a cuvintelor și textelor, descifrate în semnificația lor funciară, specifică" [75, p. 44], rezultă din „Dicționarul de idei literare" de Adrian Marino. Această independență permite experimentarea noțiunii de *autenticitate*, care depășește dihotomiile convenționale ale adevărului/ ficțiunii, sincerității/ înșelătoriei, onestității/ falsității, binelui/ răului. Doar pluralismul literar al scriitorilor autenticiști va fi investit cu funcția de a modela propria experiență. Mecanismul de verificare a autenticității personajelor unei narațiuni se bazează exclusiv pe descrierile naratorului, ceea ce denotă imposibilitatea unui mecanism obiectiv. Autenticitatea, ca și sinceritatea, onestitatea, spontaneitatea nu pot fi supuse unui proces de evaluare obiectivă. Cititorul, în calitate de observator extern se confruntă, în consecință, cu dificultatea de a evalua autenticitatea unei scrieri, în lipsa unui mecanism existent. Scriitorul autenticist se deghizează în spatele unui personaj, facilitând cititorului posibilitatea de a intra în intimitatea afectivă a personajelor, de a participa la proiectele lor intime, de a le împărtăși sentimentele și de a le citi gândurile, devenind un spectator *privilegiat*, deoarece „intimul conotează fragmentarismul, discontinuitatea, secretul, nevăzutul, ascunsul și tăcerea. Evoluția termenului descrie un traseu dinspre dorința de socializare spre singurătate. Adică dinspre *eul* social, spre *eul* individual (s.n.), al adâncimilor ființei" [77, p. 110]. Însuși conceptul de *personaj autentic* este controversat, deoarece acesta este admirat pentru realizări remarcabile și calități nobile, care reflectă valorile predominante ale comunității sale sau, în accepțiunea lui Jacob Golomb, „ethosul" predominant

[170, p. 5]. Cu toate acestea, una dintre principalele caracteristici ale acestor personaje este încercarea lor disperată de a depăși acest ethos și de a atinge un pathos personal și subiectiv, în înțelesul unei convingeri sau experiențe particulare. În materie de literatură, personajul autentic este cel care convinge prioritar prin forța scriiturii căreia îi aparține, și, abia după aceea, prin trăirea factuală.

1.2.2 Convenția autenticității

> „Citim, în fond, o carte de memorii ca să descoperim o *istorie* văzută de un individ și o viață reprezentată (închipuită) de cel care o trăiește și o scrie. Amândouă depind, în cele din urmă, de puterea discursului de a le face verosimile. Iar puterea discursului depinde în mare parte de coerența și expresivitatea *povestirii* din interiorul lui. O carte de memorii cuprinde, în fond, *povestea unei vieți* și, direct sau indirect, *povestea unei istorii*." (Eugen Simion) [104, p. 20]

Diversitatea formei este ceea ce a caracterizat discursul autobiografic încă de la începutul tradiției narative literare occidentale. Așa cum am punctat în capitolul precedent, una dintre consecințele acestei diversități este complexitatea și ambiguitatea descrierii termenului, autobiografia fiind istoric clasificată ca una dintre cele mai vechi forme de narațiune, modelul său de construcție fiind asociat paradigmei romanului antic. Această asociere strânsă dintre roman și autobiografie este identificabilă chiar de la originile narațiunii, când se înregistrează serii de forme autobiografice și biografice care au avut o influență considerabilă atât asupra biografiei europene, cât și asupra dezvoltării romanului european în ansamblul său [130, p. 130], subliniază Mihail Bahtin. A se proiecta, a se confesa, a se exprima prin intermediul ficțiunilor, iată ce au făcut scriitorii mai mult sau mai puțin intenționat de la Rousseau încoace, scriind în același timp jurnale, confesiuni în care sinele se dezvăluie descătușat. În secolul al XVIII-lea autobiografia va pătrunde decisiv în interiorul ficțiunii și această coeziune va naște ficțiunea autobiografică sau autobiografia ficțională.

Caracteristicile distinctive ale acestor forme narative timpurii au fost definite prin prisma *timpului biografic* și noua concepție asupra individului, conștient de unicitatea sa. Înregistrarea parcursului întregii vieți [130, p. 130] este caracteristica esențială pentru definiția modernă a *autobiografiei*. În cercetarea originilor autobiografiei, Mihail Bahtin identifică trei modele fundamentale: (1) schema lui Platon, care elucidează cursul vieții individului în căutarea de cunoștințe veridice; (2) modelul retoric, în care autorul se prezintă publicului prin consacrarea

normativ-pedagogică a *sinelui*; și (3) memoriul, forma narativă axată pe istorie, în care individul este identificat prin soarta, patrimoniul sau măiestria sa. În general, mulți cercetători ai autobiografiei sunt de acord că, din punct de vedere tematic și structural este esențial ca naratorul să recunoască procesul *propriei sale evoluții,* concomitente cursului narațiunii. Astfel, structura discursului autobiografic necesită un echilibru între conștiința naratorului despre propria experiență și obiectivitatea acestei experiențe în narațiune. Prin urmare, structura narativă a discursului autobiografic se sprijină atât pe recunoașterea autorului, cât și a cititorului, a interacțiunii sau tensiunii dintre cursul narațiunii și a unei *conștiințe autobiografice*.

Potrivit autoarelor studiului „Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives”, Sidonie Smith și Julia Watson, *autos,* în greacă, înseamnă *sine, bios – viață* și *graphe – scriere* [215, p. 1]. Luate împreună, ele constituie cele trei componente fundamentale ale autobiografiei, proiectate de-a lungul timpului, de trei generații de critici. Prima generație, printre care și renumitul Sainte-Beuve cu metoda de analiză biografică, și-a concentrat atenția prioritar pe *bios,* considerând *veridicitatea* din autobiografie drept o chestiune biografică faptică care poate fi confirmată sau respinsă prin recurgerea la registrul istoric. Cea de-a doua generație de critici – Philippe Lejeune, Elizabeth Bruss, Jean Starobinski – și-au deplasat atenția către *autos,* axându-se pe analiza veridicității în reprezentarea *sinelui,* în special, a *identității.* Aceștia nu se axează pe evaluarea *adevărului* unei autobiografii în implicațiile sale morale și faptice, dar abordează narațiunea autobiografică din perspectivă psihologică, considerând că orice expresie din textele autobiografice materializează acea identitate incontestabilă a autobiografului (sau *sinele autentic*). Criticii din generația a treia, în principal, structuraliștii și poststructuraliștii, sunt absorbiți de *graphe* / *graphia*, sau actul producerii unui text și pun sub semnul întrebării referențialitatea limbajului, *autenticitatea sinelui,* fundamentându-și viziunea pe acele „mistificații, nedumeriri și neclarități descoperite de critici în autobiografii” [tr.n.] [192, p. 173]. O mișcare actuală, identificabilă printre criticii generației a treia își îndreptă atenția către *cititorul* autobiografiei. În acest context, autobiografia este văzută ca manifestarea unui act de lectură prealabilă din partea autorului care își recitește convențiile literare și culturale sau care urmărește seducerea cititorului implicat pentru a pune construcția retorică a *sinelui* în existență. Analiza tehnicilor narative din memoriile detenției ale lui Alexei Marinat poate fi suprapusă obiectivului urmărit de criticii din generația a treia, care cercetează conștiința profundă a naratorului și a cititorului prin prisma actului de scriere. Reliefarea critică a lui *graphe* nu ar trebui să contravină efortului nostru de cercetare și a componentelor *bios* și *autos*, toate contribuind la o viziune holistică asupra discursului autobiografic.

Dezbaterile privind distincția *autobiografie – ficțiune, fapte – adevăr, relația cititor – autobiograf*, ceea ce *este* – ceea ce *face* în spațiul autobiografic, nu s-au soluționat până în prezent. James Olney susține că, în timp ce unii se confruntă cu dificultatea de a identifica care text poate fi considerat prima autobiografie în literatură, apariția criticii autobiografice poate fi datată în mod expres din 1956, prin publicarea studiului „Conditions et limites de l'autobiographie" de Georges Gusdorf [173, pp. 28-48]. Pentru James Olney, eseul lui Georges Gusdorf constituie o ruptură de la abordările anterioare ale studiului autobiografiei, tocmai datorită înțelegerii subiectului (sau a *subiectivității*) acesteia, interesul criticului îndreptându-se asupra ceea ce constituie centrul acestei constelații filozofice-psihologice-literare-umaniste, și anume *individul*, conștient de sine, *martorul* propriei sale vieți. Accentul este plasat pe posibilitatea autobiografiei de a oferi un mijloc de reflecție, de amintire și de auto-mărturisire a unui *sine* complet *format*. În aceste condiții, autobiografia nu mai poate fi percepută ca o subcategorie a biografiei sau istoriei, pentru că domină *statutul* literar al reflecției asupra sinelui, al auto-creării prin scris și nu *statutul* faptic al autobiografiei, revelația trăirii individuale din cursul unei vieți sau secretele reale, dezvăluite prin mărturisire. Identificăm, mai curând, un *adevăr al individului* decât un *adevăr al faptelor*, care devine lizibil și chiar prestabilit în discursul autobiografic. Grație valorii fundamentale, atribuite reflecției, un mare accent se pune pe *rememorare*. În înțelegerea autorului, repetarea sau povestirea fundamentează semnificația unor memorii și această reiterare generează apariția *conștiinței autobiografice*, un transfer al accentului de la *bios* spre *autos* (actul de reflecție asupra *sinelui*). În aceste condiții, autobiografia nu trebuie citită ca un document al trecutului, ci ca o elaborare a conștiinței sau o interfață dintre trecut și viitor, dintre experiență și rememorare, dintre subiectul care reflectă asupra scrierii și textul propriu-zis. Tocmai de aici derivă și reconsiderarea autobiografiei, conferirea statutului de text literar, scris de un autor marcat de propria subiectivitate, în concordanță cu „Condițiile și limitele autobiografiei" ale lui Georges Gusdorf, investirea textului autobiografic în afara granițelor documentului obiectiv, istoric.

Adepții autenticității apelează la diverse forme de narațiune, pe care le concentrează într-o varietate de specii literare, cum ar fi memoriile, biografiile, autobiografiile, jurnalele, scrisorile, evocările. Este adevărat că Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre și Albert Camus își schimbă, în mod constant, stilul narativ, în încercarea de a evita iluzia creării unui sistem. Din acest motiv, scopul principal al autorilor autenticiști este de a exterioriza *patosul autenticității* [170, p. 10], în accepția lui Jacob Golomb, de a recrea o forță mentală personală și un sentiment al individualității, literatura constituind o sursă inspirată în captarea atenției cititorului, provocându-l la coparticipare. Îl determină să urmeze calea autenticității fără a formula acest scop explicit. Prin relatarea trăirii într-un act autobiografic, cititorilor li se livrează

iluzia autenticității, aceasta fiind certificată prin narațiunea la persoana întâi, tonul confesiv, utilizarea timpului prezent etc. Autenticitatea își construiește „convenții care îi permit să funcționeze, cum ar fi, *confesiunea,* condiție primă a autenticității; *comedia sincerității*, incriminată atât de vehement de Valéry; *subiectivitatea,* care în plan artistic poate asigura un grad înalt de autenticitate și care trebuie înțeleasă, în nici un caz ca romanticii, ce se exprimă prin «îndelungate lirisme», ci printr-o mărturisire febrilă ori aluzivă; *transcrierea ca într-un jurnal a realității nude*; *folosirea persoanei întâi*, aflată în determinare cu experiența directă, *limitarea perspectivei narative*; *eroziunea frontierelor între autor, narator și personaj etc*. Toate aceste convenții nu constituie, în fond, decât noi strategii de atragere a cititorilor, prin crearea impresiei de comunicare cât mai exactă a realității și de surprindere a palpitului de viață sufletească în chiar clipa emiterii sale", remarcă criticul literar Diana Vrabie [124, p. 205]. Așadar, Mircea Eliade, alături de Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Anton Holban ș.a. descoperă că „cel mai obiectiv discurs e acela la persoana întâi" [11, p. 75], care fixează aventura în real, creează efectul de autenticitate și surprinde frământarea ființei interioare.

Valoarea autobiografiei derivă din actul scriiturii, dar și din veridicitatea dovezilor prezentate în concordanță cu alte documente, care descriu aceleași evenimente din viața autobiografului, deopotrivă cu sinceritatea autorului, consecvent în ceea ce scrie sau capabil să mimeze artistic sinceritatea sau acea *comedie a sincerității*. Oricât de *subiectiv* este punctul de vedere *interior,* autobiograful trebuie să răspundă solicitării de a spune adevărul (*realitatea nudă*) sau cel puțin ceea ce crede el că ar fi adevăr. Mai mult, el trebuie să convingă cititorul, prin forța scriiturii, de autenticitatea evenimentelor relatate. Angajamentul său extra-textual față de adevăr formează punctul de conexiune dintre autobiografie și autobiografia ficțională sau ceea ce unii critici numesc ficțiune autobiografică. Aici se impune analiza componentelor esențiale ale eului *subiectiv*, așa cum apar într-un text, prin care se pot, de altfel, determina trăsăturile autobiografiei ca atare. În determinarea atât a autenticității, cât și a autorității unei autobiografii, *eul* substituie *faptele* documentabile; înregistrarea unei conștiințe substituie dovezile arhivistice. În acest sens, Dorrit Cohn diferențiază un roman la persoana întâi de un roman la persoana a treia, în lucrarea „The Distinction of Fiction" [142]. În „Autobiographies of Others: Historical Subjects and Literary Fiction" [136], Lucia Boldrini adoptă termenul de *heterobiografie* pentru romanele-autobiografii ale unor personaje istorice, aducând în lumină conceptul de *furt de identitate,* ca urmare a contopirii identității istorice, fictive și auctoriale în personajele narațiunii. Astfel, am putea adopta noțiunea de *autobiografie ficțională* pentru a acoperi ambele scenarii, în care naratorul este un personaj fictiv sau un personaj istoric. Ficționalitatea *autobiografiei ficționale* nu impune datoria fidelității față de faptul trăit și obligația etică de a spune adevărul, conferind libertate *literarității*

și creativității. Ea este orientată spre un context istoric care deghizează ficționalitatea și creează un mit al *adevărului*. O autobiografie, în schimb, trebuie să excludă ficționalitatea și să vizeze contextul istoric și subiectivitatea auctorială, având în vedere că intenția autorului, în spațiul autobiografiei autentice, este să creeze un efect al *incontestabilului*. Cu toate acestea, prin apelul la ficțiune, cadrul istoric și adevărul în autobiografie pot fi mistificate. Din această perspectivă, autobiografia implică dualitatea adevărului și mitului, concomitent cu obiectivitatea și subiectivitatea, realitatea și ficțiunea. Drept urmare, autobiografia contopește faptele cu ficțiunea și, ca rezultat, respiră ficționalitate, în ciuda intențiilor sale declarative de a spune adevărul. Având în vedere că noțiunea de *adevăr* este subiectivă, ambiguă și iluzorie, Sidonie Smith și Julia Watson consideră că autobiografia este caracterizată de *adevărul subiectiv* și nu de *fapt* [215, p. 10], adevărul fiind atins prin subiectivitate.

În cercetările despre autobiografie, Paul de Man conchide că, în mod empiric, autobiografia nu se supune unei definiții generice. Cu toate acestea, Elizabeth Bruss formulează câteva principii în vederea definirii autobiografiei ca gen prin prisma *autenticității textului autobiografic*, atenționând despre o inevitabilă încălcare a acestor *reguli* esențiale și stabilirea unor noi convenții: (1) autobiograful este sursa subiectului și structurii textului. El își asumă responsabilitatea individuală pentru crearea și sistematizarea narațiunii, iar existența lui este presupusă a fi un fapt verificabil. (2) Se presupune că informațiile și evenimentele consemnate de autobiograf au avut loc și sunt adevărate. Oricât de dificilă ar putea fi verificarea evenimentelor sau atitudinilor consemnate, se face apel la autenticitatea acestora. (3) Chiar dacă ceea ce este redat poate fi sau a fost discreditat, autobiograful apelează și insistă asupra veridicității textului [140, pp. 10-11].

Diversele forme pe care le îmbracă scrierile autobiografice explică originea dublă a narațiunii autobiografice. Amestecul și juxtapunerea celor două direcții aparent opuse, abordate de scrierile autobiografice, au dat naștere la o varietate de forme. Pe de o parte, delimităm confesiunile care își au originea în adâncul psihicului și intensifică prezentarea subiectivă a conștiinței sau a subconștientului. Pe de altă parte, sunt memoriile care oferă prioritate dimensiunii culturale a vieții, demersul lor ținând de înregistrarea unei istorii individuale, ca parte integrantă a istoriei propriu-zise sau de relevarea modului în care viața individuală este determinată de forțe externe. Narațiunea autobiografică este, prin urmare, guvernată atât de forțe externe, cât și interne.

Crearea unui set de norme în literatura autobiografică și includerea în memorii a unui bogat material faptic accentuează autenticitatea acestei literaturi *documentare*, deopotrivă cu accentul plasat pe proiecția subiectivă a narațiunii, pe aspectul individual, personal și confesiv al discursului autobiografic. Termenul literar de *proză documentară* este mai amplu decât cel de *autobiografie* sau *memorial*, întrucât le cuprinde pe ambele. Nu este cazul însă să se facă distincție între literatura

documentară și cea *biografică*, întrucât memorialistul recurge la document, ambele narațiuni fiind reprezentate de un bogat material faptic, cu o congruentă orientare estetică spre autenticitate și cu o firească întrebuințare a documentelor, amintirilor personale, mărturiilor autenticiste.

Așa cum obiectivul tezei nu îl constituie analiza diversității discursului autobiografic, vom insista asupra structurilor narative neconvenționale, a memoriilor și scrierilor despre *sinele* auctorial. Experiența personală constituie singura autoritate și sursă de convingere asupra autenticității narațiunii, în care naratorul este un intermediar. Întrucât adevărul din miezul unor memorii este de natură psihologică, tradiționalele metode de determinare a autenticității prin coroborarea conținutului produsului memorialistic cu dovezile externe documentate nu sunt suficiente. Fiecare memorial este *autentic* în măsura în care acesta reflectă *eul* autorului, autenticitatea nefiind asigurată doar de prezența unor fapte verificabile extern, dar și de intenția memorialistului de a prezenta un material racordat la *sinceritatea* faptelor, protejând potențialul cititor de o posibilă denaturare a informațiilor. Astfel, într-un memorial autentic putem identifica determinări ale realului, referitoare la spațiu și loc, timp, personaje și descrierea acestora, la numele lor proprii, toate având funcția de marcaje ale autenticității textului, confirmându-i veridicitatea.

Revenind la James Olney și reprezentarea autobiografiei prin prisma conștiinței *eului* individual în formă scrisă, constatăm circumspecția autorului față de opiniile reprezentanților structuralismului, poststructuralismului, deconstructivismului, privind textul autobiografic. Jacques Derrida, Michel Foucault, Jacques Lacan și Roland Barthes sunt preocupați de cercetarea textului ca singur obiect de studiu plauzibil. Ca răspuns la proclamarea *morții autobiografiei* (oglindind, desigur, anunțul lui Barthes din 1968 despre *moartea autorului*), James Olney optează pentru salvarea textului autobiografic sau, mai precis, a *eului* de criticul modern [201, p. 22], studiul autobiografiei dăinuind doar atâta timp cât există *subiectul*. În discordanță cu James Olney se află și Philippe Lejeune, care nu este preocupat de substratul psihologic al autobiografiei, ci, mai degrabă, de *pactul* contractual dintre autor și cititor [190, pp. 3-30], de *convenția autenticității*, realizată de această relație contractuală, de prezența imaginară a unui subiect autobiografic, care animă și conferă autobiografiei sensul și vigurozitatea presupusă, evidențiind convenția narațiunii autobiografice. Convenția autenticității se relevă în efortul autobiografului de a consemna *sinele* sau *adevărul* despre sine prin intermediul narațiunii autobiografice, acea investiție incontestabilă în capacitatea *adevărului* textului, în relația de credibilitate și sinceritate dintre autor și cititor. Prin urmare, se conturează nu doar autenticitatea textului, ci și a *vieții*, a relației autorului și cititorului cu această *viață autentică*, cititorul având funcția de expert în verificarea autenticității textului, în măsura în care se respectă sau nu acordul contractual prestabilit între autorul textului și autorul din textul care îi poartă numele. Cititorul unui text autobiografic trebuie să insiste asupra autenticității

și identității autorului textului și autorului din text, deoarece doar aici cititorul își poate regăsi propria autenticitate. Insistând asupra unui sine individual din spatele unui *eu* autobiografic relevăm, de fapt, acel sine individual autentic al cititorului. Philippe Lejeune se arată empatic vis-à-vis de punerea criticii autobiografice în slujba diferențierii creaturilor *autentice* și *ficțiunilor sinelui*. O abordare diferită este ilustrată de Paul de Man, care nu prezintă subiectul fenomenologic existențial din spatele unui text pentru a transmite adevărul, adevărul unui *eu autentic* care a trăit, a reflectat și a descris viața. Pentru autor, punctul de articulare a autobiografiei este aspectul (*face*) sau conferirea unui chip prin scris, momentul substituirii speculare între subiecții autobiografiei, un moment ce ține în totalitate *de* limbajul care *deznoadă* textul, *demască* [tr.n.] [148, pp. 919-930] aspectele limbajului în sine, autobiografia constituindu-se din încercarea nereușită de a găsi sau de a localiza *sinele* și, ulterior, referentul limbajului. Astfel, fiind absorbiți de dorința de a *identifica* acel substrat autentic al memoriilor, constatăm că realitatea pe care o comunică orice produs autobiografic nu este doar o existență mai mult sau mai puțin bovarizată, ci este impulsul care ne determină să ne mărturisim în scris, în ciuda incertitudinii noastre cu privire la capacitatea memoriilor de a reprezenta cu rigurozitate trăirea autentică a *eului*. Dacă există convingerea unei reprezentări autentice a *sinelui*, devine imperativă trasarea distincției între memorii și ficțiune, care anulează posibilitatea existenței unui *sine* detașat de istorie, de existența autentică. Cum reușim să diferențiem *sinele autentic* de cel *ficțional*? Inevitabil, dacă cititorul este încredințat de autenticitatea sinelui unui individ care nu este doar un produs al imaginației autorului, ci unul cu o viață congruentă sau eterogenă cu a lui, atunci această convingere constituie, de fapt, fundamentul unei narațiuni autentice. Dacă cititorul are convingerea că un autor este în stare să transmită adevărul și esența eului prin intermediul narațiunii *autobiografice*, atunci va trăi revelația autodemascării prin acest adevăr. Textul biografic, contaminat de ficțiune este, de obicei, vehement acuzat de faptul că autorul acestuia își înșeală cu bună știință cititorii. Prin urmare, criticii se bazează nu doar pe textul în sine, ci și pe evaluarea transcendentală a acestuia care susține adevărul și sensul propriu al textului (argumentat și de Paul de Man în „The Rhetoric of Romanticism", când sugerează că mai curând cititorului i se acordă această autoritate transcendentală decât sinelui care se află în spatele unui *eu* al textului [149, p. 71]). Astfel, cititorul este mandatat să monitorizeze meticulos granițele dintre autobiografie și ficțiune, pentru a fi fidel propriului adevăr. O perspectivă inedită asupra efortului transmiterii adevărului în scrierile intime este oferită de Anton Holban, care afirmă că „oricine își închipuie că între literatură și realitate este totuși o deosebire; nimeni nu va îndrăzni să mă socoată deplin sincer. Eu acoperind hârtia, nu fac decât forțarea să nu repet aceeași vorbă, să pun semnele ortografice, să concentrez. Trudă minimă, care îți poate permite să te lauzi față de tine însuți, că n-ai ascuns adevărul" [50, p. 203].

În concluzie, putem afirma că „scriitorul caută în *literatura mărturisirilor* o eliberare a eului prin funcția cathartică a confesiunii, iar cititorul, saturat de ficțiune, dorește să citească într-un text ceva «ca în viață»” [122, p. 145]. În contextul dat, facem referință și la proiectul relevant al lui Michel Foucault cu privire la *adevăr* și actul confesiunii. În opoziție cu James Olney, Michel Foucault susține că *adevărul* nu oferă informații și acces la individul care consemnează o autobiografie. Cu atât mai puțin acest adevăr constituie cheia către un *eu autentic*. Doar confesiunea, actul de enunțare a *adevărului*, mărturisirea în sine reconstituie individul, ca atare. În contextul modernității, adevărul nu constituie un mister imuabil prestabilit, ci trebuie abordat într-un cadru al secularizării, acesta fiind extras din lăuntricul individului. În acest fel, doar individul are acces la „adevăratul său adevăr”. Prin mărturisire, adevărul se exteriorizează și se certifică, individul fiind capabil să se autentifice, în termenii lui Michel Foucault, printr-un *discurs al adevărului* [160, p. 58], cu privire la sinele autentic. Indiscutabil este că procedeele retorice, folosite de autor în actul de scriere certifică experiența de viață a naratorului, facilitând transpunerea în scriitură a sinelui viu, autentic în urma textualizării, sau, în accepțiunea lui Marin Mincu, livrarea fără rest a sinelui auctorial „prin care se accede la autenticitatea scriiturii” [80, p. 236]. Autenticitatea memorialului lui Alexei Marinat este consolidată de aspirația scriitorului de a consemna, cât mai fidel, propria trăire în numele unui pact moral cu trecutul și cu prezentul, iar retorica ficțiunii, expresivitatea limbajului și literaturizarea textului constituie mijloace eficiente prin care a devenit „posibilă iluzia ei [autenticității]” [112, p. 15].

1.3 Concluzii la capitolul 1

Pornind de la metoda biografică a lui Sainte-Beuve, care își găsește fundamentul în studiul datelor biografice, capitolul urmărește tendința interdisciplinară de analiză a conținutul faptic al autobiografiei și matricea sa narativă. Dezbaterile în rândul teoreticienilor autobiografiei din ultimii ani demonstrează că domeniul sociocultural și antropologic dirijează, în mare parte, studiul dimensiunii estetice a literaturii subiective, aceasta din urmă constituind o adevărată bază de date a ficțiunii autobiografice. Autobiografia modernă se constituie dintr-un proces narativ transformator, în care *sinele auctorial* este modelat în toate interacțiunile lui dinamice cu spațiul, timpul, oamenii și memoria. Memorialiștii universului concentrațional sunt conduși de impusul de a transmite unicitatea experiențelor lor de viață, de a-și păstra nealterate identitățile lor unice, apelând la memorial, la acea formă de evadare narativă din constrângerile de marginalizare și dezumanizare, acel spațiu al interiorizării istoriei, purtător al unor traume colective și individuale. Constatăm, astfel, că memorialul se găsește la intersecția dintre biografie și identitatea naratorului,

în punctul de cotitură al creării *sinelui* ca agent principal al existenței acestuia, oferind un cadru favorabil de autoevaluare și explorare a sinelui auctorial.

Conceput în baza datelor autentificabile, precum faptele biografice și istorice, memorialul este perceput drept un text autentic, reprezentând un instrument valoros de natură introspectivă, în care naratorul are prilejul de a-și povesti viața, de a percepe și de a înțelege momentul trăirii și de a reflecta asupra lui, transformându-l astfel într-o narațiune prin construirea unei identități narative unice. *Autenticitatea*, concept polisemantic, plin de ambiguitate, având o istorie pe cât de amplă, pe atât de contradictorie, reprezintă o aspirație a existenței individuale, sociale și artistice. Așezată într-o zonă limitrofă cercetării conceptului de *identitate*, autenticitatea exprimă orientarea spre *eul interior,* către propriul mecanism de alcătuire și ființare, relevând o congruență a *sinelui* și a identității individuale, colective sau simbolice, care oferă o nouă valabilitate universală, bazată pe excepționalitate.

Scrierea unui memorial revocă ideea de structură fixă și nu exclude elementul de ficțiune, acesta fiind absorbit de istorie, biografie, autobiografie, eseu etc. Prin retorica stilului memorialistic, suntem invitați să identificăm autenticitatea, singura în măsură să ofere expresie revoltei împotriva tradiției obiectivității impersonale și a omniscienței demiurgice. Dar în materie de literatură sfârșim prin a ne arăta interesați mai degrabă de autenticitatea scriiturii, înțeleasă ca rezultatul unei practici scripturale, în care eul se implică integral și se exprimă direct și, abia după aceea, de autenticitatea trăirii. Convenția autenticității se relevă în efortul memorialistului de a consemna *adevărul* despre sine, prin intermediul narațiunii autobiografice, acea investiție în capacitatea adevărului textului, care asigură relația de credibilitate și sinceritate dintre autor și cititor, dar și în talentul său de a transforma experiența de viață într-o experiență de scriitură. De aici derivă și proiecția *credibilă* a autobiografiei, profund marcată de *subiectivitate*, dar care este un produs al *memoriei* personale a autorului, al cunoașterii sale indisolubile despre faptele trăite și retrăite, oferind evenimentelor o viziune internă. Credibilitatea inerentă a autobiografiei este determinată de privilegiul *inițiat* al autobiografului, de pactul autobiografic dintre protagonist, narator și autor.

2. UNIVERSUL DETENȚIEI LUI ALEXEI MARINAT: ÎNTRE FICȚIUNE ȘI AUTENTICITATE

Scrierile despre universul concentraționar comunist pot fi clasificate în funcție de gradul de transfigurare pe care opera literară îl impune realității. În mărturiile de detenție, Gulagul apare descris în mod direct, în parabole și alegorii este transfigurat, în literatura realistă se creează o imagine a lumii mai mult sau mai puțin ficțională, pornindu-se de la elementele reale. Nota comună a acestor scrieri este dată de arhetipul tematic al Gulagului și de dorința naratorilor de a înregistra experiența carcerală, într-o tentativă de eliberare prin mărturisire; „acest gen de exercițiu prin memorie presupune o profundă dimensiune identitară și a putut să apară abia după 1989, căci înainte conta doar viziunea oficială asupra istoriei și nicidecum proiecțiile individuale” [117, p. 4]. Memorialistica detenției reprezintă un segment literar aparte ce nu impune deplasarea accentului de pe etic pe estetic, căci riscul este acela de a nu reflecta suferința reală a mărturisitorilor, motiv pentru care o cercetare dedicată Gulagului este în același timp și studiu literar, și de comportament, și de mentalitate, în care eticul și esteticul nu se exclud, ci se completează.

Lucrările memorialistice ale detenției pot fi plasate „pe aceeași treaptă valorică, estetică sau moralizatoare cu orice alt tip de scriere confesivă, autorii/ autoarele lor având același merit ca orice scriitor, același talent narativ cu al celor care scriu, pur și simplu, din impulsul destăinuirii sau al sensibilității estetico-creatoare” [97, p. 10], în condițiile în care lucrările lor sunt de valoare. Având drept scop recuperarea unui om total, aceste lucrări intră în sfera literaturii și nu a istoriei, chiar dacă au pretenția că reflectă obiectiv realitatea, prin faptul că sunt scrise ulterior detenției. „Chiar și în mărturiile «pure», ficțiunea intervine și se declanșează involuntar, prin simplul fapt că memoria distorsionează” [14, p. 10]. Criticul Adrian Marino vorbește despre două modalități esențiale de abordare a detenției ca temă literară, „prin literaturizare, stilizare, întreg ansamblul de procedee literare tipice, și prin mărturie directă, documentară, pe cât posibilă, obiectivă” [74, p. 3]. Dar cele două modalități nu reprezintă niște formule standard, rămânând deschise literaturizării, de aceea criticul precizează: „că și această relatare rece, se transformă, poate fi recuperată până la urmă tot ca «literatură» este o altă poveste” [74, p. 3].

Cercetătorii acestei literaturi au identificat totodată mai multe constante tematice în scrierile deținuților politici, precum: „arestarea, tortura, dificultatea adaptării la viața carcerală, tehnicile de supraviețuire, raporturile deținuților cu autoritățile, înfruntarea morții, credința, perspectiva asupra libertății, eliberarea” [14, p. 13], la fel ca și o serie de modalități specifice care fac apel la conștiință, ca rememorarea, rechizitoriul, avertismentul. Mihai Rădulescu completează parcursul fiecărui deținut cu următoarele etape: șocul arestării, comportamentul violent al

anchetatorilor, procesul, sentința, închisoarea de execuție, viața de zi cu zi, pedepsele din temniță, foamea, setea, lipsa somnului, frigul, supraaglomerarea celulelor, lipsa igienei, a hainelor și a cărților, izolarea, dorul după membrii familiei [93], etape ușor identificabile și în universul concentraționar al lui Alexei Marinat.

Spațiul românesc din Basarabia a suportat o serie de evenimente dezastruoase și de profund impact în secolul al XX-lea. Acestea au făcut obiectul unor controverse și intense dezbateri, privind perioada în care Basarabia a suportat regimul totalitar al Rusiei Sovietice. Politicile brutale, puse în aplicare de structurile opresive comuniste, „indiferența lor la demnitatea personală, la rușine, la minciună" [36, p. 201], au dus la suferința colectivă și la traumatizarea mentalului colectiv și individual. O mare parte din această filă de istorie a țării, marcată de represiunile în masă a populației, a fost ascunsă și prezentată în formă distorsionată publicului larg. În acest sens, literatura memorialistică a lui Alexei Marinat aduce în lumina rampei istorice atrocitățile regimului opresiv, asasinatele, Gulagul și tortura, reușind să consemneze și să reabiliteze această perioadă de traumă și ruptură istorică. Astfel, „situate la confluența literaturii și a cercetării bazate pe fapte, scrierile memorialistice nu au nevoie de un suport documentar – ele sunt un document în sine, constituie o mărturie circumstanțiată a celor care au avut de suferit, și care au decis să nu tacă" [37, p. 11]. O analiză minuțioasă a acestor forme de reprezentare a *sinelui* în jurnale, filme și documente memorialistice de detenție, mărturii și arhive video și digitale a unuia „dintre cei mai valoroși scriitori memorialiști români" [37, p. 11], Alexei Marinat, cu menținerea proporțiilor valorice de rigoare, explorează căile și consecințele traumatice ale Gulagului, care reverberează și astăzi.

2.1 Autobiografia: literatura faptului trăit

În acest paragraf, am încercat să întregim imaginea omului și cea a memorialistului Alexei Marinat, plasând opera sa în contextul literar, social și istoric al epocii în care a trăit. Astfel, obiectivitatea și subiectivitatea se conjugă imperceptibil, fiind dominate de coordonatele aceleiași conștiințe și personalități creatoare complexe.

Alexei Marinat (24 mai 1924 – 17 mai 2009) este scriitor, scenarist, prozator, memorialist, diarist, publicist, dramaturg – nativ român, originar din fosta comună Valea Hoţului (atunci RSSA Moldovenească, astăzi Dolinskoe), raionul Ananiev, Odessa, Ucraina. Debutează cu un volum de povestiri și schițe „Zările ne cheamă" (1959). Este autorul romanelor „Fata cu harțag" (1962), „Urme pe prag" (1966), „Izvoarele fierbinți" (1973), „Mesagerii" (1977), „Grădina dragostei" (1980); schițelor umoristice „Drob de sare" (1968), „De luni până sâmbătă" (1970), „Căutătorii de noroc" (1983), „La doi pași de fericire" (1989); al prozei scurte „Venea un om pe drum de țară"

(1962), „Vânturi albastre” (1969); al comediilor: „Opriți Planeta” (1966), „Adio, Campanella” (1968), „Dragostea din mai” (1970), „Curajul bărbaților” (1981), al jurnalului „Eu și lumea” (1999) și memoriilor „Călătorii în jurul omului” (2004).

Pe parcursul a mai bine de șase decenii (luând în calcul data primei înregistrări în jurnalul „Eu și lumea”), memorialistul Alexei Marinat a consemnat realitatea vieții de zi cu zi, deopotrivă cu schimbările istorice din Basarabia sovietică. În acest context, singura în măsură să ne ofere indicii credibile asupra subiectivității implicite a discursului narativ analizat este abordarea autobiografică. În notele fragmentare din primul jurnal și, ulterior, din memorii – veritabile documente umane – autorul valorifică complexitatea genului *subiectiv* și aduce în literatură reprezentări autentice ale tărâmurilor noi ale existenței și ale percepției umane. Memorialistul înregistrează cu multă intuiție și luciditate, modul în care contemporanii săi și-au modelat personalitățile ca răspuns la experiența terorii. Cu toate acestea, la intersecția actuală dintre literatură și cercetarea fundamentată pe fapte obiective, scriitorul Alexei Marinat este, mai întâi de toate, recunoscut pentru produsul memorialistic, care alcătuiește un document în sine, notorietatea memorialistului accentuându-se constant, pe măsură ce noile dimensiuni ale activității sale literare devin mai accesibile publicului. Evolutiv, imaginea scriitorului suportă mai multe transformări: participant la cel de-al Doilea Război Mondial, distins cu multiple decorații (Anexa 1) și Certificat de Mulțumire „pentru activitate militară excelentă” (1945) (Anexa 2); student la Facultatea de Istorie și Filologie la Universitatea de Stat din Chișinău (1946-1947); deținut politic și deportat în lagărele Gulagului (27.05.1947 – 05.11.1954); reabilitat ulterior, în 1954, după înaintarea cererii cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice (Anexa 3), obținând și certificarea reabilitării în 1994 (Anexa 4); absolvent al Facultății de Litere a Institutului Pedagogic „Ion Creangă” (astăzi Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”) din Chișinău (1959); Membru al Uniunii Scriitorilor (1959) (Anexa 5) și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova; un prozator profund și polivalent, volumele căruia au atins un tiraj de aproximativ un milion de exemplare, fiind traduse în limbile rusă și ucraineană; luptător dedicat renașterii naționale (1987-1989), care „s-a impus printr-o exemplaritate a slujirii adevărului, imperativelor timpului și limbii române” [19, p. 4]. Alexei Marinat se afirmă în perioada postcomunistă ca un memorialist de valoare, conjugând reflecția filozofică, istorică cu propriile sale puncte de vedere asupra întregii epoci sovietice, recreând imaginea *sinelui auctorial* prin sfidarea forțelor de control pe care le-a confruntat zilnic. Consemnăm, în acest context, cele mai însemnate distincții acordate scriitorului Alexei Marinat: Maestru al literaturii (1993) (Anexa 6); Cavaler al „Ordinului Republicii” (1996) (Anexa 7); Laureat al Premiului Național în domeniul Literaturii și Artei din Republica Moldova (2000); Ordinul național „Serviciul Credincios” în gradul de „Comandor” (2000), care este

conferit „domnului Alexei Marinat, scriitor, pentru merite cu totul deosebite în dezvoltarea literaturii române din Republica Moldova” [32] (Anexa 8).

Cercetarea de față ne-a determinat să oferim o nouă interpretare memorialisticii lui Alexei Marinat, care absoarbe elementul ficțional doar în măsura în care acesta se pliază pe autenticitatea evenimentelor narate. Produsul memorialistic al scriitorului aprofundează înțelegerea modului în care conceptul despre *sine* glisează între literatură și viață, a modului în care personajele literare reflectă aspectele complexe ale personalității umane, confruntate cu experiențe limită. Autorul explorează modalitatea în care elementele estetice ale literaturii subiective mediază între realitatea non ficțională și cea ficțională, contribuind, astfel, la redimensionarea documentului uman cu veleități artistice. Proiectul memorialistului cuprinde șase decenii ale regimului sovietic, relevând în manieră critică viața sub regimul comunist. Plecând de la faptul trăit brut, scriitorul combină inspirat elementele autobiografiei, memorialului și ale ficțiunii. Referindu-se la maniera de lucru al lui Alexei Marinat, criticul literar Ion Ciocanu, o aseamănă „cu acțiunea mării asupra pietricelelor care, indiferent de forma lor inițială, datorită șlefuirii iminente capătă aspecte dintre cele mai neașteptate, mai ciudate, mai frumoase, dar toate de o naturalețe desăvârșită [...] pentru caracterizarea metodei de creație personale a scriitorului sau cel puțin pentru deslușirea modulului său preferat de transfigurare a faptelor autentice în fapte de artă exemplul cu pietricele șlefuite de apa mării ne pare cu adevărat edificator” [16, p. 211]. Opera memorialistică a lui Alexei Marinat întărește legătura indisolubilă dintre individ și istorie, reflectată în acea formă de expresie memorialistică care i-a permis autorului să valorifice relații directe și indirecte cu *eul* autobiografic, să adopte modalități variate de a scrie despre *sine*, ceea ce presupune de a ajunge la miezul propriului subiect. În certificarea acestui argument, îl menționăm pe Michael Benton, care, în lucrarea „Literary Biography: An Introduction”, observă, pe bună dreptate, că reprezentarea sinelui în operele literare autobiografice impune autorului-biograf să facă o diferențiere între subiect ca persoană istorică și subiectul proiectat în text, prin intermediul tehnicii literare [137, p. xviii].

Ar fi riscant să analizăm memoriile lui Alexei Marinat doar cu scopul de a reconstrui, în baza lor, o biografie coerentă a scriitorului pentru că memorialistica sa fascinează tocmai prin elipsele inerente, prin ceea ce rămâne dincolo de expresia verbalizată. Vom observa că este nebulos prezentată copilăria autorului, familia și viața lui personală, textul cuprinzând, în mare măsură, descrierea întâmplărilor dramatice din viața prizonierilor supuși torturii în lagărele comuniste, a circumstanțelor inumane ale vieții în detenție, a relațiilor care se închegau între victime și între victime și torționari, a aspirațiilor și trăirii interioare a autorului, a viziunilor sale politice etc.

2.1.1 *Biografia detenției lui Alexei Marinat*

Marcate de traume sociale și culturale fără precedent, biografiile secolului trecut constituie rezultatul dezrădăcinării forțate și prezintă caracteristici similare pentru mulți martori ai exilului. Scriitorii exilului sunt, în majoritatea cazurilor, multilingvi, indivizi *detașați* din punct de vedere geografic. Un asemenea martor al exilului forțat este și Alexei Marinat, care a experimentat fermentația artistică după trauma războiului al doilea mondial, memoriile sale purtând amprenta inconfundabilă a acestor experiențe dureroase. Într-adevăr, „anii '40 apar ca un interludiu, un *gap*, o prăpastie între «lumea care moare și lumea care se luptă să se nască», o lume bastardă în care nu mai este loc pentru actul literar, dar, totodată, acesta rămâne o strategie unică de refugiu în fața terorii războiului", subliniază Andrei Simuț, în „Literatura traumei. Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40" [105, p. 9]. Biografia lui Alexei Marinat suscită câteva probleme specifice, printre care am putea menționa precaritatea informațiilor disponibile. Analiza biografiei memorialistului impune interpretarea de documente existente, utilizarea cu precauție a informațiilor mediate în acte oficiale, interviuri, portrete literare, rețele de socializare, pagini web etc. Autorul însuși remarcă dificultatea luării în posesie a polivalenței biografiei umane: „biografia unei epoci sau a unui interval al ei cere să fie arătate în toată complexitatea lor de cauză și efect, de culori și umbre, în plin mers și cu toate vâltorile pe care le formează orice apă curgătoare. Dar biografia unui om?" [70, p. 184].

Evocând experiența închisorii, scriitorul Alexei Marinat consemnează valori și principii consistente care guvernează jurnalul și memoriile sale, arătându-se critic la adresa regimului sovietic, „poate cea mai neagră perioadă a Basarabiei, reintrată sub teroarea stalinistă, căreia i se adaugă o foamete cumplită provocată artificial de același regim" [72, p. 2], în observațiile lui Eugen Lungu. „Călătorii în jurul omului", pentru care a obținut Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova, atrage cititorul prin valoarea autobiografică, în contextul literaturii de rezistență politică și luptă anticomunistă. Volumul debutează cu consemnarea unor fragmente din jurnalele intime, recuperate mult mai târziu din arhivele organelor de securitate (Anexa 9), abia după reabilitarea politică a autorului. Diaristul publică primele fragmente ale jurnalului în revista *Nistru* (nr. 3 din 1988), pentru ca ulterior, în 1991, să iasă de sub tipar bine cunoscutele „Scrieri alese" (Editura Hyperion), care vor cuprinde descrieri ale perioadei sovietice comuniste din însemnările intime ale jurnalului autorului. Jurnalul de detenție este publicat integral în volumul „Eu și lumea: Proză documentară", în 1999 la Editura Uniunii Scriitorilor, lucrarea reprezentând o ediție revăzută a jurnalului său intim început în 1946, pentru care petrece aproape opt ani de detenție în lagărele de reeducare ale Gulagului. Tocmai în 2004 la Editura Prut Internațional sunt publicate memoriile „Călătorii în jurul omului", lucrare care definește condiția scriitorului prin originalitate,

autenticitate, nevoia autocunoașterii și confesiunii, înregistrând itinerariul fostului deținut și intelectual Alexei Marinat care nu a acceptat înregimentarea.

Cercetând un proiect autobiografic din perspectiva existenței ca trăire și memorie se impune o analiză a relației dintre viață și narațiunea acelei vieți, dintre trecerea *dinafară*, prin timp și deplasarea *înapoi*, în memorie și text. Alexei Marinat confirmă că jurnalul detenției din Gulag îl determină să-și reamintească experiența anterioară, să suprapună și să conjuge experiențele pentru că adevărul său nu se regăsește atât în experiența trăită, în realitatea instabilă, cât în pactul cu sine și cu istoria. Astfel, indiferent de intențiile memorialistului cu privire la obiectivitate sau adevăr, infuziunea elementelor ficționale are loc în mod natural și, mai mult, devine o parte constitutivă a ceea ce se va livra cititorului drept adevăr: „Pe colțul din stânga al mesei se află dosarul meu cu nr. 934, dar căpitanul nu se atinge de el. Iar mă privește, binevoitor. Iar zâmbește. El șade în jilț, la masă, eu – în ungher, pe un scăunel special, dintr-o scândură îngustă, de parcă aș ședea pe gard. Șed și aștept: ce întrebare nouă mi se va pune. Dar anchetatorul nu se grăbește. Se joacă cu mine, ca mâța cu șoarecele" [70, p. 19]. Confruntarea acestui ecou subiectiv cu filele din arhiva documentară vor întări autenticitatea acestui fragment memorialistic (Anexa 10). Astfel, evocând amintiri, memorialistul se lansează în căutarea unei integrități pierdute, în mișcarea fundamentală a existenței. Afirmația diaristului anunță că proiectul său autobiografic nu este doar unul reflexiv, ci și iterativ: „de ce încep eu iarăși acest jurnal pentru care am avut de pătimit? [...] Ce fel de încercare a fost și aceea de la 16 octombrie 1950, când am început să scriu «Jurnalul Naturii» stând în lagăr, în Siberia? Îmi amintesc cum a fost și ziua aceea: căzuse zăpadă mare! Și eu mi-am zis că numai atâta am să fac: am să descriu ce se întâmplă cu Natura, cum plouă, cum ninge... Apoi am început să ascund sub acea zăpadă o biografie a unui om, o soartă, un vârtej al epocii" [70, p. 120].

Retrospectiv se adună filele unei existențe umane atinse de toate intemperiile istorice. Astfel, copilăria sovietică a autorului este marcată de suferințele cumplite ale foametei organizate, care „a înghițit sute de mii de suflete" [12, p. 95], în perioada când colectivizarea forțată a determinat familia Marinat să părăsească casa în plină iarnă. Marea teroare din 1937 a lăsat familia fără tată, acesta fiind arestat și exilat de către autoritățile bolșevice, „un exil atât de crunt, în locuri atât de sălbatice, cu un scop atât de puțin mascat – exterminarea" [109, p. 319]. Reverberațiile acestor suferințe sunt sesizate în structura și retorica textului autobiografic. Jurnalul exilului reușește să completeze imaginea unui infern al cadrului opresiv personal: „au venit într-o noapte și au luat-o... Dimineață, când ne-am trezit – nu este mama... Am întrebat de vecini – toți ne priveau cu spaimă. Unii ne sfătuiau să nu spunem la nimeni... Seara ne adunam pe cuptor, ne lipim unul de altul, povestim povești cu bandiți, cu lupi, cu balauri de la NKVD care fură oameni, vin noaptea

şi-i iau fără nici un zgomot...” [70, p. 190]. Preocuparea scriitorului este aceea de a reconstrui trecutul ca memorie în toată complexitatea acesteia, de a se apropia cât mai mult de intimitatea spațiului autobiografic în procesul dureros de condensare și recuperare a amănuntelor devastatoare. În căutarea expresiei potrivite, autorul se identifică cu istoricul sau sociologul, abordând trecutul prin expansiuni în timp și spațiu, prin dovezi textuale și grafice, intenția memorialistului fiind aceea de a oferi iluzia autenticității pentru că, după cum precizează Eugen Simion, „în narațiunea memorialistică *autorul* încheie un pact autobiografic și istoric [...] El operează cu date controlabile și povestește o viață trăită, nu imaginată [...] De altfel, istoria se estompează cu vremea și rămâne doar reprezentarea ei [...] Mai interesant în memorialistică este personajul ei, cel despre care se vorbește. O caracteristică a lui ar ține de faptul că el nu vine singur, cum s-a zis, în narațiune: vine mereu însoțit de evenimente, de întâmplări din afara existenței lui, vine, pe scurt, însoțit de *istorie*. De modul în care prezintă faptele istoriei depinde credibilitatea lui ca martor și credibilitatea lui ca personaj într-o narațiune care vrea să pună istoria într-o poveste și, repetăm, să transforme o viață într-un destin” [104, pp. 21-22].

Legătura empatică a recluziunii individuale cu memoria și istoria colectivă este esențială pentru dimensiunea biografiei detenției. Propria experiență opresivă nu este citită izolat de cea a comunității, biografia lui Alexei Marinat consemnând starea societății din Basarabia comunistă: „M-am reținut la Universitate să împart pâinea «comercială» de care eram responsabil. Unii fură, iar alții trebuie să răspundă! Dar fură, nu glumă, de la mic la mare. Mă mir, cum se mai ține țara pe picioare?... Astăzi mi s-a povestit cum pregătesc oamenii mâncare în satele Moldovei. Dezgroapă mormintele de animale, scot oasele. Le taie în bucăți mai mici, le macină și le fierb cu sare. Felul doi: crupe fierte, făcute din hlujeni de păpușoi. Taie încălțămintea, opincile, în bucăți mai mici, și le fierb. Taie copaci, fac rumeguș și îl fierb” [70, p. 10]. După ce se înscrie la universitate, Alexei Marinat este suspectat de difuzarea unor mesaje antisovietice. Percheziţiile serviciilor securității găsesc jurnalul intim „Eu și lumea”, pentru care autorul va petrece aproape opt ani de exil în lagărele Gulagului. Concentrându-și atenția asupra experienței exilului, Alexei Marinat evită modul convențional de a pune accentul determinant pe individualul *eu* și percepe genul autobiografic ca pe o modalitate de a-și focaliza atenția asupra unor aspecte importante pentru comunitatea captivă în ansamblu. Multe lucruri sunt puse în joc pentru diarist în acest proces, urmărirea consemnărilor diacronice, controlul asupra imaginii colective și asupra modului în care mișcarea de rezistență individuală este definită și descrisă. Având viziuni pro-românești bine conturate, memorialistul Alexei Marinat va rămâne mereu suspect în ochii autorităților opresive: „procesul de integrare în cultura întregii românimi va avea, după părerea mea, o asemănare cu scurgerea multor râuri în lacul Baikal: ape de diferite culori și consistență, care, la

intrarea în bazinul lacului, acu' la 100 metri de mal, apa are o singură culoare și compoziție... Adică, această comparație fiind racordată la subiect, vom avea o suflare unică a românimii" [70, p. 195]. Autorul este ferm convins de necesitatea expunerii unei perspective critice asupra regimului torturii comuniste dictatoriale care a bântuit societatea românească dintre Prut și Nistru în a doua jumătate a secolului trecut, reprezentând, în concepția lui Petru Negură, „un exemplu curios al unei persoane care a sfidat regulile regimului și care nu se încadrează perfect în «taberele» antagoniste care luptau pentru putere în mediul scriitorilor locali. El a rămas o figură independentă și marginală, din cauza refuzului său de a renunța la relativa sa autonomie personală în schimbul privilegiilor acordate de către statul sovietic colegilor săi mai loiali" [83]. Astfel, Alexei Marinat își publică primul său volum de memorii „Călătorii în jurul omului" (2004) la vârsta de optzeci de ani. Până atunci scriitorul publicase un volum de povestiri, cinci romane, câteva schițe umoristice, proză scurtă, comedii, un jurnal intim. Mai mult, „povestea de viață" a scriitorului era cunoscută, în linii mari, de majoritatea basarabenilor, ceea ce va suscita interesul imediat pentru memorialistica sa. Cu toate acestea, în timp ce memoriile de detenție „Călătorii în jurul omului" au beneficiat de aprecieri agreabile, au existat voci critice care au calificat produsul literar al memoriilor drept inferior celui al romanelor și schițelor umoristice, stilul memoriilor fiind considerat deficitar din perspectivă stilistică: „Chiar dacă e deficitară sub aspectul limbii literare, «literatura de sertar» a scriitorului prezintă interes în planul sublimării unei biografii exemplare" [101, p. 54].

Memorialistul este preocupat de identificarea unei soluții pentru problemele reintegrării, caută să găsească formula narativă care ar reprezenta cel mai edificator viziunea sa asupra trecutului. Alexei Marinat modelează un ethos, un proces cognitiv, în care demonstrează o înaltă conștiință civică: „După părerea mea, nu face și nici n-ar trebui să ne ploconim în fața unor persoane care se află la cârmă și care, ajunse întâmplător la tron, își fac de cap. Sunt gata, pentru menținerea gloriei lor personale, să jertfească mii și milioane de oameni, să-i lipsească de libertate, sacrificându-i în bezna nenorocirilor. …Istoricii scot din morminte vechi nume de eroi și-i introduc în societatea noastră pentru a o înnobila și a o încuraja, pentru a îmbărbăta un popor și a-l porni împotriva altuia, pentru a-l îndreptăți, în cele din urmă, conform faptelor săvârșite cu pilda acelor războinici, eliberatori, cuceritori, țari, conducători, și toate acestea pentru a cuceri un alt popor, spre a-l domina ori a-l subjuga și a-l ține în robie. (6 aprilie 1947)" [70, p. 13]. În calitate de memorialist, Marinat urmărește acest proces de înregimentare politică a țării și, prin aceasta, oferă narațiunii o paradigmă terifiantă a degradării și injustiției: (1) autorul evidențiază lupta cu propria sa conștiință, (2) folosește propria experiență traumatizantă, atât pentru a cartografia istoria spațiului basarabean, cât și pentru a-și continua agenda individuală de luptă contra regimului,

exprimând un angajament ideologic care ar contribui la construirea unei societăți libere, (3) biografia detenției conferă *voce* unui adevărat luptător pentru identitate și liberate, (4) jurnalul recluziunii expune condițiile opresive și tactica represivă a statului totalitar, (5) autobiografia memorialistului este văzută drept o formă de intervenție și luptă împotriva înregimentării, (6) Alexei Marinat cultivă adevărul pentru publicul implicat prin oferirea unui mesaj anti hegemonic, a unei veritabile demascări a regimului totalitar dominant, (7) concepe un jurnal amplu pentru a lăsa o mărturie și a-și salva spiritul prin scris: „scriu pentru că n-am putut să nu scriu. Scriam și la război, și la închisori – pe pereți, și în lagăr – pe scândurelele subțirele, tăiate pentru șindrilă. Unii cântă, alții scriu – pentru a-și ușura sufletul” [70, p. 195]. Experiența intimă a scriitorului inspiră această artă autentică de autocunoaștere, marcată de autoanaliză și reflecție. De-a lungul acestui jurnal, diaristul recreează imaginea sinelui prin sfidarea imaginilor de control pe care le-a confruntat zilnic: „cam după o jumătate de an am avut o discuție cu anchetatorul, discuție ce a jucat un rol hotărâtor în soarta mea de mai departe: cred că de aceea am și fost internat într-un lagăr special de muncă silnică cu un regim din cele mai severe ce existau pe atunci” [70, p. 30], prezentând cititorilor evoluția unui sine auctorial coerent, unitar. De altfel, delimitarea acestui sine are loc în timpul și prin intermediul procesului de scriere a vieții sau, cu alte cuvinte, de constituire a sinelui prin narațiune.

Într-un secol în care exilul și opresiunea au ajuns să depășească orice hotar național, Anne Applebaum ne informează despre răsturnarea socială, culturală și politică, care a separat patriile-mamă de trecutul și istoria lor prin ocuparea bolșevică. Subiectul central al jurnalului lui Alexei Marinat prezintă aceeași situație a dezrădăcinării geografice și a exilului politic, din care autorul are frică că nu se va întoarce. Ceea ce surprindem la Anne Applebaum este descrierea condițiilor necruțătoare din lagărele Gulagului, malnutriția și teroarea, corupția serviciilor de securitate, necesitatea consecventă pentru reaprovizionarea lagărelor cu noi condamnați: „în ciuda planificării, atât pentru deținuți, cât și pentru exilați condițiile au fost, în primele zile înspăimântătoare, ca peste tot, de altfel. Majoritatea deținuților trebuiau să trăiască în corturi, fiindcă nu existau barăci. Nu existau nici destule haine de iarnă și cizme, și nici nu încăpea vorbă de mâncare suficientă” [2, p. 113]. În acest sens, lucrarea confesivă a lui Alexei Marinat, extrem de relevantă în descrierea condiției represive a individului, în descrierea arestării, torturii, violenței psihologice, furnizează, de asemenea, un cadru elocvent pentru reconstruirea unei imagini autentice a regimului opresiv comun, în spatele căruia se descoperă un univers spiritual bogat al disidenților: „și poate că și jurnalele mele mă mențineau la un nivel, mă făceau să gândesc, să mă interesez de soarta altora, să cuget asupra lucrurilor și a evenimentelor ce se întâmplau în lume.

Făceam cunoștință cu un compozitor – ca să știu ceva despre muzică, cu un istoric – ca să aflu care-i diferența dintre religii” [70, p. 120].

Biografia detenției lui Alexei Marinat marchează elipsele cruciale în însemnările istoriei basarabene și eforturile regimului comunist de a destabiliza modul dominant de cunoaștere națională, lansând o provocare, în mod deschis, prezumțiilor regimului hegemonic. Tindem să menționăm că temelia substanțială a acestui text autobiografic constă în modul în care mesajul acestuia obligă cititorii să se confrunte cu peisajul sociopolitic din afara textului. Jurnalul diaristului pledează pentru o înțelegere mult mai cuprinzătoare a modului în care lupta pentru identitate parcurge traseul tenebros, de la situații relativ suportabile la mijloace agresive de prosternare comunistă. O parte a responsabilității unui luptător este să-și folosească inclusiv condeiul pentru a lupta împotriva opresiunii din afară. Această viziune este cu siguranță aplicabilă autobiografiei lui Marinat, deoarece textul său stabilește teme, arhetipuri și motive, care au fost abordate anterior în narațiunile exilului.

Pentru a ilustra modul în care conștiința revoluționară se infiltrează în raționamentele memorialistului, trebuie invocate însemnările din jurnalul intim din 1946, care se concentrează asupra formării unui luptător devotat justiției. Autorul preia rolul de luptător și utilizează genul autobiografic pentru a oferi o voce contra-hegemonică celor care au conservat tăcerea în tradiția unui regim torționar, memoriile diaristului reprezentând o continuitate, o punte autobiografică dintre reprezentările neliniștii revoluționare individuale și atrocitățile guvernării regimului de tortură comunistă. După eliberare, trăirile memorialistului devin impetuoase: „aceste clipe de aflare în România, după toate cele câte le-am suferit, au fost o victorie pentru mine. Mai ales ultimul adevăr la care am ajuns: un transnistrean, aruncat de soartă în stepele Transnistriei de câteva secole, să recunoască, în sfârșit, că este român” [70, p. 140]. Dincolo de fraza eliberatoare a textului memorialistic, ceea ce îl caracterizează pe diaristul Alexei Marinat este vocația sincerității. Împărtășind o atare viziune asupra omului, scriitorul „a săpat, metaforic vorbind, în minele fără de margini ale mentalității și universului spiritual al oamenilor din diverse categorii sociale, dezghiocând pe îndelete, obiectiv până la necruțare, gesturi, gânduri, atitudini, fapte dintre cele mai variate prin natura și prin semnificația lor umană sau inumană. Istoria noastră bimilenară cu vitregia ei, destinul pământului moștenit de la predecesori, dar hăcuit nemilos pe parcursul istoriei de vecini lacomi și perverși, din mai toate părțile, problema limbii, probleme ale conștiinței de neam și de țară și alte asemenea subiecte își găsesc reflectarea publicistică îndrăzneață și convingătoare, impresionându-ne cu o putere uneori de-a dreptul surprinzătoare. Dramatismul și tragismul prozei scriitorului nu-l poate lăsa indiferent pe cititor” [16, p. 223].

Receptarea literaturii dintre Prut și Nistru a parcurs „faza valorificării faptelor literare ținute cândva la index și declarate nocive pentru ideologia totalitarismului sovietic, recuperând o experiență literară necunoscută în totalitate sau cunoscută parțial” [111, p. 129]. Din aceste considerente, critica literară recunoaște această literatură non-fictivă, care prezintă interes din perspectiva evoluției mentalității literare, a evoluției istorice, sociale, ideologice, culturale și reevaluează segmentul de literatură a secolului trecut. În centrul discursului memorialistic, decelabil în „Eu și lumea: proză documentară” și „Călătorii în jurul omului” al lui Alexei Marinat este identificată calitatea de participant al mărturisitorului, care indiferent de circumstanțele scrierii confesiunilor carcerale obține o perspectivă duală. Acest fapt ne determină să reevaluăm personalitatea memorialistului Alexei Marinat, din perspectiva receptării critice a lucrărilor sale de mărturisire. Astfel, descoperim că Alexei Marinat „înregistrează materialul brut, conștient sau inconștient, care, pentru scrisul său de mai târziu, va constitui materialul de construcție al romanului „Urme pe prag”, în care identificăm mai multe «biografeme». Este adevărat, că observațiile la data înregistrărilor erau, în primul rând, niște exerciții de supraviețuire. Aceste exerciții de supraviețuire, dincolo de inocențele care sar în ochi la fiece pas, denotă atmosfera de groază, de urmărire generală într-un sistem torționar” [101, p. 50].

Receptarea literaturii memorialiste basarabene de detenție se produce lent, deoarece constatăm lipsa studiilor critice asupra creațiilor literare, concepute în interiorul închisorilor și lagărelor. În acest sens, jurnalele lui Alexei Marinat, care a suferit în deceniile *democrației populare*, îi livrează cititorului atmosfera autentică de închisoare și de experiență carcerală. Publicarea memoriilor și jurnalelor este, pentru scriitor, un act recuperator de natură adânc psihologică, „o nevoie de exhibare a eului adânc, de mărturisire și de confruntare cu un nevăzut alter-ego, preocuparea estetică e vizibilă abia într-a doua instanță, când barierele de comunicare au fost înlăturate. Abia atunci, după ce tensiunea luării în posesie a intimității celuilalt și-a redus intensitatea, se poate vorbi de o componentă estetică: de o aspirație mai degrabă secretă decât conștientă a scriitorului” [77, p. 6]. Memorialistica a constituit dintotdeauna un refugiu pentru scriitorul aflat în recluziune. Abuzul, intimidarea, distrugerea, violența, și, implicit, suferința au impus ca obiect fundamental de analiză aspectul detenției și imaginea tragică a omului din Gulag. Acea cumplită realitate a vremurilor de detenție este identificată și în studiul „Alexei Marinat, omul din Gulag: condiția tragică” de Inga Sârbu, care califică volumul scriitorului drept „un jurnal pe care diaristul ca un condamnat stigmatizat, îl ține, cu mici intermitențe, pe parcursul întregii sale activități de creație” [100, p. 31]. Aceeași autoare subliniază: „Despre jurnalul lui Alexei Marinat cititorul află abia în anii ’90, când în prim-planul vieții literare încep să apară jurnalele și memoriile, care, la noi, nu-și estompează actualitatea nici chiar după mai bine de două decenii. E

un lucru curios că de la Declarația de Independență a Republicii Moldova (27 august 1991) memorialistica se impune, conjunctural și abuziv, în prim-planul vieții literare, pe când, în condițiile unei normalități elementare, jurnalele și memoriile ar trebui să ocupe locul ce li se cuvine” [101, p. 47]. Lucrarea autorului este receptată că fiind parte integrantă a prozei memorialistice, mai mult, excelează în genul diaristic și proza documentară.

În studiul „Arta portretului în memorialistica detenției („Călătorii în jurul omului” de Alexei Marinat)”, criticul literar Diana Vrabie face referință la stilul narativ al lui Alexei Marinat, lucrările sale având preponderent o structură eclectică, fundamentându-se pe neliniștile interioare ale autorului, care este, în același timp, naratorul și personajul evenimentelor cumplite, „un observator și un interpret subtil al fenomenelor trăite” [125, p. 265]. În general, nevoia de a publica a scriitorilor disidenți reprezintă și un act de revoltă, și de necesitate a demascării poziției oficiale a statului sovietic cu privire la caracterul pretins inovator al sistemului penitenciar. Teoretic, obiectivul principal al regimului comunist nu a fost acela de pedepsire, ci de reeducare a deținuților prin muncă, în fapt, fiind vorba de distrugerea totală, fizică și psihică și transformarea victimelor în atei, de testare a gradului de rezistență umană la orori greu de imaginat.

De altfel, spre deosebire de volumul precedent de memorialistică, „Eu și lumea: proză documentară”, lucrarea „Călătorii în jurul omului”, pare mai tranșantă și mai ambițioasă, se vrea un document autentic al vremii în care autorul, botezat concis, „934”, nume schimbat ulterior în „R-886”, încearcă să descopere resorturile unui regim ostil, structurile și semnificațiile ascunse ale acestuia. „Deloc simplă, operația de inteligibilizare a realului impune o sciziune între eul melancolic al omului (dispoziții confuze, oscilații între decepție și avânt) și modul său atât de direct de a pune și a urmări probleme de ordin cultural politic” [120, p. 23].

Așadar, biografia detenției lui Alexei Marinat reface o pagină din istoria Gulagului, oferind o descriere amplă a aparatului de represiune comunistă, a mijloacelor de rezistență sovietică, dincolo de care se conturează o filosofie tristă a vieții.

2.1.2 Alexei Marinat: interviul ca probă a autenticității

Interesul sporit față de universul interior, tendința reflectării experienței unice a determinat refugierea sincerității literare în mediul său preferat, reprezentat de *autobiografie, jurnal intim, memorii, dialoguri, amintiri,* dimpreună cu multitudinea de formule deviante, precum *interviuri, convorbiri, portrete* etc. Specii înrudite, acestea au în comun fuzionarea în confesiune, de unde răzbate eul profund.

Pe măsură ce scriitorii continuă să experimenteze posibilitățile formale și estetice de transpunere a vieții personajelor în opere, modalitatea de consemnare a vieții s-a diversificat enorm

și continuă să se diversifice. Proliferarea interesului public pentru mărturisire și confesiune, din ultimele decenii, se reflectă în creșterea numărului de studii consacrate literaturii autobiografice. Pornind de la prezumția că scriitorul este „narator, actor, experimentator și obiect de experiment, memorialistul faptelor și gesturilor sale, eroul propriei istorii într-un teatru străin, pe o scenă îndepărtată, însă actualizată prin povestire; el este martorul singular prin raportare la publicul considerat sedentar" [86, p. 50], vom încerca să analizăm datele obiective ale experienței memorialistului Alexei Marinat în interviurile acordate de scriitor în diferite perioade de timp, deopotrivă cu informațiile suplimentare autentice oferite de fiul scriitorului – Andrei Marinat. Interviul în profunzime este o metodă convingătoare în vederea autentificării veridicității produsului memorialistic, întărindu-i autenticitatea. Acest instrument a fost pe deplin valorificat și de cercetătorul Robert J. Alexander [152, pp. 153-175], cunoscut pentru predilecția sa de a consemna istoria mișcărilor anticomuniste, colecția imensă a autorului adunând aproape zece mii de interviuri publicate în sute de articole și reviste consacrate. Prin urmare, în studiul biografic pe care l-am întreprins, am analizat interviurile narative și biografice ale scriitorului Alexei Marinat și am realizat un interviu cu fiul scriitorului.

Narațiunea reprezintă un mijloc excelent de structurare a unei biografii, în cazul cercetării noastre, a unei biografii a detenției, indivizii având o predispoziție specială pentru narațiune, atunci când își descriu experiența traumatică. Asemenea considerente își găsesc aplicarea practică în interviurile narative, care au devenit un instrument important în domeniul cercetării biografice și, după cum observă și sociologul german Fritz Schütze, aceste interviuri constituie adevărate documentare de „istorie orală" [211, p. 227], sau mai exact, relatări despre experiențele istorice personale și colective ale oamenilor obișnuiți. Interviurile narative sunt ancorate în structuri sociale, oameni, evenimente, istorie și oferă detalii nuanțate asupra experiențelor parcurse. Astfel, nimeni nu-și începe accidental povestea de viață, narațiunea fiind legată de obiectivul de a dezvălui întreaga istorie personală. La fel ca și în interviurile deschise, interviurile narative oferă participanților un grad ridicat de autonomie atunci când aceștia își selectează subiectele, relevându-și sinele individual. De fapt, actul de narare produce sens și conturează o identitate, iar atunci când analizăm un interviu, transpunem o perspectivă specifică a biografiei *autentice,* oferim un punct de vedere *interior* unei biografii complexe. Cert este că în mărturisirile biografice, indivizii nu se limitează la a vorbi despre fapte, acestea fiind abordate într-un cadru al istoriei vieții, care nu exista la momentul trăirii experienței. În consecință, mărturisirile reconstruiesc trecutul, unind contextul acestuia cu cel al prezentului.

Achiziționarea de noi informații despre regimul comunist în interviurile narative și biografice cu Alexei Marinat, implică suprapunerea acestora cu anumite realități subiective care

au existat în viața scriitorului. Cercetarea biografiei memorialistului, a interviurilor și a dosarelor secrete de arhivă, își găsește argumentul în povestea unei vieți petrecute în Gulagul sovietic. În linii mari, citirea dosarelor secrete este o experiență unică pentru cei care se angajează în ea, în mare parte victimele de odinioară, în numele cărora au fost redactate dosarele și care au fost spionate, de multe ori fără să știe măcar că prezintă un interes pentru regimul comunist, observă profesorul de literatură comparată Susan Rubin Suleiman [216, p. 75]. Dosarele secrete ale memorialistului Alexei Marinat sunt analizate de istoricul și sociologul Petru Negură, în arhiva personală a căruia găsim un interviu narativ inedit, transcris pe aproape patruzeci de pagini și plasat pe portalul proiectului „COURAGE (interconectarea colecțiilor). Opoziția culturală – Asumarea moștenirii culturale a disidenței din fostele țări socialiste" [84]. Cazul lui Alexei Marinat „face obiectul a trei dosare de anchetă (circa 300 de pagini fiecare), depozitate în Arhiva Serviciului de Informații și Securitate (ASIS), din 1947, 1954 și 1989" [82, p. 250], va nota ulterior istoricul în studiul său detaliat „Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă", care se ocupă de confesiunile scriitorilor moldoveni din perioada sovietică și relația lor cu puterea de stat. Revenind la interviul narativ cu Alexei Marinat, realizat de Petru Negură, scoatem în evidență dimensiunile tematice ale acestuia, reductibile la următoarele: „(1) experiențele personale și educaționale ale intervievatului în tinerețe, începând de la sfârșitul anilor 1930 până la arestarea sa în 1947; (2) experiența sa de lagăr și impactul acestei perioade tragice și transformatoare asupra perspectivei și opiniilor politice ale subiectului; și (3) integrarea lui Marinat în mediul intelectual sovietic moldovenesc după 1954, în special, poziția sa în cadrul dezbaterilor și conflictelor între fracțiunile rivale ale scriitorilor locali din acea epocă" [84]. Din paginile acestui document aflăm că una din cauzele arestării tânărului student Alexei Marinat, abia revenit de pe front, era „istoria familiei sale de «colaborare» cu autoritățile române. Tatăl lui Marinat a fost unul dintre țăranii înstăriți din comunitatea sa și a fost numit primar de către autoritățile române în timpul regimului de ocupație", consemnează Petru Negură în interviul amintit [84]. Atestăm respectarea rigorii verificării acestui detaliu prin confruntarea cu documentul Rezoluției de arestare din arhivele securității (Anexa 11). Interviul pune la dispoziția publicului o serie de rectificări faptice din lumea reală care ar putea redefini biografia lui Alexei Marinat, reconstituind evenimentele trecute, care au servit ca premise pentru încarcerarea ulterioară a scriitorului. Interviul contribuie, prin urmare, la analiza istorică a narațiunii memorialistice, a originii „ca formă de redare și interpretare a materialului factologic" [62, p. 5] din memorial. Deși memorialul oferă câteva precizări privind arestarea tatălui său, în septembrie 1937, fiind „judecat în tren, condamnat la 10 ani închisoare pentru contrarevoluție" [70, p. 153], mai multe informații valoroase pot fi extrase din interviul memorialistului: „Tatăl meu era judecat pe 15 ani pentru

colaborare cu românii, pentru că a fost ales primar în satul Valea Hoțului și când au venit rușii imediat l-au luat. Iar el a mai fost condamnat la 10 ani în 37, iar în 39 [...] i-au dat drumul [...] el nu se ocupa cu politica, era foarte atent. Dar l-au luat tocmai de asta că era atent. Că el tăcea, și dacă tăcea el gândește ceva, ascunde ceva [...] articolul 58 din codul penal care [...] prevede ca crimă că ai știut și n-ai spus acei care gândeau și nu spuneau nimic erau judecați după articolul ăsta" [84]. Prin urmare, această mărturisire a lui Alexei Marinat întărește adevărul narațiunii memorialistice, dar reflectă și modul în care autobiografia pulsează de-a lungul graniței dintre adevăr și ficțiune. Fundamentul justificator al unor astfel de confesiuni, desprinse din interviuri, coroborate cu textul memorialistic sporește încrederea în veridicitatea acestuia. Astfel, scrierile autobiografice ale memorialistului conțin numeroase referințe la originea socială a familiei, identificabile și în interviurile sale, certificând următoarele: „Ograda bunelului și a străbuneilor, cu cele două case, era atât de mare încât ar mai fi încăput câteva familii cu mulți copii, fără să se știe pe unde sunt ei" [70, p. 153]. Fragmentele autobiografice care descriu familia lui Alexei Marinat se raliază standardelor de veridicitate, stabilite de John Paul Eakin, care identifică în coerența narativă a fragmentelor lungi de monolog interior un însemn al autenticității. Memoriile „Călătorii în jurul omului" mizează pe alternanța ipostazelor eului auctorial, investitura maximă fiind demonstrată în arta portretistică a lui Alexei Marinat. Portretul familiei „de gospodari înstăriți" [70, p. 151] poate fi, de asemenea, așezat în spațiul conceptual al lui John Paul Eakin, privind sentimentul de sine individual al memorialistului, de identitate și afiliere socială la „oameni gospodari", identificarea sinelui relațional fiind posibilă prin modul în care autobiograful se raportează la originea sa. Dramatismul evenimentelor mărturisite este completat cu observații necesare asupra actorilor vieții sociale, identificați „după anumite semne [...] președintele «RIK»-ului (comitetul executiv raional), secretarii de partid ai raionului, șefii de la NKVD, președinți de colhoz sau șefi ai diferitelor comisii.... Toți aceștia păreau că se duc să execute «o operație» specială, să înfăptuiască un program trasat de linia generală a NKVD-ului – partidul comunist al bolșevicilor [...] o altă categorie [...] pășind atent și uitându-se prin părți, de parcă erau urmăriți sau se temeau să nu fie recunoscuți. O singură categorie, ce se deosebea de celelalte două, erau copiii, care se duceau sau veneau de la școală" [70, p. 154]. De fapt, aceste observații confirmă nu doar starea tensionată din acea perioadă, dar și datele din jurnalul „Pânzala neagră" al scriitorului, unul din cele trei caiete sechestrate în 1947. Două din acele trei jurnale sunt retrocedate memorialistului în 1959, atunci când Alexei Marinat este deja membru al Uniunii Scriitorilor din URSS. În momentul restituirii caietelor, jurnalul „Pânzala neagră" este ars chiar în cabinetul colonelului securității, conștient de valoarea autenticității documentului care descria crimele și cruzimea bestială a regimului comunist, canibalismul în Moldova Sovietică, fapt reluat de scriitor

și în memoriile sale, în episoadele 22 și 23: „Dar a venit foamea cea mare din 1933, organizată și programată de partidul comunist în frunte cu «marele părinte al tuturor popoarelor» [...] create comisii speciale, care au umblat pe la casele oamenilor și au luat tot ce-au găsit, până și grăunțele date prin râșniță și turnate în ulcică” [70, p. 156]. Evocând acea perioadă de grea încercare, memorialistul a exprimat tot ce a avut de suferit: „durere, revoltă, umilință, victorii, dragoste, adevăr...” [126, p. 4].

Aspectele esențiale în care memoria și ficțiunea interacționează în spațiul autobiografic țin de relația memoriei cu textul, de legătura dintre memoriile private, individuale și evenimentele publice. Această contrapunere a memoriei private cu cea publică este radiografiată de Alexei Marinat atunci când, la revenirea din Gulag, își caută foștii colegi de facultate și află că a fost arestat pentru că era spion englez, avea stație de radio și întreținea „legături cu BBC și cu Serviciile secrete de la Londra” [70, p. 144], informație confirmată și în interviul cu memorialistul [231, 02:32]. Într-adevăr, în interviurile cu memorialistul, trecutul social re-*trăit* devine tangibil și se materializează în diversele perspective de acțiune, sens și statut personal, prezentate în narațiune, observație relevantă pentru construcția identității narative a scriitorului. Contribuie la înțelegerea esenței subiective a personalității memorialistului și observația critică asupra apartenenței sociale, poziției individuale în societatea comunistă: „Din acei ani de copilărie mi s-a întipărit că lumea se împarte în 3 categorii: copiii, care fac gălăgie mare când se joacă [...]; flăcăii și fetele, care au unele secrete [...] apoi venea categoria celor mai în vârstă, mai ales bărbații, care urmăreau pe cineva sau erau urmăriți de cineva și-și spuneau vorbele pe șoptite, schimbau câte un cuvânt-două, din mers, și nu se adunau mai mulți de trei inși ca să discute vreo problemă” [70, p. 155]. Cei care au cunoscut realitatea istorică a regimului comunist confirmă această stare de fapt: „Ca o reacție firească a oamenilor la constrângerea de a tăcea, a fost precauția de a nu vorbi sau a vorbi în șoaptă și doar cu persoanele în care aveau încredere” [88]. Prin urmare, adâncindu-ne în labirinturile informațiilor autobiografice, identificate în interviurile analizate, reușim să autentificăm proza memorialistică a scriitorului, în care se regăsesc datele esențiale expuse în interviuri. Substanța intrinsecă a acestui material documentar provine direct din experiența lui Alexei Marinat absorbită în arta textului autentic.

Interviul narativ certifică trăsăturile proceselor sociale într-un mod extrem de clar și expresiv, din perspectiva subiectivă a martorului ocular – memorialistul Alexei Marinat. Datele empirice colectate judicios sunt decisive pentru studiul textual sistematic al acestora. Conștiința eului și nevoia de supraviețuire prin text confirmă sentimentul de libertate a rațiunii, demonstrează profunzime, convingere și speranță. Dorința de rezistență a scriitorului a fost facilitată și de un necesar simț al umorului: „Pe mine într-un fel m-a salvat umorul... și umorul. Și în lagăr... Erau

niște momente: umorul, credința religioasă, care putea să-l ajute pe om, sau poezia, care te susțineau și contrabalansau crizele sufletești. Dar și umorul, foarte mult. Anecdotele cele mai ascuțite se povesteau în lagăr” [84]. În acest sens, narațiunea memorialistică a lui Alexei Marinat, nimbată de un umor specific deghizează gravitatea contextului, în procesul de estetizare a creației: „– la universitate [...] s-a anunțat că am fost arestat pentru legături cu serviciile de informație engleze și că s-ar fi găsit o stație de radio. Vă rog să mi-o restituiți [...] – În dosarul dumitale nu figurează nici o stație de radio [...] Dar mai are aceasta vreo importanță? – Are importanță! [...] Știți cât costă o stație de radio din acelea?! Eu aș vinde-o și mi-aș cumpăra o motocicletă! Ambii au izbucnit în râs” [70, p. 163]. Aceste tehnici narative încearcă să surprindă *faptul autentic* din miezul suferinței epocale, să reflecte devastarea afectivă a protagonistului ca fiind una tipică generației întregi, căci „Alexei Marinat, autorul unor pagini cutremurătoare de reportaj din mijlocul terorii siberiene, nu și-a pierdut niciodată umorul și autoironia, armele care l-au ajutat să supraviețuiască timp de șapte ani și jumătate în Gulag” [81, p. 12]. „Luxul umorului își permit doar societățile civilizate” [69, 02:15], punctează memorialistul într-un interviu stocat în arhiva fondului televiziunii TVM1. Scriitorul este ferm convins că știe la modul „practic ce înseamnă umorul” [71, 0:24], așa cum rezultă dintr-un fragment din memorialul „Călătorii în jurul omului”: „În situații extreme, pe om îl susține poezia, ori credința, ori umorul” [70, p. 62], umorul constituind o modalitate de evadare din spațiul suferințelor. Acesta este unul din motivele unei sensibilități aparte pentru latura estetică a literaturii, care „îi alimenta acum sufletul, îi dădea putere de viață și îi dădea și echilibru moral. Altfel, demult s-ar fi țicnit” [70, p. 62]. Ilustrative sunt și exemplele în cheie ironică, care valorifică expresiv resursele comicului: „Adică, va trebui să răspund de cei care vor bea un păhar în plus. Dar dacă am să vreau să beau și eu un păhar de vin, cine o să mă păzească pe mine? Cine o să răspundă? (31 decembrie 1946)” [70, p. 3].

Aflăm de la fiul scriitorului că jurnalul lui Alexei Marinat este inclus în programul de învățământ din Ucraina, în școlile cu predare în limba română, în clasa a X-a. Din păcate, opera memorialistului nu este studiată în școlile din Republica Moldova, fapt consemnat și de Nicolae Dabija: „Jurnalele lui, ca o mărturie a unor încercări dramatice prin care a trecut acest neam, ar trebui studiate în școli, ca generațiile care vin să cunoască istoria noastră” [30, p. 4]. În interviul cu Andrei Marinat aflăm, de asemenea, că jumătate din însemnările făcute în jurnalul „Eu și lumea” au fost înregistrate în ultima săptămână până la arestare, memorialistul presimțind încarcerarea.

Naratorul care mărturisește despre sine însuși își analizează personalitatea prin prisma istoriei vieții sale. Memorialistul nu este angajat într-o urmărire obiectivă și dezinteresată a vieții lui, ci într-un act de justificare personală. Narațiunea autobiografică a lui Alexei Marinat liniștește

„neliniștea”, mai mult sau mai puțin angoasantă a memorialistului, care se întreabă dacă viața lui nu a fost trăită în zadar. Sarcina autobiografiei este, în primul rând, o sarcină de eliberare prin scris. Asumându-și această aventură, Alexei Marinat încheie un tratat de pace și o nouă alianță cu sine însuși și cu lumea. În acest punct, recapitularea vieții trăite în detenție este importantă pentru memorialist, fapt nuanțat și de Andrei Marinat: „Astăzi, citind și recitind confesiunile scrise cu atâta grijă de tatăl meu, Alexei Marinat, mă întreb dacă au reușit să încapă în memorii toate suferințele îndurate în Gulagul sovietic, foamea, trădarea colegilor de facultate, pierderea timpurie a mamei, condamnarea tatălui de regimul torționar... Dar, în *Călătorii în jurul omului* descoperim adevărata esență a vieții scriitorului. Uneori fragmentar descrise, mărturiile sunt pestrițe, aș spune eu. Unele dramatice, altele pline de duioșie și bucurie, cum ar fi, de exemplu, paginile care descriu nașterea fiicei și fiului Andrei (adică nașterea mea!). Recitesc și astăzi secvențe din biografia mea: premiera piesei tatălui meu! Eu pentru prima dată la teatrul național! Nemărginita bucurie a lui Alexei Marinat că fiul său a asistat la premiera comediei sale, *Dragostea nu-i sfetnic rău*! Apoi, admit că viața scriitorului s-a desfășurat cu pixul în mână, printre texte și memorii, care au reușit să confirme structura intimă a personalității sale. Ziua eliberării din Gulagul sovietic, 5 noiembrie, este și până acum sărbătorită în familia noastră! Este *victoria* scriitorului asupra regimului de tortură, asupra morții!” (Anexa 12).

„În februarie 1949, suntem adunați foarte mulți la colonia centrală a lagărului special nr.7 de deținuți politici, ce se numea «peresâlka», situată în orașul Taișet și de unde se făcea repartizarea deținuților la celelalte colonii înșirate pe traseul Taișet-Bratsk-Lena” [70, p. 71] – astfel își începe Alexei Marinat capitolul de memorii de detenție „Pe traseul siberian”. Semnificația discursului memorialistic devine accesibilă în măsura în care reprezentările documentare sunt mereu supuse problematizării căutării de sine și a identificării naratorului cu acei „foarte mulți [...] deținuți politici”. Prin urmare, scrise în deplină sinceritate față de sine și resimțite ca un exercițiu de libertate interioară, aceste însemnări constituie radiografia unei realități tulburătoare, dar și un autentic mijloc de comunicare cu posteritatea, în încercarea de a conserva experiența unui sine auctorial autentic. În acest context, și revoluția mediatică a transformat domeniul studiilor literare, facilitând comunicarea cu spațiul cultural de origine și păstrarea identității naționale. Astfel, vizitatorii portalurilor web au posibilitatea de face un tur virtual într-un lagăr de reeducare prin muncă, de a explora componentele autentice din viața deținuților politici, de a analiza materialul ilustrativ documentar inedit, referitor la viața și opera scriitorului Alexei Marinat. Spectrul de argumente în favoarea tehnologiilor media este completat și de extinderea ariei de reprezentare a *sinelui* auctorial în afara practicilor literare înspre cele culturale și media, reconceptualizarea noțiunilor de identitate, retorică și modalitățile de prezentare a eului individual în raport cu

noțiunile de autenticitate, veridicitate și material faptic. Am găsit utilă argumentarea digitizării creației lui Alexei Marinat care va continua să ofere o perspectivă complexă de reprezentare digitală a subiectivității auctoriale, o înțelegere mai nuanțată a vieții și identității memorialistului. Prin urmare, analiza spațiului digital, ca mediu de scriere și de recreare a sinelui autorului, a funcționat și ca o necesară contextualizare a acelui mediu alternativ care facilitează întreținerea și actualizarea digitală a produsului memorialistic al lui Alexei Marinat, oferind oportunitatea de a învăța din istorie și de a analiza formele pe care le-a luat dictatura în spațiul românesc, de a face comparații între experiențe carcerale similare, de a identifica dublul scop al scrierilor despre sine în comunicarea sinelui auctorial altora, cât și în comunicarea cu sine, de a reformula pactul autobiografic al lui Philippe Lejeune, în termenii unei angajări participative a cititorilor la memorie. Astfel, textul memorialistic al lui Alexei Marinat lansează un apel în vederea recunoașterii, rememorării și reconstituirii autentice a universului Gulagului cu ajutorul tehnologiilor digitale. În acest sens, oferim o serie de recomandări și argumente detaliate, privind necesitatea digitizării memoriilor de detenție ale scriitorului basarabean în studiul din Anexa 13.

2.2 Anatomia narațiunii memorialistice: Alexei Marinat și retorica ficțiunii

Studiul retoricii contemporane scoate în evidență forța comunicării și a limbajului de a modela percepția, trăirea și simțul *realității*. O gestionare a incertitudinilor din lumea reală poate fi realizată prin analiza practicilor discursive, inclusiv culturale, precum utilizarea registrului lexical, a discursului, comentariilor și notelor, povestirii și narațiunii, în general. Astfel, propunând o relectură și o interpretare a memoriilor de detenție ale lui Alexei Marinat, am optat pentru aplicarea instrumentelor retorice de analiză a narațiunii autobiografice, identificate de renumiții naratologi și critici literari – Gerard Genette, Jaap Lintvelt, Tzvetan Todorov, Adrian Marino ș.a. Având misiunea de a ordona fluxul reflecțiilor naratorului, retorica „constituie, în esență, practica și teoria stilului, o *ars dictaminis*. Prin extensiune, o tehnică a redactării, în baza topicii, a formulelor exemplare, inventariate, codificate, care justifică și perfecționează redactarea operei" [75, p. 122], susține teoreticianul literar Adrian Marino. O mare parte din ceea ce se consideră a fi *realitate* derivă din posibilitățile implicite de alegere a unor practici de comunicare, care conferă sens realității. Pentru a realiza obiectivele propuse în această lucrare, am recurs la interpretarea impactului narațiunii autobiografice de detenție a lui Alexei Marinat asupra cititorului și la examinarea potențialului registrului retoric al *realității recluziunii*, luând, desigur, în considerație faptul că „a aplica astăzi o anumită metodă critică în interpretarea unui text sau a oricărui alt lucru nu mai reprezintă garanția credinței într-o formă certă de adevăr, și nici în capacitatea propriei intuiții de a avansa spre acel adevăr, ci o modalitate de a decupa lumea – ca mulțime infinită de

obiecte ale cunoașterii – în zone precise de favorite, respectiv de obiecte proprii și/ sau improprii metodei alese” [118, p. 19], după cum precizează Mihaela Ursa, pe aria principiilor de literatură comparată.

„Călătorii în jurul omului” (2004) este lucrarea memorialistică a lui Alexei Marinat care invită cititorii să descopere realitatea din lagărele de concentrare ale Gulagului comunist. O substanțială parte din conținutul autobiografic a operei reproduce memoriile anilor de deportare și detenție a scriitorului (1947-1954). Mărturiile autorului angajează cititorul în retorica discursului autentic propriu perioadei istorice de dictatură comunistă și îl determină să se ralieze reprezentărilor acelei realități sociale, într-o hermeneutică etică, a cunoașterii din interior a regimului totalitar: „Socialismul, cum îl avem noi, creează condiții pentru degradarea speciei umane. Lipsindu-i pe oameni de întrecerea sănătoasă dintre ei, precum și de concurența dintre producători, societatea este sortită la lâncezeală, iar lâncezeala este o stare de moleșeală a organismului uman, care își pierde imunitatea la tot felul de boli; în cazul sistemului socialist – la bolile economice în primul rând” [70, p. 374], consemnează Alexei Marinat. Prezenta mărturie are mai multe implicații: pe lângă faptul că oferă o descriere regimului de dominație, narațiunea instituie un autor-personaj, care se identifică cu realitatea istorică a unei comunități asuprite. Construcția „cum îl avem noi” leagă afirmația de alte date decât cele strict autobiografice, instituind în text o figură auctorială angajată în deconspirarea adevărului existențial colectiv. Tocmai din perspectiva acestei practici de lectură retorică, memoriul poate fi perceput ca un act polisemic de factură particulară, propriu momentului receptării operei, cu o dinamică și o densitate caracteristică interacțiunii discursului extern, argumentelor auctoriale, imaginilor, prejudecăților cititorului sau, pe scurt, a forțelor și influențelor sociale, care îl angajează în actul retoric al confesiunii. Folosim argumentul modelului de lectură critică în calitate de instrument de examinare a actelor retorice în aceste memorii de detenție: la nivel instrumental de analiză a procedeelor retorice care determină poziționarea memorialistului în raport cu discursul public autentic al perioadei vizate și la nivel conceptual, în care reprezentările narative ale realității generează identificarea cititorului cu autorul de memorii. Ceea ce, de fapt, are în vedere și adeptul criticii receptării, Philippe Lejeune, prin al său pact autobiografic, care este mai degrabă un mod de lectură decât un tip de scriitură, o concluzie contractuală, istoric variabilă. În stilul acestei practici hermeneutice, „de asumare nescrisă a unei convenții: aceea de a scrie despre o *realitate,* despre ceva înzestrat cu imagine și corporalitate, și nicidecum despre abstracțiunea cititorului sau a scriitorului ideal” (s.n.) [118, p. 24], punem accent și pe introiecția identității narative a autorului, a sinelui auctorial, a figurii „care completează interpretarea, obligând-o să înainteze spre un prag pe care Eu se întâlnește cu Altul” (s.a.) [118, p. 26], rezumând-ne la contextualizarea literară a

poziționării memorialistului Alexei Marinat atât ca observator, cât și ca participant la evenimentele istorice evocate. Astfel, în timp ce transpune viața autobiografului într-o retorică proprie și fiind motivată de o realitate complexă și de o necesitate ontologică, această literatură documentară favorizează păstrarea integrității faptelor autentice pe care le ia din viața autorului Alexei Marinat, consumată în „subsolul KGB-ului" și a „traseului siberian" – largi capitole care redimensionează tematica suferinței și a violenței politice din Basarabia comunistă.

„Călătorii în jurul omului" nu urmează o ordine secvențială strictă, valorificând bulversarea cronologică, capabilă să releve memoria involuntară. În același timp, memorialistul face o selecție a crimelor comuniste comise împotriva spiritului, mesajul moral rezonând nu numai cu autorul și protagonistul principal, dar și cu cititorul. Și iată că imperativul înregistrării *momentului* își justifică existența prin operă: „Uneori un moment costă cât o viață întreagă [...] Pentru mine este scumpă ziua la care am ajuns: să le spun lucrurilor pe nume, să descriu sorțile celor care au pătimit, să caut un sfârșit pentru povestirea fiecăruia" [70, pp. 33-34]. Concluziile lui Alexei Marinat individualizează etic responsabilitatea de a ajusta reminiscențele amintirilor nenumăratelor victime ale Gulagului la propriile amintiri, într-un exercițiu de transcendență a memoriilor private și creării unei istorii naționale. Cu toate acestea, o selecție a episoadelor „corecte" nu este suficientă în sine pentru a întocmi memorialul. „Călătorii în jurul omului" vizează descoperirea identității auctoriale, un proiect existențial care nu este reflectat doar în selecțiile exacte ale momentelor, fragmentelor de viață, ale cadrului social etc., ci și în talentul lui Alexei Marinat de a conecta aceste instanțe într-o simbioză coerentă, capabilă să devină definiția nu doar a unui gen, ci și a unei persoane în sine: „Dacă am fost Dac, înseamnă că am murit de două ori: prima dată – când am fost asimilat de romani, a doua oară – acum, când sunt asimilat de ruși" [70, p. 379]. Intenția autorului de a developa o viață sub forma unei narațiuni, de a înțelege pe deplin forța eului care se află în spatele unui strat de amintiri, experiențe, memorii, elipse, emoții, dorințe, etc., este animată de nevoia imperioasă de a-și înregistra suferințele: „La închisoare, întrucât nu aveam nici hârtie, nici creion și nici dreptul de a face orice semne, fie și cu ținta pe perete, am început să mă antrenez de a scrie în memorie" [70, p. 70], aceasta fiind alimentată de „credința că poate fi un martor indispensabil și credibil al istoriei, dublat de sentimentul, mult mai puternic și mai ascuns, că el, autorul, este chemat să *scrie istoria* odată ce-și scrie viața. Autorul se simte esențial în istorie și discursul lui poate fi exemplar și profetic [...] un motiv răspândit: dorința memorialistului de a fi scriitor, credința lui nu numai că ceea ce spune este important, dar și sentimentul că discursul său are valori superior morale [...] estetice. [...] Cel ce-și reconstituie traiectul vieții, pe măsură ce reconstituie istoria din afară, are – mărturisit sau nu – ambiții literare" (s.a.) [104, pp. 25-26].

Deschizând calea spre un discurs despre *eu* și lumea înconjurătoare, remarcăm construcția echilibrată a frazelor lui Alexei Marinat. Autorul reușește să dizolve subiectul climatului spiritual al dominației comuniste în care a luat naștere lucrarea: „Dar ei ne denaturează moravurile, ne falsifică istoria, ne stâlcesc limba. În virtutea acestui fenomen de «făurire», ei ne făuresc un destin... Mi-e frică să pronunț cuvântul. În acest proces de «făurire» ne-au «ajutat» - și ne «ajută» în continuare – reprezentanții *marii* națiuni, care au dominat viața acestui popor în toate sferele [...] ei ne-au furat istoria, limba și numele proprii" (s.a.) [70, p. 365]. Prin urmare, preocupat de crearea a ceea ce s-ar putea numi o autobiografie compusă, Alexei Marinat păstrează fiecare voce individuală. Istoria este înregistrată în această operă-document prin viețile indivizilor care au trăit-o, autobiografia, aici, coagulând un portret cuprinzător al modelului istoriei sovietice, căci autobiografia a fost mereu calificată ca memorie a umanității, mărturisirea fiecăruia despre sine îmbogățind moștenirea culturală comună [173, p. 30], în accepția lui Georges Gusdorf. Desigur că în vreme ce Alexei Marinat activează prezența auctorială în discurs, pentru autor rămâne a fi primordial ca povestirile despre alte victime să reziste și să nu se „prăbușească" în propria lui povestire. Deloc întâmplător, în neputința de a se despărți de memoria unui om drag, scriitorul așază capitolul „Biletul de lup" în miezul rememorării. Aflăm că „de «biletul de lup» se știa din satele din Transnistria ca și de «colhoz», «comună» sau «lupta de clasă» – era un termen oficial prin anii 30"; autorul l-a „auzit împreună cu cântecele despre Lenin încă în copilărie" [70, p. 187]. Apelul la această formă de fixare în scris a materialului textual brut orientează cititorul prin memorial, căci, în rolul de cititori, suntem absorbiți de profunzimea și caracterul emoțiilor autorului, autenticitatea trăirii, credibilitatea evenimentelor, consemnarea fidelă a dureroaselor momente ale trecutului. Astfel, misiunea supraviețuitorului Alexei Marinat de a relata despre soarta unei rude apropiate, „căreia oficial i se înmânase «biletul de lup» de către organele respective" [70, p. 187] își găsește rezonanță în contextul descrierii portretului nănașei Tania: „Ființa aceea omenească căreia i se dăduse «bilet de lup» mi-a rămas în memorie ca o pasăre de noapte, despre care nu știi nici de unde și-a luat zborul, nici unde s-a aciuat" [70, p. 187].

Pentru scriitorul Alexei Marinat, puterea testimonială a narațiunii este de o importanță fundamentală, textul urmând tradiția literaturii memorialistice și a criticii psihanalitice de a consemna traumele copilăriei autorului biografic. Așadar, capitolul „Biletul de lup" răspunde acestor imperative, fiind inclus, cu statut special, în secțiunea cea mai voluminoasă a memoriilor de detenție – „Pe traseul siberian" – care, la rândul ei, este divizată în treizeci de episoade numerotate, urmate de două capitole condensate: „Biletul de lup" și „Spaima cea mare". „Biletul de lup" obține relevanță, prin raportare la alte capitole și prin faptul că îi este atribuit un titlu și nu un număr, precum în cazul celor treizeci de episoade amintite anterior. Ficțiunea textului depășește

interesul descriptivist-documentar al cititorului, fiind deslușită o vizibilă sensibilitate artistică în *realitatea* evenimentelor descrise cu referent în lumea reală: „micuță, slăbuță, gingașă [...] apărea câteodată la noi, noaptea – numai noaptea! –, bătând mărunțel la fereastră, de parcă îi clănțăneau dinții de frig” [70, pp. 187-188]. Narațiunea ne ajută să glisăm pe firul memoriei scriitorului, valoarea acestuia ca participant fiind primordială: „apoi și noi, copiii, o recunoșteam după ciocănitul în geam. Intra în casă vorbind pe șoptite” [70, p. 188]. Abundența figurilor retorice se reflectă în numeroasele comparații și metafore atribuite unui univers „de bandiți, de lupi și de NKVD” [70, p. 188]. Persistă sentimentul constant că, în calitate de martor și narator, într-o anumită tendință interioară a echidistanței, Alexei Marinat se arată preocupat de personalitatea și experiența nănașei Tania, raportată la propria poveste de copil care a aflat, pentru prima dată, ce înseamnă „în rusește *volcii bilet*” (s.a.) [70, p. 188]. Observăm, în această dualitate a perspectivelor, complexitatea scriiturii autobiografice, motivația literară și psihologică a lui Alexei Marinat în calitate de martor credibil al istoriei.

Paginile memorialistice ale lui Alexei Marinat impun prin forța acțiunii și simplitatea stilului, fiind selective în observațiile diverse ale evenimentelor din viața autorului-protagonist, aflat într-o neîncetată căutare de sine. După cum observă și Gérard Genette, discursul narativ implică în mod inevitabil procese de selecție, prin care autorul se va concentra mai detaliat asupra evenimentelor care au o semnificație mai mare în narațiune, iar amintirile alese sunt cele mai interesante sau unice [167]. Fiecare memorie evocată, notație rafinată sau, pe alocuri, sobră, scenă sau eveniment păstrează amprenta legitimatoare a autenticității scriiturii, a profunzimii autoreflectării. Întrucât protagonistul-Marinat cunoaște mai puțin decât autorul-Marinat, selectarea unei perspective sau a unui punct de vedere limitează cunoștințele personajului cu privire la modul în care va fi rezolvată o anumită situație, în accepția de „focalizare” a lui Gérard Genette. Dacă autorul ar congestiona elemente și formule previzibile în memorial, acestea ar minimaliza sau chiar ar elida impactul asupra cititorilor. Tocmai riguroasele decupaje de sensuri și selecții de colaje de figuri dirijează memoriile lui Alexei Marinat: „A plecat pe întuneric. Era toamnă târzie. O ceață pâcloasă ca o apă tulbure inundase ograda, de nu se vedea nici poarta, nici cărarea. Nici pașii nu i-am auzit când a ieșit din tindă, de parcă ar fi luat-o cineva de subsuori și ar fi dus-o pe sus” [70, p. 191]. Aceste memorii sunt resurse istorice valoroase, în mare parte, pentru impresiile de durată asupra cititorilor, care inspiră imagini mentale vii. Dacă am concepe istoria ca experiență convertibilă, atunci ar rezulta că doar astfel de experiențe ar trebui să producă amintiri, generând o înțelegere subiectivă și intensă a trecutului. Forța interioară a imaginilor din memorialul lui Alexei Marinat evocă esența acelei epoci istorice, „cuprinse [de] inexplicabila înfiorare în fața acelui mister al întunericului în care dispar oamenii și în care dispăruse și nănașa Tania ca o pasăre,

în imensul spațiu nocturn” [70, p. 191]. Imaginile mentale ale receptorilor devin mai pregnante, pe măsura completării acestora cu alte date, confesiuni și relatări istoriografice autentice despre condamnații politici deportați în miez de noapte, „zdrăngănitul nocturn de lanțuri al epocii”, în termenii lui Dan Mihăilescu [78, p. 369]. Această metaforă a „ceții” inspiră o reconceptualizare a arestărilor nocturne, determinând cititorul să juxtapună diversele imagini ale momentului istoric și să se angajeze activ în interpretare. De altfel, metafora este figura de stil privilegiată în memorial, reliefând plasticizarea trăirilor afective ale protagonistului, conjugate și cu interogații retorice: „Poate i s-au mistuit osișoarele în Spațiu și, cu timpul, au devenit fulgi de nea, ce coboară în fiecare început de iarnă, la fereastră, și se așază pe geam, topindu-se în lacrimi?...” (s.a.) [70, p. 191].

„Pe traseul siberian”, secțiune cuprinzătoare a memoriilor „Călătorii în jurul omului”, debutează într-un stil precis, sobru, și plastic, scriitorul urmărind redarea cât mai autentică a universului recluziunii politice: „În februarie 1949, suntem adunați foarte mulți la colonia centrală a lagărului special nr.7 de deținuți politici, colonie ce se numea «peresâlka» [...] Colonia se află la câțiva kilometri de calea ferată și nu se poate preciza ce se întâmplă acolo, dar e sigur că nu e un muzeu și nici hotel pentru turiști...” [70, pp. 71-72]. Fragmentul configurează momentul dramatic al deportării și surprinde aspectele existențiale ale incertitudinii. O amprentă originală, afectivă, aici, este imprimată textului prin utilizarea cuvântului «peresâlka», împrumutat din limba rusă și menținut în forma lui originală. Alexei Marinat este conștient de distanța dintre experiența sa trăită și relatarea acesteia, așa precum menționează și în paginile de debut ale secțiunii: „am continuat să scriu aceste zilnice după ce m-am mobilizat [...] în anii 1946-1947 [...] până în ziua de azi” [70, pp. 70-71], scopul autorului fiind de a reda o imagine vie a vieții unui „pușcăriaș de «factură» specială” [70, p. 96], sub regim comunist, încât cititorul să o experimenteze în mod direct. În urma acestui exercițiu practic de rememorare, autorul se arată inspirat de inventarierea termenilor adaptați din limba rusă, care conferă culoare memoriilor și organizează epicul, în economia artisticului lui Alexei Marinat: „a coborât un «om de legătură» al «pahanului» – căpetenia hoților” [70, p. 35], „fiecare hoț de vază are câte o «șestiorkă», un fel de slugă-aghiotant, care îl servește și-i îndeplinește toate dorințele” [70, p. 48], „Șagom marș!” [70, p. 56], „să nu se întâmple vreun «ce – pe»” (caz extraordinar – rus.) [70, p. 57], „existau colonii speciale – în rusește li se spuneau «mamki»” [70, p. 58], „pe un «golaș» de deal, o așa-numită, în rusește, «sopka» – un lagăr, o colonie din câteva barăci, îngrădite cu gard înalt din scânduri” [70, p. 72], „comenzile de lucru, *nariadurile*” (s.a.) [70, p. 74], „poate nu e *harașio*” (s.a.) [70, p. 75], „în casele vânătorești din pădure, *zimovki*” (s.a.) [70, p. 76], „mi-am început cariera de pușcăriaș – «lagărnic», cum i se spunea rusește” [70, p. 77], „*vahtă* – o portiță specială pe unde intră în zonă” (s.a.) [70, p. 81], „o mare pacoste siberiană, *moșka*” (s.a.) [70, p. 83], „dorm alături pe o «nară»” [70, p. 87], „toate

acestea în rusește se numeau *tufta* (în limbajul de lagăr), adică mistificație” (s.a.) [70, p. 92], „îi luau sub escortă, îi duceau la «etap» și nu se mai știa nimic de ei” [70, p. 92], „în lagăr îndeplinea funcția de *comendant*” (s.a.) [70, p. 92], „ne-a venit un *oper* nou – reprezentant al Securității” (s.a.) [70, p. 93], „Tehnicumul de economie” [70, p. 95], „sunt îmbrăcat în *bușlat* – haină de lagăr” (s.a.) [70, p. 105], „Chera! Îmi zice banditul” [70, p. 150], „pe timpul foametei era șef la «Zagotzerno» [70, p. 220], „într-o gorgană” [70, p. 315], „era «Starșoi», cum îi spuneau toți în zonă” [70, p. 347], etc. Astfel, creativitatea limbajului este potențată de împrumuturile și calcurile lingvistice, expresiile peiorative, nuanțele dialectale și sociale (elementele de argou și jargon), toate contribuind la edificarea unui registru stilistic în care se reflectă raportul dintre actanții comunicării artistice, dintre emițător și lumea reală, dintre scriitor și universul ficțional.

În același context, registrul paremiologic reprezintă o completare expresivă în relatarea autobiografică, contribuind la nuanțarea lexicului, puternic metaforizat, care exprimă în ansamblu rodul unei experiențe ancestrale de viață: „nu lăsa pe mâine ce poți mânca azi” [70, p. 93], „nu te grăbi să faci azi ce poți lăsa pe mâine” [70, p. 93], „de la mine vor avea mai puțin, de la Dumnezeu – mai mult” [70, p. 93], „să nu se grăbească nimeni să ajungă astăzi unde pot să ajungă mâine!” [70, p. 93], „ce i-a fost scris să pățească, n-a putut să ocolească” [70, p. 344], etc.

Figurile semantice se conjugă armonios cu cele de construcție, potențând vigoarea stilistică: „Mergem cu un bou-vagon, suntem îmbarcați peste 180 persoane, mergem cu un tren al Internelor [...] erau estonieni, letoni, lituanieni, ucraineni naționaliști, capturați în Ucraina Apuseană, polonezi, nemți, unguri, câțiva intelectuali – profesori bătrâni, și câțiva studenți” [70, p. 71]. Elementul argotic „bou-vagon”, succedat de o vibrantă enumerație, „estonieni, letoni, lituanieni, ucraineni naționaliști, capturați în Ucraina Apuseană, polonezi, nemți, unguri...” reproduce forța emoțională a imaginii istorice, a evocării individuale și colective. Prin vigoarea specifică a stilului, memorialistul surprinde adevărata complexitate a realității istorice și aduce în atenția cititorilor experiențele altor colegi de breaslă pe care i-a cunoscut în momente dificile de conservare a identității și demnității: „Ion Josu era redactor-șef la redacția ziarului «Tinerimea Moldovei» [...] Poetul Anatol Gujel e secretar general de redacție. Filip Mironov, Iuliu Edlis, Pavel Meniuc sunt colaboratori literari [...] Gheorghe Marin e șeful secției propagandă, iar Alexandru Vasiliuc – șeful secției viața comsomolistă. Mi se dă și mie o masă de lucru în secția propagandă: din lagărul special de deținuți politici” [70, p. 71]. Galeria aceasta de personaje reface, în fapt, contextul istoric plin de contradicții, paradoxuri și absurdități, în care personajul-narator este nevoit să supraviețuiască.

În reflectarea subiectivă a realității și în tendința sa de a particulariza generalul și de a generaliza particularul, autorul face apel în mod frecvent la diverse comparații sugestive: „mai

stârcește în picioare câtva timp, freacă podeaua în degete, apoi cu toată talpa și încetișor își face loc ca o pasăre ce-și gătește culcușul pentru noapte” [70, p. 34], „ca o urmă neagră, a acoperit pe veci o pagină din istoria noastră glorioasă și a rămas ca o durere, și ca o rușine.... și ca un spin înfipt în inima neamului” [70, p. 371], „ne-am aranjat ca la hotel... pe paturi în două etaje, din scânduri groase, cioplite cu toporul, fără nici o saltea, fără nici o plapumă” [70, p. 73], „ieșim din baracă, ca dintr-o cameră de gaze, tragem cu tot pieptul aer tăios de taiga, cu miros de rășină” [70, p. 346], „îi simțeam după zvârcoliri și le auzeam șoaptele, ele loveau în mine ca niște gloanțe, trase de soldații care mă urmăreau” [70, p. 348] etc.

În scopul de a intensifica o idee prin insistență intențională, autorul recurge la anaforă, așa cum rezultă din următoarele fragmente: „Ea este minunea care ne face cu aripi, ca să zburăm în imaginație în țările mai călduroase decât cele în care trăim, ca să construim acolo case-castele, mai frumoase decât acele în care trăim, unde am sta, neabătuți, la fereastra deschisă, spre grădina cu flori pentru a ne obloji sufletul cu roua și mireasma petalelor – ca să ne curățăm de rele, și ca să fim mai buni, mai îngăduitori, ca să fim mai aproape de Dumnezeu” [70, p. 285].

Sub raportul mărcilor de stil, observăm că textul memorialistic este capabil să dezvăluie aspecte importante despre natura cadrului social descris, indici importanți privind realitatea conceptuală redată. În mod deliberat, prin utilizarea unor simboluri și cuvinte cu încărcătură semantică pregnantă, memorialistul Alexei Marinat reconfigurează timpul și spațiul detenției: carceră, lagăr special, zăvorul camerei, temnicer, groapă comună, servicii secrete, baracă ș.a. Aceste cuvinte sau expresii sunt concepute pentru a evoca un anumit set de asociații despre experiența subiectivă a memorialistului. În spiritul autenticității trăirii, aceste simboluri rezonează cu evenimentele și comportamentul social specific. Utilizarea de către memorialist a interjecțiilor, a onomatopeelor specifice, a verbelor onomatopeice îi permite să contureze mai relevant modul în care arăta și „suna” o realitate istorică complexă: „Începe clefăiala... Porția de pâine, dacă nu e înghițită repede, poate să facă picioare” [70, p. 44], „a țăcănit zăvorul după mine” [70, p. 98], „să ciocănească măruntel” [70, p. 191], „de câteva săptămâni, îi clănțănea în cap: clanț, clanț, clanț, vâjjj, zdup!” [70, p. 225], „Ha-Hou! Aici descălecăm!” [70, p. 301], „când a sunat gongul-bătăi de ciocan în bucata de șină, legată de un stâlp din centrul zonei” [70, p. 348]. Astfel, autorul surprinde cu pricepere subtilele aspecte ale realității sociale din perspectiva unui deținut politic, care își radiografiază propria experiență existențială. Pentru Alexei Marinat, documentarea ororilor din perioada existenței închisorilor comuniste presupune înglobarea, în primul rând, a emoțiilor, percepțiilor și judecății protagonistului în momentul evocării, pentru că „a porni dinspre particular spre general înseamnă însă și a muta, în bună măsură, orice gnoseologie într-un concept larg de psihologie, deoarece experiența este relevantă metodologic numai în măsura în care ea este

internalizată psihic, transformându-se în cunoaștere" [118, p. 53]. În calitate de observator atent a momentelor istorice pe care Alexei Marinat încearcă să le recreeze, considerăm relevantă întrebuințarea cuvintelor colocviale, neaoșe, specifice lexicului dialectic basarabean: „Și iată-l așezat la podea cu bulendrele pe brațe" [70, p. 34], „un cârmoj de pâine" [70, p. 38], „în acest moment de mare zvârcoală" [70, p. 39], „boaghe de tutun" [70, p. 39], „temnicerul și cu doi «hojmălăi»" [70, p. 44], „îți scot balcâjii!" [70, p. 49], „S-a cârligat tiranul!" [70, p. 69], „în zonă, noi înde noi" [70, p. 88], „am să te țin în carceră până ai să zdohnești acolo" [70, p. 99], „chersân" [70, p. 155], „moloni pentru pereți" [70, p. 220], „era un pridvor căruia i se spunea *ganok* și care avea laițe late pe la pereți" (s.a.) [70, p. 301], „avea un ștof cu un măr" [70, p. 302], „să miroase cioricul" [70, p. 302], „în sat nu s-a furat nică de când mă țiu minte" [70, p. 303], „în deal, la lutniță" [70, p. 303]. Alte constante tematico-stilistice sunt reprezentate de sincope: „Las'că o să avem noi grijă" [70, p. 99], „fiind de-acu' mai mărișor" [70, p. 301], jocuri de cuvinte: „un vântură-vânt" [70, p. 300]. Din reflecțiile ironice se desprind diverse aspecte primordiale ale realității sociale: „Acum moda s-a schimbat: fugarii sunt vânduți cu 8 kile de făină pentru fiecare suflet!" [70, p. 76], „ – Și ce-ai făcut de ai nimerit aici?/ – Am fluierat în biserică" [70, p. 95], „ – Dar ce știi să faci?/ – Să scriu scenete umoristice! am glumit eu" [70, p. 102], „directorul avea câțiva locțiitori: pentru problemele agronomiei, ideologiei, și «gingășiei»... Fiecare își avea misiunea sa [...] cel cu «gingășia» avea grijă să le facă celor pesimiști câte o găurică în ceafă: mititică, subțirică și gingășică, foarte fină și elegantă, cât ar intra un glonțișor de pistol... Apoi să-i ducă noaptea la groapa comună, tot acolo, pe teritoriul gospodăriei cu un sistem cel mai progresist din lume, și să-i pună frumușel în groapă, unul lângă altul, rând peste rând, cap la cap și picioare la picioare, într-un mod civilizat, nu claie peste grămadă, ca la sălbatici! Și groapa aveau grijă s-o astupe cu pământ, binișor, frumușel, și deasupra gropii să amenajeze răzoare cu flori diferite, din cele mai gingașe. Când se umplea groapa, se săpa alta. O brigadă specială, bine plătită și întreținută de către NKVD, avea misiunea să-i aranjeze pe clienții săi fără a le produce careva incomodități sau mari neplăceri: o găurică în ceafă – țac, și gata povestea!" [70, p. 231] etc. Ironia este procedeul prin care memorialistul Alexei Marinat oferă o portretizare nuanțată a acelei realități complexe, profund instrumentalizate ideologic, într-un limbaj evocator și sensibil: „Iar formularul i l-a întocmit un «cărturar» de la interne, conform datelor din dosar, unde era specificat locul nașterii: «Belgia» – cu un singur cuvânt! «Cărturarul» însă era convins că mai lipsește ceva și a scris în formular: «Belighiiskaia S.S.R.»" [70, p. 52]. Astfel, textul memorialistic își dobândește interpretarea, prin evocările ironice la adresa celora care reprezentau mecanismul de conducere al comunismului în Basarabia sovietică, tărâm care a cunoscut experiența comunistă în versiunea „acestui sistem progresist" [70, p. 230]. Următorul fragment de mărturie directă completează această aserțiune:

„În românește nu poți să-i spui unei femei cu atâta gingășie: «komunarkă!»” Ceva asemănător există: «comsomolistă», «comunistă», dar «komunarkă» e o noțiune mai amplă, indică o persoană de genul feminin care practic construiește comunismul. Erau în țara noastră (sunt și acum!) colhozuri și sovhozuri care poartă numirea «Komunar» sau «Spre comunism»... O deosebire mare dintre sistemul de gospodărire nu este, dar sună totuși mai ademenitor «Komunarka», ca și cum te cheamă încolo o femeie, mai ales că la poarta paradisului numaidecât e desenată, pe un panou mare, o femeie cu brațele deschise care îi invită pe toți doritorii și le promite fiecăruia un viitor fericit” [70, pp. 230-231].

Repere ale unei spontaneități confesive, scrierile memorialistice ale lui Alexei Marinat utilizează expresii și simboluri evocatoare care transmit cele mai semnificative trăiri din experiența de deținut a autorului. Atunci când își scrie autobiografia, memorialistul se transformă, în esență, în protagonistul operei, care își consemnează experiența în chip asumat. Evitarea acrobațiilor calofile este solicitată și de stilul sobru al memoriilor de detenție, care mizează pe descrierea realității istorice autentice. Fragmentele de reflecții publice, mărturiile de istorie orală, înregistrările din jurnal refac o epocă istorică, dar și o experiență individuală. Există inevitabil o notă plurivocă în utilizarea dialogului, ghilimelelor, a elipselor și a frazelor întrerupte. Este o convenție și o exigență a discursului autobiografic, de a aduce alte voci narative autentice într-un memorial de asemenea factură.

2.3 Proiecții ale spațiului concentraționar: *cronotopul* închisorii

Curiozitatea cititorului de astăzi pentru narațiunea autobiografică a detenției derivă din dorința de a descoperi *trăirea* autentică din spațiul memoriilor, jurnalelor, interviurilor și al literaturii concentraționare, care livrează „o lecție despre suferințele îndurate în spațiul carceral” [52, p. 9]. Literatura închisorilor comuniste din Basarabia ne pune la dispoziție o serie de actori, care reprezintă profiluri umane bine conturate, personalități politice, intelectuali, oameni simpli, ale căror destine sunt puternic marcate de regimul comunist ostil. Analizând modul în care aceste narațiuni carcerale își modelează spațiile literare, vom observa că acestea iau forma unui univers concentraționar încătușat, circumscris în coordonatele sale specifice. Ne-am propus să urmărim, în acest sens, relevarea realității spațiului carceral în memorialistica lui Alexei Marinat și a impactului acesteia asupra modelării sinelui individual al autorului, căci autentificarea spațiului geografic al recluziunii și timpului istoric narativ, deopotrivă cu mărturiile contemporanilor și documentele oficiale întăresc efectul de autenticitate a lucrării.

În timp ce *timpul*, în sens clasic, a făcut mereu parte din studiul narațiunii, mai ales al celei autobiografice, *spațiul* a fost mai puțin discutat, rămânând un concept mult mai ambiguu. Mihail

Bahtin a fost printre primii care a încercat să dezvolte conceptul de *cronotop* sau *spațiu temporal* ca modalitate de a conceptualiza interpelarea timpului și a spațiului în narațiune, cronotopul fiind interpretat ca unitate de analiză pentru descrierea ideologiilor spațio-temporale ale limbajului literar. În studiul „Probleme de literatură și estetică", autorul valorifică conceptul de *cronotop artistic literar,* oferind cititorului prilejul de a reflecta asupra fundamentelor filosofice despre spațiu/spațialitate: „Noi înțelegem cronotopul ca o categorie a formei conținutului în literatură. În cronotopul literar artistic are loc contopirea însemnelor spațiale și temporale într-un întreg concret și plin de sens. Timpul, aici, se condensează, se comprimă, devine plastic-vizibil, spațiul însă capătă dinamism, absoarbe mișcarea timpului, a subiectului, a istoriei. Însemnele timpului se relevă în spațiu, iar spațiul capătă sens și este măsurat prin timp. Intersectarea seriilor și contopirea însemnelor temporale și spațiale constituie caracteristica cronotopului artistic" [4, p. 295], punctează criticul Mihail Bahtin.

Obținând diverse conotații, conceptul de *cronotop* a fost preluat de mai multe domenii din afara științei literare. Teoria relativității a lui Albert Einstein a stat la baza conceperii termenului, renumitul fizician constatând că *timpul* este cea de-a patra dimensiune a spațiului. Într-adevăr, relația nemijlocită dintre trecut, prezent și viitor devine compromisă la intersecția dintre domenii, atunci când Henri Bergson afirmă că timpul este *intuitiv* (1896), urmat de Sigmund Freud care sugerează că timpul este *subiectiv* (1899), în timp ce Albert Einstein demonstrează că acesta este *relativ* (1905). În contextul spațiului memorialistic analizat, am putea reitera și opinia filosofului Martin Heidegger, invocat de Nicolae Balca, cu referire la percepția existenței individuale, raportată la *timp*: „adevărata existență a omului e o existență în mărginire. Ba ceva mai mult, ființa omului este identică cu timpul și mărginirea [...] trăirea problematicului existenței, a nesiguranței, a fricii și a grijii nemărginite, care constituie temeiul adevărat al existenței omenești [...] omul devenind o existență autentică" [5, pp. 44-45]. Confruntarea lui Alexei Marinat cu realitatea carcerală, frica, nesiguranța, îi reconfigurează *eul biografic*: „În închisoare, frica este o stare permanentă și este frica cea mai abjectă. Este frica foamei, a mizeriei, a bătăii, a umilinței, ești descalificat uman [...] Fiecăruia îi este frică de ceva. Unii sunt victimele propriului refuz al fricii, al propriului curaj, care este o veșnică luptă psihologică între ceea ce suntem și ceea ce am putea deveni sub imboldul fricii" [47, pp. 157-160]. Memorialul lui Alexei Marinat reprezintă o căutare de noi forme de expresie a stării de excepție și a condițiilor excepționale care s-au declanșat deopotrivă în conștiința socială și cea auctorială: „am ajuns la libertatea de a spune ce ai pe suflet... iar pe suflet ai numai amărăciuni" [70, p. 291]. „Libertatea" acestei proze autobiografice nu se manifestă în autoritatea textului, ci în autoritatea experienței fără precedent. O dovedește chiar memorialul: pentru a-și susține afirmațiile cu privire la natura documentară și autenticitatea

textului autobiografic, Alexei Marinat evocă relația dintre memorie și creație: „Țin bine minte acești ani, care mi-au produs impresii lirice și mi-au lăsat urme adânci pentru toată viața: țărani – familii întregi – scoși noaptea din case, dezbrăcați pe timp de iarnă, cu părinți bătrâni, cu copii în brațe, femei gravide, îmbrânciți, bătuți cu picioarele, mânați la gară, îmbarcați în vagoane de vite și duși în Siberia" [70, p. 237]. Memoria nealterată îi facilitează autorului accesarea trecutului în mod nemediat și autentic. Memorialistul conferă memoriei valoare poetică distinctă, congruentă cu evenimentele istorice, care „au produs impresii lirice" și au lăsat „urme adânci". Punctul de maximă intensitate al argumentului îl constituie concluzia că memoria este cultivată ca un mijloc esențial de păstrare a experienței opresive și acest lucru condiționează pătrunderea în subtilitatea textului memorialistic. Reținem aici atenția asupra rolului esențial al memorialistului, care nu constă doar în transmiterea subiectivității proprii, dar și în găsirea unei modalități de a expune o percepție obiectivă a lumii carcerale, în momentul organizării lingvistice, respectiv, retorice a memorialului, ceea ce se relevă în evocarea universului recluziunii, identificat prin *cronotopul închisorii*. Percepția lui Alexei Marinat asupra detenției, în termenii spațio-temporalității, în narațiune constituie punctul de plecare în studiul acestui cronotop: „Mă aflam pe traseul căii ferate Taișet-Bratsk-Lena. Eram la o colonie a lagărului special de deținuți politici nr. 7, codificat «Ozerlag»" [70, p. 325]. Memorialistul trece „prin momente extrem de grele la cercetări, prin carcere întunecoase cu hărțuieli fizice și psihice" [70, p. 327].

Întrucât geografia joacă un rol cheie în evoluția narațiunii memorialistice, pe care o analizăm și se încadrează în teoria autobiografică a lui John Paul Eakin, analizată în capitolul precedent, cu referință la *presiunile* exercitate asupra individului în captivitate, acest capitol abordează, de asemenea, probleme legate de reprezentarea teoriei geografice. Teoria geografică conturează distincția contradictorie dintre conceptele de spațiu și loc: „*spațiul* indică un sentiment al mișcării, al istoriei, al devenirii", în timp ce *locul* implică un sentiment static al așezământului, al ființării sau al locuinței [221, p. 13]. O astfel de distincție este într-adevăr relevantă, având în vedere modul în care abordăm textul memorialistic, în care este reprezentat spațiul, și nu doar cel al recluziunii, ci ori de câte ori analizăm transpunerea experienței personale în memorii. Vom încerca să analizăm această distincție, introducând teoriile formulate de Martin Heidegger, Henri Lefebvre, Michel Foucault ș.a., pe care le vom aplica în interpretarea memoriilor lui Alexei Marinat. Aceste teorii funcționează ca instrumente analitice în cercetarea liniei subtile de demarcație între spațiul și locul detenției memorialistului. Spre exemplu, Martin Heidegger introduce una dintre primele distincții filosofice dintre *spațiu* și *loc*, descriind legătura dintre clădirile actuale și experiența umană de a locui în acestea. Autorul nuanțează opinia conform căreia locuința are o trăsătură ontologică, care distinge natura umană și critică orice idee abstractă de

spațiu, deoarece susține că spațiile *primesc* ființa lor din locații și din experiența celor care locuiesc în ele: „relația dintre om și spațiu nu este alta decât locuința” [tr.n.] [177, p. 155]. Prin urmare, adevărata natură a oricărui spațiu este influențată de experiența existențială a *locuinței* din el, deoarece ființa este legată de un puternic simț al locului. Cu toate acestea, considerând natura locului ca fiind mai importantă decât locul în sine, Martin Heidegger atribuie o natură statică și istorică locului, contestând spațiul ca produs social și istoric. Detenția este, în sine, o condiție care presupune o locuință forțată în granițele unei celule și sentimentul suspendat al temporalității, în care prezentul există doar prin proiecția viitorului ca eliberare. Astfel, cititorul mărturiilor lui Alexei Marinat descoperă că eliberarea „este un fenomen greu de descifrat, nedefinit, nelămurit precis, un fenomen care este dictat de un simț, ca și la peștele care sare din apă înainte de un cutremur de pământ, sau ca o presimțire a omului, care intuiește clipa ce îl așteaptă, sau o vede într-un vis profetic, o simte ca pe o greutate ce i se cuibărește în suflet, sau se eliberează de ea, cum se eliberează cerul printr-o descărcare electrică” [70, pp. 246-247].

Spre deosebire de definiția ontologică a lui Martin Heidegger, conceptul de *spațiu social* introdus de filosoful și sociologul Henri Lefebvre definește spațiul în raport cu evenimentele istorice, sociale și politice. Autorul afirmă că spațiul nu este niciodată doar un vid care conține obiecte și funcții, deoarece „spațiul nu este niciodată gol: el întruchipează întotdeauna sensul” [tr.n.] [187, p. 154], este constant marcat și definit de practicile sociale care îl generează și îi justifică existența. Astfel, filosoful conchide că spațiul este un produs social, care întotdeauna „implică, conține și disimulează relațiile sociale” și constituie, în același timp, „o precondiție și un rezultat al suprastructurilor sociale” [tr.n.] [187, p. 85]. Relaționând lucrurile în acest fel, Henri Lefebvre a influențat foarte mult dezvoltarea studiilor referitoare la spațiu, acordând acestuia o semnificație politică evidentă prin afirmația că spațiul a fost format și modelat de elemente istorice și naturale, acestea fiind componente ale unui proces politic. Astfel, se poate constata că spațiul este mai degrabă politic și ideologic, un produs social al cărui funcții se pot „întrepătrunde reciproc și/ sau se pot suprapune” [tr.n.] [187, p. 86]. Să mai observăm și faptul că, pereții și barierele fizice nu au nicio legătură cu funcțiile spațiului social, precizare relevantă pentru analiza modului în care imaginea Gulagului și peisajul siberian se împletesc în paginile jurnalelor și memoriilor lui Alexei Marinat: „o colonie de pedeapsă, așa-numita «disciplinară», unde deținuții erau puși să care pietrele cu gura și să pască iarbă [...] Sau și mai rău – la o mină de uraniu, de unde nu scăpa nimeni” [70, p. 101]. Se impun invocate aici, cele trei caracteristici fundamentale, interdependente ale spațiului social, identificate de Henri Lefebvre: practicile sociale, reprezentările spațiului și spațiile reprezentative. Practicile sociale descriu experiența indivizilor în spațiu, în timp ce reprezentările spațiilor se referă la spațiu, așa cum este perceput și planificat de arhitecți și autorități. Fără

îndoială că reprezentarea spațiului la Alexei Marinat obține valențele unui loc al recluziuni, al violenței și al absurdului: „Spațiu imens. Condiții de muncă – foarte grele. Brațe de muncă – foarte multe [...] Mulți mureau, iar în locul lor erau aduși și mai mulți” [70, p. 191]. Spațiile reprezentative, la rândul lor, sunt cele imaginate de locuitorii lor și care sunt mereu vii și dinamice. Triada spațială *experiență-percepție-imaginație* poate crea un adevărat algoritm de analiză a spațiului detenției, descris de memorialistul basarabean. Din punctul acesta de vedere se poate afirma că Gulagul, deșertul rece al Siberiei, lagărul, pădurea, carcera sunt toate descrise și retrăite de-a lungul acestei funcții spațiale tridimensionale: „carcera se afla într-un bordei aparte, cu bârnele mucegăite. E frig. Dar mai frig e în sufletul meu... Știu că scrisul îmi e interzis, dar de jucat pot să mă judece ca «recidivist» și să mă trimită într-o colonie disciplinară sau la minele de uraniu...” [70, p. 98]. Despre aceleași *mine* ne vorbește și Alexandr Soljenițîn: „La minele unde execuțiile nu se făceau pe față, numele de familie ale celor uciși erau citite public ori trecute cu majuscule pe mici afișe, având în dreptul lor motivația, scrisă cu minuscule: «pentru agitație contrarevoluționară», «pentru ultragierea escortei», «pentru neîndeplinirea normei»” [108, p. 96].

Michel Foucault a elaborat conceptul de *heterotopie* în geografia umană pentru a descrie locurile și spațiile care funcționează în condiții non-hegemonice. Acestea reprezintă spațiile de alteritate, care sunt fizice și totodată mentale. Autorul contestă noțiunea tradițională de timp liniar, afirmând că conceptele timpului au fost înțelese în diferite moduri, în diverse circumstanțe istorice. Cu toate acestea, Michel Foucault menționează că „nu este posibil să nu luăm în considerare intersecția fatală a timpului cu spațiul” [tr.n.] [162, p. 22], spațiul și timpul fiind indisolubil legate și condiționate istoric. Michel Foucault identifică două spații unice: utopiile (spații fundamental ireale) și heterotopiile (spații reale). Toate culturile sunt heterotopii, conform autorului care oferă două categorii în aplicarea conceptului respectiv: heterotopia crizei și, respectiv, abaterile. Primul se referă la locurile sacre și interzise. Al doilea se referă la locurile în care oamenii sunt plasați atunci când nu se conformează normelor, inclusiv spațiile concentraționare și penitenciarele. Referindu-ne la heterotopia abaterilor lui Foucault și revenind la cronotopul lui Mihail Bahtin, „ca materializare principală a timpului în spațiu [care] constituie centrul concretizării plastice” [4, p. 482] al operei, ajungem la concluzia că memoriile lui Alexei Marinat se pretează unei analize din perspectiva construcției și funcției spațiului narativ care modelează universul concentraționar, contribuind la actul creației artistice exprimate prin imagini. În același context, criticul literar Ion Ciocanu, în studiul „Redescoperirea lui Alexei Marinat” consemnează realitatea *timpului* interior, perceput în proza documentară a scriitorului; memoriile fiind „dramatice și tragice cum n-au fost operele de odinioară ale autorului, subiectele se desfășoară liber și, totodată, rapid, ca în realitate” [16, p. 216].

Spațiul este interpretat ca fiind absolut, relativ, relațional, estetic, material, experimental, social, topologic, constant, izolat etc. *Spațiul concentrațional* este unul cu totul particular, reprezentând un spațiu al unei lumi identificate cu o realitate istorică, un spațiu al torturii, al represiunii politice, un spațiu al propriului adevăr. Infernul concentrațional își are propriile reguli, explorând biografiile disidenților în contextul lor istoric, cultural și intelectual. De altfel, majoritatea scrierilor memorialistice de detenție își exprimă intenționalitatea prin aducerea mai aproape de cititor a atmosferei spațiului carceral angoasant, rece și opresiv. Aceeași intenționalitate este urmărită și în memorialul lui Alexei Marinat care se adresează posterității, care face apel la conștiința cititorului, făcându-l să cunoască adevărul sumbru al deportărilor și închisorilor comuniste. Memoriile deținutului Alexei Marinat reflectă sinceritatea falsă a istoriei, securității, represiunii, legii și sinceritatea adevărată a autorului, care stabilește un contract individual cu cititorul, în baza autenticității evenimentelor dramatice trăite. Produsul memorialistic se caracterizează printr-o viziune incluzivă, reprezentând o amintire care se concentrează mai puțin pe urmărirea faptelor și mai mult pe dezvoltarea și reconstrucția unui univers interior, a unei lupte lăuntrice absorbite de un moment istoric specific: „șapte ani și jumătate de detenție în GULAG-ul sovietic” [70, p. 194]. Aici regăsim, de fapt, o evocare a experienței intime a timpului petrecut în detenție, care pare să fie prinsă nu doar în reprezentările de spațialitate ale scriitorului, dar și în cele de temporalitate – configurări emblematice pentru redescoperirea sinelui auctorial. Memorialistul atrage atenția, de asemenea, asupra condiției de deținut politic „de drept comun” [70, p. 94], care avea „dreptul la o scrisoare pe an, scrisoare «standard» [...] dreptul la colete pe care [...] le înmânau dacă nu încălcam regimul lagărului” [70, p. 94].

Practicile de încarcerare, descrise în memorii sub aspectul unui spectacol macabru, sunt pătrunse de un fior de groază, în efortul de a șterge identitatea individului pe toate căile posibile, întrucât omului, „pentru a-i face un rău sunt zeci și sute de procedee: de a-l supune la cazne trupești, de a-l schingiui, de a-l chinui, de a-l frânge fizic și moral, de a-l obidi, de a-l umili” [70, p. 239]. Aidoma unei arene a circului infernal, spațiul carceral presupune recunoașterea personală a condiției încarcerării într-un orizont metamorfozat. Alexei Marinat cercetează posibilitățile condamnaților de a face față regimului carceral dur, timpul carceral fiind conceput în „Călătorii în jurul omului” din perspectiva variației și efectului diferitelor durate de încarcerare particulare, asociate trecerii timpului. Încarcerarea persoanelor în diverse stadii ale vieții este rememorată diferit din perspectiva interiorizării și filtrării personale a senzațiilor și a trăirilor deținuților, coordonate primordiale ale spațiului concentrațional, identificate și de cercetătorul Dominique Moran [195, pp. 174-190]. Din această perspectivă interdisciplinară, spațiul concentrațional se coagulează în jurul preocupării lui Alexei Marinat de definire a condiției de deținut: „Aici, la

kilometrul 152 [...] la colonia 010 a început viața mea în lagăr” [70, p. 77]. În mod evident, memorialistul intenționează să prezinte povestea sa de viață în detenție – o expresie a sinelui auctorial, o înregistrare documentară a ceea ce a văzut și a trăit, exprimată artistic. O lectură atentă a produsului memorialistic dezvăluie faptul că memoria joacă un rol fundamental în autobiografia lui Alexei Marinat. Aceasta este un exemplu al modului în care *arta* memoriei a devenit o practică inconștientă, textuală, manifestată în transfigurarea memoriei în spațiul autobiografic.

Așezat în miezul rememorării, universul concentraționar a lui Alexei Marinat vizează dictatura, experiențele carcerale, legate de evenimentele violente trăite de narator în „timpul anchetelor prelungite fără temei și fără termen. Detențiilor fără procese. Proceselor fără dreptate. Condamnărilor dictate” [20, p. 6]. Reperele esențiale ale acestui univers carceral înregistrează aceleași constante, identificabile și la alți memorialiști: experiența și emoțiile în timpul încarcerării, viața în celulă, munca istovitoare, strategia de supraviețuire, manifestările afective, negarea și conversia, momentul eliberării etc. Textul memorialistic al lui Alexei Marinat conține numeroase detalii documentare, privind condițiile și relațiile din închisorile comuniste, valoarea autentică a acestuia fiind accentuată de experiența autorului, „îmbâcsită cu episoade de evadări și urmăriri cu câini răi” [70, p. 348].

Asemenea altor scrieri de detenție, memorialul lui Alexei Marinat se caracterizează prin evocarea spațiului carceral, a contingentului „special de deținuți – dușmani înveterați ai sistemului sovietic și ai ideologiei comuniste!” [70, p. 76], dar, în primul rând, a trăirilor scriitorului-martor ai unei lumi drastic controlate în timpul comunismului. Modurile de expunere care se conturează în memorial sunt descrierea și narațiunea, caracteristice evocării și atribuite studiului naratologiei. Aici, nu putem să trecem cu vederea studiul lui Tzvetan Todorov, unul dintre primele în acest domeniu, care folosește termenul generic de *ficțiune* ce „include narațiunea și descrierea [...și...] evocă utilizarea tranzitivă și referențială pe care o facem din cuvinte” [tr.n.] [222, p. 38]. Alexei Marinat este preocupat de menținerea autenticității și a veridicității faptelor și recurge, în acest sens, la monologul interior, care amplifică autenticitatea radiografierii vieții interioare a memorialistului: „Mulțumesc lui Dumnezeu că am ajuns la ziua când putem vorbi deschis despre torturile ce au fost exercitate asupra noastră, fiindcă ele ne dor și acum și ne vor durea toată viața!” [70, p. 241]. Discursul memorialistului condensează semnificația simbolică a spațiului de tortură și stabilește un substrat mitic practicilor carcerale descrise. Alexei Marinat reflectă asupra realității necruțătoare, rezultate dintr-o profundă înstrăinare și condamnare a lumii. Temporalitatea analizată în memorial reflectă, prin urmare, demarcația între interioritatea și exterioritatea subiectului, între neapartenența la spațiul străin și natura acestui spațiu al recluziunii geografice, întrucât „kilometrul 152” [70, p. 77] reproduce acel cronotop al Siberiei ca tărâm rece al exilului

și al închisorilor, o zonă în care existența umană este egală cu suferința și degradarea umană. Aceste repere ale ținutului de gheață funcționează ca mărci ale memoriei, puncte de referință prin care scriitorul își dirijează itinerariul memoriei prin lagărele Gulagului. Eforturile de imaginare a memorialistului se cer proiectate în două direcții – Gulagul ca text și Gulagul ca mormânt. Aceste trasee corespund, respectiv, metaforelor retorice ale memoriei și ale originii mitice ale acesteia în rememorare. Prima metaforă conturează viziunea memorialistului asupra narațiunii ca artă a memoriei, în timp ce din a doua metaforă se desprinde esența memorialului ca o lucrare de mărturie și doliu. Se reține încercarea memorialistului de a reflecta asupra existenței într-un stil laconic, suplu, direct, fără excese retorice.

Astfel, memorialistica lui Alexei Marinat fascinează prin estetica autoprezentării și descrierii faptelor de rezistență, prin semantica memoriei individuale și colective, dar și a mărturiei unei traume, dezvăluind agresiunile deghizate asupra drepturilor umane și aducând în lumină relația complexă dintre narativ, limbă și reprezentarea torturii. Subiectul central include, de asemenea, politica amintirilor și politica reprezentării, intersecția închisorii, literaturii și tăcerii. Reprezentarea universului concentraționar a devenit definitorie pentru aceste memorii din perspectiva mai multor aspecte:

(1) *Reprezentativitatea* – atitudinea participativă a autorului-deținut: „Eu stau în subsol, fără lumină de zi; numai becul electric, galben ca o lămâie răscoaptă, stă înfipt în ochii mei – unicul obiect care mijește și care pare că se mișcă câteodată” [70, p. 18]. Lagărul special pentru deținuții politici unde naratorul și-a „început cariera de pușcăriaș – «lagărnic», cum i se spunea rusește” [70, p. 77], ca orice altă închisoare, formează o lume proprie. Astfel, acest cronotop al închisorii accentuează limitele temporale ale existenței memorialistului într-un spațiu carceral izolat, „de drept comun [..] de muncă silnică, cu regim sever, unde se lucra câte 12 ore pe zi. Și era păzit de unități militare ale KGB-ului, cu soldați instruiți anume, cărora în fiecare zi li se băga în cap că ei îi păzesc pe cei mai înrăiți dușmani ai puterii sovietice și ai ideologiei comuniste [70, p. 77]. Condamnații poartă închisoarea cu ei chiar și atunci când o părăsesc. Timpul în închisoare este o succesiune aparent nesfârșită de zile. Zece ani de încarcerare este sentința la care e supus memorialistul. Zece ani reprezintă o parte substanțială a vieții. Chiar dacă momentul libertății îi vine în cele din urmă, condamnatul nu va mai fi aceeași persoană. Cronotopul închisorii poate fi perceput ca o explorare a delimitării dintre timpul subiectiv și obiectiv, suportat de naratorul-deținut: „Eu, personal, am trecut prin multe procedee de torturi. Cunosc și tortura prin foame, cunosc și carcera de la închisoare, când deținutul este pedepsit cu 5-7-10 zile, dându-i-se numai 300 grame de pâine pe zi și o dată în 3 zile o ciorbă din castraveți murați. Să stai 7 zile într-un întuneric deplin, fără nici o rază de lumină, să nu știi când e noapte și când e zi, să te orientezi

numai după faptul că la ora 11 seara ți se dă capacul sicriului («krâșka groba», în rusește) ca să te culci pe el, iar la 5 dimineața ți se ia capacul sicriului. Este o tortură mai grea decât te-ar bate 7 zile la rând. Și cămașa de forță o cunosc, când corpul îți este sucit ca un sfredel. Și munca, peste puterile omului o cunosc. Și jocul de-a mâța cu șoarecele îl cunosc, când judecătorul de instrucție (*sledovateli*, în rusește), cu un zâmbet larg sau un mârâit de motan, te întreabă: «Ia spune, cum ai devenit tu antisovietic?» Te întreabă o dată, de două ori, de trei ori.... o zi, două, trei.... o lună, două, trei.... dimineața, seara, la miez de noapte. Astfel, ești adus la condiția să mărturisești orice. Apoi, ești condamnat la 10 ani de lagăr special de deținuți politici ce se află în taiga, în regiunea Irkutsk. Și asta după ce am fost pe front și am luptat în cadrul armatei sovietice, și am avut 4 decorații guvernamentale. Dar am avut și sistemul meu de gândire, care nu coincidea cu sistemul de gândire imperialist al Uniunii Sovietice" [70, p. 241]. Cronotopul devine un vid spațio-temporal până la momentul eliberării. În fiecare închisoare există întotdeauna posibilitatea evadării și s-ar părea că ideea dezertării constituie o parte invariabilă a cronotopului închisorii. Din moment ce evadații au nevoie de ajutorul altor deținuți, evadarea devine un proiect comun. Cu toate acestea, se pare că evadarea dintr-o închisoare siberiană este aproape inutilă, „diferitele încercări de a evada din lagăre [...] se soldau cu un eșec total [...] toate încercările de evadare le făceau deținuții de drept comun, hoții, banditii, condamnați la termen lung și care aveau o lege a lor: dacă fugeau trei, pe al patrulea îl luau special ca să-l mănânce pe drum. Cât despre deținuții politici, pușcăriașii vechi nu știau nici un caz de evadare. În schimb, știau sute și mii de cazuri când au murit de foame, de frig, de istovire fizică, de disperare, aruncându-se asupra gardului ca să fie împușcați" [70, pp. 76-77]. Chiar dacă un condamnat evadat reușește să iasă din spațiul închisorii și din împrejurimile sale imediate, el nu poate ieși din vastul spațiu deschis al Siberiei.

Printre practicile de sustragere de la realitățile închisorii se numără și teatrul. Teatrul, ca și ficțiunea, detașează deținutul de practicile de reeducare, de tortură fizică și psihică, de cronotopul spațiului carceral: „actori, regizori, cântăreți, muzicanți [...] lucrau ca și ceilalți deținuți, iar o dată sau de două ori pe lună concertau la această colonie, în care se aflau vreo 5 mii de oameni. Concertele se făceau la un înalt nivel artistic, întrucât erau cântăreți buni, actori, muzicanți din cele mai bune orchestre ale teatrelor din țară" [70, p. 103].

(2) *Exilul geografic,* evocat în narațiunea memorialistică a lui Alexei Marinat, sintetizează, într-o formulă expresivă, incertitudinea distrugătoare a așteptării ispășirii pedepsei și surghiunul forțat spre capătul lumii: „Așteptările pentru «etapă» erau cele mai istovitoare. «Etapă» înseamnă drumul pe care trebuie să-l facă pușcăriașul spre lagăr, spre acea îndepărtată stea rece care îl așteaptă și despre care nu are închipuire nici măcar în ce parte a lumii se află [...] și iată, te afli într-o celulă de tranzit a închisorii. Aștepți cu săptămânile..." [70, p. 34]. Exilul geografic este

conceput în exclusivitate din perspectiva practicilor spațiale, de ordonare a timpului și a spațiului carceral. Registrul confesiv ia naștere aici, memorialistul scriind „din nevoia de a se vindeca de umilințele trecutului, de a se elibera de sub forța răului sau, pur și simplu, pentru a înțelege mai bine premisele condamnării sau ale unor experiențe spirituale neobișnuite. [...] Prin mărturisire, memorialistul are conștiința îndeplinirii unei datorii etice față de posteritate, dar mai ales față de sine însuși. Prin scris, mărturisitorul se salvează din iadul unor amintiri dureroase despre spațiul concentraționar și reface firele destrămate ale vieții sale" [52, p. 15]. Parcurgerea acestui traseu al exilului are o miză complexă: drumul relevă aspectul somatic al memoriei ca amprentă a activității de rememorare și procesului de regăsire a sinelui.

Geografia carcerală obține valențe și mai vibrante, atunci când călătoria spre penitenciar creează un spațiu favorabil de reflecție asupra condiției umane, un spațiu de regret asupra acțiunilor anterioare săvârșite, așa încât condamnatul să fie *reeducat* prin intermediul teribilei torturi psihice de-a lungul drumului spre Ozerlag. Acest traseu reprezintă confirmarea pierderii libertății acțiunilor, al pierderii *sinelui* anterior, schimbat prin traiectoria transformării penale. De aici înainte, viața va fi trăită *în masă*, într-o colonie izolată. Folosirea exilului geografic ca formă de pedeapsă ne reamintește de metafora lui Alexandr Soljenițîn, „Arhipelagul Gulag" sau de acea „îndepărtată stea rece" a lui Alexei Marinat, „despre care nu are închipuire nici măcar în ce parte a lumii se află: la Nord sau la Est? Cu precizie se știe doar, că nu la Vest și în nici un caz la Sud" [70, p. 34]. Atunci când sunt trimiși în regiuni îndepărtate, spațiul geografic izolat exacerbează problemele cu care se confruntă deținuții în menținerea relațiilor familiale, sociale, rezistarea în fața sentimentului de pierdere, înstrăinare și izolare pe care le aduce încarcerarea.

(3) violența și coerciția politică – procedurile de arestare, smulgerea confesiunilor și condițiile de viață specifice în închisori și lagărele de muncă contribuie la reconsiderarea realității carcerale comune în contextul existenței deținutului. Ostilitatea regimului politic aduce în prim plan experiența spațiului concentraționar, atât în ceea ce privește deplasarea individului în și din spațiul respectiv, cât și experiența în cadrul acestuia, acțiunea fizică a autorității penale în cadrul închisorii, „acest șantier, unde sub fiecare traversă stau așternute schelete omenești" [70, p. 72]. Controlul în închisoare este exercitat prin supunerea *temporală*, care limitează posibilitățile deținuților de a lua decizii cu privire la activitățile lor, deși pentru Alexei Marinat încarcerarea într-un spațiu politic circumscris s-a dovedit a fi probabil cel mai semnificativ moment.

(4) natura represiunii – fragmente informative despre victime și călăi. Victimele sistemelor comuniste nu prezintă o afiliere etnică, religioasă, socială sau politică deosebită, aceasta fiind caracteristica distinctivă a politicii de victimizare a comuniștilor. Oricine ar fi putut fi desemnat *dușman al poporului* și tratat corespunzător, în consecință. Victimizarea nu este totuși aleatorie, ci

mai degrabă criteriile de atribuire la categoria *dușman al poporului* variază în diferite sisteme torționare. Vocea naratorului devine dură în aceste pagini introspective, în care analizează înfrângerea ființei umane: „Colegul meu de grupă I. O. mi-a povestit că în sat la ei o mamă tânără și-a mâncat copilul. Primul său copil!". Aceste gânduri, depozitate fără întreruperi, descriu procesul suferinței, problema insolubilă de a face față morții: „S-a stins focul marii dragoste dintre mamă și copil. Milioane de femei ar trebui să se cutremure auzind de această întâmplare. Toate femeile de pe tablourile cred că s-au îngrozit în acea clipă. La ce limită a conștiinței a ajuns omul în zilele noastre, în ce situație este pusă o femeie care merge împotriva instinctului său de mamă? Dar nu ea e canibală. Canibali sunt cei care mănâncă astăzi pâine albă. Canibali sunt cei care mănâncă două feluri de bucate la masă. Sunt canibali cei care au adus-o pe tânăra mamă la starea de a-și mânca pruncul. Blestemul va cădea asupra lor! Și judecata se va săvârși tot asupra lor! (26 februarie 1947)" [70, p. 9].

(5) identitatea literară a autorului. Memoriile lui Alexei Marinat, reprezentative sub acest aspect, respiră patos existențial, anxietate, frică, suferință, durere și momente de revelație. Avem deplina certitudine că memorialistul, supranumit de criticul literar Ion Ciocanu un *Soljenițîn al Basarabiei*, impune un profil distinctiv în proza documentară a detenției. Scriitorul individualizează acel infern concentraționar din nevoia de a lăsa o mărturie a experiențelor tragice, trăite, căci sub regim comunist „totul se făcea cu mare știință, fără zgomot, fără zarvă, fără martori" [70, p. 189]. În această interpretare, procesul de rememorare este indisolubil legat de exercițiul scrierii. Identificăm un fel de dialog între memorie și creație. Aici, materia primă a amintirilor este constituită nu doar din imagini și sunete, ci este verbalizată prin metafore și comparații care descriu spațiul recluziunii: „Taigaua cu mlaștini, cu colonii și stânci, cu nori de țânțari și musculițe care curăță scheletul de carne ca peștele piraia de prin părțile Americii, cu geruri mari, cu hrană proastă ce nu poate să compenseze energia cheltuită în timpul muncii... E «calea robilor», dar nu cea de sus, de pe cer, ci calea robilor de pe pământ" [70, p. 59].

Prin urmare, izolarea carceral-spațială, ca formă de pedeapsă, este asociată cu instrumentul de tortură care particularizează rolul distanței și al izolării în experiența încarcerării. Revenind la perspectiva interdisciplinară a conceptului de spațiu concentraționar, aducem în discuție argumentele sociologului și profesorului de geografie umană, Judith Pallot, privind distincția dintre afecțiunile concentraționare *inerente* și *opționale* [203, p. 35]. Afecțiunile concentraționare inerente sunt experiențele trăite de deținuți în virtutea lipsei de libertate, precum pierderea dreptului de a lua decizii, experiența încarcerării fiind rememorată la Alexei Marinat în „Călătorii în jurul omului", printr-o interiorizare dramatică a trăirilor: „cât despre deținuții politici, pușcăriașii vechi nu știau nici un caz când au murit de foame, de istovire fizică, de disperare,

aruncându-se asupra gardului ca să fie împușcați [...] Aici, la kilometrul 152 [...] începem să facem cunoștință în de noi, facem prietenii, ne grupăm ca să comunicăm, ca să ne ajutorăm, ca să avem cui spune un cuvânt de durere, de încurajare, ca să discutăm, altfel, dacă ne izolăm, ne închidem în *sine* (s.n.), sălbătăcim, suntem pierduți, cădem în depresiune, ne sinucidem" [70, p. 77]. Afecțiunile concentraționare opționale constituie practicile torționare ale autorităților penale care servesc întru intensificarea suferințelor în detenție: „Erau puși sub urmărire de câini și echipe speciale, erau prinși și aduși înapoi la colonii, împușcați și înșirați lângă poartă, ca să-i vadă în fiecare dimineață cei care erau duși în pădure la lucru" [70, p. 76]. În timpul Gulagului, degradarea la care au fost supuși deținuții politici, inclusiv cei basarabeni, în toate etapele procesului penal, a luat forma unei călătorii de reeducare spre un *homo sovieticus* ideologizat, regimul comunist „folosind împotriva lor amenințarea, teroarea, tortura fizică și morală, frigul și înfometarea" și i-a „împins pe panta compromisurilor până la ultima limită a degradării morale" [53, p. 360].

În studiul său, care îmbină psihanaliza și științele sociale, „The Practice of Everyday Life", Michel de Certeau elaborează o teorie a modului în care oamenii se opun dominației variatelor forme de putere prin modalități de utilizare a produselor impuse de ordinea socială dominantă [147, p. xiii], produse pe care oamenii le pot manipula subversiv pentru a se opune funcțiilor disciplinare, impuse de autorități. Plecând de la conceptul lui Michel Foucault despre locurile și spațiile care funcționează în condiții non-hegemonice, Michel de Certeau descrie, în esență, formele de rezistență la putere, care rezultă din practicile cotidiene ale oamenilor de a reapropia spațiul organizat „prin tehnici de producție socioculturală" [tr.n.] [147, p. xiv]. Traiul în sine și utilizarea spațiului căruia doar oamenii îi conferă valoare schimbă sensul tradițional al *locului*, concludent fiind conceptul de *narațiune spațială*, pe care autorul îl folosește aici pentru a sublinia combinația de semnificații materiale și metaforice ale spațiilor vieții urbane. Michel de Certeau construiește o analogie între practică și limbaj, afirmând că fiecare narațiune este o istorie de călătorie, o practică spațială care „traversează și organizează locurile; le selectează și le leagă între ele; acestea fac propoziții și itinerarii din ele" [tr.n.] [147, p. 115]. Această constatare implică o idee de mișcare continuă și metaforică, relevantă fiind și pentru analiza detenției memorialistului Alexei Marinat în lagărele Gulagului cu „funcționalitate aparte pentru basarabeni, el reprezentând nu doar o modalitate sovietică organizată de exterminare, ci calvarul arhetipal prin care au trecut basarabenii din 1812 începând, până la «mănăstirile de oțel» staliniste" [13, p. 85]. Aflându-se în acest spațiu opresiv al recluziunii, autorul atribuie un sens incontestabil acestuia prin practicile sale cotidiene, iar prin aceste practici, Alexei Marinat redefinește chiar spațiul închisorii: „în zonă, noi în de noi, ne întâlnim după lucru. În grupuri de câte doi, trei sau mai mulți, depinde cum se grupează lumea – după naționalități, după confesii, după viziuni politice sau, pur și simplu, după

cum se împrietenesc. Noi avem grupul nostru, alcătuit din 6 oameni, care prietenim. Acum s-a mai adăugat în grupul nostru și doctorul Jora Krasikov. El ne face din când în când, câte o sărbătoare: ne lasă pentru o zi-două acasă ca fiind «bolnavi». El are dreptul să-i elibereze de la muncă pentru o zi pe cei cu febră sau pe cei traumați" [70, pp. 88-89]. Nota comună a acestor reflecții este atenția acordată specificului vieții în detenție, care, în termeni autobiografici, adaugă un strat suplimentar de semnificație narațiunii spațiale și literare, facilitând înțelegerea relației dintre spațiu și text: „la închisoare, neavând bani, joacă pe obiecte, pe interese, pentru locul cel mai comod din cameră, pentru un serviciu sau, dacă e până la atâta, și pe viața cuiva dintre deținuți. Când se întâlnesc mai mulți – joacă hoții cei mai de vază. Ceilalți șed în jurul lor, le fac vânt cu ștergare sau cămăși, îi servesc, le aduc pâine, apă, țigări...." [70, p. 46], notează Alexei Marinat.

Pentru a-și susține teoria, Michel de Certeau operează cu semnificația de *loc*, care implică o valență de stabilitate, și de *locație*, în care elementele sunt distribuite într-un raport de coexistență. În același timp, *spațiul* se caracterizează prin mișcare și viteză. Pentru autor, spațiul poate fi identificat cu structura geometrică a unei străzi urbane proiectate, căreia doar călătorii îi acordă un sens și un scop. Mișcarea pare întotdeauna să condiționeze „producerea unui spațiu și să o asocieze cu istoria", narațiunile spațiale vizând oscilația dintre acești doi poli: „transformarea spațiilor în locuri și locurile în spații" [tr.n.] [147, p. 117]. Una din trăsăturile definitorii ale scriiturii memorialistice a lui Alexei Marinat rezidă exact în modul în care autorul transformă noile locuri în spații ale unei existențe noi în recluziune, în care intimidările generează teroare și incertitudine constantă: „ne amenință aproape în fiecare zi când ieșim la poartă să ne ducem la lucru, nu care cumva să încerce cineva să fugă, fiindcă zădarnică îi va fi încercarea: în afară de gardul de scânduri și câteva rânduri de sârmă ghimpată, mai sunt «garduri» de pază nevăzută, zone care ne înconjoară până la 300 kilometri în jur din enkavediști care mișună prin taiga și prin satele băștinașilor în căutarea indivizilor suspecți" [70, p. 76]. Experiența memorialistului se încadrează în dinamica complexului mecanism al detenției, precum încarcerarea, pedepsele, violența, munca forțată, marșurile și, în consecință, depersonalizarea. Multe dintre aceste practici carcerale urmăresc îndeaproape regimul în care represiunea se exercită cu oarecare subtilitate. Realitatea carcerală l-a remodelat fizic și moral pe Alexei Marinat: „Mulțumesc lui Dumnezeu că am ajuns la ziua când putem vorbi deschis despre torturile ce au fost exercitate asupra noastră, fiindcă ele ne dor și acum și ne vor durea toată viața" [70, p. 124]. Evocarea detaliată a spațiului și a locului au un rol fundamental în conturarea identității narative a autorului, care descrie minuțios orizontul captivității în care se află și modul în care acest tablou se extinde, amplificat de propria imaginație: „începu să mi se developeze în imaginație pelicula cu itinerarul prin taigaua sălbatică, cu mii de kilometri..." [70, p. 347]. Acest spațiu al captivității, raportat la heterotopiile lui Michel Foucault,

elucidate anterior, cultivă experiența colectivă a unei întregi generații, aflate în confruntare cu procesul de dezumanizare și anihilare. Și Ruxandra Cesereanu are convingerea că „izolarea într-un spațiu restrâns, spațializarea minimă, delimitarea disciplinară a locului înrudesc arhitectural celula de închisoare în toate formele ei (beci, carceră, «neagră» etc.) cu chilia mănăstirească (idee pe care mizează și Foucault, la un moment dat). Dacă în cea din urmă, spațializarea minimă este autoimpusă și ține de un fel de ofrandă corporală și sufletească către Dumnezeu, în primul caz ea este impusă punitiv din exterior, ca și cum diavolul și-ar fi ales un spațiu similar cu acela al călugărilor, dar pentru a tortura. Astfel, celula de închisoare este o chilie pe dos, negativizată" [13, p. 139]. Deținutul-Marinat urmărește și descrie practicile de supraviețuire în închisorile Gulagului, frica de izolare și surpare a ființei umane: „Este aceeași întrebare, tradițională, din lagăre, pe care o repetă toți pușcăriașii, ca pe o salutare, când se întâlnesc, chiar de au dormit în barăcile vecine sau în aceiași baracă. Și, fiecare, spune o noutate, că adică, a venit cineva nou, de la libertate, și a auzit precum că... Dacă nu știi nici o noutate, trebuie s-o inventezi și s-o potrivești în așa fel, ca să fie și parcă incredibilă, dar să aibă și un sens, un rost, o noimă, o licărire de lumină la capătul tunelului. Cu cât izolarea este mai apăsătoare, cu atât circulă mai multe zvonuri" [70, p. 346].

Universul concentraționar al lui Alexei Marinat este marcat „de fapte și de idei" [52, p. 16]. Conștiința propriei valori și viziunea împlinirii profesionale îl urmăresc pe memorialist, determinându-l să înfrunte depersonalizarea. Într-un spațiu în care timpul pare a fi anulat, memorialistul rămâne foarte atent la durata acestuia: „O, cât de scump e timpul! Dac-aș avea condiții bune… aș face multe. În primul rând, aș scrie zi și noapte" [70, p. 15]. Autorul elaborează și exprimă cu atâta luciditate și siguranță fiecare experiență carcerală, încât conștiința sa se cristalizează în toate componentele sale: teologică, morală, civică, politică, estetică.

2.4 Concluzii la capitolul 2

În memoriile sale, Alexei Marinat extinde granițele tradiționale ale genului memorialistic în efortul de a-și expune amintirile traumatice din spațiul Gulagului comunist. Consecventă și cuprinzătoare, producția memorialistică a lui Alexei Marinat poate fi calificată ca o veritabilă retrospectivă asupra detenției, în care *spațiul* și *locul* au un rol fundamental în conturarea identității narative a autorului. Această autobiografie a detenției contabilizează practicile inumane ale regimului torționar, determinând evadarea imaginară a memorialistului din spațiul închisorii în care este constrâns fizic și spiritual.

Precizarea datelor biografice prezentate în proza memorialistică a lui Alexei Marinat a fost posibilă prin analiza interviurilor narative, datele empirice colectate, contribuind decisiv la înțelegerea esenței subiective a personalității memorialistului. În același timp, aplicarea *Digital*

humanities a contribuit la examinarea relației dintre produsul memorialistic al lui Alexei Marinat și tehnologiile digitale, care au facilitat, la rândul lor, digitizarea unui volum impunător din vasta istorie și literatură de detenție a Gulagului basarabean, cât și conservarea memoriei traumatice în forma originală și incontestabilă a acesteia.

În aceeași măsură în care efectul de autenticitate este întărit de mărturiile contemporanilor și documentele oficiale, atestăm la Alexei Marinat, autentificarea spațiului geografic al recluziunii și al timpului istoric narativ, cu impact semnificativ asupra modelării sinelui auctorial. Din momentul în care Mihail Bahtin dezvoltă conceptul de *cronotop artistic literar* sau *spațiu temporal* ca modalitate de conceptualizare a interpelării timpului și a spațiului în narațiune, alături de elucidarea teoriei de analiză a spațiului geografic, descoperim, la acest nivel de investigație, că aceste teorii funcționează ca instrumente analitice în cercetarea memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat. Astfel, într-o conceptualizare ficționalistă, atestarea timpului carceral în memorialul analizat este făcută prin prisma sentimentului suspendat al temporalității, în care prezentul există doar prin proiecția viitorului ca eliberare. Analizând modul în care narațiunea carcerală a lui Alexei Marinat își modelează spațiul literar, observăm că aceasta ia forma unui univers concentraționar încătușat, angoasant, rece, opresiv, circumscris în coordonatele sale specifice. Este un spațiu al unei lumi identificate cu o realitate istorică, un spațiu al torturii, al represiunii politice, un spațiu al propriului adevăr. Astfel, evocarea detaliată a spațiului și timpului carceral în memorial a presupus așezarea într-o nouă interpretare a textului cercetat, respectiv, atestarea rolului fundamental al acestora în conturarea identității narative a autorului și adăugarea unui strat suplimentar de semnificație narațiunii autobiografice de detenție.

3. MEMORIALISTICA LUI ALEXEI MARINAT CA DOCUMENT ISTORIC ȘI OBIECT ESTETIC

În imaginarul scriitorului modern, Gulagul reprezintă un veritabil arhetip tematic, un topos marcant al genului memorialistic carceral, care, chiar de la apariția sa, a suscitat o serie de probleme legate de fixarea sa în perimetrul literaturii, de unde inevitabilele discuții în jurul limitei oscilante între autenticitate și ficțiune. Ca specie literară, scrierile acestui gen glisează între istorie și literatură, deși aderă, prin specificul lor, mai degrabă, la spațiul literar decât la cel istoriografic. Chiar dacă autorii își propun să evite ficționalizarea, memoriile lor fac apel la diverse structuri literare, figuri stilistice, voci narative care nu se pretează lucrărilor istorice. Rememorarea unor evenimente consumate, *en derrière,* presupune întotdeauna o minimă distorsionare a evenimentelor livrate de filtrul memoriei, ceea ce duce la literaturizarea voluntară sau involuntară. În același timp, axa narativă într-un text memorialistic se constituie dintr-un lanț subiectiv de amintiri și nu dintr-o înlănțuire precisă și obiectivă a evenimentelor istorice. Un argument convingător în favoarea acestor delimitări este furnizat și de Ruxandra Cesereanu care distinge între două voci temporale diferite, valabile pentru cele două tipuri de scrieri: „pe de o parte, cea a trecutului, evenimențială și faptică, pe de altă parte, cea a prezentului, afectivă și stilistică” [13, p. 9]. În ceea ce privește statutul autorului, acesta, narând despre sine, creează un personaj care transmite cititorului o anume imagine a autorului, impregnată de o doză de imaginar.

De asemenea, esența teoriei pactului autobiografic a lui Philippe Lejeune vizează caracterul situației textului. Philippe Lejeune ajunge până în punctul în care deja nu mai observă deosebirea formelor exterioare între ficțiunea apărută sub masca autobiografiei și narațiunile autobiografice la persoana întâi, declarate drept scrieri autobiografice. Diferența dintre cele două, consideră, rezultă doar din situația textului, din existența sau non-existența pactului, certitudinea sau incertitudinea acestuia.

Similar pactului autobiografic al lui Philippe Lejeune, care propagă unitatea autorului, naratorului și subiectului autobiografic și încredințează implicit cititorul de literatură autobiografică că autorul, al cărui nume este pe coperta cărții, constituie nemijlocit vocea narativă din text, e valabil și pentru pactul memorialistic, echivalat cu promisiunea că afirmațiile făcute de memorialist sunt corecte și adevărate, în sensul că pot fi suprapuse cu registrul său autobiografic. Orientarea spre structurile complexe ale narațiunii, redirecționarea de la registrul faptic spre ficțiune este marcată de noile teorii structuraliste și poststructuraliste ale conceptului de *sine,* în calitate de referent principal al autobiografiei și al posibilităților referențiale ale limbajului. Dar dificultățile încep chiar aici, deoarece „nararea” *sinelui* reprezintă un asemenea exercițiu, care se

extinde de la cele mai simple forme ale limbii de zi cu zi la formele complexe ale ficțiunii. Discursul autobiografic poate fi privit din perspectiva naratorului și este indispensabil în formarea personalității. Paul Ricoeur tratează mărturia ca o formă de bază a relatării propriului eu. Martorul narează întâmplările și totodată își pune la încercare propria sinceritate. Or, în materie de literatură, drumul către adevăr nu presupune neapărat înfățișarea realității, ci capacitatea de a convinge prin reprezentarea acelei realități, care poate îmbrăca și forma ficțiunii. Mărturisirea nu are nicio legătură cu sinceritatea, dificil verificabilă; ea nu reprezintă forma verbală a exprimării sinelui auctorial, ci, în primul rând, este un text, iar crearea textului reprezintă manifestarea libertății scriitorului, demonstrarea libertății eului.

Sinele auctorial analizat în memorialistica lui Alexei Marinat își găsește reflecția nu doar în eul narator, ci și în proiecția subiectului critic. Aici, condiția de adevăr-valoare este esențială din punct de vedere al experienței, întrucât memorialistica gulagului presupune trei nivele de impact: politic, moral și estetic. În general, memorialistica victimelor comunismului nu se pretinde literatură, ci strictă mărturie a adevărului și pentru adevăr. Dar multe dintre ele devin literatură tocmai datorită acestei spontaneități confesive, precum și tensiunii memoriei. Sunt, de regulă, cărți ieșite dintr-un imperativ de conștiință, iar în funcție de haina literară pe care o îmbracă acced la statutul de literatură.

În contextul acestei interpretări, se impune necesitatea diferențierii între percepția imaginii auctoriale a sinelui de către memorialistul-personaj, în timp ce acesta își proiectează eul narator prin intermediul limbajului metaforic în memorial, și percepția memorialistului Alexei Marinat care se adresează unui cititor ipotetic. Identificarea acestui *pact* între memorialist și cititor reclamă un algoritm de analiză specific narațiunii autobiografice, inclusiv a celei carcerale. Relevarea sinelui textual se reflectă deopotrivă în naratorul-Marinat și protagonistul-Marinat. În cazul acestor narațiuni memorialistice de detenție, naratorul-Marinat îl descrie pe protagonistul-Marinat ca pe un martor al trecutului traumatizant, care se călește prin recluziune, prin luptă psihică și fizică. Pe măsură ce narațiunea înaintează, așteptarea cititorului este că protagonistul-Marinat (deținutul și condamnatul regimului comunist) va prelua tot mai multe din trăsăturile naratorului-Marinat (martorul actual, victimă a regimului). În mod desăvârșit, aceste două ipostaze ale sinelui se vor îmbina textual într-una singură, pe măsură ce narațiunea analizată se apropie de sfârșit, memorialul aglutinând aceste două subiecte separate. În aceste condiții, textul memorialistic obține mai multe tonalități, toate fiind unificate prin utilizarea vocii narative la persoana întâi. Stilul narativ direct al prozei în care au loc anchetele, procesele în timpul detenției propriu-zise este combinat cu cel al evocării momentelor senine din timpul vieții și cel al comentariului metanarativ, al explicațiilor detaliate privind folclorul penitenciar. După cum observăm, protagonistul memoriilor este mereu

un subiect diferit de narator din cauza distanței de timp care îi separă. În final, narațiunea progresează nu doar spre o asimilare a acestor entități; este o mișcare spre momentul prezentului. Autobiografia presupune o privire retrospectivă asupra vieții inventariate în memorie. Cu toate acestea, Alexei Marinat nu oferă doar o relatare retrospectivă directă a propriei biografii estompate de subiectivism, dar include și pasaje de structură diaristică, introducând o voce narativă complementară – autorul de jurnale intime. În acest fel, autorul continuă să-și stratifice propria subiectivitate: diaristul-Marinat introduce cititorul în esența estetică a jurnalelor.

Prin acea subiectivitate inerentă dintre personaj și autorul acesteia, strategiile ficționale permit evocarea unei distanțe critice față de evenimentele traumatice trăite, „fără intenția de a face literatură [căci] literatura, când apare, iese din forța evocării, din dramatismul faptelor” [104, p. 44], după cum punctează Eugen Simion. Autorul-personaj devine atât un avatar pentru naratorul extratextual, cât și un personaj fictiv al cărui descriere nu ar trebui să se ralieze la principiile stricte ale mărturisirii adevărului. Cu alte cuvinte, elementul de *ficțiune* a autobiografiei permite abaterea de la o aderare strictă la referențialitate pentru a consemna o poveste de viață traumatizantă. În același timp, legătura onomastică între autor și personajul-narator, sau acea componentă *auto* a ficțiunii, conferă valoare și credibilitate narațiunii autobiografice. Crearea autenticității înseamnă realizarea formațiunilor retorice ale textului, grație căreia autobiografia nu este mai aproape de realitate ca oricare altă scriere fictivă. Autobiografia încearcă să acopere modul de formare a povestirii și se grăbește să simuleze aparența că faptele în sine există, iar devenirea lor în întâmplare se realizează fără transformări, dar și această uitare se dovedește a fi o producție a limbajului. În actul scrierii și lecturii autobiografice este prezent caracterul de înființare și reprezentare a realității, fiindcă nu poate fi separat eul real din text de eul creator al textului. Dar, fiindcă în scrierea autobiografică este reflectată imaginea acestei dualități, cercetarea unor asemenea texte se pretează unei regândiri a receptării dintre realitate și ficțiune.

Narațiunea carcerală a lui Alexei Marinat este reprezentată de memorialul detenției „Călătorii în jurul omului”. Conceput ca un exercițiu depozițional, acesta are menirea de a reproduce fapte istorice și autobiografice obiective despre experiența traumatică a memorialistului, disputându-și statutul între autenticitate și ficțiune. Ca rememorare a detenției, cu un personaj-narator, victimă a regimului comunist, lucrarea are un grad sporit de autenticitate. În același timp, chiar dacă are pretenția că reflectă obiectiv realitatea, prin faptul că este scrisă ulterior detenției intră în sectorul literaturii, unde își face loc ficțiunea, care se declanșează involuntar prin simplul fapt că memoria distorsionează.

Ceea ce generează relevanța proiectului nostru de cercetare este demersul axat pe autenticitatea faptică, bulversată de strategiile narative, folosite de memorialistul care deseori

respinge mimesisul pur, preferând să alunece în metaforele limbajului non-intențional al proiectării sinelui. De-a lungul acestei proiectări auctoriale, evenimentele și situațiile sunt modelate și remodelate, absorbind variate doze de ficționalizare. Această ficționalizare reprezintă una dintre condițiile majore ale autoficțiunii în memorial, deoarece distanța dintre autorul extratextual și personajul-autor tinde să crească pe măsură ce narațiunea progresează, astfel încât personajul-autor continuă să evoce, dar este cu siguranță eterogen față de autorul extratextual al memorialului. În acest sens, argumentul nostru este că forța controversată a autoficțiunii carcerale este reflectată tocmai în distanța dintre autor și naratorul său cu același nume din textul memorialistic. Această *distanță* permite autoficțiunii să reprezinte evenimente traumatice echivoce în optica faptelor istorice. În același timp, ele pot oferi acces la profundul adevăr narativ, elucidat în literatura carcerală, creând, în acest fel, efectul de *autenticitate*, pe care autorul-personaj îl degrevează, întrucât, din perspectiva ficționalizării subiectului auctorial, literatura carcerală „este capitolul cel mai bogat și mai interesant din literatura ultimilor ani. Un fenomen în plină desfășurare... O citim, în primul rând, ca să cunoaștem, și nu din dorința de a afla plăceri estetice. Valoarea estetică apare, când apare, indirect, ca expresie a autenticității, deși – am convenit – autenticitatea nu are, în sine o calitate estetică. Dar o poate condiționa în cazul confesiunii” [104, p. 45].

Autenticitatea se dovedește, în cele din urmă, o noțiune relativă, căci metode și reguli pentru *autentificarea* autenticității nu sunt, așa cum nu există posibilitatea evaluării sincerității, a spontaneității și a celorlalte atribute ale autenticității într-o lucrare literară, întrucât nu există criterii riguroase în baza cărora se va putea determina dacă experiența relatată reprezintă chiar trăirea autentică a unor sentimente sau constituie doar expresia lor literaturizată. În realitate, există doar date exterioare care pot întări autenticitatea, respectiv, inautenticitatea celor narate, cum ar fi, autentificarea onomastică, autentificarea spațiului și timpului, adică întemeierea acestora, ca realități perfect determinate în mod istoric și geografic, mărturiile contemporanilor, biografia autorului, actele oficiale, interviurile, corespondența etc.

„Autenticitatea pură este irealizabilă, deoarece literatura însăși este o răsturnare a realității, iar la baza ei nu poate sta decât artificiul, adică exprimarea unui fapt prin mijloace opuse lui. Un minimum de literaturizare, în sens larg, este inevitabil, fiind inclus, fatalmente, în orice creație” [124, p. 135]. Întrucât autenticitatea pură este irealizabilă, ca și abolirea totală a literaturizării, rămâne o singură soluție: artificiul autenticismului epic, care să fie atât de convingător estetic încât să ofere iluzia vieții. „Autenticitatea e imposibilă, dar e posibilă iluzia ei”, conchide, în acest sens, Octav Șuluțiu [112, p. 15]. Parafrazându-l pe Philippe Hamon, am putea spune că scriitorul modern renunțând la „efectul de realitate”, adoptă „efectul de autenticitate”, altfel zis, convenția autenticității. Din paginile studiului lui Marin Mincu desprindem că din lipsa „autenticității

scriiturii”, totul poate fi redus „la frivolitatea imitației” [80, p. 233]. Formalistul rus Roman Jakobson înțelege prin literaritate totalitatea însușirilor care diferențiază textul artistic, pe de o parte, de celelalte soiuri de texte. Reținem aici că textele artistice se disting de celelalte texte nu atât prin ceea ce descriu (adică teme, subiecte, motive), dar cum descriu [24]. Afirmația lingvistului că „obiectul științei literare nu este literatura, ci literaritatea”, sau, în alți termeni, „ceea ce face dintr-o operă să fie literară” manifestă influență majoră, orientând „cercetarea literară asupra sistemului de procedee, asupra formei și limbajului” [46, p. 267]. Studiul literaturii în spiritul formalismului rus este acela „al procedeelor prin care materialul luat din existența socială, economică, politică, psihologică, morală etc. devine literatură sau operă de artă” [46, p. 267]. Conform accepției formaliste, literaritatea este contrastul dintre normă și deviere, unde primul concept presupune „limbajul comun”, iar al doilea „limbajul poetic”. Literaritatea devine, astfel, infuzarea structurii lingvistice cu conținut metaforic, cu alte cuvinte, capacitatea unui construct textual de a se mula pe un număr variat de operațiuni interpretative. Explicațiile literarității nu oferă grile teoretice exacte prin care poate fi „filtrată” orice operă literară pentru a putea fi calificată drept literară, astfel, cuantificarea literarității unei scrieri rămâne totuși un proces arbitrar. Există totuși o serie de mărci ale literarității, sintetizate de cercetătorul Constantin Parfene [87, pp. 60-80], între care, caracterul sugestiv (prin apel la sensibilitatea, intuiția artistică a cititorului), afectiv (adresându-se dimensiunii estetice a omului), conotativ (fiind rodul inventivității poetice) etc.

Se poate observa deci că „astfel înțeleasă, autenticitatea nu se opune textului, ci este dimpotrivă chiar un efect al textualizării”, sugerează criticul literar Diana Vrabie [123, p. 146]. În spațiul literar, continuă criticul, „scrisul este sinonim cu trăirea, iar a trăi înseamnă a inventa în fiecare moment o lume nouă, a construi lumi posibile care sporesc autenticitatea existenței noastre. Ceea ce contează, în ultimă instanță, este *autenticitatea scriiturii* [...] Esențial este ca experiența de viață să devină experiență de scriitură” (s.a.) [123, p. 146], iar ca experiența de scriitură să prindă chip literar, ea trebuie să satisfacă minimele cerințe ale literarității, prin care înțelegem „transformarea cuvântului în operă poetică și sistemul poetic de procedee ce efectuează această transformare” [114, p. 103], prin urmare, ceea ce face specificitatea textului literar, adică capacitatea unui text coerent de a avea funcționalitate sau cel puțin disponibilitate estetică.

Așadar, literaritatea se realizează prin trei modalități: sintactică, pragmatică și semantică. Într-un text literar suntem interesați în mare măsură de „modelul de organizare a limbajului” [29, p. 112], întrucât, așa cum remarcă Norhrop Frye, „literatura nu este un agregat de cuvinte, ci o ordine a cuvintelor” [41, p. 54]. În termenii stilisticii structuraliste, funcția poetică este văzută ca o funcție stilistică, ceea ce presupune că există literaritate „doar în măsura în care este percepută de cititor” [114, p. 104], altfel spus, în măsura în care este conștientizată forma mesajului, se

stabilește o conexiune cu lectorul, ce depășește simpla informare de caracter empiric, adresându-se spiritului acestuia.

Din perspectiva teoriei receptării, literaritatea presupunea disponibilitatea textului de a dezvolta o multitudine de semnificații contrastive, generate de receptor, operând totodată transferul de la un înțeles la altul. Ea marchează capacitatea structurii lingvistice de a deține și o semnificație secundară, facilitând intenția textului de a comunica în plan subliminal. Estetica postmodernistă dezvoltă sfera literarității, distingând între literaritatea implicită, involuntară, reasamblată, proteică, remixată, utilitară, nedefinitivată, substituită etc., prin abordarea perspectivei lingvistice și psihologice a esteticului.

Toate teoriile expuse sugerează astfel că literaritatea constituie rezultatul jocului combinatoriu al semnificațiilor denotative, sensurilor comune ale cuvintelor. Definirea problematicii limbajului este subordonată accentului pe care un moment literar îl conferă uneia din proprietățile semnalate anterior sau pe un anume aspect al său. În acest sens, criticul Adrian Marino subliniază modalitățile fundamentalele de analiză a narațiunii autobiografice carcerale, din perspectiva tematicii literare, „prin literaturizare, stilizare, întreg ansamblul de procedee literare tipice, și prin mărturie directă, documentară, pe cât posibil obiectivă” [74, p. 3], ce oferă o deschidere semnificativă în procesul de redescoperire literară a *sinelui autobiografic* în prezent. Astfel, lucrările memorialistice ale detenției comuniste pot fi așezate pe aceeași treaptă estetică și etică cu orice alt tip de scriere confesivă, autorii lor denotând același talent narativ cu al celor care scriu sub impulsul sensibilității estetico-creatoare.

3.1 Trasee identitare în literatura carcerală a lui Alexei Marinat

Lucrare memorialistică reprezentativă în istoria contemporană a deportărilor comuniste din Basarabia, „Călătorii în jurul omului” de Alexei Marinat, îmbină reușit valențele documentare și psihologice cu relatarea factuală și traseul evenimențial al autobiografiei naratorului. Într-o observație asupra aspectului creativ al reprezentării autobiografice, Georges Gusdorf [173, pp. 28-48] susține că narațiunea autobiografică, în virtutea încadrării acesteia în cohorta narațiunilor vieții, constituie o formă creștină de scriere despre sine. Autobiografia este, susține autorul, un act de reconstituire a unității unei vieți în timp [173, p. 37], care funcționează pentru scriitor ca o a doua lectură a experienței și este mai adevărată decât prima, deoarece adaugă experienței conștientizarea acesteia [173, p. 38]. Astfel, în celebrul său eseu „Conditions et limites de l’autobiographie” (1956), Georges Gusdorf anunță punctul de vedere care a ghidat toate încercările majore ulterioare de a consemna istoria genului: autobiografia este produsul unei culturi specifice care presupune conștientizarea identității fiecărui individ [173, p. 29]. În acest punct, criticul

literaturii autobiografice deschide o largă paranteză, precizând că toate culturile comprimă valori și convingeri esențiale în modele umane, care exercită o putere convingătoare asupra procesului de auto-dezvoltare (a sinelui inconștient), deoarece sunt considerate a fi de o validitate mai universală decât orice versiune a *eului*. Convins că autobiografia este inseparabil legată de problema cunoașterii sinelui sau auto-cunoașterii, pentru autor noțiunea de „identitate continuă a sinelui" [173, p. 30] este asociată cu evoluția individualității fiecărei persoane. Astfel, utilizată ca punct de referință în studiul memoriilor lui Alexei Marinat, teoria identității sinelui a lui Georges Gusdorf respectă figura autoritară a identității naratorului. Cu alte cuvinte, identitatea narativă perceptibilă în narațiunea autobiografică exprimă personalitatea integrată a autorului, care transcende limitele timpului și spațiului, raliind toate experiențele anterioare și prezente ale naratorului într-un cadru unitar. În plan teoretic, asemenea constatări au fost nuanțate și de criticii și istoricii autobiografiei moderne, precum Hayden White, Elizabeth Bruss, Philippe Lejeune.

În expunerile timpurii ale lui Philippe Lejeune asupra relației dintre autobiografie și psihanaliză, în secțiunea finală din „L'Autobiographie en France" (1971), criticul concluzionează că psihanaliza nu și-a îndeplinit promisiunea esențială de a oferi o bază teoretică pentru literatura autobiografică, separând autobiografia, pe de o parte, și autoanaliza și psihanaliza, pe de alta. Pentru autor, o creație autobiografica este inspirată psihanalitic. Aceasta preia mai degrabă o abordare literară decât terapeutică (în stilul analizei lui Sigmund Freud, analiza *sinelui* este reprezentată drept o călătorie întreprinsă în interiorul individului, unde *eu* îl analizează pe *mine*). Scrisul e un act terapeutic, potrivit proiectului autobiografiei confesionale, formulat de Philippe Lejeune, funcționând ca un mecanism de apărare inconștientă. Aici actul autobiografic este analog consultației psihanalitice. Autorul acordă o primă importanță jocului liber al limbajului în evoluția actului autobiografic și a narațiunii autobiografice tradiționale, concepută ca o redare transparentă a trecutului recuperabil. În aceeași linie de idei, un model de identitate narativă este oferit și de Paul Ricoeur, care atestă o corelație fenomenologică între structura tematică a narațiunii autobiografice și ceea ce autorul consideră a fi narativitatea esențială a experienței umane. Concluzia autorului este că autobiografia conține elemente de psihanaliză, din care am putea desprinde o identitate autentică auctorială, și că originea autobiografiei derivă, în cele din urmă, din ritmurile vieții, ale existenței structurate într-o narațiune. Similar lui Philippe Lejeune, Paul Ricoeur susține că teoria freudiană a inconștientului este controversată și precară în analiza narațiunii autobiografice.

Două forțe semantice configurează structura finală a narațiunii autobiografice: tensiunea dintre realitatea experimentală a subiectivității, pe de o parte, și formele culturale disponibile, întrebuințate pentru exprimarea acesteia, pe de altă parte. Astfel, observăm cum identitatea

narativă, identificabilă în textul autobiografic, este modelată de cultură, la fel de mult în reprezentarea sa, cât și în existenta sa, iar cele mai concludente dovezi, care susțin această viziune sunt prezentate de autobiografia confesională. Perceput mai degrabă ca un *proces,* decât ca un *produs*, semnalăm preferința textului autobiografic pentru „auto-descriere" sau pentru o descriere a sinelui auctorial. De altfel, chiar Philippe Lejeune și Hayden White preferă să interpreteze sinele *textual* (auctorial) ca fiind „creat" în timpul actului autobiografic, acesta fiind „extras" din resursele textelor existente în cultură. Apoi, antropologii culturali completează această viziune, sugerând măsura în care *creatorul* sinelui textual, autobiograful, poate fi analizat, în mod similar, ca un *produs* al textului său. Acestea sunt, de fapt, direcțiile de cercetare, abordate pe parcursul lucrării, cărora le corespund viziunile complementare asupra identității narative și sinelui auctorial în memorial. Narațiunea se desfășoară aproape în timp real din perspectiva protagonistului: „Ușa se deschide, apare figura temnicerului, pe jumătate, ca și cum s-ar feri să nu-i sar în cap. Îmi face semn să ies din camera-celulă. Stau singur, sunt ținut la regim strict din cauza că nu vreau să recunosc ceea ce-mi cere anchetatorul" [70, p. 18]. Astfel debutează memoriile deținutului politic Alexei Marinat, prima parte a memorialului „Eu și lumea" fiind intitulată „În subsolul KGB-ului", în care este descrisă „foamea, izolarea, condițiile celulei [care] ar trebui să acționeze psihic" [70, p. 18]. Formularea autoprezentării, „Stau singur, sunt ținut" [70, p. 18] implică nașterea subiectului la persoana întâi, poziționarea unui *sine auctorial*, în raport cu ceilalți actori, observație identificată și în investigarea lui Sidonie Smith și Julia Watson [215]. Reîntoarcerea la această problematizare a subiectivității, discutată în capitolul anterior, impune elucidarea existenței mai multor „euri" interdependente într-un memorial. Sidonie Smith și Julia Watson descriu patru ipostaze ale „eului": cel din lumea reală (Alexei Marinat în carne și oase), cel care narează – autorul-Marinat, cel din narațiune – protagonistul-Marinat și cel ideologic (sinele auctorial). Autorul-Marinat este o construcție a realului Alexei Marinat, configurat prin text și identificat pe coperta cărții. Acesta reprezintă nemijlocit autorul-Marinat la vârsta la care își consemnează acțiunile sale din trecut. Protagonistul-Marinat reprezintă eul autorului din perioada regimului de guvernare comunistă, personaj principal al memorialului „Eu și lumea". În esență, acesta îl reprezintă pe Alexei Marinat, al cărui memorii reprezentative sunt reînviate cu grijă de vocea autorului. „Ideologicul"- eu din memorial reprezintă sinele auctorial, autobiografic, care transcende situațiile istorice și experiențele opresive anterioare, în procesul „*cunoașterii de Sine*" [123, p. 143].

Fiind plasat la intersecția filosofiei cu filologia, conceptul de *eu* narativ sau autobiografic dobândește relevanță în teoria culturii de la finele anilor șaptezeci. Calificat drept un concept *călător* care migrează către alte discipline, îl regăsim la psihologii Jerome Bruner și Ulric Neisser, la criticul Paul John Eakin, istoricul Hayden White, sociologul Fritz Schütze ș.a. În teoriile

referitoare la identitatea narativă, mecanismele de ordonare temporală și semantică ale textelor autobiografice sunt detașate de actul scrisului și adoptate drept constante antropologice. Așadar, în „Living Autobiographically: How We Create Identity in Narrative”, Paul John Eakin propune să considerăm narațiunea drept „un mod de experiență mai degrabă decât doar o formă literară” [tr.n.] [154, p. 130] și drept un „imperativ existențial” [tr.n.] [157, p. 86]. Astfel de teorii ale sinelui narativ sau autobiografic sunt adesea caracterizate printr-o încercare de a acorda o pondere egală forțelor deterministe ale construcțiilor lingvistice și culturale, sau, în registrul lui Michael Foucault, analizat în capitolul introductiv al lucrării, al supunerii prin putere în dinamica creativă a dezvoltării și exprimării eului în sisteme sociale și simbolice. Conform afirmațiilor lui Jerome Bruner, noi înșine ne transformăm într-o narațiune autobiografică, prin care povestim viețile noastre, „realizăm procese cognitive și lingvistice care ghidează povestirea despre sine și narațiunea despre viață să atingă puterea de a structura experiența perceptivă, de a organiza memoria, de a segmenta și construi evenimentele unei vieți” [tr.n.] [139, p. 694]. În aceste condiții, teoriile referitoare la identitatea narativă se dezvoltă în sincronie cu și ca răspuns la teoriile structuraliste (inclusiv și la cea a lui Roman Jakobson) și poststructuraliste ale subiectului lingvistic și cultural. Această reconciliere a aspectelor lingvistice și a aspectelor trăite ale subiectivității constituie și proiectul central al cercetării lui Paul Ricoeur, care promovează o concepție fictională și indispensabilă a sinelui narativ și propune o „înțelegere narativă despre noi înșine [...] alegerea aparentă între schimbarea pură și identitatea absolută. Între cele două se află identitatea narativă” [tr.n.] [207, p. 33]. Reiterăm, în acest sens, și interpretarea punctată în paragrafele preliminare, privind concepția lui René Descartes a identității stabile, unitare, pe de o parte și reprezentarea sinelui discontinuu, temporar a lui Friedrich Nietzsche și David Hume, pe de cealaltă, așa cum o descrie și Paul Ricoeur. În acest context, având în vedere schimbarea pură și identitatea absolută, putem face referință la jocul evaziv, efemer al semnificanților și identităților invocate în critica subiectivității transcendentale, marcarea cursului transcendent al sinelui de către însuși autobiograful-martor la evenimentele existențiale, căci „*eu* [...] sunt tot un «eveniment», un eveniment răspunzând la enunțurile venite de la alte lumi prin care trec. Răspunsul meu la existență constituie «expresia» mea, a răspunsului meu la aceste evenimente din locul meu unic în istorie (s.a.)” [45, p. 47], menționează Aliona Grati, referindu-se la conotația metaforică a *raportului eu-lume* al filosofului Mihail Bahtin. Mai mult, din interiorul acestui raport se conturează și opinia lui Paul John Eakin, conform căreia *sinele* este „un efect al limbajului și o veleitate mai tradițională”, în timp ce „eul este un fel de înzestrare înnăscută, transcendentală, ceva cu care ne naștem, ceva ce tocmai «avem»” [tr.n.] [157, p. 65]. Nu întâmplător scrierile autobiografice sunt deosebit de potrivite pentru demersul de înțelegere, creare și transformare a sinelui, în timp ce, din punct de

vedere istoric, memorialul a avut mereu menirea de a promova recunoașterea subiectivității indivizilor fideli consemnării existenței autentice. Astfel, în cadrul acestei cercetări, am încercat să oferim o relectură și o interpretare critică a memorialisticii carcerale a lui Alexei Marinat, menite să descopere identitatea narativă auctorială și estetica imaginarului artistic în mărturiile autentice ale unui supraviețuitor, ale unui martor al evenimentelor terifiante ale Gulagului comunist. Mărturiile lui Alexei Marinat, conținute în volumele „Călătorii în jurul omului" și „Eu și lumea" fascinează deopotrivă prin autenticitatea experienței și prin cea a scrisului, reușind să înregistreze nu doar lupta individuală cu acest sistem de dezumanizare, lupta altor subiecți supuși încarcerării, dar și să releve forța expresiei. Identitatea naratorului, ca martor la evenimentele descrise, este decodificată în virtutea credibilității pe care o livrează, prin autentificarea unui cadru social concret, dar și prin trăirile sale.

Narațiunea memorialistică a lui Alexei Marinat, concepută la prima persoană atrage atenția cititorului și îl angajează în descoperirea istoriei unei vieți umane, marcată de cruzimea regimului totalitar. Am identificat câteva trăsături distincte ale acestei literaturi confesive care înregistrează condițiile extreme ale opresiunii individului, reunind atât istoria experimentală a degradării psihice, cât și teroarea sacrificiului fizic. Confesiunea apare aici în contextul discuției despre practicile comuniste de *auto-critică* și *reeducare* politică; efectele acestora se răsfrâng asupra subiectivității înregistrării memoriilor drept imperative ale supraviețuirii. Aceste confesiuni nu vin să renoveze literatura, ele vin să restaureze adevărul, să refacă istoria pe temeliile lui.

Abordată prin prisma terorii fizice și psihice, literatura confesivă a lui Alexei Marinat pune la dispoziția cititorului posibilitatea reconstituirii demnității umane, a dreptului la neuitare și libertate. În contextul imposibilității de a acționa, într-o atmosferă dominată de incertitudine și nedreptate, cu o abordare accentuat etică a evenimentelor, autorul se arată preocupat de contextualizarea istorică atentă a alienării individului, aflat sub regim comunist, alienare relevată din propriile temeri: „Salutările mele, caiet verde! [...] Și totuși nu-ți pot destăinui esențialul, și-mi pare rău. Sunt ochi care pândesc, servind pe înfățișătorii legii, iar legea limitează drepturile omului, și tare mă tem ca el să nu nimerească pe mâinile mitocanilor și ale formaliștilor de tot felul. (26 martie 1947)" [70, p. 11]. Spiritul reflexiv și caracterul sintetic al jurnalului înfățișează tendința spre autoanaliză a lui Alexei Marinat, prezența acestuia în substanța artistică a operei. Ceea ce ne interesează aici este conturarea identității narative, asumată în mod deschis de către narator. Tot aici este locul contextualizării subiectivității și introspecției – tendințe atribuite vocației autenticității și stilului confesiv.

În centrul proiectului autobiografic se află imposibilitatea inerentă de a oferi acces direct la ceea ce numim *trecut*, pentru că nu există *experiențe* sau *amintiri* puse în pagină, există doar

cuvinte. În contextul memoriilor analizate „trebuie menționat înainte de toate că reprezentarea trecutului este un element constitutiv nu doar al identității individuale – persoana prezentă este compusă din propriile imagini despre ea însăți – ci și al identității colective. Or fie că vrem, fie că nu, majoritatea ființelor umane au nevoie să simtă că fac parte dintr-un grup: găsesc în aceasta mijlocul imediat de a obține recunoașterea existenței lor, indispensabilă fiecăruia" [116, p. 52]. Cu toate acestea, în ciuda acestei distincții, se pare că *exilul* ar putea servi drept instrument de verificare în studiul retoricii autobiografice. Ca specie confesivă, autobiografia este în mod prioritar construită pentru descrierea, exprimarea și remedierea stărilor de evadare și de înstrăinare. Autobiografia absoarbe dinamica exilului pe mai multe nivele. Prin prisma accepțiunii literare, mai ales în epoca modernă, autobiograficul înfățișează adesea o narațiune despre *înstrăinarea* geografică și lingvistică. Nu întâmplător criticul Toma Pavel conferă o substanță metaforică noțiunii de *exil*, constatând că acesta „poate fi echivalat mai multor fenomene, mai ales sentimentului alienant al ființei umane, al experienței de neapartenență structurală în lume [...] exilul este o subspecie a unei noțiuni mai generale de mobilitate umană în spațiul geografic și politic" [tr.n.] [204, p. 306]. La nivel metaforic, fiecare autobiografie constituie exteriorizarea unei *căderi*, descriind modul în care timpul a *evacuat* individul din trecut, dintr-o stare exorbitant de opresivă și apăsătoare, în cazul memoriilor și jurnalelor de recluziune, într-o stare de cunoaștere indezirabilă și dureroasă. La nivel ontologic, autobiografia separă narațiunea de înfățișarea *sinelui* și *sinele înfățișat*. De asemenea, la nivel narativ, neliniștea exilului și revenirea acasă sunt adoptate chiar în limbajul genului autobiografic. Într-adevăr, atât de intrinsecă este această mișcare în retorica sa, încât, forțând un pic nota, se poate spune că autobiografia ia naștere în spațiul (auto)exilului, un spațiu al ostracizării și revenirii, pierderii și recuperării, înstrăinării și înrădăcinării. Actul autobiografic este, în esență, un gest recuperator și vindicativ. Acest fapt este evident în biografia lui Alexei Marinat, relevată în jurnalele și memoriile detenției, care a reprezentat începutul luptei pentru identitate și a oferit o mai bună înțelegere a legăturii retorice între condiția opresivă a individului și cadrul istoric.

Concepția lui John Neubauer reflectă actul istoric care plasează *exilul* între coordonatele spațiale și temporale, conceptualizare semnificativă pentru cercetarea noastră: „Exilul în Europa Est-Centrală a secolului XX a însemnat, de obicei, o deplasare auto-motivată sau, ocazional, forțată din țara de origine sau din locul de reședință obișnuit, din cauza unei amenințări la adresa libertății individului sau a supraviețuirii demne, precum o arestare iminentă, sentință, muncă forțată sau chiar exterminare. Plecare pentru o perioadă neprevăzută ireversibilă" [tr.n.] [198, p. 9]. Dictatura sovietică a optat pentru detenția disidenților și *dușmanilor poporului* în țară, determinând prezența unei istorii totalitare, exorcizate de aventura terapiei prin scris în încercările de regăsire a identității

și a *sinelui* în registrele memorialistice, care, cu o componentă testamentară, cultivă atmosfera evenimențială a trecutului, deopotrivă cu cea afectivă a prezentului, amintiri despre „arestări intempestive, sub diverse motive sau fără motiv, percheziții în miez de noapte, toate cu scopul amplificării groazei și mefienței generalizate” [99, p. 17]. Criticul literar Ion Simuț va oferi o viziune de ansamblu asupra paradigmei literaturii române postbelice, în raportul acesteia cu istoria, delimitând între, *literatura oportunistă* (congruentă „cu regimul politic și cu ideologia” [106, p. 44]), *literatura evazionistă* („literatură estetistă, apolitică” [106, p. 47]), *literatura subversivă* și *literatura exilului* (literatură disidentă, cea care se află în deschisă adversitate cu regimul comunist). Astfel, fundamentul definirii și delimitării acestor variații simultane de text, în condițiile regimului totalitar este poziționarea literaturii în raport cu puterea politică, în termenii lui Michel Foucault, răspunsul literaturii la condițiile de hegemonie a partidului unic.

În timp ce pot exista diverse reacții imprevizibile la publicarea, circulația și acceptarea acestor memorii ale detenției, secvențele narative tulburătoare întăresc acel acord nerostit între narator, memorial și cititor, din care se desprinde un sine individual, antrenat în rezistența integră și continuă împotriva înregimentării. De fapt, „limba este un mediu transparent capabil să reprezinte lumea; caracterul și *sinele* sunt cunoscute; liniaritatea cauză-efect implicată de subiectul cronologic este o modalitate fiabilă de a ordona realitatea; iar autorul este un narator de încredere care înțelege relația dintre *sinele* individual și lumea publică (s.n.)” [tr.n.] [200, p. 125]. Prin urmare, transformată într-un lagăr de exterminare, aflată sub controlul securității partidului, Basarabia suportă realitățile îngrozitoare ale persecuției comuniste, căci „captivă unei identități deformate, puterea comunistă, intolerantă, suspicioasă și de un capriciu hipertrofiant, bruiază necontenit coerența discursului artistic și descurajează actul de creație autentic prin frecventa modificare a regulilor jocului, prin tensionarea ori arbitrara dezamorsare a convențiilor. Obligată la o coexistență dezavantajantă și la un regim de dependență sau servitute, literatura, ca și oricare altă artă, se revoltă împotriva acestei condiții umilitoare, formulând un limbaj prin intermediul căruia și-ar putea reabilita, măcar parțial, statutul și funcțiile amputate” [61, p. 11]. În încercarea de a identifica legătura dintre parcursul interior al unei ființe reale și ororile sistemului totalitar comunist, consemnăm calea unei căutări febrile a *adevărului*, pasiunea pentru reconstruirea traiectoriei existențiale a sinelui individual în literatura de exil a lui Alexei Marinat. O lectură atentă a memoriilor detenției lui Alexei Marinat va descoperi nu numai reprezentări ale evenimentelor istorice reale, dar și proiecții ale mentalului colectiv predominant al acelor vremuri, narațiunea autobiografică urmând să înregistreze reflexele memoriei colective, așa cum este aceasta ilustrată de sistemul de închisori și de lagăre de detenție. Alexei Marinat a reușit să ofere o oglindă fidelă a evenimentelor trăite în jurnalul publicat. În acesta din urmă, componentele

literare oferă indici care ajută la decodificarea și înțelegerea istoriei. Jurnalul care constituie un exercițiu personal de scriere, constată Michel Foucault, poate servi ca „materie primă pentru textele pe care le trimitem altora” [tr.n.] [161, p. 214]. Acesta a fost demersul scriitorului, care și-a propus să ofere un testament uman uluitor al acelor evenimente istorice de trist impact dintr-o necesitate defulatorie și cathartică, dar și din simțul unei datorii morale și justițiare. Mai mult, jurnalul supraviețuitorului regimului torționar are rolul de a interpreta datele oficiale, de a reconstrui istoria și de a umple golurile pe care materialele arhivistice și cărțile de istorie nu o pot face. „Cazul Alexei Marinat este edificator în acest sens. Cultivând orgolii de scriitor, începe un jurnal intim intitulat, cu maximalism juvenil, „Eu și lumea”. În 1946-1947 umple trei caiete mari de 158, 107 și, respectiv, 192 de pagini. E «destul» pentru a face șapte ani de Gulag” [72, p. 2].

Actul reconstituirii universului concentrațional în memoriile lui Alexei Marinat a servit unui scop precis și anume acela de a recupera istoria țării, de a oferi o imagine nealterată a epocii, de a *radiografia* realitatea sovietică tulburătoare. În acest sens, interesul nostru față de documentele istorice ale epocii, deopotrivă cu mărturiile autorului impun elucidarea diferenței dintre aceste tipuri de scrieri. Pactul cu istoria, propus de memorialistul Alexei Marinat fixează o serie de repere, raportabile la sensul propriei narațiuni identitare ca dificultate de reconstrucție a unei istorii ce aparține trecutului, contextului social, cultural și colectiv. La un alt nivel de lectură, adâncindu-ne în problematica raportului dintre narator și *marea istorie*, precum și dintre istoria personală și punerea ei în povestire, remarcăm imperfecțiunea memoriei umane care filtrează voluntar sau involuntar. Memoriile încearcă să surprindă limita dintre trecut și prezent, care, estompate la un anumit nivel, par să coexiste, pentru că „la fiecare nod istoric, după fiecare gâtuitură, prezentul în debusolarea și anxietatea lui – are nevoie de o regândire a trecutului, de recuperarea rânduielii de odinioară. Ori, dimpotrivă, de o delimitare crudă, demitizantă și traumatizantă, de cutumele împovărătoare ale unei moșteniri resimțite ca umilință, ipocrizie, nimicnicie” [79, pp. 9-10]. Curentul se retrage pe măsură ce prezența trecutului îi invadează spațiul. Discursul identitar al memorialistului este supus prezentului doar pentru a evada în amintiri: „Și tot mă întreb: de ce sunt și eu printre ei? Îmi aduc aminte de cuvintele anchetatorului meu «Tu ești cel mai periculos dușman al puterii sovietice... dușman ideologic! Și vei fi izolat de societatea noastră cât mai departe și cât mai adânc. Nici de numele tău să nu se audă!» Și, într-adevăr, n-am nume. Am doar un număr, în vopsea neagră, cusut pe haine și pe chipiu – «R-886»” [70, p. 88]. Memoria devine o forță revigorantă. Este ca și cum prezentul se transformă în trecut în fața ochilor autorului, simplii diariști – în dușmani ai puterii comuniste, dușmanii ideologici – în caractere fără nume.

Dacă ne întoarcem la referentul autobiografiei, adică *sinele* (Paul John Eakin [155, p. 26]), observăm că, înregistrând impresiile și reflecțiile autorului, narațiunea autobiografică oferă o reconceptualizare a subiectivității, adică o regândire a accepției psihologice, filosofice și literare a sinelui auctorial. Oricât de mult am discuta despre memorii, inclusiv și despre cele ale detenției, un lucru trebuie reținut: produsul memorialistic constituie o formațiune care se apropie de ficțiune, o expresie a unui sine autentic, o construcție a identității narative prin tehnici literare, o narațiune dominată de persoana întâi, care, conform convenției criticii literare, nu *reproduce* în exclusivitate o personalitate, ci generează construcții identitare. „Stau de pândă, ca un vânător... Pândesc o imagine, pândesc un chip de om, un gând frumos, o comparație, o metaforă, un tablou din natură, o față frumoasă de femeie, o expresie interesantă...” [70, p. 178]. În acest sens, frecventele dezbateri privind relația *fapt-ficțiune* în narațiunea autobiografică apelează la instrumentele naratologiei care pot fi aplicate analizei acesteia. Prezența unor aspecte literare comune, precum descrierea atmosferei, caracterizarea personajelor, existența unor pretexte pentru meditația filosofică sau pentru valorificarea matricei culturale și combinarea acestora la nivelul textului memorialistic și aspectelor de structură temporală și perspectivă la nivelul discursului narativ, demonstrează că narațiunea autobiografică și cea ficțională pot fi evaluate cu ajutorul aceleiași grile analitice. Această abordare rezonează cu postularea cercetătorului Hayden White, menționată în capitolul de debut al cercetării, privind nediferențierea dintre fapt și ficțiune în numele unui imaginar de grad secund.

Datele biografice pot fi autentificate sau nu, în timp ce *sinele auctorial*, care este descoperit în procesul lecturii, este mai puțin tangibil. Chiar și atunci când nu avem niciun motiv să ne îndoim de veridicitatea unui fapt autobiografic, nu putem fi niciodată siguri în ce măsură personajul construit în comun de către narator, text și cititor se identifică cu un individ dincolo de pagina memorialului. Astfel, mici pasaje care înfățișează personaje inedite, emblematice sunt întâlnite în paginile memorialului: „Îmi plăcea să-l ascult pe Serafim Saka: are o limbă frumoasă, corectă, românească și este un bun comentator, fie că vorbea de literatură, filozofie, sociologie...” [70, p. 174]. Există o relație clară între subiectivitatea pe care o construiește acest text autobiografic și persoana istorică care a creat-o. Presupunem că această narațiune a fost scrisă cu scopul de a reproduce un act reprezentativ care să facă dreptate *originalului*, însă o persoană nu este un text. Trebuie să fim conștienți de faptul că procesele de selecție, comprimare și ordonare temporală, care caracterizează memorialul sunt insuficiente pentru a produce un sine *textual*. Și totuși, impulsul fundamental al retoricii acestei narațiunii constă în confruntarea permanentă a unui sine lingvistic, textual cu o persoană reală, istorică. Tocmai în acest fel, memorialul aduce în prim-plan negocierea realității sinelui și a relației acestuia cu limbajul.

Deși memorialistul împărtășește un teren comun cu istoricul, biograful, autobiograful, diaristul și, uneori, cu romancierul, două aspecte relaționale îl deosebesc fundamental. Spre deosebire de un istoric sau un biograf, experiența de viață a memorialistului Alexei Marinat se suprapune semnificativ cu cea a protagoniștilor săi, relația dintre ei fiind mai puțin unilaterală, primatul fiind acordat naratorului în neostenita valorificare a propriei subiectivități. Modificările retrospective ale adevărului adoptă o anumită stare de urgență: diaristul basarabean se prezintă adesea ca supraviețuitor al unei lumi trecute și mesager contemplativ pentru generațiile viitoare. În timp ce cea de-a doua parte a acestei aserțiuni se aplică și istoricului care documentează trecutul, prima parte sugerează un instinct personal de conservare: „La închisoare, întrucât nu aveam nici hârtie, nici creion și nici dreptul de a face orice semne, fie și cu cuiul pe perete, am început să mă antrenez să scriu în memorie. Astfel, jurnalul «Eu și lumea» a continuat să fie scris zi cu zi" [72, p. 97]. Memoria se cristalizează, în accepția lui Pierre Nora, „într-un anumit moment istoric, un punct de cotitură în care conștiința unei rupturi cu trecutul este legată de sentimentul că memoria a fost frântă – dar frântă în așa fel încât să pună problema întruchipării memoriei în anumite locuri unde persistă un sentiment de continuitate istorică" [tr.n.] [199, p. 7]. Pierre Nora identifică memoria cu viața care se află în evoluție permanentă, deschisă dialecticii amintirii și uitării, inconștientă de deformările sale succesive, vulnerabile la manipulare și însușire, susceptibile de a fi îndelung latente și revitalizate periodic. Istoria, pe de altă parte, este reconstrucția, întotdeauna problematică și incompletă, a ceea ce nu mai există: „Istoria, pentru că este o producție intelectuală și seculară, cere analize și critici. Memoria instalează amintirea în interiorul sacrului; istoria, mereu prozaică, o eliberează din nou" [tr.n.] [199, p. 8]. Chiar afirmația istoricului că memoria este oarbă pentru toți, „cu excepția grupului pe care îl leagă", susține dreptul literaturii confesive de a fi considerată o bogată sursă documentară, o experiență traumatică comună unei generații de deținuți și disidenți politici, produsul memorialistic fiind cu adevărat „cutremurător prin conținutul evenimențial și analiza psihologică" [93, p. 13].

3.2 Jurnalul recluziunii „Eu și lumea" – funcția cathartică a mărturisirii

Memorialistica a constituit fenomenul cel mai eruptiv îndată după 1989, căderea comunismului fiind urmată, în plan literar, dar și extraliterar ca dimensiune documentară și morală, de o explozie depozițională. Atenția scriitorilor era orientată prioritar spre mărturie, dintr-o nevoie acută de adevăr direct, imediat, neprelucrat. Jurnalele, memoriile, însemnările confesive au reprezentat o prolifică literatură care își continuă cariera depozițională până astăzi. Este epoca în care viața în sine se relevă infinit mai interesantă decât ficțiunea. Fenomenul poate fi urmărit pe ambele maluri ale Prutului, întrucât diabolicul regim comunist s-a extins vertiginos timp de

decenii, prinzând în malaxorul său scriitori, preoți, artiști, politicieni, muncitori, tineri studenți, exercitând o teroare în masă, cu grave consecințe asupra psihicului uman. În realitate, singurii în măsură să vorbească despre ororile regimului comunist sunt cei care au avut cu adevărat de suferit în perioada comunistă (foştii deținuți politici, disidenții, intelectualii persecutați).

Numeroşi critici literari, între care Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Alina Ciobanu-Tofan, Maria Şleahtițchi, Diana Vrabie, Aliona Grati au pus în discuție tematica memorialisticii de detenție în spațiul dintre Prut și Nistru, literatura de după 1989 dezvăluind numeroase subiecte tabuizate, într-o abordare directă și imparțială. Întreaga zonă tematică este axată asupra regimului totalitar sovietic, lagărele de concentrare, Gulagul, ocupația sovietică postbelică, subiecte care au trebuit să aștepte câteva decenii pentru o reprezentare autentică. „În timp ce ficțiunea lui Ion C. Ciobanu, care a înfățișat deportările staliniste mai oblic, a fost publicată în Moldova sovietică pe parcursul mai multor decenii, relatarea colegului său Alexei Marinat despre încarcerarea în închisorile staliniste, «Eu și lumea» a putut apărea abia în 1989” [tr.n.] [146, p. 575], notează criticul literar Marcel Cornis-Pope, în vastul studiu consacrat reconceptualizării istoriilor literare naționale ale țărilor din Europa Est-Centrală. Mişcarea efervescentă de rememorare a experienței tragice este susținută și de Cicerone Ionițoiu, fost deținut politic, autor al dicționarului „Victimele terorii comuniste”: „Am văzut și simțit cum trupul țării devenise cobai al ideologiilor străine ce urmăreau destrămarea sufletească și învrăjbirea între noi, cei animați de înfrumusețarea aceleiași glii și realizarea aceluiași ideal: să ne pregătim pentru o viață liberă, îmbelșugată în care să domine respectul reciproc al valorilor, iar spiritul dreptății să fie liantul de zi cu zi” [56, p. 2]. Dicționarul conține informații inedite despre victimele terorii comuniste, printre cei întemnițați, torturați, arestați îl identificăm și pe memorialistul basarabean Alexei Marinat, „condamnat la 10 ani închisoare, pentru înaltă trădare” [55, p. 100].

Printre primele fragmente publicate ale prozei sale documentare se numără și „Crâmpeie din vâltoarea vremurilor”, care cuprind povestirile „Ziua X”, „Taina primei nopți”, „Damen vals”, în revista *Nistru* nr. 6 din 1989 [68, pp. 44-63]. Unele memorii sunt aduse publicului în lucrarea „Amintiri, of, amintiri” din revista *Orizonul* nr. 3 din 1989 [67, pp. 68-71]. Jurnalele sunt publicate ulterior sub genericul „Din jurnalele intime”, în „Scrieri alese” (Editura Hyperion, 1991), fiind redactate după 45 de ani de la înregistrarea evenimentelor. La o distanță de opt ani, iese de sub tipar bine cunoscutul volum „Eu și lumea: Proză documentară” (Editura Uniunii Scriitorilor, 1999) – în ediție recentă, la Editura Cartier, 2017. După cum vom observa, volumul de memorii „Călătorii în jurul omului” (2004) debutează cu publicarea aceluiași jurnal, încorporat în discursul memorialistic. Asistăm la o fuzionare a discursului memorialistic cu cel diaristic, așa cum în ultimii ani vom atesta tot mai dificil formulele *pure* ale acestor specii de mărturisire, care se supun

modificărilor din planul *topografiei* genurilor. Eugen Simion, care oferă o prezentare detaliată a scrierilor din cadrul genului confesiv, observă că „formula lor este tot așa de complexă: amestec de memorii, autobiografie, autoportret, jurnal intim și meditație morală” [104, p. 18].

Printre temele recurente ale prozei de mărturisire a lui Alexei Marinat, boala, frigul, timpul, libertatea, moartea, singurătatea, creația estetică, religiozitatea, *foamea* este leitmotivul omniprezent, atât în forma sa directă, de tortură, cât și în formă metaforică, de foame după informații din lumea exterioară. În aceste „cutremurătoarele schițe documentare despre anii petrecuți în lagărele siberiene” [38, p. 9], memorialistul reușește să surprindă aspecte ale foametei cumplite instituite de regimul sovietic: „Murise de foame. Dar de ce nu era umflat? Noi doar știm care-s semnele foametei! Acesta a murit, se vede, nevrând să mai aștepte semnele. (23 ianuarie 1947)” [72, p. 7], prima înregistrare în jurnal fiind consemnată la 30 decembrie 1946.

La 27 mai 1947 jurnalele se întrerup, diaristul fiind „arestat de către organele de securitate din Chișinău [...] Au fost făcute percheziții în cameră [...] și au fost găsite cele trei caiete ale jurnalelor intime «Eu și lumea», au fost pe loc numerotate și specificate: «Jurnalul nr. 1 – conține 158 de pagini scrise, jurnalul nr. 2 – 107 pagini, jurnalul nr. 3 – 193 pagini», fapt ce a trebuit confirmat pe loc cu propria semnătură. După felul cum s-au făcut perchezițiile, am înțeles că organele de securitate știau de jurnalele mele. Pe urmă am aflat că au fost și fotografiate” [72, p. 23]. Percheziția, urmată de arestare reprezenta, în fapt, anticamera, viitoarei detenții inevitabile. Este evident că „în situația în care literatura de ficțiune a obsedantului deceniu se conformează preceptelor sovietice, orice libertate epică, lirică sau dramatică fiind sancționată drastic, e limpede că jurnalul intim, de pildă, nu poate cuprinde realitatea imediată fără riscuri pentru autor” [66, p. 7]. Pentru cel care își nota impresiile reale, fie și atente, față de un regim oprimant, riscurile erau inerente. În același an, 1947, Gala Galaction nota în jurnalul său: „Bieții moldoveni mor cu miile! [...] Viața, aproape și departe, la noi și aiurea – așa cum o surprind la radio – curge năvalnică, diversă, dramatică, încărcată de griji, de nevoi, de aprehensiuni” [43, pp. 50-51]. Este perioada de maximă opresiune stalinistă, când „pe lângă cetățenii de rând care au urmat să fie exterminați psihic, abuzați fizic în anchete, deportați sau chiar uciși s-au aflat un număr ridicat de basarabeni care au format elita intelectuală a României Mari” [60, p. 8].

Un rol determinant în cadrul analizei jurnalului lui Alexei Marinat îi revine titlului, formularea căruia ridică câteva probleme de literatură, în măsură mai mare, decât orice alt element al paratextului. Titlul, în accepția terminologică a unuia dintre fondatorii titrologiei – Leo Hoek, presupune „un construct, un artefact creat pentru receptare sau comentarii” [tr.n.] [168, p. 693]. Dacă ne conducem după paradigma interpretării titlului, propusă de Leo Hoek și abordată de Gérard Genette și Bernard Crampé, atunci, în cazul jurnalului analizat, „Eu și lumea” formează

titlul operei, în timp ce partea a doua – „Proză documentară” – constituie subtitlul acesteia. Prin urmare, titlul este definit formal și subtitlul – funcțional. Adevărat este că subtitlul „Proză documentară” ține de obiectul unui element paratextual relativ independent („Proză” – creație literară artistică realizată într-un limbaj expresiv), de indicația generică care trimite la certitudinea evocării unor evenimente documentate. Prin urmare, autorul își înscrie conștient jurnalul în categoria literaturii documentare. În ceea ce privește structura titlului, prezentat în formatul *titlu plus subtitlu*, aceasta presupune un raport de subordonare, dar și de nuanțare a ultimului element față de primul, fapt confirmat și de semnul de punctuație care le detașează. Titlul „Eu și lumea” este cu desăvârșire unul evocator, făcând trimitere la impulsul autorului de a scrie despre *sine*, despre procesul de descoperire și redefinire a sinelui în raport cu *lumea*. În acest sens, jurnalul se anunță drept un mijloc de autoevaluare și explorare a acestui sine auctorial. De altfel, după cum conchide Ruxandra Cesereanu, „descoperirea și libertatea lui *eu* este cea care face ca memorialistica de detenție să fie o fiică [...] a literaturii (s.a.)” [13, p. 10]. În ceea ce ține de funcțiile titlului integral – „Eu și lumea: Proză documentară” – am putea delimita următoarele: identificarea operei (proză documentară), desemnarea conținutului (mărturiile autorului despre *sine*), evidențierea importanței (valoarea operei ca testament, resurecția memoriei autorului, în raport cu memoria colectivă). Din perspectivă semantică, Leo Hoek delimitează funcția subiectivă și cea obiectivă a titlului. Jurnalul lui Alexei Marinat le combină inspirat pe ambele: subiectivul se manifestă în acel *Eu* sau sine auctorial, în timp ce obiectivul aparține formatului în sine, desemnarea textului ca obiect – *Proză documentară*. Astfel, putem afirma că titlul jurnalului poate fi calificat drept *tematic* [168, p. 709], în raport cu *conținutul* textului, congruent cu o sinecdocă generalizantă, care prezintă evoluția *sinelui auctorial* ca temă centrală a lucrării. Rămâne disimulat doar efectul mesajului conotativ din titlu: memorialistul se adresează *eului*, *lumii* întregi sau ambilor? Așadar, produs al trăirilor interioare, jurnalul exteriorizează universul lăuntric al celui ce povestește, convenția autenticității fiind identificabilă în sinceritatea diaristului, în acel *Eu* autoritar și asumat care garantează credibilitatea textului: „*Eu*, ca martor al acelor evenimente (s.n.) [...] îmi fac datoria” [70, p. 335]. Mai mult decât obținerea efectului de autenticitate la nivelul produsului diaristic, „preferința pentru *eu* nu înseamnă numai o întoarcere la sine, ci și o experiență dificilă a unui raport cu sine, trăit ca distanță” [124, p. 207]. De fapt, nu există nicio distanță între autobiograf și subiectul său, deși Jean Starobinski vede distanța dintre *eul* efectiv, actual și *eul* metamorfozat, în devenire [217, pp. 73-83]. Această metamorfoză se relevă în proza diaristului basarabean, în actul personal de refacere a unei lumi publice, istorice, instituționale, colective, în accentul evocator asupra existenței și experienței conștiinței auctoriale: „Viață escortată – nu te prea gândești la multe. Mâine dimineață iar sună deșteptarea, mai vine o zi cu «hai-hai mai

repede», «davai-davai», tragi pe tine ce ai, fuga la cantină, pentru a înghiți porția de pâine și a sorbi strachina de ciorbă din castraveți sau varză murată, și – la muncă, la tăiat pădure, la cărat pământul cu roaba, la bătut cu târnăcopul, la așternut traversele, la clăditul de cale ferată – cale a suferinței" [72, p. 82]. Problema raportului autobiografie/biografie și memorie ne conduce către o definiție contradictorie, unii critici considerând memoria un subset al autobiografiei, în timp ce alții presupun exact opusul. Relația dintre acestea este complexă, iar linia de demarcare dintre genuri – extrem de labilă. Cu toate acestea, cele două genuri generează definiții diferite în percepția cititorilor. Cititorii de autobiografie sunt dispuși să renunțe la supremația autenticității mesajului, dimensiunea ficțională fiind percepută ca o parte necesară a narațiunii autobiografice. Aplicarea acestei formule memoriilor comportă o serie de probleme. Așteptările cititorului de memorii sunt diferite: cititorul este mult mai puțin dispus să accepte o descriere estetizată a vremurilor identificabile istoric, mizând pe relatarea unor evenimente adevărate. Memoriile comportă valoarea adevărului istoric, datorită, principiului fidelității lor obiective. În proza documentară a lui Alexei Marinat găsim o notă despre valoarea mărturisirii, dar și despre relevarea istoriei personale și punerea acesteia în povestire: „Vreau să pun la dispoziția cititorului fragmente, spicuiri, momente, nuvele documentare din aceste jurnale, care, după părerea mea, l-ar interesa într-o oarecare măsură, ca trăiri pe viu ale unui om care a fost, a văzut [...] și a gândit asupra evenimentelor zilei" [72, p. 98]. Putem identifica în aceste fragmente o formă de asumare a polifoniei existențiale, a plurivocității umane, adică, în termenii lui Mihail Bahtin, o invitație la *dialogism*. Identitatea de sine este conturată în funcție de menirea socială a memoriei, care are un impact semnificativ asupra vieții, prin punerea la dispoziția cititorilor a fragmentelor de istorie, prin intermediul acestui tip de scriere dialogică. Memoria, indicatorul identității, devine aici un mod de suferință, *trăire pe viu*, dar și victoria asupra acesteia, pierderea memoriei, însemnând pierderea identității, în timp ce amintirea echivalează cu mărturisirea fragmentelor din trecut, încapsulate decisiv în limbajul înstrăinării, în „amintirea unei înfrângeri, a unei trădări a spiritului și un sentiment de ciudă și de umilință" [21, p. 52]. Și aici, „memoria nu există în sine, ea nu subzistă doar în individ, în tăcere. Sensul de a fi al memoriei este unul relațional; ea nu este *în*, ci *către*. Există doar atâta timp cât este transmisă. În lipsa împărtășirii, exemplaritatea nu-și află rostul, iar experiența își pierde finalitatea. Forma de a se manifesta a memoriei o constituie *mărturisirea*. După cum în timp, trecutul se deschide viitorului în prezent, tot astfel în actul mărturisirii (transmiterii memoriei) semnificațiile experienței (concentraționare) consumate și obiectivate în memorie nu devin viabile decât în măsura în care sunt împărtășite, receptate și, mai mult, asumate de către celălalt" [28, p. 27].

Memorialistul se află într-un proces constant de adaptare, ce explică configurarea identității sale în timp. Este o confluență pe care Alexei Marinat o explică prin experiența constitutivă esențială în cultura țărilor dominate de regimul totalitar comunist, constatând că există un moment în viața tuturor când, sub presiunea întâmplărilor, simțim nevoia urgentă de a le înregistra, în acel „caiet verde" care să ne *salveze*, „viața textului rămânând mereu la latitudinea factorilor reglatori ai tensiunii dintre cenzura politică și autocenzura auctorială" [61, p. 13]. Această nevoie este cu atât mai importantă pentru captivii și disidenții acestui regim, căci „după atâtea căutări educative şi punitive, s-a născut, în sfârşit, această perfecţiune a maturităţii: această organizare uniformă, numerotată, precis articulată, psihologic scoasă din trupul Patriei-mume, care avea o intrare, dar nu avea o ieșire și care nu înghițea decât dușmani, ca să dea în schimb bunuri materiale și cadavre" [109, p. 424].

Chiar de la bun început, memorialistul Alexei Marinat preia în mod conștient și asumat rolul de povestitor și autor, vorbind direct cititorului prin prisma jurnalului intim care stă la originea memoriilor sale: „Salutările mele, caiet verde! Tot tu mă salvezi câteodată, pentru că mă lași să-mi descarc sufletul: toate greutățile mele ți le împărtășesc ție" [72, p. 15] (Anexa 14). Această adresare de sorginte autobiografică are menirea să sublinieze că faptele în sine există, iar convertirea lor în evenimente se realizează fără transformări. În același timp, apelul la jurnal contribuie la atenuarea suferinței carcerale și stilizarea la nivelul discursului, ceea ce facilitează apariția unui imaginar de grad secund. Adresarea diaristului face apel deopotrivă la acordul tacit sau la contractul pe care îl face cititorul cu autobiograful, atunci când lecturează un text autobiografic, ceea ce Philippe Lejeune numește *pact autobiografic*. În același timp, Eugen Simion face o distincție netă între memorii, unde „prevalează pactul cu istoria" și autobiografie care presupune „pactul autorului cu sine", îndemnându-ne să luăm lucrurile „în chip relativ" [104, p. 12], de unde putem conchide că memorialistul se vede pe sine în fața istoriei, interpretând faptele istorice pe care le trăiește, pe când autobiograful accentuează sinele pe care-l povestește. Spre deosebire de autobiografie, care se scrie la o anumită distanță față de evenimentele întâmplate, jurnalul nu pleacă de la rememorarea în timp a unor incidente de viață, ci de la înregistrarea și sintetizarea acestora în momentul producerii lor. Nota comună a acestor specii este faptul că ambele *reflectă viața comună a autorului*. În toate aceste specii confesive însă ficțiunea intervine, declanșându-se involuntar din cauza subiectivității memoriei. Filtrele de memorie conduc totodată la crearea de mituri și imagini care modifică realitatea faptică. Ele devin decisive în contexte extreme, în care se regăsește, bunăoară, și diaristul basarabean. Aceste filtre, indispensabile pentru structurarea identităților narative, funcționează deosebit de eficient, când deținutul Alexei Marinat se confruntă cu imposibilitatea de a reprezenta experiența traumatică, ajustând descrierea realității

din rațiuni de securitate. Acest lucru este evident, de exemplu, când memorialistul decantează violența unor evenimente cheie, concentrându-se pe detalii exterioare, așa cum o face atunci când povestește momentul arestării sale. Atenția autorului se focalizează pe elementele de portret: uniforma militară a anchetatorului, aspectul fizic al acestuia, evitând orice descriere a violenței fizice, săvârșite asupra lui imediat după ce a fost arestat: „Iar zâmbește. Un zâmbet, ca un pui de șarpe. I se unduiește ba pe la buza de sus, ba pe la cea de jos. Apoi își desface buzele și un dinte de aur strălumineaza ca un fir într-un tunel. Dându-i în vileag apartenența la oameni avuți, poate chiar și nobili, și educați. Aurul totdeauna a servit ca un indiciu de avuție. Dar pe mine aurul mă inducea în eroare și, totdeauna, încurcam avuția cu educația și inteligența. Acest metal nobil, care strălucește pe dintele unui individ, mă face să cred că omul e inteligent. Naivitatea vine din lipsa practicii de viață” [72, p. 26]. Această selectare subiectivă a faptelor în scrierea autobiografică confirmă opinia lui Eugen Simion că autobiografia poate fi tratată ca ficțiune, ca narațiune în care autorul selectează și construiește cu atenție personajele, evenimentele și aspectele sinelui sau identității sale trecute și prezente, în timp ce memoria „rezidește, reface, pune în ficțiune o realitate care dă valențe estetice literaturii” [34, p. 69]. „Că există o tratare conștient sau involuntar literară, observă Ruxandra Cesereanu, acest lucru nu ține de autenticitatea și sinceritatea transcrierii experienței, ci de temperamentul estetic al memorialistului” [13, p. 10].

Chiar dacă intenția diaristului Alexei Marinat este de a se *elibera* prin scris, de a ține un jurnal intim, acest act de confesiune și consemnare a vieții private presupune un dialog cu publicul. Respectivul public, real sau imaginar, contribuie la modelarea *sinelui* auctorial prin scris, a naturii intime a eului artistic, diaristul încheind „un *pact cu sine* [...] și un *pact cu istoria* (s.a.)” [104, p. 18]. Posibilitatea creării unui dialog sau a unei *colaborări* între sinele auctorial și public este reflectată și în sistemul estetic al lui Mihail Bahtin, la care face referire cercetătoarea Aliona Grati, susținând că „dialogul este metafora aptă, după el, să exprime și să definească natura raportului eu-lume mijlocit prin relația eu-altul” [46, p. 45], o afirmație susținută, de altfel, și de Charlotte Linde care abordează narațiunea ca pe o conversație. Existența implicită a acestei conversații este confirmată de faptul că diaristul Alexei Marinat își începe jurnalul printr-un dialog cu caietul său verde, printr-o adresare la persoana a doua – „toate greutățile mele ți le împărtășesc ție” [72, p. 15], antropomorfizând astfel jurnalul său intim, în cadrul unei structuri dialogice. Acționând astfel, diaristul debutează prin a-și modela narațiunea sub forma unei conversații cu un ipotetic prieten sau poate cu propriul *sine*. În timp ce unii cercetători, precum Charlotte Linde, afirmă că o asemenea narațiune, cu elemente de dialog intim, nu trebuie să fie catalogată drept monolog, observăm că majoritatea criticilor consideră că scrierea unui jurnal este o expresie a dorinței de a fi descoperit cândva, o împărtășire a *sinelui* cu *celălalt* (Mihail Bahtin). Având în vederea tipul

adresării nefigurate („Tot tu mă salvezi câteodată, pentru că mă lași să-mi descarc sufletul" [72, p. 15]) este interesantă abordarea criticului Eugen Simion, referitoare la *eul nemetaforic*, „care nu *ficționează* (nu vrea să facă, prin scriitura lui, o ficțiune) (s.a.)" [104, p. 168], pe care autorul îl denumește „*eu cu o identitate biografică precisă* (s.a.)" [104, p. 168].

În cazul cercetării noastre, înregistrarea memoriei, pentru care optează Alexei Marinat, implică, de asemenea, o distanțare în timp și spațiu, care sabotează aproape fiecare narațiune istorică, mai ales atunci când această distanță este însoțită de lipsa notelor detaliate luate în intervalul de timp aferent evenimentelor. Fotografii, copii ale dosarelor deținutului Alexei Marinat și alte materiale autentice sunt incluse în paginile jurnalului „Eu și lumea" pentru a proba aceste fapte. O astfel de parțialitate admisă nu reduce, însă, interesul publicului pentru jurnalul scriitorului, pentru că, așa precum conchide Paul John Eakin în „Fictions in Autobiography: Studies in the Art of Self-Invention", „adevărul autobiografic nu este un conținut fix, ci un conținut în evoluție într-un proces complex de descoperire de *sine* și creare de *sine* (s.n.)" [tr.n.] [154, p. 3] în timp, în spațiu și în scris. Autorul este conștient de rolul său în narațiunea de detenție, chiar dacă se simte nepregătit în asumarea unei sarcini atât de însemnate. Poziția explicită a memorialistului în calitate de narator în text este o prezență care conferă credibilitate întregii narațiuni. Această prezență explicită a memorialistului este esențială pentru viziunea tradițională la care autobiografia modernă a fost atribuită și care presupune „pretenții aparent antitetice ale adevărului și ficțiunii, care sunt implicate în mod necesar în orice încercare de a reda materialele unii istorii de viață în formă narativă" [tr.n.] [154, p. 3]. Pentru a spori credibilitatea și autenticitatea narațiunii autobiografice, autorul de memorii „reproduce documente de epocă, extrase din presă, personaje cu o identitate biografică precisă" [104, p. 228], constatare sesizată pe parcursul lecturării jurnalului „Eu și lumea".

Abordând o problematică variată (ororile carcerale, memoria, creația estetică, libertatea, singurătatea), inserând diverse documente, paginile diaristice creează impresia de dezarticulare textuală, emanând o autenticitate debordantă. La acestea se adaugă fragmentele eseistice, reflecțiile filosofice, elementele de portretistică, descrierile literare, toate marcând adeziunea la literaritate. Se rețin, de asemenea, meditațiile asupra realității lingvistice din acele vremuri. În condițiile în care limba română era repudiată de regimul sovietic, diaristul se ciocnește de nevoia stridentă de cultivare a limbii: „Dar un lucru mă îngrijorează – limba. O lucrare de proporții cere o cunoaștere profundă a limbii, iar eu limba n-o prea știu, și din cauza asta voi fi nevoit să-mi îngustez aria de interese. (16 mai 1947)" [72, p. 22]. Observațiile referitoare la propria sa artă denotă conștientizarea lui Alexei Marinat a fragilității demersului său estetic, confruntat cu o stringentă nevoie de organizare, de coerență interioară și de recunoaștere a unui echilibru între artă

și viață. Asemenea reflecții privind statutul limbii materne sunt ulterior consemnate și în volumul de memorii „Călătorii în jurul omului”: „Așa mă chinuie gândul, vor muri toți care au trăit cu visul la o Țară a lor și vor rămâne să-și odihnească oasele pe pământurile altor țări, vitrege și străine, și mai sălbatice ca mongolii și tătarii. Aceia furau oile de la stână, caii din grajduri, dar nu furau limba din gura omului” [70, p. 272]. Referințe la punctul de vedere al memorialistului, privind limba română sunt întâlnite și în următoarele pagini confesive: „La cât poate ajunge procesul de pieire a limbii materne! Ce vis urât, ce realitate și mai urâtă! [...] cărți de gramatică și istorie, făcute special pentru noi, ca să ne distrugem limba și mintea și să nu ne mai înțelegem frate cu frate, soră cu soră [...] să nu știe nici să gândească, nici să vorbească în limba sa?” [72, p. 246]. În acest sens, diaristul descrie și practica de îmbogățire lexicală din regiunea transnistreană, în fragmentul de memorii din același volum întitulat „Plecarea după cuvinte”: „Plecau înainte, pe vremuri, din satele noastre, după sare în Crimeea, și după cuvinte în Basarabia” [70, p. 280]. Diaristul Marinat se angajează cu fermitate în analize identitare, sancționând dur amputarea glotonimului „limba română” de către regimul sovietic: „când au venit sovieticii în Basarabia, unul din primele lucruri întreprinse atunci a fost scoaterea din uz a glotonimului firesc *limba română* care circula aici și înlocuirea lui cu alt glotonim, de așa zisă factură proletară, stabilit de orânduirea comunistă [...] – *limba moldovenească* (s.a.)” [33, p. 65]. Pentru afirmații similare, vizând propagarea alfabetului latin și înlocuirea limbii moldovenești cu cea *burgheză*, un alt congener de-a lui Alexei Marinat, scriitorul Nicolae Costenco va fi condamnat la 15 ani de deportare, dincolo de Cercul Polar, în peninsula Taimâr, unde va trăi întregul calvar al detenției.

Totodată, aceste pagini înregistrează un sporit grad de literaturizare a experienței carcerale, datorită sublimării acesteia prin intermediul culturii ca puternic element soteriologic. Autorul recurge la mijloace retorice pentru a reprezenta sentimentul dominant al crizei și fragmentării în epoca modernă. Preocupările sale sociale, etice, politice și culturale nu îmbracă întotdeauna reprezentările lingvistice dorite, întrucât, originar din satul transnistrean Valea Hoțului, nu posedă suficiente cunoștințe de limbă română: „Vreau să mă apuc de toate odată: și de literatură, și de istorie, și de limbă. Îmi vine să lucrez mult asupra limbii” [72, p. 20], remarcă memorialistul Alexei Marinat. Poziția proiectivă a acestui pasaj autobiografic descrie traiectoria unui destin artistic, care se află într-o neîncetată căutare de sine. De altfel, și criticul Eugen Lungu punctează că fiind „novice în ale scrisului, tânărul își învinge, întâi și întâi, propriile fobii de slab cunoscător al românei – era transnistrean. Stilul bolovănos, rudimentar-dialectal (dacă poate fi vorba aici de vreun stil!) nu incită la lectură; faptul brut, tulburător într-o realitate aberantă, iese însă recompensator din această magmă sterilă” [72, p. 2].

Astfel, pentru Alexei Marinat jurnalul nu constituie, de fapt, doar o modalitate de a împărtăși experiența comună a unei societăți urgisite, dar și de a crea un spațiu favorabil în care credința și durerea pot fi împărtășite. Aceste confesiuni, străbătute de candoare și simplitate, oferă nu doar accesul publicului la un spațiu privat, ci permit diaristului să *creeze* acest spațiu ca modalitate de explorare a granițelor experienței trăite, constituind expresia dorinței de a fi descoperit cândva în împărtășirea *sinelui* cu alții. Jurnalul său reprezintă, totodată, și un spațiu în care limitele vieții acestuia sunt accesibile pentru analiză și autoanaliză, pentru că aici, lui Alexei Marinat i se relevă surprinzătoarele puteri de eliberare prin exercițiul purificator al artei autobiografice. Valențele literare ale acestui text diaristic vor fi mereu deschise unei receptări afective și unui dialog neîncetat între sinele auctorial și public. Chiar dacă nu pleacă de la premisa să devină literatură, ci mai degrabă să fie o mărturie a adevărului, jurnalul devine literatură tocmai datorită acestei simplități confesive și febrei cu care e făcută confesiunea, precum și tensiunii memoriei. Acestora se adaugă apelul la diverse categorii estetice, cum ar fi (auto)ironia, umorul negru, satira, pamfletul, văzute ca paliative ale vieții carcerale.

Asemenea altor narațiuni confesive în care reverberează trauma personală, jurnalul recluziunii lui Alexei Marinat își confirmă autoritatea mai ales prin evocarea autentică a experienței detenției și prin exorcizarea memoriei și trecutului. Memorialistul basarabean refuză să adere la dictatura sovietică, suferind umilință profesională și persecuție politică. „Spiciurile din jurnalele intime Eu și lumea, acele pentru care autorul a fost deportat, sunt concrete, amănunțite, cu aroma timpului, recreează atmosfera foametei și a anilor tăcerilor cumplite la care a fost supusă Țara pe vremea lui Stalin. Însemnările scriitorului au valoare de document, ele reconstituie o viață și un destin, de nenumărate ori Alexei Marinat merge înaintea vremii, ridicând valul de pe fapte și fenomene pe care noi, cititorii, le-am înțeles mai târziu sau, unii, nici acum” [16, p. 216]. Acceptarea dictaturii comuniste este inacceptabilă pentru diaristul cu certe convingeri morale, condamnat ulterior la zece ani de închisoare în lagărele de reeducare ale Gulagului. Biografia autorului, măcinată de terifianta mașină de tortură comunistă, îmbracă haina jurnalului în lucrarea „Eu și lumea”. Fluctuanta limită dintre ficțiune și autobiografie reprezintă elementul dominant în jurnalul lui Alexei Marinat, care pretinde să documenteze, mai degrabă, decât să reprezinte pur și simplu, aspecte ale experienței închisorii, conferind istoriei conotația *trăitului* și o coerență morală, prin prisma încărcăturii afective, existente în narațiune. Alexei Marinat trece în revistă aspectele vieții pre-carcerale, determinate de ostilitatea și frica constantă de inspecții, neîncredere, ignoranță colectivă, arest, trădare ca formă de existență, cruzime, trăiri îngrozitoare, pentru că a „degustat cu rezultate cvasiperfecte ale profesionistului toate chipurile de temeri, toate gradele intensității acestora, toate etapele invadării sufletului de către ele, de la tremuratul incontinent la incontinența

sfincterelor, la albirea părului, la îmbolnăvirea cordului” [93, p. 15]. Aceste necesare exerciții de supraviețuire îl ajută să suporte trădarea și cruzimea în atmosfera de groază a acelui sistem torționar de urmărire generală. Reflecțiunile autorului despre ipocrizia sistemului relevă existența socială, subordonată regimului tradițional al detenției: „orice stat are două ipostaze ale existenței sale. Una – este fața, și alta – dorsala. Nu încape nicio îndoială că așa stau lucrurile. Statul are grijă de fața sa: și-o arată, o propagă cu toate mijloacele disponibile – presa, radioul, literatura. Dar cât de mult se deosebește dorsala de ceea ce numim față! Dorsala sunt subsolurile, închisorile, lagărele, activitatea miliției, a «NKVD»-ului și a tuturor organelor de securitate cu anchetările, bătăile, schingiuirile, torturile, celulele, carcerele, omorurile premeditate… (24 aprilie 1947)” [72, p. 19]. Deocamdată, o substanțială parte a jurnalului „Eu și lumea” rămâne nepublicată (Anexa 15) și este disponibilă doar în arhiva personală a scriitorului, păstrată cu grijă de fiul scriitorului – Andrei Marinat – care ne-a pus la dispoziție materiale autentice din viața memorialistului, veritabile piese documentare, prezentate detaliat în capitolul *Anexe* al acestei lucrări.

Realitatea și monotonia vieții carcerale i-au marcat creația lui Alexei Marinat, care a recurs la scrierea jurnalului recluziunii ca mijloc de comunicare permanentă, evadare din realitatea obsedantă, *literatura de sertar* a scriitorului constituind o biografie exemplară a epocii detenției. De aici și adevărata valoare a lucrării lui Alexei Marinat – sinteza armonioasă a beletristicului și a documentarului și, respectiv, consemnarea relației particulare dintre faptul real și evenimentul artistic. Din această conjugare rezultă și interesul cititorului contemporan pentru această literatură: „Pentru ca literatura închisorilor să sprijine adevărul istoric și să-și împlinească menirea educativă, e important ca memoria mărturisitorului să rămână intactă, să redea cu fidelitate întâmplările trăite. Trebuie subliniată calitatea cu totul deosebită a autorilor de memorii carcerale, aceea de deținuți politici, nu de scriitori” [52, p. 23]. În amintirile autorului se conturează distinct un univers carceral dezumanizant, cu evenimente și procedee barbare consumate aievea, precum sacrilegiul asupra morților uciși dublu: „La poartă aveau să-i facă «expertiza». După lege, orice decedat dintre pușcăriași, fie la închisoare, fie la lagăr, nu trecea dincolo de poartă până nu i se făceau «formalitățile» de rigoare: cu un ciocan de fier i se spărgea țeasta și cu o baionetă i se spărgea pieptul în dreptul inimii. Abia după asta se socotea mort” [72, p. 75]. Cazul este consemnat și de Max Bănuș [8], disident anticomunist și jurnalist, care descrie procedeul de testare dublă a deținuților defuncți pentru convingerea că moartea nu e falsă.

Deși lucrarea debutează cu publicarea jurnalului intim confiscat (acele trei caiete mari de 158, 107 și 192 de pagini, parțial recuperate mai târziu de la autorități), autorul își descrie experiența subsidiară în următoarele optsprezece capitole, care declanșează actul dramatic al rememorării. Formulele narative diferite la care recurge memorialistul poartă amprenta

autenticității și a spiritului confesiv, experiența personală devenind „un centru de greutate al actului narativ, o forță polarizatoare, un factor ordonator și un stimul al operei. Evident, cu condiția ca această experiență să aibă și o valoare comună, să fie exponențială, problematică pentru comunitatea în numele căreia autorul vorbește” [26, p. 35]. Literaritatea paginilor este asigurată de apelul la diverse instrumente narative clasice, cum ar fi, povestirea, dialogul sau descrierile, monologul interior, divagațiile, explicațiile, digresiunile voluntare sau involuntare, care scot în evidență particularitățile de limbaj, fonetice, morfo-lingvistice sau stilistice ale jurnalului.

Ritmul trăirii opresive a scriitorului-disident se răsfrânge în cuvintele așternute în „Eu și lumea”, mai ales dacă ne întoarcem la geneza acestei lucrări și la traseul halucinant pe care l-a traversat autorul după confiscarea manuscrisului. Fiind conceput în clandestinitate, jurnalul lui Alexei Marinat își asumă riscul aventurii de a exprima ororile regimului torționar. Din această perspectivă, jurnalul ar fi putut fi considerat doar o carte de sertar, o carte concepută doar pentru autorul însuși, o revendicare a anilor de detenție și privațiune. Răspunsul este dificil de identificat. Cu toate acestea, autorul paginilor diaristice dramatice mizează pe un cititor interesat de universul interior al actorului principal: „Mai puțin ne interesează exteriorul [...] vrem să cunoaștem lumea interioară a eroului, sufletul [...] spre ce tinde, cu ce nu se poate împăca și fără ce nu poate trăi, vrem să urmărim lupta eroului pentru ideal și vrem să știm cât mai concret care este idealul lui. (9 aprilie 1947)” [72, p. 19].

În captivitate, individul se află într-un anumit spațiu, în care scrierea autobiografică poate răspunde impulsului de a supraviețui. Aspect valabil și pentru Alexei Marinat, care a simțit obligația de a-și relata viața în scris înainte și după încarcerare, însă, la momentul detenției, nu a avut instrumentele și condițiile necesare pentru a continua o astfel de aventură scriptică. Este un impuls determinat de dorința de a supraviețui, „jurnalul era ca un ultim chibrit în taiga...” [72, p. 165], după cum îl descrie memorialistul. „Și poate că și jurnalele mele se mențineau la un nivel, mă făceau să gândesc, să mă interesez de viața altora, să cuget asupra lucrurilor și a evenimentelor ce se întâmplau în lume” [72, p. 166]. În acest fel, jurnalul dobândește funcție cathartică, de redescoperire a sinelui individual, de reflectare asupra „lucrurilor și a evenimentelor” ca sursă primară de rezistență prin scris.

Introducerea lucrării „Pe traseul siberian” a aceluiași autor ne aduce următoarele clarificări: „Zilnicele intitulate «Eu și lumea», sau jurnalele intime, cum le-aș mai spune, au fost concepute încă din tinerețe, pe când eram pe front, dar carnetul în care-mi făceam notițele și pe care-l țineam în buzunarul tunicii mi-a fost confiscat de către căpitanul Mureașov, șeful Serviciului Contraspionaj «SMERŞ» al brigăzii 2 separate de artilerie antitanc, din care făceam parte, fiindu-

mi interzis de a face orice fel de notițe personale, întrucât mă aflam pe linia întâi, și, adică, puteau să nimerească la inamic. Am fost strict prevenit să încetez, altfel…" [72, p. 97].

Concepută pentru a restabili fluxul afectiv al memoriei, lucrarea reprezintă o sinteză relevantă a infernului concentraționar și a proiecțiilor torturii carcerale în teroarea diferitelor închisori. Utilizarea curentă a prezentului nu este făcută aleatoriu de către autor, aceasta fiind legată de convenția jurnalului. Cu toate acestea, Alexei Marinat recurge și la evocarea evenimentelor la trecut, având un profund caracter testimonial. Acest lucru poate avea explicația în evenimentele consemnate retrospectiv, cărora autorul le-a fost martor: „Vorba e că deținuții, când erau aduși sau scoși din zona lagărului, încăpeau pe mâna escortei care avea un formular al deținutului (fără fotografie), cu datele cele mai necesare pentru a identifica persoana" [72, p. 71]. Nu era, poate, în intenția stilistică a diaristului să se folosească de trucul *prezentului istoric,* la care apelează frecvent, dar trecutul năvălește atât de impetuos încât se derulează la prezent (sau diaristul cade atât de brutal în timp încât retrăiește acut trecutul).

În calitate de proiect de scriere a vieții, jurnalul lui Alexei Marinat reconstruiește, pe alocuri, elimină și examinează propria subiectivitate fragmentată. Produsul diaristic îndeplinește, de asemenea, rolul unui mesager, prin care autorul reușește să reconstruiască imaginativ și subiectivitatea altor martori ai evenimentelor. De fapt, fragmentarismul, *ruperea* coeziunii textului memorialistic, determină autenticitatea acestuia. Diaristul recunoaște constant că demersul său de a recrea conjunctural memoria poate să nu fie rezolvat niciodată pe deplin și satisfăcător, deoarece singurii martori care ar fi putut atesta cele întâmplate, nu pot fi interogați.

Fragmentarismul jurnalului intim și discontinuitatea ulterioară a memoriilor conferă scrierii caracter autentic. O dată ce jurnalul face apel la adevăr și documentează monologul interior, protagonistul se vede obligat să explice de ce sunt povestite anumite trăiri într-un mod subversiv. Mai aproape de valențele pe care Alexei Marinat le atribuie deciziei sale de a lupta pentru demnitate, poate fi situat și teoreticianul Michel Foucault, care va da explicație *adevărului* sub raportul etic al comportamentului și deciziilor autorității politice. În tentativa sa de a transpune un set de reguli prin care se produce *adevărul*, filosoful francez face apel la o serie de proceduri care conduc la un anumit rezultat pe baza principiilor și regulilor urmate de persoane libere, aflate în relații de consens cu instituțiile puterii. Același autor susține, de altfel, că obligația *adevărului* este să fie îndreptat uneori împotriva efectelor dominației, legate de structurile sau de instituțiile cărora li se încredințează adevărul [161, p. 297]. Și această formulă poate fi aplicată jurnalului lui Alexei Marinat care divulgă teroarea regimului comunist, îndreptându-și forțele spre *resuscitarea* adevărului: „În lumea aceasta, unde la fiecare colț de stradă sunt ignorate drepturile omului, demnitatea omenească, unde la fiecare pas sunt încălcate legile, unde se strigă despre legi, dar nu

se respectă, unde totul se vinde și se cumpără, unde sunt batjocoriți și statul, și legea – este greu să nu strigi: reprezentanți ai legii, de ce mai purtați uniformă?! (26 martie 1947)” [72, pp. 15-16].

Odată ce critica literară obține un caracter interdisciplinar la sfârșitul anilor ’80, modificându-și principiile sub imperativele noului angajament critic față de autonomia textului, un răspuns fundamental la aceste transformări este oferit de filosoful Jacques Derrida, care dezvoltă parcursul etic și politic al narațiunii în propria sa lucrare [150]. Drept urmare, cadrul teoretic al criticii etice a început să conecteze literatura la mai multe aspecte ale lumii extratextuale, cercetătorii conjugând diverse domenii în interpretarea narațiunii. O abordare sugestivă este oferită de adepții eticii alterității, eticii celor spuse (reprezentările celuilalt) și eticii citirii (angajamentul de a face față alterității). Etica narațiunii autobiografice a fost abordată diferit de diverși teoreticieni. Astfel, autorul Geoffrey Galt Harpham definește etica drept o implicare intimă și dinamică a alterității [176, p. ix], subliniind relevanța eticii citirii în a respecta și în a fi responsabilă față de alteritatea textului însuși. Obligația etică a cititorului este de a respecta indecidabilitatea limbajului textului. Cu alte cuvinte, cititorul moral va recunoaște că natura limbajului subminează în mod inevitabil căutarea unei etici determinate a celor spuse, deoarece „raționamentele etice funcționează într-o premisă generală a indecidabilității și devin neputincioase când se referă la faptele lumii reale” [tr.n.] [176, p. 78].

Făcând recurs la tangențele dintre domeniul narațiunii memorialistice și cel al valorilor morale, aducem în discuție relația descrisă de Paul Ricoeur, privind etica narativă ca parte integrantă a povestirii: „darul Legii este, în felul său, un eveniment povestit, în timp ce legea dă în schimb tuturor povestirilor o coloratură etică, în măsura în care acestea sunt povestiri despre supunere sau nesupunere. Față de profeție, legea este presupusă de cuvântul de judecată; dar profeții reîntoarcerii vestesc o nouă lege înscrisă în inimi, punând astfel în tensiune o morală conformă profeției și o morală conformă prescripțiilor tradiționale” [96, p. 63]. Etica narativă explorează valorile morale pe care sunt grefate narațiunile autobiografice, este o combinație a unor principii etice care rezidă în calitatea morală a unui personaj-martor, a unui memorial, vizând valorificarea relației dintre narator și cititor sub aspectul convenției adevărului, în timp ce discursul etic „ezită amețitor între febra aspră a vieții și efortul ordonator al conștiinței, între imprevizibil și ordine, între nemijlocirea imperativă a actului și medierea răbdătoare a reflectării sale” [90, p. 16].

Analiza dimensiunii etice în redarea memoriilor detenției lui Alexei Marinat, explorează, sub diferite variații de intensitate, condiția opresivă a individului, aflat sub controlul total al securității, în absența oricărui orizont de eliberare, dar care, totodată „era mereu egal cu *sine* (s.n.) înfruntând greutățile senin” [7, p. 166]. Autorul descrie devastarea, umilirea și degradarea continuă a individului, care nu a reușit să supraviețuiască decât în lupta continuă cu sine însuși, în perioada

unei agresiuni feroce asupra tuturor straturilor societății. Diaristul consemnează: „Am luat drumul spre gară. Bine că mă informase Jora Krasikov unde am să fiu dus, altfel m-aș fi gândit că mă vor duce la o colonie de pedeapsă, așa-numita «disciplinară», unde deținuții erau puși să care pietrele cu gura și să pască iarbă... Sau și mai rău – la o mină de uraniu, de unde nu scapă nimeni” [72, p. 139].

Etica narațiunii memorialistice edifică un sistem de valori universal valabile, implicând misiunea etică a autorului de *a îmbogăți* textul cu situații ilustrative unice. Care este angajamentul diaristului Alexei Marinat față de experiențele altor persoane, ale căror experiențe le narează? Care sunt implicațiile etice ale opțiunii de a expune prin confesiune destinul altor personaje într-un context istoric cunoscut? Care este funcția etică a narațiunii diaristului Alexei Marinat care trăiește sub un regim opresiv? În efortul de atinge obiectivitatea între istoria personală și cea colectivă, autorul își cizelează sensibilitatea etică, devenind mai conștient de rolul creativ, dar și de cel distructiv, al imaginației și de influența narațiunii asupra etosului. Încorporarea abordării etice a istoricului cu subiectivitatea autobiografului este valorificată cu succes de Alexei Marinat. Evocările autorului implică, în mod necesar, afecțiune și empatie pentru subiecții săi, dar și o anume fidelitate față de istorie, prin apel la probele documentare: „Moneda de aur n-are același preț: din mâna unui om cu o soartă nenorocită sau din mâna unui om cu o soartă strălucită? Doar știm bine că jurisprudența din U.R.S.S. se bazează pe principiul: de-ar fi omul – dosarul se întocmește ușor” [72, p. 244]. Diaristul conservă o tensiune constantă între probele documentare și viziunea personală, apelând frecvent la metode și tehnici autobiografice, care susțin subiectivitatea. Astfel, sub aspect metodologic, există o serie de asemănări între memorialist și istoriograf: ambii interpretează și reconfigurează dovezi documentare, dar în timp ce istoriograful construiește semnificații din materiale de arhivă și materiale tipărite, documentele memorialiștilor vizează *subiecte umane* cu care a interacționat direct. Istoricul rămâne fundamental la distanță de subiecții săi – o distanță pe care o mediază prin scris. Chiar dacă noile tendințe în istoriografie privilegiază crearea unui sentiment al experienței trăite, istoricul nu are contact direct cu subiecții săi. Documentul memorialistului aparține memoriei sale, și, totodată, indică imperativul relevării adevărului, observația fiind valabilă în descrierea „universului concentraționar cu o deosebită ardoare confesivă și etică” [72], după cum subliniază Mihai Cimpoi în textul de escortă al jurnalului. În acest sens, diaristul Alexei Marinat ilustrează tensiunile dintre imperativele etice și diferite modele de reprezentare a terorii sub aspectul dificultății de a acționa liber sub regimul care a reprezentat „mediocritatea tehnicizată împotriva intelectualității” [63, p. 9], fiind în căutarea unor modalități noi de a înțelege trecutul traumatic și impactul acestuia asupra prezentului. Într-un regim distructiv, protagoniștii din jurnalul său dețin puterea de a restaura responsabilitatea morală

prin empatie și angajament: „Era condamnat conform articolului 58-6, adică pentru spionaj [...] era o fire meditativă, se ținea cam izolat, nu avea prieteni cu care să-și împărtășească durerile și trăirile sufletești [...] dar cu o mână bucățica de pâine adăugătoare nu va putea să o câștige. Îl priveam cu o durere în suflet [...] îmi părea rău de el” [72, pp. 179-180]. Identificăm aceeași empatie a diaristului, când peste ani se intersectează cu fostul locotenent Iurii Popov, cunoscutul persecutor la torturarea „cu picătura chinezească” [72, p. 27] al lui Alexei Marinat. Nicolae Dabija consemnează tensiunea acelei întâlniri: „Te citesc, i-a spus în rusește fostul lui torționar. Îmi caut numele în cărțile celora care au trecut prin anchetele mele. Preocupare prostească. Nu l-am găsit decât la tine. Dar nu mă condamni prea tare…” [31]. Un alt episod din paginile diaristice descrie întâlnirea cu soția maiorului de securitate Golovcenko, cel care l-a urmărit și i-a fabricat dosarul pentru 10 ani de Gulag. Tocmai datorită virtuții empatice, prezervării valorilor morale și grijii față de cei din jur, curajului de a rămâne om, după ce a cunoscut ororile lagărului sovietic, în accepțiunea lui Tzvetan Todorov [115, pp. 230-231], diaristul notează: „Când fiică-sa a terminat 10 clase, am ajutat-o să intre la universitate, la filologia rusă. Îl aveam prieten pe Ion Racul, prorectorul universității. Cu atâta am putut să-l ajut și eu pe fostul meu călău” [72, p. 206]. Vom face aici referință la opțiunea morală a scriitorului de „a păstra ceea ce mai rămăsese omenesc în om, în condițiile în care ne aflam, altfel ne amenința degradarea totală” [72, p. 166], de a menține valorile morale din libertate, chiar și în condițiile unei experiențe concentraționare necruțătoare, căci „conștiința morală, de esență metafizică, ne ajută să supraviețuim haosului, disperării, în mijlocul unor societăți dezumanizate” [23, p. 5]. Argumentul scriitorului de „a păstra ceea ce mai rămăsese omenesc în om” [72, p. 166] îi relevă etica personală, asumată în timp.

Proza documentară a lui Alexei Marinat constituie un exemplu elocvent al dialogului complex dintre memoria publică și individuală, al relației individului cu istoria, aducând în lumină efectele traumatice ale presiunii politicului, descriind anumite aspecte din viața diaristului și, într-o oarecare măsură, ancorând în imaginea textuală, proiectată a autorului-narator, o imagine relevantă despre sine: „Sunt lucruri de care te îndoiești, sunt lucruri pe care nu le poți spune cu glas tare, sunt lucruri pe care abia le pipăi, sunt visuri, sunt visări, sunt sentimente care ți-au stârnit admirația, iar peste câteva zile ți-e rușine de ele... Toate acestea pot încăpea numai în jurnale” [72, p. 166-167]. Este experiența personală a diaristului care nu poate fi analizată în absența raportării la contextul social-istoric: „Și poate că și jurnalele mele mă mențineau la un nivel, mă făceau să gândesc, să mă interesez de soarta altora, să cuget asupra lucrurilor și a evenimentelor ce se întâmplau în lume” [72, p. 166]. Impulsul biografic guvernează în mod firesc diaristica lui Alexei Marinat. În calitate de observator și recreator al memoriei umane oprimate, memorialistul este și un creator conștient al unei „legende biografice” [225, p. 83], care are valoare concludentă în

comparație cu simpla natură faptică a evenimentelor, „extrăgând din amintirile traumatizante valoarea lor exemplară, preschimbând memoria în proiect; iar același proiect al dreptății conferă datoriei memoriei forma viitorului și a imperativului” [95, p. 111].

Aflate la confluența dintre istorie și literatură, paginile diaristice ale lui Alexei Marinat aparțin mai degrabă literaturii deoarece nu sunt o inventariere impersonală a evenimentelor istorice, ci o selecție subiectivă de amintiri, generate de timpul mărturiei. Chiar dacă își propun să evite ficționalul, literaturizarea faptelor se produce prin apelul la instrumente narative specifice (monolog interior, digresiuni, divagații, descrieri subiective), la figurile de stil (metafora, comparația, personificarea, epitetul), la tratarea literară a unor teme recurente ale detenției (timpul, libertatea, moartea, singurătatea, creația estetică), la aranjarea contrapunctică a unor teme și motive, la bulversarea cronologică, la utilizarea unor categorii estetice nepermise unui istoric (umorul negru, pamfletul, ironia, autoironia), la crearea unui personaj care transmite cititorului o anumită imagine a autorului, modul în care se percepe pe sine și modul în care ar dori să fie perceput de către cititori. Literaturizarea experienței carcerale se produce și prin sublimarea suferinței din detenție prin intermediul culturii ca viguros element soteriologic și prin intermediul meditației filosofice asupra condiției omului modern, prin apelul la plurivocitatea umană, la libertatea stilistică a naratorului și prin absorbirea, în cele din urmă, a unui imaginar de grad secund. Prin urmare, tentativa de literaturizare a experienței traumatice se materializează în efervescența libertății de afirmare a subiectivității autorului, care acceptă subiectivitatea prozei sale ca fiind axiomatică: „încetul cu încetul, am început să le încredințez filelor din jurnal mai mult spațiu, mai multe destăinuiri, iar pe urmă a intrat în ele o lume întreagă, cu toate problemele ei, cât am putut cuprinde cu mintea mea de membru al unei colectivități” [72, p. 167]. Astfel, „Eu și lumea” rămâne a fi cartea unei memorii și a unei victorii, victoria omului care are nevoie să confere un sens superior existenței sale, într-o lume demonizată și absurdă, dar este, în același timp, și literaturizarea experienței carcerale ce conferă alt chip durerii și mediului carceral, mult diferită de imaginea lui reală.

3.3 Recuperarea *sinelui* în volumul de memorii „Călătorii în jurul omului”

Memoriile lui Alexei Marinat cuprinse în volumul „Călătorii în jurul omului” oferă o bogată perspectivă de analiză asupra vieții în captivitate, a reflecțiilor intime ale autorului în raport cu procesul de redescoperire și redefinire a *sinelui,* transformat în urma recluziunii. Autorul face apel la memoria colectivă a victimelor comunismului în condițiile incapacității istoriei de a reda, în mod nuanțat, evenimentele trecutului. Putem vorbi despre o „criză a memoriei”, în termenii cercetătorului, Susan Rubin Suleiman, care precizează, „problema auto-reprezentării: modul în

care ne vedem pe noi înșine și cum ne reprezentăm în fața altora, este legat indisociabil de povestirile spuse despre trecutul nostru” [tr.n.] [218, p. 1]. Conjugarea discursului autobiografic cu cel memorialistic este relevantă, din punctul nostru de vedere, atunci când este aplicată memoriilor lui Alexei Marinat. Memorialistul face apel la instrumentele autobiografiei pentru a-și reafirma *prezența* în viață și istorie, în timp ce luptă să supraviețuiască dezumanizării generate de regimul comunist, alături de alte victime ale acestuia și tot atâția martori ai lui. Astfel, autobiografia lui Alexei Marinat se transformă în acea voce a memoriei pe care istoria adesea o estompează. Avem de-a face cu o *criză a memoriei* la nivel de mental colectiv, în condițiile unui regim de dictatură și cenzură, și, în același timp, cu o *criză de auto-reprezentare,* la nivel individual, deoarece, reîntors din Gulag, autorul observă că societatea s-a schimbat între timp, valorile socio-culturale sunt altele, dar contextul politic nu permite, în continuare, libera exprimare a opiniei. Autorul traversează o criză acută a marginalizării, în imposibilitatea de a-și pune în valoare memoriile și, în consecință, de a se elibera prin funcția terapeutică a confesiunii. În același context, scoatem în evidență și observația istoricului Petru Negură, privind reintegrarea scriitorilor basarabeni la revenirea din Gulagul sovietic: „deși sunt complet reintegrați în mediul din care au fost smulși în 1940 și, respectiv, în 1947, situația lui Costenco și a lui Marinat rămâne delicată din două motive. Relațiile foștilor deportați cu colegii lor, care au acceptat sau chiar au contribuit direct la condamnarea lor, vor fi pentru totdeauna otrăvite de sentimente discrete de culpabilitate și de reproș. Grațiați pe hârtie, acești scriitori nu sunt niciodată reabilitați efectiv din perspectiva organelor securității și ale puterii” [82, p. 250].

Literatura memorialistică a scriitorului re-dezvăluie trecutul, îl face pe cititor să se simtă complice la descoperirea universului concentraționar, relevă miezul adevărat al istoriei, al memoriei colective și al memoriei recluziunii. Mărturisirile memorialistului Alexei Marinat oferă testamente umane unice, într-o haină literară stilizată, asigurând mai multă pregnanță evenimentelor istorice. Acest fapt este observat la decelarea convenției literare, folosite de autor în descrierea experienței individuale din închisoarea comunistă, experiență care l-a determinat pe autor să reconsidere aspectele condiției umane, în răspunsurile acesteia la crizele personale, raportate la abuzurile și persecuțiile colective.

În acest context, autorul publică volumul de memorii „Călătorii în jurul omului”, în anul 2004, la Editura Prut Internațional din Chișinău. Tocmai pentru acest volum, „cu siguranță cea mai bună publicație de proză documentară est-pruteană”, după Ion Ciocanu [16, p. 222], memorialistul obține Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova, secțiunea *Proză*, prezentând cititorilor o *hartă* temporală a vieții, concentrată într-un titlu sugestiv. Memorialistul recurge la această metaforă simbolică a călătoriei („Călătorii în jurul omului”) pentru a iniția cititorul în parcursul său

existențial, în procesul transcendenței *sinelui* individual de-a lungul unui traseu cronologic al devenirii. Pe măsură ce reia completarea memorialului cu multiple detalii documentare, informații verificabile, fapte biografice și istorice, publicul obține certitudinea unui text *autentic*, incontestabil, pentru că „întreaga istorie a cunoașterii umane s-a dezvoltat, de altfel, pe aceste două coordonate, ale *cunoașterii de Sine și a Celuilalt*. Dorința de investigare a propriei ființe, surprinderea vieții concrete în desfășurarea ei, redarea palpitului existențial în sine, precum și plasarea în centrul atenției a expresiei deliberat nude a subiectului și a trăirii sale prin valorificarea directă a subiectivității a fost convertită în materie de literatură în ceea ce ne-am obișnuit să înțelegem prin *autenticitate*" [123, p. 143], observă criticul literar Diana Vrabie. Gérard Genette este exegetul care introduce termenul de *paratext* [169, pp. 261-272] pentru acele componente care însoțesc textul principal: coperta, mottoul, prezentarea autorului, alte elemente de escortă, în măsură să ne furnizeze un cadru de interpretare.

Pe măsură ce completează memorialul cu multiple detalii documentare verificabile, cu fapte biografice și istorice, publicul este asigurat de autenticitatea textului. Criticul Adrian Marino explică expansiunea textului memorialistic prin faptul că își propune reconstituirea cât mai fidelă a adevărului. Dar, în același timp, „este și textul cel mai dificil dintre toate. Căci a rememora, fie și reduse în esență, cel puțin șase decenii de mizerii, suferințe, aberații, persecuții, denigrări implică o mare uzură nervoasă" [76, p. 442]. Mărturia asupra detenției la Alexei Marinat constituie un nucleu tematic ce vine și revine ca element constant de referință simbolică, în notația cotidiană. Găsim aici și biografie nudă, și lecturi variate, experiențe concrete și livrești, detalieri ale momentului istoric și transgresări ale lui, scene carcerale dramatice și incursiuni în cele mai îndepărtate arii culturale, observații sociologice, politologice, culturale.

Punctul de referință al memoriilor nu se raportează în mod nemijlocit la evenimente trecute, ci la memoria acestor evenimente. Astfel, Alexei Marinat își construiește propria versiune a memoriilor de detenție, marcate de subiectivitatea viziunii sale. Scriitorul își afirmă autoritatea propriei mărturii prin impunerea unei metafore auctoriale: imaginea unui fost deținut care își amintește trecutul cu o încredere și o convingere absolută. Însă, oricare ar fi realitatea biografică, memoriile lui Alexei Marinat dezvăluie latura ficțională și autentică a *sinelui*. În debutul lucrării am analizat specificul textului memorialistic, în care accentul este plasat pe corespondența dintre personajul central și naratorul din text, pe de o parte, și autorul textului, pe de alta, ceea ce presupune, în termenii lui Philippe Lejeune, *contractul de identitate*. Organizarea acestei narațiuni autobiografice într-o versiune *après coup*, ancorată în fapte biografice verificabile, distinge memorialistica autorului de alte texte biografice din spațiul basarabean. Prin intermediul unor marcaje autenticiste cu rol estetic, ia ființă personajul biografic. Astfel, memorialistul ne

mărturisește despre experiența sa, apelând la scrierea la persoana întâia. Lucrarea debutează cu consemnarea perioadei de studenție a memorialistului, într-o cheie ironică: „Profesorul ne citește lecția politică actuală. Mă toropește somnul [...] E o chestiune delicată. Mă îndoiesc că s-ar putea rezolva repede această problemă. (30 decembrie 1946)” [70, p. 3]. Vocea subiectivă a naratorului ne va purta prin diversele etape de viață ale autorului, până la confruntarea cu detenția. „În subsolul KGB-ului”, primul capitol al lucrării, oferă detalii despre momentul încarcerării: „Se aude zăvorul ușii, greu de vreo două puduri [...] Stau singur, sunt ținut în regim strict din cauza că nu vreau să recunosc ceea ce-mi cere anchetatorul” [70, p. 18]. Intervin aici două voci narative, cea a unui *eu martor* al evenimentelor, pe care le trăiește și a unui *eu detașat*, care analizează evenimentele retroactiv. Avem de a face cu două voci temporale distincte, pe de o parte, cea a trecutului, evenimențială, pe de altă parte, cea a prezentului, afectivă. Devierea de la realitate spre reprezentarea la nivel de conținut reflectă progresul naratologic de la sinele care analizează și acționează la sinele care povestește. În acest context, facem apel la opiniile criticului literar, Elizabeth Bruss, referitoare la textul biografic, analizate în capitolul precedent, care atribuie textului memorialistic caracteristicile unei autobiografii. Protagonistul memorialului este modelat de *eul* naratorului, acea *voce* a autorului la persoana întâia, care confirmă funcția autobiografului în calitate de sursă a subiectului, sursă de opinii, idei, raționamente și sentimente exteriorizate, în măsură să asigure tonul unei sincerități depline. Schimbul polifonic dintre vocea naratorului și cea a altor participanți la consemnarea memoriei colective, conferă o notă de autenticitate în plus *sinelui* auctorial conturat. Prezența acestui *sine* dominant la persoana întâia facilitează o mai bună înțelegere a retoricii textului memorialistic, descifrabilă prin utilizarea pluralului coparticipativ: „ne-a scos […] ne-a pus […] ne-a dus” [70, p. 334]. Doar confruntat cu supunerea la acest sistem de tortură, în care elementele de constrângere transfigurează rememorarea, Alexei Marinat reușește să reconstituie traiectoria labirintică a propriului destin și să-și descopere, în mod autentic, existența.

La nivel de memorial, efectul de autenticitate este sporit și de comentariul metanarativ care transmite impresia de veridicitate. Comentariul metanarativ include fragmente în care naratorul reflectează asupra situației sale de deținut, asupra stilului abordat în lucrare, asupra altor proiecte viitoare, autorul reprezentând persoana din lumea reală, responsabilă de crearea, conceptualizarea și verbalizarea textului: „...Lucrez, în fiecare zi, la romanul «Pete albe, pete negre», mai adaug câte ceva câte o frază, câte un fragment...” [70, p. 183]. Comentariul metanarativ, ca parte integrată a memorialului, determină pauze în ritmul povestirii, realizează o mișcare de distanțare față de textul lucrării, întrucât este absorbit de problema reliefării principiale dintre *aici* și *acum* a diegezei. Aceste comentarii metanarative devin adevărate *anizocronii* [166, pp. 122-144] în

interiorul textului autobiografic. De fapt, cele mai reușite încercări de a stabili o poetică a genului autobiografic, realizate de Elizabeth Bruss și Philippe Lejeune, se concentrează asupra recunoașterii de către cititor a intenției referențiale a textului, acea încercare de a stabili legătura narațiunii cu lumea istorică. Această conexiune nu este realizată doar prin comentarii, dar și prin referințe pe care cititorul le recunoaște din lumea istorică identificabilă și din elementele realului, care alcătuiesc, în fond, universul memorialistic al lui Alexei Marinat. Observăm că unele referințe sunt codificate sau slab deghizate, altele sunt de ordinul evidenței. Despre posibilitățile referențiale ale limbajului vorbește și Paul John Eakin, atunci când evidențiază „inițiativa universală de a stabili autobiografia ca o artă imaginativă, cu un accent deosebit pe ficțiunile acesteia. Această schimbare de perspectivă de la fapt spre ficțiune a fost acompaniată de critica poststructuralistă a conceptului despre *sine* (principalul referent al autobiografiei) (s.n.)" [tr.n.] [155, p. 29]. Cert este faptul că referințele ancorează textul și metanarațiunea la universul istoric. Astfel, se poate observa caracterul interdiscursiv al referințelor și al comentariilor metanarative, memorialul înregistrând multiple conexiuni cu alte texte, cu realitatea externă, cu discursul istoric, actualizate de textul memorialistic. În aceste condiții, narațiunea dobândește greutate documentară și devine relevantă din punct de vedere istoric, prezumția valorii adevărului fiind esențială din punct de vedere al autenticității trăirii. După reîntoarcerea din Gulag și evocarea efervescentă a libertății („Mă văd liber, mai ales șiragul acesta de lumini îmi stârnește senzația de libertate!" [70, p. 105]), memorialistul revine, în mod frecvent, cu noi comentarii și descrieri despre timpul petrecut în detenție, în ideea de a convinge cititorul de veridicitatea istorică a textului: „Mă întrebam și acolo, nu o dată, pentru cine scriu aceste rânduri? Cui îi vor servi? Mie? Dar cum? În ce mod? Cui îi trebuia să știe că astăzi a venit la mine în baracă coreianul Ten-Bina și mi s-a plâns că l-a bătut neamțul Șteher, pilotul care doborâse 200 de avioane sovietice" [70, p. 120]. Temperamentul estetic al personajului-narator determină transformarea „unei lumi istorice într-o lume semantică și a coexistenței acestora ca două lumi consubstanțiale [...] înscrise într-un proces, complex și subtil, de semnificare [...] lumea semantică proprie acestei cărți își asumă lumea istorică, pe care o transcende fără a-i anula însă identitatea ei, și determinată și determinabilă spațial, temporal, uman" [58, pp. 267-274].

Efectul de autenticitate este intensificat și de preferința pentru oralitate a memorialistului. După cum observă și Nicolae Balotă, în prefața la volumul de istorie a literaturii române de detenție, „oralitatea străbate, în maniera unui bas continuu, scrierile aparținând acestei literaturi și, îndeosebi, memorialisticii universului concentraționar. Narațiunea și mărturisirea sunt, pe plan general antropologic, modalități ale vorbirii, ori chiar în regimul consemnării prin scris rămân în ele resturile unei oralități subiacente" [94, p. 3]. Memoria orală îi facilitează memorialistului

concretizarea trăirilor interioare ale sinelui individual. Oralitatea este percepută de Ala Sainenco ca un mediu prin care se configurează „determinativele spațiale (dar și temporale) ale lumii reale și ale lumii textului” [98, p. 21], autoarea reușind să facă o analiză detaliată a frecvenței elementelor deictice *aici* și *acolo*, în narațiunile victimelor regimului comunist. Concluzia la care ajunge cercetătoarea este că „*aici* este locul în care se află cel care vorbește, narează, își povestește istoria, iar *acolo* este locul îndepărtat de vorbitor. Ambele elemente își schimbă referentul în funcție de poziția vorbitorului. Opoziția spațială *acolo* (Gulagul, Siberia) / *aici* (acasă, Moldova) este una conformă cu expectația cititorului” [98, p. 22]. În memorialul lui Alexei Marinat, *acolo* este asociat cu acea „îndepărtată stea rece” [70, p. 34], cu acel loc al recluziunii, al înstrăinării, al exilului și al suferinței: „n-are ce căuta *acolo*” (p. 35), „s-a retras *acolo*. S-a osândit la moarte” (p. 52), „un metru pătrat de pământ siberian înghețat și s-a izolat *acolo*” (p. 53), „Gravidele erau transferate în alte lagăre. *Acolo* aveau regimul lor de muncă” (p. 58), „de parcă le-ar aștepta *acolo* cineva” (p. 59), „Colonia se află la câțiva kilometri [...] ce se întâmplă *acolo*” (p. 72), „pe care l-a împușcat *acolo*” (p. 153), „De *acolo* nu se întorcea nimeni” (p. 192), „Toți mureau *acolo* sau erau împușcați” (p. 192), „Cât am stat *acolo*” (p. 193), „le spunea inima că nu vor scăpa de *acolo* niciodată” (p. 194), „la abatorul «NKVD»-ului, iar *acolo* – muncă și mai grea” (p. 238) [70]. *Acolo* reușește să surprindă semantic spațiul concentraționar, materializat în termeni geografici concreți (Gulag, Siberia, Kolîma, Angarlag, Ozerlag, Taiga (cu mlaștini, cu colonii și stânci, lagărul 010, kilometrul 142, Taișet, „traseul noii căi ferate «BAM»”) și în termeni comuni (celula de tranzit a închisorii, baraca, colonia, carcera, lagărul subsol, beciul, cimitirul etc.). La acestea se adaugă lagărul-filtru, „șantierele speciale: la minele de uraniu sau obiectele militare secrete”, vagoanele marfare, pustiurile nisipoase, închisoarea secretă, „abatorul NKVD-ului”, „coloniile speciale – în rusește li se spuneau «mamki»”, «sopka» - un lagăr etc. Modificări referențiale se produc în textul memorialistic atunci când și *aici* obține semnificația restrictivă de spațiu al încarcerării și recluziunii. Puține sunt cazurile în care *aici* trimite la semnificația de *acasă*, printre care menționăm: „*Aici* va ședea câteva zile” (p. 34), „*Aici* vom fi ca în rai” (p. 150), „- Dacă nu dai la divorț, te vom deporta de *aici*” (p. 158), „*aici* au trăit și bunicul meu” (pp. 301-302), „*Aici* m-am născut și eu...” (p. 302) „*aici* începea viața pe Pământ a neamului nostru” (p. 302), „*aici* sunt moldovenii” (p. 372) [70]. În același timp, *aici* apare lipsit de conotații afective, desemnând, în foarte multe cazuri, spațiul detenției, exilul siberian, ținutul rece al pădurii îndepărtate, care ajunge să desemneze cea de-a doua *casă* pentru memorialist: „pentru ce păcate a ajuns *aici*” (p. 35), „suntem băgați *aici* (p. 120), „*Aici* sosesc zilnic sute de mii de deținuți” (p. 47), „*aici* în părțile depărtate ale țării” (p. 47), „sunt adus *aici* cu vagonul «Stolâpin»” (p. 47), „De *aici* voi pleca prin închisorile de tranzit” (p. 47), „*Aici* am fost internat și eu, în colonia 03” (p. 191), „*Aici* în iunie

încă e frig, iar în iulie deja e frig" (p. 325), „Dar *aici* sunt numai japonezi..." (p. 326), „odată și odată, am să scap de *aici*" (p. 327), „sunt aduși *aici* niște strămutați" (p. 328), „*aici*, în taiga" (p. 328), „ne-au descărcat *aici*" (p. 328) [70]. Astfel, grație procesului complex și subtil de reprezentare a evenimentelor trăite și reflectate în *aici* și *acolo,* care sunt permutabili între ei, memorialistul fixează aventura în real, creează efectul de autenticitate și surprinde frământarea sinelui auctorial ca „o primă formă de libertate și de eliberare" [65, p. 15]. În aceste condiții, memorialul reproduce frământarea subiectului prins de istorie între un *aici* și un *acolo,* care reprezintă limitele între care e nevoit să-și consume destinul.

Folosirea elementelor spațiale creează o imagine autentică a realului, reușind să echilibreze trauma trăirii în exil și să păstreze intact tonul evocator al manuscrisului: „«Aici în iunie încă e frig, iar în iulie deja e frig», noaptea trăgea din taiga câte un val de aer umed și rece, îmbibat cu mirosuri de frunze putrezite, ciuperci și iarbă nepăscută, căci prin locurile acestea nu mai avea cine să pască iarbă: dispăruseră de pe lângă traseu și urșii, și vânătorii. Rămăseseră numai bufnițele «filin», care noaptea plâng, câteodată, cu glas de copil, de ți se rupe inima auzindu-le" [70, p. 325]. Memorialistul creează un efect al realului care, pe alocuri, transformă existența carcerală într-o descriere aseptică și detașată, concentrându-se asupra detaliilor spațiale și structurale, precum taigaua, traseul căii ferate, coasta terasamentului. Succesiunea propozițiilor condensate generează o descriere coerentă și produce un efect al realului care estompează anxietatea determinată de existența într-o *zonă* a detenției. Infinita pădure siberiană, acel „nesfârșit cimitir" [51, p. 163] de gheață, se află în contrast cu spațiul restrâns al lagărului supravegheat de gărzi și torționari. Sentimentul de libertate inspirat de priveliștea vastei păduri siberiene este înlăturat de juxtapunerea simetrică a gardurilor cu sârmă ghimpată a lagărului („La vreo doi kilometri se întrevede printre copacii răriți o colonie - mai multe barăci cu garduri de scânduri. Pe urmă am văzut și sârma ghimpată în câteva rânduri" [70, p. 73]), unde Alexei Marinat urmează să se supună celei mai umilitoare etape a captivității comuniste: transformarea într-un număr de serie a unui deținut politic de rând.

În calitate de deținut, memorialistul are o anumită libertate de a se deplasa atunci când lucrează în pădure, doar că regiunea din apropiere este presărată cu colonii, „Pe acest traseu al BAM-ului, de la Taișet la Bratsk, și dincolo de râul Angara, spre Zaiarsk și mai departe spre Ust-Kut pe Lena, până a se institui lagărul special nr.7, codificat cu cifre «Ozerlag», se afla un lagăr obișnuit, adică cu contingentul de pușcăriași de drept comun, ce se numea «Angarlag». O fi avut și acest lagăr vreo 200 mii de deținuți cu sucursale și colonii, după structura tuturor lagărelor din țară. Acest «Angarlag» a construit calea ferată până la noi și era înșirat pe un traseu de câteva sute de kilometri. Peste o sută de colonii erau înșirate una lângă alta, la o distanță de numai câțiva

kilometri, colonii de bărbați, colonii de femei, unele tăiau fâșia de pădure, mutându-se tot mai departe în taiga, altele înălțau terasamentul, celelalte din urmă puneau balastul, traversele, aranjau linia, construiau poduri peste râuri ș.a.m.d.” [70, pp. 54-55]. Interesul sporit al memorialistului pentru aceste detalii, alături de descrierile amănunțite ale contingentului de deținuți și călăi, a strategiilor de supraviețuire și luptă cu marea „pacoste siberiană, moșka, - musculițe minuscule de la care nu se vede cerul, dar care, fiecare în parte, mușcă din carne și lasă un venin foarte dureros” [70, p. 83], determină concilierea autorului cu acest spațiu circumscris al detenției, fapt ce poate fi abordat prin prisma teoriei lui Michel de Certeau, a formelor de rezistență la putere și a modului în care oamenii ajustează percepția spațiilor socioculturale prin practicile lor cotidiene. În acest sens, Alexei Marinat actualizează acel efect al funcțiilor spațiale, pe care Michel de Certeau le observă în miezul producției socioculturale a spațiului. «Angarlag» corespunde cu ceea ce autorul percepe ca *loc* al detenției, adică acel indicator de stabilitate, în care deținuții și alte structuri sunt organizate în relații de „coexistență” [147, p. 117], unde totul este structurat în conformitate cu convențiile socioculturale prestabilite. De altfel, și heterotopia abaterilor, descrisă de Michel Foucault poate fi raportată la acest spațiu carceral, în care este plasat memorialistul în condițiile nesupunerii regimului opresiv. Să mai observăm și faptul că, mecanismul de poziționare a lagărului în pădurea siberiană, aflarea într-un spațiu eterogen în care este instituit un regim carceral dur, deopotrivă cu barierele geografice naturale, nu oferă speranțe pentru un plan de evadare – un proiect de salvare spre care tinde orice deținut.

Martor al închisorilor Gulagului sovietic, Alexei Marinat dedică primele optsprezece capitole de memorii cronicizării vieții sub regim comunist. Aceste pagini sunt asemănătoare ca tonalitate și conținut cu alte scrieri memorialistice ale supraviețuitorilor acestei experiențe terifiante. Cu toate acestea, ceea ce fascinează la autor este descrierea numeroaselor procedee de adaptare a *eului* protagonistului la situația existentă a recluziunii, atenția sporită asupra amănuntelor în reprezentarea condițiilor inumane din spațiul concentrațional, „la fel cum interpretarea spațiului este construită pornind de *aici*, iar cea a altora, de la *eu* (s.a.)” [223, p. 160], alături de „scrupulozitatea cu care sunt făcute observațiile și buna stăpânire a detaliilor, menținerea firului narativ în ciuda unor divagații ample, dialoguri spumoase, personaje memorabile” [85, p. 153]. În acest sens, „Călătorii în jurul omului” reprezintă o analiză antropologică convingătoare a adaptabilității umane din perspectiva, inițial, a unui arestat și apoi, a unui captiv, în tărâmul rece al Siberiei, care reflectează constant asupra limitelor condiției sale, în termenii metaforici ai unei autobiografii a transformării, a unei „mutații semnificative a calităților caracteristice și relațiilor sociale ale personajului principal. Autobiografia oferă aceste variate metamorfoze puse în intrigă, delimitate și încadrate de limbajul său și înscrise în configurațiile sale de cuvinte și imagini.

Schimbarea este deci *metafora* operativă în discursul autobiografic" [tr.n.] [133, p. 2], concluzie punctată și de Carolyn A. Barros, în „Autobiography: Narrative of Transformation", care relevă modul în care aceasta se manifestă într-un text.

Alexei Marinat examinează toate aceste aspecte, în timp ce proiectează, de-a lungul volumului, transformarea identității narative în care se regăsesc toate cele cinci ipostaze ale *sinelui*, descrise de Ulric Neisser [197, pp. 35-59], discutate în capitolul introductiv al lucrării. În memoriile autorului, „sinele ecologic" și „sinele interpersonal" interacționează constant cu mediul extern și cu actorii din cadrul acestuia, în timp ce memoria naratorului proiectează imagini din trecutul memorialistului încarcerat, prin intermediul „sinelui extins" și invers, atunci când este reconstituit trecutul dramatic în perioada de după obținerea independenței: „M-am eliberat din lagărul special nr. 7 în 1954, după șapte ani și jumătate de detenție în GULAG-ul sovietic, dar și acum visez câteodată că mâine-poimâine trebuie să vină comisia specială a comuniștilor, îmi va arunca arcanul pe gât și mă va duce la un șantier de unde nu se întoarce nimeni niciodată. Mă trezesc cu sudori reci pe frunte. Dându-mi seama că sunt acasă, lângă ai mei, respir adânc și zic: «Doamne, păzește-mă! Doamne, să nu se mai întoarcă timpurile celea niciodată!»" [70, p. 194]. Pe măsură ce reconstruiește amintirile personale ale autorului și *anihilează* trecutul, narațiunea memorialistică oferă un sentiment de transformare subiectivă a sinelui individual, facilitând revizuirea elementelor mnemonice, identificabile în raport cu regimul torționar (lagăr, detenție, Gulag sovietic, comisie specială a comuniștilor, șantier) și accentuând continuitatea istorică a evoluției eului auctorial. Trăsăturile peisajului siberian, precum cele descrise din lagărul din Taișet, o colonie a lagărului special de deținuți politici nr. 7, codificat „Ozerlag" (regiunea Irkutsk), vor deveni elemente pivotante ale sinelui individual, prin care Alexei Marinat își va crea propriul *eu*, trecând prin cel mai dramatic ritual al captivității: transformarea memorialistului într-un număr de serie, „în vopsea neagră, cusut pe haine și pe chipiu – «R-886»" [70, p. 88]. Trăirea memorialistului este supusă filtrului sinelui individual, inițial, în ipostază de arestat, mai apoi, în calitate de deținut politic și de dușman al poporului, aflat într-un spațiu al recluziunii, unde brutalitatea regimului, generată de încarcerare și tortură, merge mână în mână cu frica față de necunoscut.

Liniaritatea scontată este frecvent compromisă în memorialul analizat, afectând structura temporală a textului. Capitole care descriu contexte actuale sunt intercalate cu capitole despre trecutul în Gulag, marcând astfel omniprezența trecutului în prezent: „La Congresul scriitorilor" prezintă un eveniment din 1986, urmat de capitolul „Halucinație auditivă" care descrie viața în lagărul special de deținuți politici nr. 7, august 1949. „Veruța Sturza" continuă șirul de rememorări ale lui Alexei Marinat, descriind perioada deportărilor în masă, apoi reîntoarcerea protagonistei în

satul de baștină, în 1954, efortul de reîntregire a familiei din 1956 etc. Capitolul imediat următor, „Picătura de ceară”, consemnează copilăria memorialistului, anul 1931. O astfel de bulversare cronologică relevă caracterul spontan al narațiunii, eliberarea inconștientă a eului de constrângerile narațiunii coerente și abandonarea în favoarea memoriei afective. În mod firesc, a scrie despre sine necesită activarea memoriei proprii, iar amintirile individuale ale trecutului nu izvorăsc, de obicei, într-un mod coerent și liniar. Mai curând, acestea se proiectează din gândurile și impresiile răzlețe, deconectate, pe care memorialul reușește să le transmită atât de convingător. Chiar și elipsele din textul memorialistic, valabile pentru o bună parte din scrierile detenției, sunt la fel de edificatoare ca și descrierile. Astfel, insistența memorialistului asupra „halucinației auditive”, a melodiilor românești care răsunau, „veneau, uneori stâlcite, dărâmate, rupte” [70, p. 327] din taigaua rece a Siberiei, echilibrează brutalitatea procedurilor de *reeducare* prin munca forțată.

Astfel, memoriile lui Alexei Marinat se rețin prin această *distilare* a vieții subiecților în momente specifice care nu sunt neapărat legate secvențial, dar sunt prezentate ca intervale de timp conectate, care completează *poietica* textului memorialistic. Alexei Marinat continuă tradiția literaturii confesive, în registrul ei modern, unde genurile sunt amestecate, cronologia este bulversată, iar cititorul experimentează un profund sentiment de recuperare a vieții prin scris, după cum sugerează tocmai metafora din titlul memorialului – „Călătorii în jurul omului”. Conturul real al întâmplărilor petrecute, informația factuală sunt acoperite de imaginația unui subiect al cărui sistem de referință s-a mutat din exterior în interior. Diagrama acestei subiectivități expansive oferă pagini de adevărată literatură. Din adevărul răzleț al faptelor nu recuperăm doar imaginea unui anumit timp istoric, ci profilul interior al celui care îl *descrie*.

Memorialul nu evită să consemneze teama față de deteriorarea psihologică, generată de viața în detenție, un fenomen răspândit în rândul deținuților Gulagului, pe care autoritățile comuniste au încercat să îl țină sub control în diferite moduri. În acest sens, observăm un accent deosebit conferit dimensiunii sociale a sinelui, a experienței ca valoare, simțul valorii derivând din procesele de socializare și interiorizare a naratorului: „cu mine se întâmplă ceva! Am început să mă analizez: dacă am reacția adecvată la mediul înconjurător, dacă nu cumva a observat cineva, dintre prietenii mei, niște schimbări în comportamentul meu? [...] Fiindcă e și periculos dacă nu te poți «mânui», dacă nu ești stăpân pe *sine* (s.n.) [...], dacă ești cât de puțin sărit de pe linie, te paște o mișcare «necontrolată» și s-a zis cu tine!” [70, p. 326]. Memorialistul își descrie labirinturile proceselor de conștiință ca pe o „zdruncinare sufletească insuportabilă cu care nu toți se pot obișnui și deseori eșuează în nebunie” [107, p. 13]. Epuizat de lunile de muncă forțată pe traseul căii ferate Taișet-Bratsk-Lena, se salvează cultural prin scris, cântec și grai românesc: „ba se auzeau mai bine

vocile femeiești, ba se întrerupeau haotic, și iar apăreau cântece, doine, melodii de romanțe populare” [70, p. 326].

Spațiul și peisajul siberian îl determină să-și raționalizeze captivitatea și să înfrunte frica copleșitoare față de eventuala cădere a sistemului nervos: „Începeam să mă mustrez: ai trecut războiul, ai luptat pe front, totdeauna ai știut ce faci. Ai trecut prin momente extrem de grele la cercetări, prin carcere întunecoase cu hărțuieli fizice și psihice, ai rezistat. Și uite că ți-ai găsit «jucărica»! Dar, poate, a cedat sistemul nervos de la toate prin câte am trecut ?! Poate, sunt niște urmări care acționează ca niște cârcei care paralizează mușchii ? Boala, doar, nu-l întrebă pe om când să vină și cum să vină” [70, p. 327]. Prin aceste monologuri interioare Alexei Marinat își construiește identitatea narativă și, autobiografic vorbind, creează un sistem referențial care conectează *sinele* textual la *istorie* și *realitate*, ceea ce Paul John Eakin definește prin efectul și imaginea realului, și produce, ulterior, efectul de autenticitate la nivelul textului memorialistic, deoarece: „Tema memoriei duce gândul la literatura scrisă în modalitate referențială, în raport cu istoria [...] fragilitatea, dar și selectivitatea capricioasă sau manipulatoare a memoriei istoriei. Aceasta este baza, adesea pretextuală, a interpretărilor «marelui trecut», pretins esențializat, în mod cert însă sfărâmat. Un fel de roman, să spunem, al comunismului, așteptat de mulți, drept definitoriu, incumbă nu scriitorului, mai întâi, dar istoricului. Credibilitatea factuală este o chestiune de adevăr [...] De la documental la ficționalul radicalizat, de la realism la irealism, în proza românească de azi, pe diferite trepte de referențialitate, aici se joacă literar totul” [10, p. 73]. Despre această *credibilitate factuală* și ficțiune vorbește și Leona Toker: „credibilitatea unui volum de memorii este de fapt mai intensă dacă autorul discută despre fiabilitatea limitată a memoriei” [tr.n.] [224, p. 130].

De altfel, cercetătoarea Leona Toker oferă unul din cele mai exhaustive studii ale literaturii despre Gulagul sovietic, explicând tensiunea dintre impulsul etic și cel estetic și, relevând, în consecință, patru trăsături fundamentale ale acesteia. Astfel, una din trăsăturile esențiale ale acestor texte este abundența de termeni referențiali, probă a autenticității. Sunt termeni care reflectă viața carcerală și care se identifică în toate scrierile de acest tip, având rolul de a lega mărturii diferite, certificând experiențe similare. Termenii referențiali vizează prioritar etapele încarcerării (arestarea, anchetarea, tortura, dificultatea adaptării la viața carcerală, înfruntarea morții), condiția deținutului, *castele* de deținuți, rezistența în Gulag, tehnicile de supraviețuire, perspectiva asupra libertății, eliberarea, prelungirea Gulagului în libertate, constante identificabile și în memorialul lui Alexei Marinat. Lexicul memorialului abundă, de asemenea, în cuvinte care au conotație de violență și control autoritar asupra sinelui: *a comandat, a ordonat, a strigat, a lovit,*

discursul memorialistic acoperind „o realitate construită dintr-o lume supusă și una învingătoare, iar în economia narațiunii prevalează nivelul autoritar față de cel deliberat” [92, p. 78].

O a doua caracteristică a memorialisticii de gulag, potrivit Leonei Toker este conexiunea dintre interesul individual și cel colectiv. Filosoful francez Maurice Halbwachs observă, în mod justificat, că fiecare individ participă la două tipuri de memorie, dar adoptă o atitudine destul de diferită, chiar contrară, pe măsură ce participă la una sau cealaltă. Pe de o parte, își plasează propriile amintiri în interiorul personalității sale. Pe de altă parte, el este capabil să acționeze doar ca membru al colectivității, contribuind la evocarea și menținerea amintirilor impersonale de interes colectiv [174, p. 50]. Pasiunea lui Alexei Marinat pentru documentarea memoriei determină, în mod revelator, înțelegerea unui om, a unei epoci, recuperarea unei memorii istorice interzise: „Ne-a prevenit lucrătorul «operativ» al KGB-ului, de la bun început, că nu va scăpa nimeni de aici, să nu tragem nici o nădejde. Suntem un contingent special de deținuți – dușmani înveterați ai sistemului sovietic și al ideologiei comuniste” [70, p. 76]. Autorul remarcă singularitatea sa etnică ce împiedică consolidarea relațiilor cu alți deținuți ai aceluiași sistem opresiv: „Dacă ar fi fost vreun moldovean la colonie [...] Dar aici sunt numai japonezi, chinezi, coreeni, «frați de pădure» din Țările Baltice și ucraineni-apuseni, cărora li se spunea «banderoviști»” [70, p. 326]. În prezentarea actorilor vieții sub regim comunist, memorialistul consemnează natura eradicabilă a sistemului sovietic, iluzia conștiinței individuale, punând sub semnul întrebării responsabilitatea morală a sinelui individual: „Este un laș și un fricos. L-am simțit... Ceilalți tineri intelectuali din Chișinău au fost eliberați din lucru, apoi mulți dintre ei au fost primiți în partid și folosiți [...] ca niște patrioți sovietici” [70, p. 149]. Această percepție a conștiinței este înrudită cu cea a lui Nichifor Crainic, mai ales în ceea ce privește evocarea sinelui individual de către autor: „Acest sâmbure luminos, care zace inaccesibil sub orice fapt de conștiință, e însăși esența sufletului, străfundul ori **sinea** lui divină, altceva decât eul psihologic în sens obișnuit, sau poate corespondentul transcendent al acestui eu de suprafață. Poate **chipul** ascuns față de care eul psihologic nu e decât o fotografie în raport cu originalul (s.a.)” [25, p. 357]. Această reprezentare este strâns legată de progresia spre un *eu* exhaustiv, într-un „proces de transformare personală bazat pe credința în progresul personal; scopul narativ este dezvoltarea spirituală, estetică, intelectuală sau vocațională” [tr.n.] [194].

Reabilitarea subiectivității auctoriale în discursul memorialistic al lui Alexei Marinat valorifică un nou itinerariu în abordarea tematicii supraviețuirii, căci în crearea acestei narațiuni confesive, naratorul „încheie un *pact cu sine* („voi spune totul despre mine”), dar încheie și un *pact cu istoria* (s.a.)” [104, p. 18]. În acest context, revenim la Eugen Simion care propune o explicație judicioasă a *pactului cu istoria* care prevalează în memorii, „în timp ce în autobiografie,

autoportret, jurnal intim esențial este pactul autorului cu *sine* (s.n.) (*patul autobiografic*)" [104, p. 18].

Alexei Marinat se află mereu în căutarea unor modalități și forme noi de percepere și analiză a individului secolului al XX-lea, refuză să se conformeze situației sale tragice și caută modalități de justificare a *sinelui* individual, atunci când viziunea sa despre lume nu este ancorată în valorile universale ale sistemului sovietic. Această observație este justificată de însuși textul memorialului, care, conceput pe baza informațiilor verificabile, precum faptele biografice și istorice, este perceput drept un text veridic, în comparație cu narațiunea ficțională. Pe de altă parte, memorialul reprezintă și un instrument valoros de natură introspectivă, în care naratorul are prilejul de a-și povesti viața. Analizând jurnalul lui Alexei Marinat, constatăm că narațiunea accentuează o astfel de caracteristică a scrierii autobiografice: verosimilitatea documentului memorialistic. Autorul își așterne în scris sentimentele și analizele despre starea lui, care, altfel, s-ar pierde pentru totdeauna. Indiferent dacă textul său se referă la un moment istoric cheie, precum moartea conducătorului și marelui „îndrumător al proletariatului din toată lumea Iosif Vissarionovici Stalin" [70, p. 69], produsă la 5 martie 1953 sau la un detaliu aparent nesemnificativ despre viața de zi cu zi, cum ar fi cheltuielile neprevăzute în viața unui student, transpunerea unor astfel de detalii în scris îi oferă scriitorului iluzia anihilării captivității, forța de a percepe și de a înțelege momentul și de a reflecta asupra lui, transformându-l astfel într-o narațiune prin construirea unei identități narative unice. Și în caracterizarea personajelor scriitorul combină contextul istoric, biografia autorului și alte influențe extra-literare, verificabile empiric. Astfel, „În 1954, după moartea lui Stalin, fiind reabilitat, ieșind din lagăr, fără a fi supus unui control amănunțit, au scăpat cu mine «Caietul filologic», «Caietul muzical» și carnetul «Fulgere siberiene», pe care le am și acum" [70, p. 71] (Anexa 16). (Re)crearea sinelui relațional în condițiile acestei experiențe dure a realității disociate prezintă deținutul Alexei Marinat în calitate de prieten devotat și, în această ipostază, este evocată predispoziția lui spre întreținerea unor relații interpersonale, în condițiile în care era interzis „orice contact al deținuților" [70, p. 101]. Volumul relevă, astfel, interacțiunea protagonistului cu colegi de facultate, prieteni, torționari, anchetatori etc. Autorul surprinde un context și o atmosferă istorică specifică, valorificând rolul pe care îl are biografismul în „recuperarea unor valori cenzurate sau alterate de cultura oficială" [118, p. 163], acea „recuperare a trecutului cenzurat: fie interzis de-a binelea, fie trunchiat, malformat [...] foamea noastră teribilă de biografii mai mult sau mai puțin exemplare, foamea de destine – ratate sau împlinite – situate în centrul, la periferia sau printre pliurile tainice ale istoriei" [78, pp. 10-11].

O a treia caracteristică a memorialisticii de gulag [224, pp. 82-90], potrivit Leonei Toker, este utilizarea unei anumite tipologii de caractere și a unui set comun de simboluri și figuri de stil,

care refac atmosfera carcerală. Exponenții esențiali ai lumii Gulagului sunt torționarii și deținuții. Arhetip uman degradat al secolului al XX-lea, torționarul îmbracă forma unor proiecții universale. Executori comuni și motoare ale represiunii, aceștia sunt indivizi malefici, prin definiție, purtători ai răului pe pământ. Descrierea inumanității călăilor se face în lipsa unei judecăți foarte aspre, evitându-se elucidarea aspectului lor social-uman. Torționarii sunt cuprinși la un loc în sfera memoriei expiatoare: „Fiecare temnicer avea poreclă, după caracterul și înfățișarea sa. Unul «Ciopârlă», altul «Roșcatu» [...] «Broscoiul» [...] Temnicerii aveau dreptul – cu aprobarea anchetatorului sau a șefului închisorii – să-l bage la carceră pe deținut pentru încălcarea regimului sau pentru insulte la adresa personalului închisorii. Motive se puteau găsi multe, drepturile temnicerului erau mari, aprobarea șefului închisorii venea în mod automat, de îndată ce intra la carceră” [70, pp. 42-43].

În libertate, comuniștii zeloși își continuau aceeași activitate de supraveghere, reeducare și cenzură, sancționând, de pildă, orice reflex de renaștere națională: „Șeful secției de agitație și propagandă a C.C. al P.C.M. Alexei Ivanovici Medvedev dirija cu stoparea serbării jubiliare și căuta să potolească orice inițiativă de renaștere națională. Erau căutați naționaliștii, era studiat cu lupa orice articol apărut în gazete și reviste sub acest aspect. La revista «Chipăruș» au fost găsite câteva materiale: al lui Vladimir Beșleagă – «Considerații asupra unor considerații», un material al lui Iosif Gaisaniuc, trecute prin secția mea și în care se povestea că, dacă președintele cutare va da statului pâine peste prevederile planului, va fi numit deputat în Sovietul Suprem. Și un material al meu, foileton, despre un elev care după 10 clase a scris cerere, într-un mod caraghios și agramat, să fie primit la universitate. Foiletonul era semnat cu pseudonimul «Ivan Codescurtov». Redactorul revistei, Petru Zadnipru, a fost scos din lucru, iar în locul lui a fost numit Ion Josu de la «Tinerimea Moldovei». Au fost concediați Vladimir Beșleagă, Petru Cărare și Ion Podoleanu. Ce-i drept, Ion Podoleanu a fost trimis la Kotovsk, în calitate de secretar al redacției raionale, de unde în grabă a fost luat în calitate de instructor la Comitetul Central al P.C.M.” [70, pp. 146-147].

Fără a face apel la cosmetizări artistice ostentative, memorialistul descrie *viața vie* din Gulag și din afara lui, cuprinzând-o într-o acumulare de nume și evenimente. Portretizarea forțelor sociale concrete, invocarea directă a esenței fenomenelor sociale se împletește cu sondarea subiectivă a mentalului acestor indivizi deoarece în narațiunea memorialistică personajul nu vine singur, el „vine mereu însoțit de evenimente, întâmplări din afara existenței lui, vine, pe scurt, însoțit de *istorie* (s.a.)” [104, pp. 21-22].

Deținutul ca tip uman îmbracă proiecții diferite, reprezentând individul supus represiunii fizice și morale. Numerotarea deținutului are ca scop depersonalizarea sa, astfel încât el să devină un anonim numeric. Confiscarea tuturor libertăților îl aduce pe deținut în fața unei libertăți

paradoxale: ceea ce nu posezi (familie, prieteni, statut social) nu poate să-ți fie confiscat. Deținutul nu are ce sacrifica, fiindcă a sacrificat tot, de unde un sentiment paradoxal de libertate. Conștientizarea aceste libertăți a nimicului îl ajută să supraviețuiască chinurilor la care este supus. Alexandr Soljenițîn, în „Arhipelagul Gulag" propune o clasificare pe caste a deținuților, identificabile și în memorialistica lui Alexei Marinat. Prima castă este cea a deținuților de drept comun, pe care aparatul de represiune îi folosește în scopul vulnerabilizării politicilor, beneficiind de un cod de legi ușoare. „Comuniștii «ortodocși» constituiau o castă care-și accepta detenția din miopie politică și fanatism. Majoritatea credeau că detenția le verifică fidelitatea stalinistă sau presupuneau că sunt victima unui complot fără știința lui Stalin. Erau sensibilizați demagogic la sloganuri, respectau spiritul disciplinar al Gulagului, considerau logică munca forțată, dar încercau să ocupe posturi contemplative, îi disprețuiau pe restul politicilor, încurajau colaboraționismul, considerând antisovietice evadarea și revolta" [13, p. 23]. O castă specială, numită și «neagră» este reprezentată de locuitorii liberi din Gulag, gardienii, care intermediau într-un fel între lumea din interior, a deținuților, și cea din afară, a oamenilor liberi. Soljenițîn mai portretizează o castă aparte, *evadații în suflet*, „deținuți activi, căliți pentru moarte, al căror unic scop este «procurorul verde», adică evadarea" [13, p. 24]. Tentativa de evadare nu este străină nici memorialistului Alexei Marinat: „am hotărât să evadez! [...] Mi-au propus niște fugari să merg cu ei" [70, p. 346]. În același timp, scriitura ilustrează și tipul deținutului *războinic*, care făcea tot ce-i stătea în putere ca să reziste: de la greva foamei, comunicarea cu alți deținuți până la sfidarea autorității. Rezistența îmbracă adesea forme spirituale: credință, filosofie, poezie, teatru, muzică, artă plastică, conferințe, cursuri, meditație. Astfel, galeria de personaje este completată cu personalități celebre, precum Mihail Kalik, regizor cinematografic și scenarist, condamnat la douăzeci de ani de detenție, care „era adus din închisoare, de la Moscova [...] student la Institutul de Cinematografie" [70, p. 103], arestat pentru divulgarea atrocităților comise de Lavrenti Pavlovici Beria, șeful serviciului de securitate și represiune în timpul dictaturii staliniste. Numele memorialistului și a regizorului se intersectează și în volumul monografic, privind regiunea siberiană Vihorevka, alături de eseurile, memoriile și studiile istorice prezentate [232, p. 44]. Memorialul conține și informații despre „renumita cântăreață Lidia Ruslanova" [70, p. 101], aflată în detenție în colonia 048 – Ozerlag.

Îmbrățișând metoda descriptivă, obiectivă, dar extrem de sugestivă, Alexei Marinat reușește să contureze și să aducă la viață personaje variate din categoria deținuților politici, care se aventurează să conserve frânturi de documente, scrisori, tablouri din viața Gulagului. Astfel, „cu pictorul Anatol Prihodko din Cernigov, care cânta la toate instrumentele muzicale cu coarde" [70, pp. 77-78], autorul face cunoștință la kilometrul 152, de la Taișet spre Bratsk, la colonia 010"

[70, p. 77], ulterior păstrând cu punctualitate, alături de alt material documentar de preț, portretul dedicat memorialistului (Anexa 17) și o felicitare personalizată comună (Anexa 18)*.

Memorialul lui Alexei Marinat dezvăluie o gamă largă de activități culturale și educaționale, ca forme de rezistență, dar și ca procedee de reeducare a indivizilor, în accepția ideologilor comuniști, care își propuneau *convertirea* deținuților din dușmani ai poporului în cetățeni socialiști: „nu numai că identitatea a fost teatralizată în lagăr, dar performanța a fost un aspect esențial al vieții culturale: regimul destinat teatrului, ca toate formele de artă, să servească drept instrument de motivație pentru prizonieri" [tr.n.] [153, p. 145]. Într-un cadru opresiv al recluziunii, teatrul putea servi, de asemenea, drept mecanism de supraviețuire, deoarece actul de adoptare a unei noi identități va determina definirea unui sine conceptual. Gulagul sovietic avea propriile trupe de teatru, orchestre și ansambluri de muzică populară, acestea oferind o gamă largă de spectacole. După câțiva ani de detenție, Alexei Marinat este ales „conducător artistic" [70, p. 103] al unui ansamblu (Anexa 19), care-i aduce anumite facilități: „Concertele se dădeau câteva seri la rând, ca să le poată viziona mai multă lume. Aici se lucra numai câte 8 ore pe zi; oamenii nu erau atât de istoviți, deci le rămânea timp și energie și pentru artă" [70, p. 103]. Informații asemănătoare găsim și la autorul Steven Barnes, expert în istoria sovietică, care consemnează: „un acces mai bun la mâncare, îmbrăcăminte, spațiul de locuit și alte bunuri ale vieții de lagăr" [tr.n.] [132, p. 64] pentru deținuții politici implicați în spectacolul carnavalesc al teatrului carceral.

Forma particulară a acestei teatralități este descrisă și de Ruxandra Cesereanu, care reține „un fel de teatralitate a detenției, cu referire la modul în care aparatul de represiune a dorit să se manifeste și într-o formă «artistică» maladivă" [13, p. 151], teatralitate care este legată și de jocurile umoristice. Arta a facilitat obscurizarea realității sovietice dure, oferind un alt aspect cotidianului la Ozerlag, accentuând, în același timp, paradoxul inerent al culturii staliniste raportată la „teatrul pedepselor" lui Michel Foucault.

Textul memorialistic al lui Alexei Marinat este populat de o serie de personaje cu identitate reală care sporesc efectul autenticității, prin evocarea contextului individual al fiecărui personaj, deși, din motive obiective, memorialul omite geneza socială a acestora, relațiile lor personale, situațiile în care acționează. Această concentrare asupra esențialului rezonează cu economia extremă a prezentării. Din lumea exterioară sunt desprinse doar elemente indispensabile pentru relevarea funcționării interioare a personajului. Din universul emoțional al personajelor deslușim doar acele reacții care sunt direct legate de substanța lor umană, ușor perceptibile în fraze laconice, precum: „Tăcea și Iacov Goldman, mistuia ceva în sinea lui, tot din cele auzite și citite. Părea că

* În formularul coloniei numele scriitorului va fi greșit înregistrat; un timp memorialistul va fi numit „Marinal".

se consultă cu cineva, își dregea glasul, dar nu vorbea” [70, p. 347]. Astfel, în câmpul personajelor memorialului îi întâlnim pe Serafim Saka, Ion Osadcenco, Ion Racul, Iacov Goldman, Veaceslav Rihter, Albert Gazenbruc, etc., deținuți politici ai regimului represiv, cărora memorialistul le dedică paragrafe substanțiale. Puținele aluzii la ispășirea termenului individual de detenție al acestor actori sunt și ele vagi. În aceste condiții, viitorul deținuților apare neclar, zilele fiind împărțite în mai bune sau mai rele, dar nu radical diferite. Trecutul este reprezentat în termenii unui limbaj sobru, în funcție de intensitatea trăirii. Din laconismul referințelor și arbitrariul sentințelor juridice și administrative delimităm un trecut obscur al personajelor caracterizate, deopotrivă cu reprezentarea nedreptății personale a deportării, asupra căreia memorialistul reflectează în chip individual, evitând critica directă.

Dependent de dialectica interioară a personajelor și a esenței lor umane, autorul construiește caractere inedite și prezintă detalii legate în mod organic de destinele acestora. Astfel, aflăm despre Albert Gazenbruc, protagonistul capitolului „Născut în R.S.S. Belgiană”, al cărui „Caiet Muzical” memorialistul îl aduce din Gulag și îl păstrează cu grijă în arhiva personală (Anexa 20): „Cunoștea bine engleza și germana... franceza îi era limba maternă. Rusa abia începuse s-o înjghebe din fraze scurte, din cuvinte mai accesibile, căci semănau cu cele poloneze. Întreba pe fiecare «Ce înseamnă?» când auzea cuvinte întortocheate și necunoscute. Dar când îi venea rândul să treacă prin poarta lagărului, încremeneau în el toate limbile...” [70, pp. 50-51]. Sugestia esențializată referitoare la caracterul individual al protagonistului armonizează cu brevilocvența discursului memorialistic. Naturalismul expresiilor metaforice („încremeneau în el toate limbile...”) amplifică sentimentul ororii din mediul carceral, literaturizându-l în același timp. Stilizarea, invenția subțire sau grosieră și, în același timp, ignorarea, „uitarea” voită, trecerea sub tăcere, minimalizarea ține de registrul subiectivității literare. Scriitorul se arată preocupat de experimentarea unor formule de compoziție care afirmă discontinuitatea naturală a actului povestirii, revizuirea poziției autorului față de procesul elaborării scrierii sale.

Detaliile înregistrate în memorialul lui Alexei Marinat relevă natura răului, îmbrăcată în diverse proiecții metaforice, care diluează stilul arhivistic, rezultat din multitudinea numelor, destinelor, listelor, galeriilor. Accentul naratorului cade asupra angoasei sufocante a vieții de zi cu zi a deținuților de origine străină în Gulag, asupra situațiilor absurde, la limita penibilului uman cum este, de pildă, cazul formularului deținutului Albert Gazenbruc, născut la Bruxelles, care nu a fost întocmit corect de agenții securității (locul nașterii fiind indicat R.S.S. Belgiană), acest fapt determinând acceptarea tributară a datelor eronate de către recluzionar și brutalizarea necruțătoare a acestuia: „Acum, de fiecare dată, pomenindu-se la poarta lagărului, în fața escortei, era nevoit să repete, și exact, ceea ce era scris în formular, fără a încurca ceva sau a se poticni, altfel primea un

pat de armă sau era trimis la carceră [70, p. 52]. În acest fel, evocarea primitivismului și analfabetismului organelor de supraveghere ia proporții grotești, amintind de secvențe din teatrul absurdului.

Narațiunea constituie o reiterare a istoriei trecutului din „fața escortei” și din „poarta lagărului”, văzută ca o manifestare a unei drame complexe a conștiinței care înaintează în prezent. Expunerea cumpănită a fiecărui detaliu glisează între hotarele labile ale alternativei de supraviețuire și cedare, dincolo de care se întrezărește dorința de imparțialitate a naratorului. Cazul deținutului Albert Gazenbruc face parte din acea serie de scurte monografii selective ale Gulagului, incluse în memorial. Alexei Marinat adoptă un stil obiectiv, veridic, care riscă să se transforme într-o descriere arhivistică: „– Gazenbruc! îl strigă șeful convoiului. – Albert Franțievici, anul nașterii 1918, născut în „Ră-Să-Să Belgiană”, articolul 58-6, începutul detențiunii 1946, sfârșitul detențiunii 1956!” [70, p. 52]. Impresionează calmul și înțelegerea profundă a tuturor fenomenelor și caracterelor umane. Memorialistul se dorește a fi un narator detașat, neutru, însă dimensiunea subiectivă se face simțită vizibil.

Despre personajul Albert Gazenbruc aflăm și din interviul cu Andrei Marinat, fiul memorialistului: „numele deplin ortografiat corect fiind Albertus Gustavus Franciscus Hasenbroekx, care din 1945 petrece 8 ani de detenție în lagărele de concentrare sovietice, intersectându-se și cu Alexei Marinat. Există chiar și o pagină wikipedia, dedicată jurnalistului belgian (deschide sursa Альберт Газенбрукс — Вікіпедія (wikipedia.org)), care confirmă faptul că a lucrat la postul de radio *Ucraina independentă* („Afrodita”), din 1943 până în 1945, difuzând programe în limbile franceză și engleză. Regretabil este faptul că Alexei Marinat nu a aflat despre soarta eroului său, căci abia acum descoperim că Albert Gazenbruc se reîntoarce în Belgia după moartea lui Stalin, fiind în curând reabilitat și petrecând tot restul vieții în țara de baștină. În 2010, conform Decretul Președintelui Ucrainei, este postum decorat cu Ordinul de Merit de gradul I pentru participarea la lupta de eliberare națională” (Anexa 12).

În contextul analizei personajelor detenției lui Alexei Marinat, aducem în discuție importanta tipologie a traumei sovietice, evocată de Jacob D. Lindy. Potrivit cercetătorului, această tipologie trebuie să cuprindă, în mod necesar, șapte segmente mari ale populației [191, p. 31] (grupuri de supraviețuitori). *Primul segment* este constituit din victimele și chiar autorii terorii, cei care au fost implicați în interiorul rețelei de spionaj, devenind denunțători fără a conștientiza acest fapt. Aici autorul menționează și pe cei care au avut experiența interogării secrete din partea organelor de securitate, tortură, hărțuire, fiind nevoiți să informeze asupra celorlalți, alături de persoanele, care ulterior au suferit închisoarea politică de lungă durată în gulagul psihiatric. Al *doilea segment* îl formează cei care au suferit în urma separării de rudele care au dispărut și/sau

au fost ucise ca urmare a practicilor torționare. Consecințele psihologice ale acestei despărțiri s-au manifestat în suferința cauzată de arestarea partenerului de viață a victimei, o eventuală alegație a identității copiilor și nepoților acesteia. Al *treilea segment* este format din cei care au îndurat deplasări forțate ale colectivizării și industrializării, precum *culacii* nevoiți să părăsească mediul lor agrar, în timp ce alții au fost scoși cu forța din casele lor pentru a îndeplini scopurile statului. *Segmentul patru* este format din cei care au suferit în era post-sovietică: tinerii și adulții aflați într-o criză de identitate și pensionarii care suferă de depresie. Al *cincilea segment* îl reprezintă cei care au suferit pe timp de război: civilii prinși în război, subiecții epurărilor etnice, refugiații și soldații cu tulburări și stres post-traumatic. Al *șaselea segment* este format din cei care au suferit catastrofe naturale, precum supraviețuitorii foametei, cutremurelor și accidentelor nucleare. *Ultimul segment* este constituit din acele persoane care au avut roluri de făptași sau criminali: cetățeni care și-au îndeplinit datoria, reprezentanți ai securității din lagăre, agenți ai poliției secrete și psihiatri care au încarcerat disidenții. Am putea aplica această tipologie a traumei sovietice în analiza sinelui autentic al naratorului din memoriile lui Alexei Marinat pentru că, în mare parte, destinul său este marcat de trauma exilului forțat în condițiile regimului totalitar comunist. Ipostazele eului *transformat* pot fi sesizate în șase segmente din cele șapte prezentate de Jacob D. Lindy.

Astfel, scriitorul a avut experiența interogării secrete din partea organelor de securitate („numele celui care era chemat la cercetări nu era auzit în celula vecină și nu se știa cine mai este arestat. Se întâmpla să fie implicați mai mulți inși într-o daravelă și, ca anchetatorul să poată manipula mai ușor la interogatorii, se ținea în taină numele celor arestați. Aceasta intra în misiunea temnicerilor” [70, p. 42]), a fost torturat „cu picătura chinezească” [70, p. 20], ulterior, suferind închisoare politică de lungă durată în Gulagul sovietic. Dramatismul descrierii torturii este redat reținut de memorialist: „Sunt arsenale întregi de metode și procedee pentru a-l tortura pe om: începând cu cele mai primitive – de a-i strânge degetele între ușă sau a-i băga ace sub unghii – și terminând cu cele mai rafinate metode – de aplicare a curentului electric și folosirii substanțelor toxice, pentru a-i sugruma spiritul uman” [70, p. 240].

Dacă analizăm actorii memorialisticii de detenție a scriitorului, vom observa că pluralitatea personajelor prezentate își găsește, de asemenea, reflecția în această tipologie a traumei sovietice. De exemplu, întâlnirea cu poetul și compozitorul Leibu Levin, protagonistul capitolului *„El-Zorab” și o chestie delicată*, originar din România, arestat în 1942, „an roșu de sânge, an tragic, an care a înghițit milioane de vieți tinere și a prăduit miliarde, din gospodăria și din seul popoarelor [...] de nicăieri nici o rază de bunătate, nici o nădejde de pace, nici o tresărire de umanitate!” [42, p. 181], după cum observă Gala Galaction, în „Jurnal”. Sub acuzația de spionaj este condamnat la

15 ani de muncă forțată în lagărele Siberiei. Întâlnirea cu artistul l-a marcat adânc pe memorialist: „Și iată că într-o zi s-a apropiat de mine un confrate cu numele Levin. Mi s-a recomandat că îl cheamă Leibu Levin și că este din Cernăuți... Mi-a vorbit într-o limbă foarte corectă și frumoasă" [70, p. 65]. Memorialistul refuză porția de zahăr oferită de Leibu Levin. Ca răsplată pentru scrierea unei plângeri Procurorului general, poetul îi recită „El-Zorab" din creația lui George Coșbuc: „dar ceea ce s-a întâmplat atunci cu mine îmi vine greu să explic și astăzi. Când Leibu Levin, pe care nu pot să-l numesc decât Marele declamator, a ajuns la strofa: «.... Odorul meu/ Tu știi că eu te vând !» [...] am stat în fața acestui om cu capul plecat de rușine pentru lacrimile ce-mi umpluseră ochii, pentru acea zguduire sufletească ce mă cuprinsese" [70, p. 66]. Anume această plângere oficială va determina reabilitarea ulterioară a poetului Leibu Levin. Peste câțiva ani, atunci când memorialistul lucrează la redacția revistei „Chipăruș" este vizitat de Leibu Levin, aflat în turneu la Chișinău cu o trupă de la „Moskonțert". Ca argument al recunoștinței pentru acel document care i-a adus eliberarea, poetul „și-a pus amândouă palmele pe mâna" [70, p. 66] memorialistului.

Scrise alert, cu scene tăiate precis și cu precipitări ale evenimentelor din lagărul de concentrare, paginile memorialistice ale lui Alexei Marinat reprezintă mai degrabă mărturii ale ororilor erei staliniste, înregistrând o doză sporită de realism și autenticitate, scopul lor fiind denunțarea ororii și încercarea păstrării unei imagini vii a Gulagului în memoria colectivă. Ele aparțin unui registru stilistic specific, lipsit de podoabe literare și artificii estetice. Literaturizarea ca denunț al ororii se produce mai degrabă spontan, ținând de un imaginar de gradul secund. Deși stilul pare mai degrabă jurnalistic, efectele de ansamblu sunt artistice.

Ultima caracteristică comună mărturiilor din Gulag, în accepția Leonei Toker îl constituie prezența unor similitudini tematice: arestarea, chinurile din anchetă și din celulă, mizeria inimaginabilă a spațiului închis, tehnicile de supraviețuire, înfruntarea morții, eliberarea. Să mai observăm și faptul că, deținuții fac apel la forța iertării și a iubirii pentru a supraviețui. E vital, pentru integritatea mentală a deținutului privat de repere să și le construiască singur. Încăpățânarea deținutului este de a nu cădea într-o condiție de subumanitate și de a se salva prin detalii ridicate la un nivel central.

Utilizarea modernă a termenului de *memorie colectivă*, datorată, în mare măsură, filosofului Maurice Halbwachs, demonstrează că aceasta este o entitate fluctuantă deoarece este reconstituită în mod continuu de oameni în prezent, pe măsură ce o transmit prin limbă. Marea provocare pentru cititorii memorialisticii lui Alexei Marinat rămâne a fi faptul că scriitorul va reconstitui o viață de om, adunând fragmente semnificative ale realului, incluzând documentarul în textura acțiunii și montând, în urma selectării, cele mai sugestive crâmpeie din memoria lui: „Uneori un moment costă cât o viață întreagă. Iată, am ajuns și la ziua ceea «X», când îi pomenesc

pe ascultătorii mei cu numele lor concrete... Să fie oameni atât de mărginiți în ale gândirii, atât de lipsiți – nu zic de bun simț! [...] Pentru mine este scumpă ziua la care am ajuns: să le spun lucrurilor pe nume, să descriu sorțile celor care au pătimit, să caut un sfârșit pentru povestirea fiecăruia" [70, p. 33]. Aici memorialistul recuperează memoria colectivă și acționează ca un adevărat avocat al indivizilor care au suferit în urma acestui regim: „Mă întrebam: cum a fost arestat de către organele de securitate? Știu doar că era urmărit, a simțit, și s-a dat la dos. Dar a fost arestat tatăl lui – impiegat de mișcare la o stație de cale ferată din sudul Moldovei. Și atunci el s-a dat în mâinile călăilor, ca să nu fie chinuit tatăl pentru dânsul" [70, p. 32]. Memorialul abundă în digresiuni nuanțate ale destinelor frânte, care, odată adunate, refac universul detenției. În spatele lui descoperim o conștiință de om integru, pe care nimeni și nimic nu o poate disloca. În același timp, memorialul se relevă nu doar ca un raport complet al unei personalități, ci restabilește și „dosarul existențial" al actorilor din text, deoarece memorialistul ține „să-și mărturisească gândurile și sentimentele legate de propria viață [...] în mod autentic, fără riscul trișării [...]. Aspirația generală este orientată acum nu atât spre opera de artă, cât spre autenticitatea materialului" [121, p. 173]. Problema esențială care se pune pentru scrierile testimoniale este cea a onestității autorilor-personaje, deopotrivă cu integritatea documentară a mărturiei lor.

Capacitatea memorialului de a reorganiza memoria individuală și cea colectivă convine scriitorului basarabean. Abordând un anumit interval istoric, el îl sparge în *trecuturi* proprii, în supape individuale. Alienarea sa trezește nevoia puternică de a intra în contact cu normalitatea, de a supraviețui încarcerării și de a continua să-și mențină nealterată identitatea: „Închisoarea de tranzit din Harkov este vestită în toată partea aceasta de sud-vest a țării [...] Eu sunt adus aici cu vagonul „Stolâpin", vagon-închisoare [...] De ce sunt dus cu vagonul „Stolâpin"? Fac parte din contingentul special al criminalilor politici. Dar în închisorile de tranzit sunt amestecat cu ceilalți: nu ajung încăperi pentru acest soi de oameni ca mine" [70, p. 47]. Prezența, în conștiința memorialistului, a imaginii încarcerării descrise anterior face apel la întrebuințarea formelor introspective de scriere subiectivă. Descins din experiența carcerală a scriitorului, jurnalul lui Alexei Marinat păstrează legătura cu realitatea exterioară și cu cea interioară, deopotrivă: „jurnalele mele mă mențineau la un nivel, mă făceau să gândesc, să mă interesez de soarta altora, să cuget asupra lucrurilor și a evenimentelor ce se întâmplau în lume" [70, p. 121]. Dar interpretarea realității presupune proiecții ale imaginilor și trăirilor subiective, autorul utilizând diverse mijloace pentru a supraviețui fricii, incertitudinii, terorii. În acest sens, una din analizele critice sensibile la distorsionarea percepției omului asupra realului îi aparține lui Jean Starobinski, care se va întreba de nenumărate ori, „care este rolul sentimentelor în toate aceste experiențe devastatoare pentru el [autorul-om] și cum se traduc în limbaj?" [110, p. 19]. Nevoia de mărturisire

obține la Alexei Marinat, valențe majore, în centrul procesului biografic intim fiind situat *sinele narativ* și cel *reflexiv*, între acestea fiind stabilită o relație intersubiectivă, care „permite emergența identității *personale* (s.a.)" [35, p. 201]. Demersul de a se recrea prin scris, amintit anterior, este reflectat în sinele narativ sau în dorința de *a se povesti pe sine*, în timp ce sinele reflexiv se manifestă în *a avea pe cineva căruia să-i vorbești.* După cum se poate observa, memorialistul valorifică aceste modalități specifice de exprimare a sinelui auctorial, un exemplu elocvent fiind febrila dorință de a marca în memorial ziua nașterii fiului: „acest Act Sfânt ce se numește Naștere – apă sfințită, pâine sfințită, și unde pot fi sfințite și cele câteva cuvinte pe care vreau să le aștern pe o coală de hârtie, scoasă dintr-un clit, o coală de hârtie curată, neatinsă de nimeni, de nici o suflare, de nici un alt gând decât acela pe care îl nutream, ca pe un vis scump, ca pe o rugă, și căruia i-a spus: «Doamne, s-a împlinit!»" [70, pp. 181-182]. Emblematică aici este comparația actului scrierii cu cel al nașterii, genezei, purității.

Memoriile sunt adesea distinse de autobiografii prin arcul cuprinzător al acestora asupra altor oameni sau asupra unor evenimente. În acest sens, , „Dicționarul Oxford de termeni literari" consemnează că memoriile se deosebesc prin structura lor episodică [131, p. 202]. Afirmația lui Pierre Nora că memoria este oarbă pentru toți, cu excepția grupului pe care îl leagă, tinde să argumenteze relevanța memoriei colective și să proclame dreptul literaturii confesive de detenție de a fi considerată o bogată sursă documentară, o experiență traumatică comună unei generații de deținuți și disidenți politici, pentru că „singurul fel de eternitate care contează [...] să fii mai viu ca un om viu, iar memoria ta să fie tot așa de reală ca o prezență fizică" [102, p. 53]. Pierre Nora reflectează asupra orizontului memoriei și se arată interesat de diferența dintre memoria reală, socială, colectivă și istorie. Cea din urmă, asigurând continuitatea istorică, determină organizarea memoriei într-o reprezentare integrată, conștientă, dictată, comandată, a trecutului, o amintire fără trecut, care reînnoiește neîncetat tradiția, legând istoria strămoșilor ei de timpul nediferențiat al eroilor. Pe de altă parte, memoria socială, memoria „noastră", în accepția lui Pierre Nora, este un fenomen real, o legătură legată de prezentul etern [199, p. 8]. Dorința mărturisirii și conservării memoriei colective de către scriitorul Alexei Marinat constituie punctul de plecare spre alegerea conștientă a personajelor descrise în jurnal din multitudinea de biografii ale deținuților, colectate în timpul recluziunii (Anexa 21). Asemenea lui Alexandr Soljenițîn care a scris despre „toți cei ce au suferit, toți cei ce au fost oprimați, toți cei ce au fost puși în fața unei crude alegeri" [108, p. 201], destinul protagoniștilor lui Alexei Marinat înregistrează experiența terorii comune, îndreptată spre un efort zilnic de supraviețuire: „El este foarte periculos pentru societate! își anunță maiorul decizia cu glas sever și sec. Așa ar fi sunat o împușcătură de pistol. Așa a sunat, poate nu o singură împușcătură în acel subsol de unde eram chemat la cercetări. Mi-am dat seama mai târziu

că acea concluzie, pe care a făcut-o maiorul, a fost, de fapt, verdictul ce-mi pecetluia soarta, verdict luat cu mult înainte de a mi se anunța sentința tribunalului *Troika*” [70, p. 31].

Mărturiile lui Alexei Marinat reușesc să traducă realitatea sufletească marcată de represiunea sovietică. Lucrările autorului, prudente în evocarea condiției opresive a individului, descrierea arestării, torturii, violenței psihologice, furnizează un cadru nuanțat pentru reconstruirea unui portret viu al cadrului opresiv comun, în spatele căruia se descoperă universul complex al disidenților: „Temnicerul când mă strigă, nu-mi spune pe nume, ci «R-886»! Nici escorta nu-mi știe numele. Și dacă a împușcat pe careva dintre noi pentru că a făcut un pas în dreapta sau în stânga, înseamnă că a tras nu în om, ci într-o țintă cu număr, într-un panou cu desen al «dușmanului», cum se face la exerciții de tragere. Celor care au ucis un «dușman» al poporului li se dă concediu pe 2 săptămâni și ceas de mână cu inscripția: *Pentru serviciu devotat!*” [70, p. 88].

Analizând modul în care aceste „narațiuni ale aventurilor neașteptate și ale cortegiului de suferințe nemeritat, ca și eseuri privitoare la condiția umană, la dictatură, la degradare, la capacitatea de a răbda și mai ales la locul credinței în viața celor lipsiți de orice altceva” [94, p. 19], observăm că trecutul comunist este reprezentat în memorii prin simboluri creștine, în special prin simbolul crucii, care exprimă atât moartea victimelor comunismului, precum și credința acestora. Acest loc aparte în peisajul literaturii carcerale îi revine martirilor, deținuților creștini, care constituie „cel mai prețios material: căci credincioșii nu trebuie controlați, un credincios nu fură și nici nu se eschivează de la muncă” [107, p. 143]. În acest sens, mărturisitorul Alexei Marinat reușește cu succes să integreze sfera religioasă cu cea artistică, politică în spațiul memorialului, de o factură aparte fiind capitolul „Picătura de ceară”. Episodul descrie primii ani de școală primară a scriitorului. Într-o zi, învățătoarea, „trecând cu ochii peste tot spațiul clasei [...] se opri cu privirea la prima bancă” [70, p. 333], în care ședeau „două buburuze”: Alexei Marinat și Vania Racul. După o atentă analiză, învățătoarea observă o picătură galbenă pe umărul celui din urmă: „ – E o picătură de ce-aaaaa-ră!!!” [70, p. 333]. Spectacolul terifiant ia amploare în fața clasei. Compasiunea este sentimentul dominant al cititorului, martor la scena torturii psihologice al micului „elev cu părul bălai [... care] își înfundă capul între umere, vrând parcă să scape de urmărire, dar învățătoarea era necruțătoare. – Așa-i că ai fost la biserică?” [70, p. 333]. Deși acest cadru al istoriei vieții nu se desfășoară chiar la momentul trăirii experienței, perspectiva evenimentului la care participăm și perspectiva relatării acestuia se suprapun. Tensiunea trăirii acestui episod este recreată prin întoarcerea la trecutul insensibil față de religie, la memoria scenică a urgenței și așteptărilor memorialistului, evenimentele și acțiunile fiind interconectate, evaluate și modelate pentru a forma o structură narativă de ansamblu. De altfel, „mișcarea comunistă e fără Dumnezeu” [59, p. 296], și, indiferent de felul cum este tratată credința religioasă în

memorialistica detenției, aceasta mereu „era în contradicție cu noua ideologie comunistă, distrugerea sfintelor locașuri și înăbușirea prin diferite metode a credinței aveau drept scop lichidarea definitivă a unicului refugiu spiritual care conserva valorile morale ale societății, pe de o parte, și stăvilea contaminarea de comunism, pe de alta” [113, p. 207].

În dorința de a surprinde acest terifiant *static* concentraționar, în care se regăsește deopotrivă atât protagonistul, cât și istoria detaliată a experienței lui, autorul apelează alternativ la descriere și narațiune, monolog și dialog, care conferă memoriilor dinamism și autenticitate. Cercetând din această perspectivă memoriile detenției lui Alexei Marinat observăm că acestea includ mai multe componente narative: (1) momentul declanșării jurnalului și consemnarea cadrului general al regimului existent, care ține de expozițiunea narativă; (2) schimbarea bruscă a situației prin arestarea autorului, încarcerarea și deportarea forțată, congruentă cu marcarea conflictului; (3) recunoașterea condiției de deținut, lupta pentru supraviețuire și recuperarea sinelui, a identității autorului în condițiile impuse de înregimentarea comunistă forțată, care vizează desfășurarea propriu-zisă a acțiunii; (4) succesul reabilitării și obținerii libertății ca punct culminant al memorialului, conștientizarea rupturii și alienării sociale, a experienței traumatice trăite; (5) deznodământul se produce prin restabilirea echilibrului inițial, prin conștientizarea necesității reintegrării sociale și morale. Prin integrarea acestor etape narative, produsul memorialistic își asigură identitatea unui ciclu narativ complet, în accepția lui Tzvetan Todorov [222, p. 39]. Aici se impune și reiterarea distincției autorului între diferite tipuri de organizare a narațiunii și, anume cea *mitologică*, a transformării (aptă de a forma, de la sine, o secvență narativă cu capacitate formativă și evocatoare a transformării sinelui) și cea *gnoseologică* (importanța evenimentelor descrise este mai mică decât cea a percepției noastre despre aceste evenimente) [222, p. 40]. Raportate la memorialul detenției lui Alexei Marinat, observăm că ambele moduri de organizare a narațiunii sunt prezente. Procesul de transformare a sinelui auctorial este dominant în memorial, acesta preluând o organizare mitologică a narațiunii: echilibrul individual al autorului-diarist, în debutul lucrării, este perturbat de momentul arestării. Autorul declară: „ceva s-a clătinat în mine, nu ca să fiu zdruncinat din temelie, doborât sau distrus totalmente, dar ceva-ceva s-a produs” [70, p. 24]. Totuși, la sfârșitul narațiunii, memorialistul își va recăpăta echilibrul personal, va reveni la proiectul inițial de prozator și observator al vieții: „E frumoasă această zi din miez de toamnă [...] Nimic pe lume nu e mai dorit și mai dulce pentru om decât clipele de adevăr și iubire...” [70, p. 361]. Transcendența sinelui pe întreg traseul memorialului constituie acea *subiectivare* [222, p. 41] punctată de Tzvetan Todorov sau, transformarea sinelui ca reacție la diferite încercări existențiale. Astfel, forța formativă a transformării se reflectă în capacitatea acesteia de a forma, de la sine, o secvență narativă. Memorialul analizat conține multiple transformări ale

subiectivizării sub impulsul evenimentelor trăite și retrăite: „E abia anul 1955. Zăvoarele închisorilor mai zângâie. Lagărul special nr. 7 de deținuți politici mai există. Numai eu am scăpat ca prin urechile acului [...] Stau în fața rugului... fără escortă. Fără câini și fără frică de orice pe lumea asta" [70, pp. 110-111]. Experiența Gulagului l-a transformat pe memorialistul, care a devenit „fără frică de orice". Această stare se datorează forței dobândite ca rezultat a luptei interioare cu sinele, căci „disperarea, trădarea, decăderea, toate își au originea în mintea și sufletul deținutului [...] Închisoarea înseamnă igienizarea *eului* și fortificarea (s.n.), atunci când ai puterea să faci acest lucru" [13, p. 104], congruent cu a zecea poruncă respectată în închisoare, din renumitul *Decalog* descris de istoricul Radu Ciuceanu: „În închisoare te eliberezi câte un pic în fiecare zi" [17, p. 284]. În funcție de puterea evocatoare a transformării sinelui, secvențele narative din memorial descriu, cu intensă acuitate, scene care, ulterior, au devenit emblematice pentru impactul lectoral. Memorialul abundă în secvențe și episoade ce descriu momente de maximă intensitate și putere evocatoare. „Armeanul" este, în acest sens, un exemplu elocvent, din punctul nostru de vedere. Episodul descrie cazul unui deținut de origine armeană care, înșelat de autoritățile comuniste, „s-a osândit la moarte stând în picioare" [70, p. 52]. Biografia acestei victime, torturate psihologic este marcată de consecințele injustiției sovietice, de deportare și încarcerarea neîntemeiată. Memorialistul radiografiază în acest personaj tocmai pierderea speranței, a forței de a lupta, suprimată de disperare: „n-a dorit altceva nimic decât să moară în picioare [...] de îndată ce a aflat că și feciorii și soția se află la închisoare [...] și-a luat un metru pătrat de pământ siberian înghețat și s-a izolat acolo. N-a mai vrut să comunice cu nimeni, n-a vrut să ia fărâmitură în gură [...] Seara, când ne-am întors de la lucru, Armeanul mai trăia. Dar cu fiece oră devenea tot mai mic. Se stingea. [...] El nici nu se uita la nimeni, era dus în altă lume, privea în pământ. Niciodată nu-mi închipuisem că omul e în stare să stea atâta timp în picioare și să privească atât de mult în pământ. Se înclina ba într-o parte, ba în alta, sub o povară din ce în ce mai grea. Atâta lucru le-a spus fraților armeni: când va cădea, să nu-l mute de acolo. [...] Într-o dimineață Armeanul a căzut. Adică n-a căzut dintr-o dată, ci s-a lăsat încetinel la pământ, s-a împuținat milimetru cu milimetru, cum se împuținează flacăra unei lumânări, apoi s-a stins, s-a topit. Stăteau armenii lângă el, făceau de serviciu, pe rând, după cum stăteau încă de la începutul osândei sale. Îl înveleau, încercau să-i dea apă cu lingura, cântau cântece bisericești... Erau triști armenii: înmormântau un om viu. Înmormântau o părticică din neamul lor. Își înmormântau o părticică din istoria lor" [70, pp. 53-54]. Armeanul întruchipează experiența tragică a *dușmanilor* regimului ostil, într-un registru soljenițian. Episodul comportă multiple figuri de stil cu funcție evocatoare care literaturizează, în fapt, disperarea.

Revenind la modurile de organizare a narațiunii în memorial, observăm și anumite repere de organizare gnoseologică a acesteia, precum consemnarea momentului arestării și necunoașterea cauzei încarcerării. Aici interesul cititorului nu rezultă din întrebarea *ce se va întâmpla după arestare?* care ar converti atenția acestuia spre principiul succesiunii din narațiunea mitologică. Dimpotrivă, misiunea memorialistului rezidă în stabilirea unor răspunsuri de sorginte gnoseologică, întrebarea cheie fiind: *de ce este arestat?* Astfel, „Călătorii în jurul omului" reprezintă memorialul unei căutări. Ceea ce se caută însă nu este un obiect, ci un sens: cel al încarcerării. Căutarea cunoașterii domină aici, și întrucât întrebarea denotă mai degrabă sensul și nu acțiunea, explorarea acțiunilor viitoare va ceda locul explorării trecutului: „nu știu pentru ce sunt arestat. Așteptam, din prima zi, să fiu chemat și să se clarifice: ce-i cu arestarea mea? [...] La început nu știi pentru ce ești arestat, dar pe urmă îți spun ei" [70, p. 24]. Problema acută pe care o lansează autorul prin intermediul narațiunii este însăși a semnificației nucleului central al Gulagului – arestările neîntemeiate.

Observăm că memorialul lui Alexei Marinat răspunde concepției moderne de *naratologie*, introdusă de Tzvetan Todorov în „Gramatica Decameronului" (1969), memorialistul oferind cititorului o optică modernă, o narațiune mai puțin liniară, întreruptă de diverse digresiuni. Acestea îmbracă de cele mai multe ori haina descrierii trăirilor eului auctorial în condițiile în care „narațiunea nu poate exista fără descriere, dar această dependență nu o împiedică să joace întotdeauna primul rol. [...] Astfel, studiul relațiilor dintre narațiune și descriere se bazează în esență pe considerarea funcțiilor *diegetice* ale descrierii, adică, rolul jucat de pasajele sau aspectele descriptive în sistemul general al narațiunii" [tr.n.] [167, p. 6], precizează Gérard Genette și Ann Levonas în „Boundaries of Narrative". De sorginte diegetică în memorial sunt citatul și aluzia – veritabile metatexte prin care naratorul interpretează propriile sale trăiri, face referire la comentariile scriitorilor celebri, așa cum se întâmplă în referința la Baudelaire: „Oricine a avut să înăbușe o durere, să trezească o amintire, să înece un necaz, să clădească un castel în Spania, toți până la urmă te-au pomenit, tainic duh ascuns în fibra viței de vie!" [70, p. 145], afirmă Alexei Marinat.

Descrierea evenimentelor trăite, a fluxului propriei vieți interioare, dar și a altor personaje alcătuiește, de fapt, narațiunea memorialistică a lui Alexei Marinat. Aprofundarea în dedalurile lăuntrice ale eului auctorial, „privilegiind *sinele* cu cunoștințele cele mai imediate și precise (s.n.)" [tr.n.] [193, p. 48] ale existenței autentice, ne reamintește de *fluxul conștiinței* lui William James (1884), acel flux interior necontenit al experienței psihologice, adoptat de memoria reconstructivă umană. Analizând materialul documentar și autobiografic prezentat în memorial, vom observa reflectarea nu doar a trăirilor sinelui auctorial, poziția privilegiată și accesul direct al acestuia în

consemnarea atentă a *fluxului* de imagini mentale, ci și evocarea stărilor afective ale semenilor, cunoașterea condiției opresive comune. Se impune aici și cercetarea fluxului conștiinței în narațiune din perspectiva deplasării tematice semnificative de la *eu* la pronumele *noi*. O analiză detaliată, în acest sens, este oferită de cercetătorul Amit Marcus, care susține că narațiunea la persoana întâi plural este potențial instabilă semantic [193, p. 48], fiind rareori înregistrată în textele ficționale. Acest lucru ne determină să considerăm că tipul dat de narațiune este specific prozei-document, textului autentic, memorialistic, capabil să regăsească datele „sufletești și ale dispozițiunii psihologice din împrejurarea inițială" [40, p. 224], memoria reformulând identitățile narative pe care le creează. Alexei Marinat identifică acea forță supremă de eliberare și recreare prin scris, prin consemnarea unei mărturii comune, reprezentată de socialul *noi*: „Era la *noi* o foamete cumplită pe atunci" (p. 20), „Ca să nu se știe, Doamne ferește, că sunt oameni închiși în subsoluri. Ca să nu se afle că la *noi*, în Țara Sovietică..." (p. 41), „*noi* ne-am pomenit cu regim de carceră" (p. 43), „și *noi* suntem duși la un astfel de șantier" (p. 72), „S-a zis cu *noi*" (p. 72), „care hămăie tot timpul spre *noi*" (p. 72), „la *noi*, terminologia hoților și a judecătorilor circula numai în rusește" (p. 188), „o purtăm cu *noi*, iubirea, peste tot, și peste toate, pe unde ne duce Soarta" (p. 285), „*Noi* tremuram de încordare" (p. 333), „*noi* suntem martorii care avem menirea de a povesti urmașilor noștri despre ceea ce se întâmplă" (p. 334), „trebuia s-o credem și *noi*, cei care fuseserăm de față" (p. 335) „ceea ce avem noi mai mult în *noi*: neștiință și incultură" (p. 335), „*Noi*, moldovenii, în decursul a câtorva secole" (p. 371) [70]. Astfel, esențială pentru dimensiunea memorialului detenției este legătura empatică a recluziunii individuale cu memoria și istoria colectivă, narațiunea comportând o viziune sistematică a conștiinței umane și sugerând conexiuni puternice între conștiințele victimelor și martorilor aceluiași regim comunist. Narațiunea memorialistică a lui Alexei Marinat justifică reprezentarea conjuncturii mentale colective prin evidențierea afinității dintre conștiințele individuale, conferind forță revigorantă sinelui individual și celui colectiv.

Revenind la studiul lui Amit Marcus, remarcăm complexitatea dezacordului dintre „sinele individual", *ideal* (sinele manifestat înainte de evenimentele traumatizante – Gulagul) și imaginea actuală a „sinelui" unui supraviețuitor al regimului de tortură (în analiză retrospectivă și introspectivă), „chiar și atunci când nu mai există condiții extreme, supraviețuitorii tind să evite introspecția, probabil pentru că le este frică să dezvăluie că facultățile lor morale și emoționale au fost grav deteriorate" [tr.n.] [193, p. 52]. În aceste condiții, o soluție inspirată pentru a evita *prăbușirea* sinelui individual este identificarea individului cu semenii, deținuți din categoria sa. Mărturia directă, vie, complice este reliefată prin utilizarea verbului la persoana întâia plural:

„eram împărțiți”, „suntem duși”, „în zonă vedem”, „am fost repartizați”, „am fost «eliberați»”, „ne-au descărcat”, „suntem deportați”, „ne-au adus” etc.

Astfel, memoriile lui Alexei Marinat oferă cititorului o sinteză a evoluției comunismului pe teritoriul basarabean, a instituționalizării regimului torturii și, în final, declinul acestuia. Tendința recuperării memoriei colective îl determină pe diarist să fie irezistibil atras de descrierea morală a subtilităților puterii, cu precădere în fragmentul „Spaima cea mare”, în care se confruntă cu procesele de alienare și de torturare a individului. Naratorul se lasă absorbit de analiza proceselor treptate în care statul totalitar determină oamenii să-și aleagă destinul, acționând în calitate de victime sau călăi care îndeplinesc roluri inumane: „Spațiu imens. Condiții de muncă – foarte grele. Brațe de muncă – foarte multe [...] Nu-mi închipuiam că există pe lume locuri mai groaznice și mai infernale ca taigaua [...] Aveam sentimentul că suntem o turmă de animale sălbatice, mânate într-un țarc, unde acuși vor veni «vânătorii» și ne vor alege, aruncându-ne pe gât arcanul, și ne vor duce la abator” [70, p. 191]. Aceste memorii constituie o formă a discursului autobiografic care înregistrează ipostazele torturii multiple, colective pentru obținerea confesiunii despre experiența sinelui în spațiul terorii, tinzând să afișeze toată amploarea fenomenului de alienare a *sinelui* din perspectiva unui supraviețuitor care a izbutit să înregistreze realitățile terifiante ale persecuției comuniste. Avalanșa descrierilor suferințelor suportate se intensifică atunci când autorul-martor trăiește conștientizarea situației infernale, create de către sistemul totalitar: „Mai bine m-ar fi bătut. Bătaia o suporți mai ușor.... pe când în modul acesta te torturează cu picătură chinezească” [70, p. 20]. Revenirea periodică la descrierea torturii, în diversele sale ipostaze, relevă faptul că uitarea nu s-a așternut peste acele clipe de groază, actul memorialistic fiind prezentat în mod deliberat ca practică de auto-creare prin scris.

În concluzie, constatăm că memorialistica facilitează posibilitatea abordării unui cadru complex de concepte, de la pactul autobiographic (Philippe Lejeune) sau absența (moartea autorului, Roland Barthes) până la complexul *sinelui auctorial*. Astfel, în universul memoriei colective împotriva comunismului și a oprimării sovietice, figura emblematică care s-a conturat printre liderii rezistenței prin scris este acea a memorialistului Alexei Marinat – un adevărat analist angajat al Gulagului. Scriitorul reușește, în mod unic, să se *elibereze* prin scris, în urma cumplitei experiențe a regimului, suportată tridimensional prin trăirea războiului, a închisorii și a reîntoarcerii la viața normalității. Memorialul detenției lui Alexei Marinat rămâne a fi o mărturie originală, care a completat literatura memorialistică din Basarabia.

3.4 Concluzii la capitolul 3

Experiența carcerală l-a stimulat pe Alexei Marinat să reconsidere statutul condiției umane ca răspuns la propriile crize, dar și la crizele unei istorii dramatice, dominate de persecuții și suferință. Această experiență atroce obține valențe semnificative în percepția realității de către scriitor, în general, și în tentativa naratorului de a depăși acele limite temporale ale existenței carcerale care îl determină să facă o mărturie despre suferința, reprimarea, singurătatea, trăite în închisoare. Atitudinea echivocă a societății față de represiunea sovietică a dezintegrat procesul de reevaluare a trecutului care a început în anii independenței timpurii, oferind un fundament ferm pentru valorificarea memorialului lui Alexei Marinat în contextul literaturii experienței carcerale a Gulagului.

În capitolul în cauză este abordată autenticitatea faptică, bulversată de strategiile narative, folosite de memorialistul care deseori respinge mimesisul pur, preferând să apeleze la metaforele limbajului non-intențional al proiectării *sinelui auctorial*. De-a lungul acestei proiectări auctoriale, evenimentele și situațiile sunt modelate și remodelate, absorbind variate registre de ficționalizare. Fără a face apel la cosmetizări artistice ostentative, memorialistul descrie *viața vie* din Gulag și din afara lui, cuprinzând-o într-o acumulare de nume și evenimente. Portretizarea forțelor sociale concrete, invocarea directă a esenței fenomenelor sociale se împletește cu sondarea subiectivă a mentalului acestor indivizi. Astfel, realitatea carcerală descrisă de Alexei Marinat este cu atât mai autentică, cu cât este retrăită în proza de sorginte confesivă, concepută chiar în interiorul infernului.

Căutarea de sine și expunerea metamorfozelor afective ale eului auctorial guvernează memoriile lui Alexei Marinat. Narațiunea pătrunde tocmai în intimitatea ființei, în ceea înseamnă redescoperirea sinelui auctorial, în condițiile istorice de deconspirare a abuzurilor și crimelor comise de regimul comunist. Aici identificăm, de fapt, „contractul de identitate" sau pactul autorului cu *sine*, în termenii lui Philippe Lejeune, identitatea naratorului Alexei Marinat fiind decodificată prin autentificarea trăirilor sale, în calitate de martor al cruzimii regimului totalitar. Memorialistul oferă o expresie completă și coerentă a întregului său destin, reasamblează evenimentele angoasante ale vieții sale de deținut și le regrupează în memoriile sale de detenție. De aici derivă și intenția specifică a acestei narațiuni autobiografice, prerogativa ei antropologică ca gen literar: un instrument de auto-cunoaștere, grație faptului că recompune și interpretează o viață în totalitatea sa. O viață de martir care reunește atât istoria experimentală a degradării psihice a naratorului, cât și teroarea sacrificiului său fizic. Astfel, proza memorialistică oferă scriitorului prilejul unei a doua lecturi a experienței sale de detenție și este mai autentică decât prima, deoarece adaugă experienței în sine conștiința acesteia.

Explorarea minuțioasă a aspectelor formale ale acestor scrieri confesive relevă, pe anumite segmente, scrierea alertă a acestora, cu scene tăiate precis și cu precipitări ale evenimentelor din lagărul de concentrare. Lumea semantică a acestor mărturii ale ororilor erei staliniste înregistrează un coeficient sporit de realism și autenticitate, scopul prozei memorialistice fiind denunțarea ororii și încercarea păstrării unei imagini vii a Gulagului în memoria colectivă. Memoriile lui Alexei Marinat aparțin unui registru stilistic specific, lipsit de podoabe literare și artificii estetice. Literaturizarea ca denunț al ororii se produce mai degrabă spontan, ținând de un imaginar de gradul secund. Deși stilul pare mai degrabă jurnalistic, efectele de ansamblu sunt artistice. Viața autobiografului este transpusă într-o retorică proprie, motivată de o realitate complexă, de o necesitate ontologică, această literatură documentară favorizând păstrarea integrității faptelor autentice pe care le decupează din viața autorului Alexei Marinat, consumată în „subsolul KGB-ului" și a „traseului siberian" – largi capitole ale memoriilor de detenție, care redimensionează tematica suferinței și a violenței politice din Basarabia comunistă.

Textul memorialistic al lui Alexei Marinat este populat de o serie de caractere și personaje cu identitate reală, care sporesc efectul de autenticitate. Pluralitatea personajelor prezentate își găsește reflecția și în tipologia traumei sovietice, evocate de Jacob D. Lindy. Detaliile înregistrate în memorial relevă natura răului, îmbrăcată în diverse proiecții metaforice, care diluează stilul arhivistic, rezultat din multitudinea numelor, destinelor, listelor, galeriilor de personaje.

Spre deosebire de istoricii și biografii secolului trecut, reminiscențele mărturisirilor lui Alexei Marinat au devenit documente literare, documente în măsura în care memoriile devansează materiale de studiu documentar, transfigurându-le artistic. Caracterul literar rezultă din faptul că ele au fost interpretate, aranjate și modelate ca formă expresivă. Tonul confesiv, spontaneitatea relatării, simplitatea și sinceritatea acestei narațiuni carcerale, reflecțiunile metanarative, recurgerea la diverse categorii estetice și procedee artistice se conjugă armonios cu caracterul profund documentar al lucrării, situând-o printre scrierile literare reprezentative ale detenției, în spațiul basarabean.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În prezentul demers ne-am propus examinarea memorialisticii de detenție în calitate de document istoric și produs estetic. În acest sens, am încercat să propunem o abordare personală a retoricii memorialisticii de detenție a scriitorului Alexei Marinat, prin prisma virtuților literaturii autobiografice, oferind o sinteză a contribuțiilor critice literare, consacrate memorialistului. Pentru o finalitate concretă, ne-am axat asupra jurnalului („Eu și lumea") și memoriilor de detenție ale scriitorului („Călătorii în jurul omului"), din perspectivă estetică și documentară, aspecte ce nu fuseseră supuse unei cercetări de sinteză până în prezent, elucidarea cărora a facilitat plasarea operei autorului în contextul literar, social și istoric al epocii în care a trăit, întregind, astfel, imaginea omului și cea a memorialistului Alexei Marinat.

În cadrul demersului nostru interdisciplinar de cercetare, am argumentat evoluția principalelor concepte operaționale și instrumente de analiză a memorialisticii de detenție (*autenticitate*, *ficțiune*, loc al *memoriei*, *spațiu* etc.), apelând la pactul autobiografic *autor-narator-personaj* (Philippe Lejeune) și la pactul autorului cu *sine* (John Paul Eakin), care ghidează *credibilitatea* acestei narațiuni autobiografice, profund marcate de *subiectivitate*, în același timp. În studiul memorialisticii de detenție a lui Alexei Marinat am utilizat, ca punct de referință, și teoria *identității narative* a lui Georges Gusdorf, fundamentată pe noțiunea de *sine* ontologic al naratorului care posedă *autoritate* în textul autobiografic. Astfel, am stabilit că esențial pentru narațiunea autobiografică analizată este *sinele auctorial* (textual), „creat" în timpul actului autobiografic. Acesta funcționează pentru scriitorul Alexei Marinat ca o a doua lectură a experienței personale asupra lumii, deoarece adaugă experienței conștientizarea și asumarea acesteia. Experiența recluziunii a devenit un centru de greutate al actului narativ autobiografic, un factor ordonator și un stimul al operei memorialistice a lui Alexei Marinat. Concluzia noastră că sinele auctorial este un produs al experienței personale a scriitorului, o identitate pe care o produce limbajul, este consolidată, pe parcursul tezei, și de apelul la opiniile cercetătorilor consacrați: Paul John Eakin, pentru care lucrările autobiografice sunt înțelese ca „experiență de sine și auto-experiență" [tr.n.] [156, p. xi], în termenii unei istorii a vieții și a unei poetici a autobiografiei; Dervila Cooke, care susține că naratorul se creează pe sine „în scris/ în narațiune" [145, p. 227]; Jean Starobinski, care reușește să identifice relația *autor-narator-personaj,* în care „cele trei instanțe narative coincid" [104, p. 17]; Paul de Man, care insistă asupra *creării sinelui prin actul scrisului* [148, pp. 919-930]; Charles Taylor – responsabil pentru conceptualizarea *sinelui,* care se află în căutarea „profunzimii și complexității necesare pentru a obține o identitate" [tr.n.] [219, p. 32]; Alessandro Ferrara, care afirmă că autenticitatea este *congruența sinelui*, a unei identități

individuale [159, p. 15]; Eugen Simion, care subliniază „pactul autorului cu *sine* (s.n.) (*pactul autobiografic*)” [104, p. 18] etc. În acest context, am arătat că opera memorialistică a lui Alexei Marinat întărește legătura indisolubilă dintre individ și istorie, reflectată în acea formă de expresie memorialistică care i-a permis autorului să valorifice relații directe și indirecte cu *eul* autobiografic, să adopte modalități variate de a scrie despre *sine*, ceea ce presupune de a ajunge la miezul propriului subiect.

Jurnalul „Eu și lumea”, pentru care este „judecat în tren, condamnat la 10 ani închisoare” [70, p. 153] și deportat în lagărele de reeducare ale Gulagului, este orientat prioritar spre mărturie, dintr-o nevoie acută de relevare a adevărului direct, imediat, neprelucrat. Abordând o problematică variată (boala, timpul, ororile regimului de tortură, memoria, creația estetică, libertatea, singurătatea), inserând diverse documente, paginile diaristice creează impresia de dezarticulare textuală, emanând o autenticitate debordantă. La acestea se adaugă fragmentele eseistice, reflecțiile filosofice, elementele de portretistică, descrierile literare, toate marcând adeziunea la literaritate. Se rețin, de asemenea, meditațiile asupra realității lingvistice din acele vremuri, în condițiile în care limba română era repudiată de regimul sovietic. *Foamea* este leitmotivul omniprezent, atât în forma sa directă, de tortură, cât și în formă metaforică, de foame după informații din lumea exterioară. Astfel, Alexei Marinat încredințează „filelor din jurnal mai mult spațiu, mai multe destăinuiri, iar pe urmă a intrat în ele o lume întreagă, cu toate problemele ei” [72, p. 167]. Analiza minuțioasă a elementelor de paratext a arătat că autorul își înscrie conștient jurnalul în categoria literaturii documentare. Titlul tematic al operei („Eu și lumea”) este congruent cu o sinecdocă generalizantă, care prezintă evoluția *sinelui auctorial* ca temă centrală, valențele literare ale acestui text diaristic fiind mereu deschise unei receptări afective și unui dialog neîncetat între autor și public. Observăm că pentru Alexei Marinat jurnalul nu constituie, de fapt, doar o modalitate de a împărtăși experiența comună a unei societăți urgisite, dar și de a crea un spațiu favorabil în care credința și durerea pot fi împărtășite. Confesiunile din jurnal, străbătute de candoare și simplitate, oferă nu doar accesul publicului la un spațiu privat, ci permit diaristului să *creeze* acest spațiu ca modalitate de explorare a granițelor experienței trăite, constituind expresia dorinței de a fi descoperit cândva în împărtășirea *sinelui* cu alții. Chiar dacă nu pleacă de la premisa să devină literatură, ci mai degrabă să fie o mărturie a adevărului, jurnalul devine literatură tocmai datorită acestei simplități confesive și febrei cu care e făcută confesiunea, precum și tensiunii memoriei. Acestora li se adaugă apelul la diverse categorii estetice, cum ar fi (auto)ironia, umorul negru, satira, pamfletul, văzute ca paliative ale vieții sub regim ostil. Constatăm, astfel, că jurnalul reprezintă și un spațiu în care limitele vieții scriitorului sunt accesibile pentru analiză și

autoanaliză, pentru că aici, lui Alexei Marinat i se relevă surprinzătoarele puteri de eliberare prin exercițiul purificator al artei autobiografice.

Situate la intersecția dintre autobiografie și identitatea naratorului, memoriile de detenție ale lui Alexei Marinat stimulează considerații care depășesc simpla relatare a unei vieți în captivitate. „Călătorii în jurul omului" atrag atenția cititorului prin patrimoniul autobiografic ca literatură de rezistență politică și luptă anticomunistă, cu virtuți literare. Întreaga zonă tematică a memoriilor lui Alexei Marinat este axată asupra regimului totalitar sovietic, lagărele de concentrare, Gulagul, dezrădăcinarea geografică, exilul politic, ocupația sovietică postbelică, subiecte care au trebuit să aștepte câteva decenii pentru o reprezentare autentică. Astfel, proiectul memorialistului cuprinde șase decenii ale regimului de dictatură, relevând în manieră critică universul „de bandiți, de lupi și de NKVD" [70, p. 188]. Aici sunt adunate filele unei existențe umane atinse de toate intemperiile istorice. Sesizăm reverberațiile acestor suferințe în structura și retorica textului autobiografic, în care liniaritatea scontată este frecvent compromisă, structura temporală a textului este bulversată, relevând caracterul spontan al narațiunii, eliberarea inconștientă a eului de constrângerile expunerii coerente și abandonarea în favoarea memoriei afective. Preocuparea scriitorului Alexei Marinat este aceea de a reconstrui trecutul ca memorie afectivă în toată complexitatea acesteia, de a se apropia cât mai mult de intimitatea spațiului autobiografic în procesul dureros de condensare și recuperare a amănuntelor devastatoare, care „au lăsat urme adânci pentru toată viața" [70, p. 237]. În căutarea expresiei potrivite, autorul se identifică cu istoricul sau sociologul, abordând trecutul prin expansiuni în timp și spațiu, prin dovezi textuale și grafice.

Propunând o relectură și o interpretare a memoriilor de detenție ale lui Alexei Marinat, am optat pentru aplicarea instrumentelor retorice de analiză a narațiunii autobiografice, identificate de renumiții naratologi și critici literari – Gerard Genette, Jaap Lintvelt, Tzvetan Todorov, Adrian Marino ș.a. Mărturiile autorului angajează cititorul în retorica discursului autentic, propriu perioadei istorice de dictatură comunistă și îl determină să se ralieze reprezentărilor acelei realități sociale, într-o hermeneutică etică, a cunoașterii din interior a regimului totalitar. Un pronunțat caracter aplicativ îl îmbracă analiza valențelor literare ale memoriilor lui Alexei Marinat, argumentate în condițiile istorice, care au dat naștere conceptelor de subiect, sine și autor în calitate de entități suverane și independente într-un text autenticist. Memoriile de detenție analizate apelează la diverse structuri literare, figuri stilistice, voci narative, însă, acestea sunt supuse inevitabil discuțiilor în jurul limitei oscilante dintre autenticitate și ficțiune, dată fiind natura hibridă a acestora. La nivel de memorial, efectul de autenticitate este sporit de comentariile metanarative care transmit impresia de veridicitate, preferința pentru oralitate a memorialistului,

folosirea elementelor spațiale care creează o imagine autentică a realului, succesiunea propozițiilor condensate care generează o descriere coerentă și produce un efect al realului, estompând anxietatea determinată de existența într-o zonă a detenției, actualizarea funcțiilor spațiale, descrise Michel de Certeau, descrierea numeroaselor procedee de adaptare a *eului* protagonistului la situația existentă a recluziunii, atenția sporită asupra detaliilor în reprezentarea condițiilor inumane din spațiul concentraționar, abundența de termeni referențiali ca probă a autenticității etc. Fiecare memorie evocată, notație rafinată sau, pe alocuri, sobră, scenă sau eveniment păstrează amprenta legitimatoare a autenticității scriiturii, a profunzimii autoreflectării care se impune prin forța acțiunii și simplitatea stilului, selectarea observațiilor diverse ale evenimentelor din viața autorului, naratorului și protagonistului Alexei Marinat, aflat într-o neîncetată căutare de sine. Astfel, scindate între ficțiune și autenticitate, memoriile de detenție ale lui Alexei Marinat reprezintă instrumente valoroase de natură introspectivă, în care naratorul are prilejul de a-și povesti viața într-o manieră literaturizat-documentară. Conchidem că, în timp ce transpune viața autobiografului într-o retorică proprie, fiind motivată de o realitate complexă și de o necesitate ontologică, această literatură documentară favorizează păstrarea integrității faptelor autentice din viața autorului Alexei Marinat, consumată în „subsolul KGB-ului" și a „traseului siberian" – capitole care redimensionează tematica suferinței și a violenței politice din Basarabia comunistă.

Spațiul geografic al Gulagului pătrunde ferm în aceste pagini confesive. Memoria îi facilitează autorului accesarea trecutului în mod nemediat și autentic. Aici remarcăm că rolul esențial al lui Alexei Marinat nu constă doar în transmiterea subiectivității proprii, dar și în găsirea unei modalități de a expune o percepție obiectivă a lumii carcerale, în momentul organizării lingvistice, respectiv, retorice a memorialului, ceea ce se relevă în evocarea universului recluziunii, identificat prin *cronotopul închisorii*. Am utilizat, de asemenea, triada spațială *experiență-percepție-imaginație*, în calitate de algoritm de analiză a spațiului detenției evocat de memorialistul basarabean. Semnalăm că spațiul concentraționar este unul cu totul particular în memorialul analizat. Acesta este reprezentat ca un spațiu al unei lumi identificate cu o realitate istorică, un spațiu al torturii, al represiunii politice, al Gulagului, al deșertului rece al Siberiei, al lagărului, al pădurii, al carcerei, un spațiu al propriului adevăr pentru memorialist. Practicile de încarcerare sunt descrise de Alexei Marinat sub aspectul unui spectacol macabru, pătruns de un fior de groază, în efortul de a șterge identitatea individului. Reperele esențiale ale acestui univers carceral înregistrează aceleași constante, identificate și la alți memorialiști (Alexandr Soljenițîn, Paul Goma, Ion Ioanid, Nichifor Crainic, Lena Constante ș.a.): experiența și emoțiile în timpul încarcerării, strategia de supraviețuire, viața în celulă, manifestările afective, negarea și conversia. Observăm și preocuparea memorialistului pentru conservarea autenticității și veridicității faptice

prin monolog interior, estetica autoprezentării și rezistenței, semantica memoriei individuale și colective, mărturia evenimentelor traumatice, autentificarea cronotopului în memorial, care au adus în lumină relația complexă dintre narativ, limbă și reprezentarea torturii. Prin urmare, evocarea detaliată a spațiului și timpului carceral în memorial a facilitat așezarea într-o nouă interpretare textul cercetat, atestând rolul fundamental al acestora în conturarea identității narative a autorului, adăugând un strat suplimentar de semnificație narațiunii autobiografice de detenție.

Cercetarea unui astfel de proiect autobiografic, din perspectiva existenței ca trăire și memorie, a impus indispensabil sistematizarea biografiei carcerale a lui Alexei Marinat, analiza interviurilor și a dosarelor secrete de arhivă care își găsesc argumentul în povestea unei vieți petrecute în Gulagul sovietic. Aplicarea interviului narativ și biografic în calitate de instrument de evaluare a autenticității informațiilor documentare, prezentate în memorialistica lui Alexei Marinat a fost determinată de prilejul colaborării cu Andrei Marinat, fiul scriitorului. Ca rezultat al acestei colaborări utile, lucrarea cuprinde un material ilustrativ documentar inedit, prezentat în premieră publicului, conținând fotocopii ale unor materiale originale cu referință la memorialistica scriitorului, un suport documentar care relevă mecanismul dramatic al suferinței escaladate la maximum, transpusă în pagini de trăire autentică. Materialul este important întrucât completează golul unei vaste părți din tragica experiență a Gulagului.

Interesul sporit pentru memoriile și jurnalele digitizate s-a impus încă de la începutul cercetării în legătură cu preocuparea noastră pentru conservarea memoriei traumatice în forma originală a acesteia. Diferitele modalități prin care literatura confesivă autobiografică a lui Alexei Marinat este împărtășită prin intermediul noilor tehnologii electronice și multimedia se convertesc în platforme eficiente de interacționare cu publicul, care lansează un apel spre identificarea și rememorarea experiențelor sovietice carcerale. În acest sens, în compartimentul Anexe al lucrării, prezentăm un studiu amplu, cu referire la necesitatea digitizării memoriilor de detenție și a jurnalului lui Alexei Marinat. Jurnalele scriitorului basarabean, stocate pe numeroase platforme și arhive digitale, dedicate crimelor comuniste, reanimează și reabilitează memoria colectivă, transformând domeniul studiilor literare într-un mediu modern de comunicare cu spațiul cultural de origine. Inevitabil, tehnologiile media au extins aria de reprezentare a sinelui auctorial în afara practicilor literare și au determinat reconceptualizarea noțiunilor de identitate, retorică și modalitățile de prezentare a sinelui individual în raport cu noțiunile de autenticitate, veridicitate și material faptic. Astfel, digitizarea memoriilor și jurnalelor lui Alexei Marinat a oferit o perspectivă complexă de reprezentare digitală a subiectivității auctoriale, generând diverse interpretări ale acestei narațiuni autobiografice a detenției.

În consecință, considerăm că teza oferă un bun prilej de a reanima interesul pentru literatura de detenție din spațiul Republicii Moldova, constituind un apel spre valorificarea memorialisticii carcerale, care ar deschide solide perspective de cercetare în plan internațional. Tocmai pentru că oferă o privire de ansamblu asupra principalelor concepte operaționale și instrumentelor de analiză a literaturii confesive, din perspectiva articulării inter-subiectivității auctoriale (sinele auctorial), studiul poate servi drept reper teoretic, istoric, metodologic și ca îndreptar practic pentru cercetătorii din domeniul literaturii, interesați de reconfigurarea discursului confesiv.

BIBLIOGRAFIE

1. ANDRONESCU, Demostene. Interviu acordat lui Claudiu Târziu. Poetul temnițelor comuniste – Demostene Andronescu. In: *Formula AS* [online]. 2012, nr. 1003 [citat 03.05.2020]. Disponibil: http://arhiva.formula-as.ro/2012/1003/spiritualitate-39/poetul-temnitelor-comuniste-demostene-andronescu-14665
2. APPLEBAUM, Anne. *Gulagul. O istorie*. Trad. din engleză de Simona-Gabriela Vărzan și Vlad Octavian Palcu, București: Humanitas, 2011. ISBN 978-973-50-3164-0.
3. BACU, Dumitru. *Pitești. Centru de reeducare studențească*. București: Atlantida, 1991. ISBN 973-95429-0-5.
4. BAHTIN, Mihail. *Probleme de literatură și estetică.* Trad. de Nicolae Iliescu și Marian Vasile, București: Univers, 1982.
5. BALCA, Nicolae. Filosofia idealistă a cultivării și gândirea contemporană. In: *Revista de filosofie* [online]. Ed. de Constantin Rădulescu-Motru, 1943, vol. XXVIII, nr.1-2, pp. 26-49. [citat 14.03.2020]. Disponibil: http://dspace.bcucluj.ro/jspui/bitstream/123456789/27690/1/BCUCLUJ_FP_192906_1943_028_001_002.pdf
6. BĂLĂNESCU, Flori. Femeile în detenția politică – o perspectivă dată de memorialistica edită și inedită. In: Bogdan CREȚU, Ofelia ICHIM, Marius-Radu CLIM, coord. *Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic*: *Ediția I, Simpozionul național, 9-10 iunie 2015*. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017, pp. 81-98. ISBN 978-606-714-407-9.
7. BĂLĂNESCU, Gabriel. *Din împărăția morții. Pagini din istoria Gărzii de Fier*. Timișoara: Gordian, 1994. ISBN 973-95818-9-7.
8. BĂNUȘ, Max. *Cei care m-au ucis*. București: Tinerama, 1991. ISBN 973-950-460-4.
9. BRATU, Savin. *De la Sainte-Beuve la noua critică*. București: Univers, 1974.
10. BUCIU, Marian Victor. Identitate și memorie literară. In: *ALPHA. Revistă de cultură*, 2015, nr. 4-5-6, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI, pp. 73-76. ISSN 2344-6048.
11. CĂLINESCU, George. *Cronicile optimistului*. București: Editura pentru Literatură, 1964.
12. CEMÂRTAN-SPÂNU, Margareta. *Siberia de-acasă. Mărturisiri. Documente. Fapte*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. ISBN 978-9975-105-23-1.
13. CESEREANU, Ruxandra. *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească.* București: Ed. Fundației Culturale Române, 1998. ISBN 973-577-163-2.

14. CESEREANU, Ruxandra. *Gulagul în conştiinţa românească. Memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, ediția a II-a, Iaşi, Polirom, 2005. ISBN 973-681-930-2.
15. Chişinău – Alexei Marinat [online]. *Muzeul virtual al foametei din Basarabia*, 2020. [citat 27.06.2020]. Disponibil: https://muzeulfoametei.ro/chisinau/chisinau-alexei-marinat/
16. CIOCANU, Ion. *Nevoia de vase comunicante sau Cartea între scriitor şi cititor*. Chişinău: Phoenix, 2006. ISBN 978-9975-9934-0-1.
17. CIUCEANU, Radu. *Intrarea în tunel*. *Vol. I.* Bucureşti: Meridiane, 1991. ISBN 973-33-0180-9.
18. Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final [online]. Ed. de Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, Bucureşti, 2006, [citat 10.05.2018]. Disponibil: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2013/12/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf
19. Consiliul Uniunii Scriitorilor din Moldova. Alexei Marinat. In: *Literatura şi arta*. 2009, 21 mai, p. 4.
20. CONSTANTE, Lena. *Evadarea imposibilă. Penitenciarul politic de femei MIERCUREA CIUC 1957-1961*. Bucureşti: Ed. Fundaţiei Culturale Române, 1993. ISBN 973-9132-69-3.
21. CONSTANTE, Lena. *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România. Ed. a II-a*. Bucureşti: Florile Dalbe, 1995. ISBN 973-97001-1-X.
22. COPLESTON, Frederick. *Istoria filosofiei. Volumul IV: Raţionaliştii. De la Descartes la Leibniz*. Trad. de Catinca Florescu, Dan-Roberta Bişa, Bucureşti: ALL, 2011. ISBN 978-973-571-749-0.
23. CORNEA, Doina. Conştiinţa morală prin prisma experienţelor regimurilor totalitare. In: *Revista 22*, 1992, nr. 7 (108), Bucureşti: Coresi, p. 5. ISSN 1220-5761.
24. COTORCEA, Livia. *Teoria limbajului poetic. Şcoala filologică rusă*. Iaşi: Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 1994. ISBN 973-9149-25-1.
25. CRAINIC, Nichifor. *Zile Albe – Zile Negre*. *Memorii Vol. I.* Bucureşti: Gândirea, 1991. ISBN 973-95461-0-2.
26. CRĂCIUN, Gheorghe. *Cu garda deschisă*. Iaşi: Institutul European, 1997. ISBN 973-586-056-2.
27. CREŢU, Eugenia. După cortină, în gulag. Interviu cu Andrei Marinat [online]. *Radio Europa Liberă*, 10 decembrie 2019. [citat 10.05.2020]. Disponibil:

https://moldova.europalibera.org/a/dup%C4%83-cortin%C4%83-%C3%AEn-gulag-pur-%C5%9Fi-simplu/30317332.html

28. CRUPA, Adrian. Memorie – Mărturie – Martiriu. Cadre ale memorialisticii spațiului concentrațional. In: Bogdan CREŢU, Ofelia ICHIM, Marius-Radu CLIM, coord. *Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic*: *Ediția I, Simpozionul național, 9-10 iunie 2015*. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017, pp. 23-32. ISBN 978-606-714-407-9.
29. CULLER, Jonathan. *Teoria literară*. Trad. de Mihaela Dogaru. București: Cartea Românească, 2003. ISBN 973-23-0176-7.
30. DABIJA, Nicolae. Legenda pe nume Alexei Marinat. In: *Literatura și arta*. 2009, 21 mai, p. 4.
31. DABIJA, Nicolae. *Fie-vă milă de călăii voștri!* [online]. Uniunea ziariştilor profesioniști din România, 07 noiembrie 2019. [citat 10.08.2020]. Disponibil: https://uzp.org.ro/24127/fie-va-mila-de-calaii-vostri/
32. Decret privind conferirea ordinelor naționale „Steaua României”, „Serviciul Credincios” și „Pentru Merit”: nr. 567 din 1 decembrie 2000. In: *Monitorul Oficial al României*, 2000, nr. 669. [citat 09.06.2020]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=25555
33. DONOS, Alexandru. *Scriitori martiri*. Chișinău: Museum, 2000. ISBN 9975-905-58-7.
34. DORIAN, Gellu. Memoria ca rescriere. In: *ALPHA. Revistă de cultură*, 2015, nr. 4-5-6, Târgu-Mureș: Arhipelag XXI, pp. 69-73. ISSN 2344-6048.
35. DUBAR, Claude. *Criza identităților: interpretarea unei mutații*. Trad. de Gheorghe Chiriță. Chișinău: Știința, 2003. ISBN 9975-67-329-5.
36. DUMITRIU, Petru. *Ne întâlnim la judecata de apoi*. Trad. de Andriana Fianu. București: Univers, 1992. ISBN 973-34-0231-1.
37. DUȘCIAC, Dorin. Alexei Marinat sau Jurnalul ca mijloc de supraviețuire. In: *Contrafort*, Revistă de literatură și dialog intelectual, 2018, Anul XXV, nr. 3-4 (271-272), Chișinău: Fundația Culturală Contrafort cu sprijinul Institutului Cultural Român, p. 11. ISSN 1857-1603.
38. DUŢĂ, Laurențiu. Un Soljenițîn român de pe Bug: Alexei Marinat. In: *Adevărul literar și artistic*, 1992, Anul III, nr. 133, p. 9. ISSN 1220-9821.
39. ELIADE, Mircea. *Jurnal. Vol. II. 1970-1985*. București: Humanitas, 1993. ISBN 973-28-0361-4.

40. FLORESCU, Nicolae. *Profitabila condiție: Romanul afacerilor secrete*. București: Cartea Românească, 1983.
41. FRYE, Norhrop. *Anatomia criticii*. Trad. de Domnica Sterian și Mihai Spăriosu. București: Univers, 1972.
42. GALACTION, Gala. *Jurnal. Vol. IV*. Ed. a II-a. București: Albatros, 2000. ISBN 973-24-0762-X.
43. GALACTION, Gala. *Jurnal. Vol. V*. Ed. a II-a. București: Albatros, 2003. ISBN 973-24-0887-1.
44. GOMA, Paul. Gherla-Lăteşti: dialog monologat (1972-1973) [online]. Ediția a III-a. Ediția autorului, 2005, [citat 01.05.2020]. Disponibil: http://paulgoma.free.fr/paulgoma_pdf/pdf/LRP_GHERLALATESTI.pdf
45. GRATI, Aliona. *Cuvântul celuilalt. Dialogismul romanului românesc*. Chișinău: S.C. Profesional Service SRL, 2011. ISBN 978-9975-4240-3-5.
46. GRATI, Aliona, CORCINSCHI, Nina. *Dicționar de teorie literară. Concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Chișinău: Arc, 2017. ISBN 978-9975-0-0036-9.
47. GRECEANU, Tudor. *Drumul celor puțini. Amintirile unui aviator*. Ediție îngrijită de Martha Greceanu, București: Eminescu, 2000. ISBN 978-973-22-0808-3.
48. HEGEL, G.W.F. *Fenomenologia spiritului*. Trad. de Virgil Bogdan, București: IRI, 2000. ISBN 973-96348-7-7.
49. HEIDEGGER, Martin. *Ființă și timp*. Trad. din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București: Humanitas, 2003. ISBN 973-50-0428-3.
50. HOLBAN, Anton. *Pseudojurnal. Corespondență, acte, confesiuni*. București: Minerva, 1978.
51. HOLBAN, Ioan. Tata în cămașă de oțel. In: Serafim SAKA. *Basarabia în Gulag*. Chișinău: Meridianul 28, 1995. ISBN 5-86892-114-3.
52. HULBER, Maria. *Memorialistica detenţiilor postbelice româneşti*. Oradea: Ratio et Revelatio, 2015. ISBN 978-606-8680-22-4.
53. IOANID, Ion. *Închisoarea noastră cea de toate zilele. Vol. I. (1949, 1952-1954)*. București: Albatros, 1991. ISBN 973-24-0217-2.
54. IOANID, Ion. *Închisoarea noastră cea de toate zilele. Vol. III. (1956-1959)*. București: Albatros, 1992. ISBN 973-24-0242-3.
55. IONIȚOIU, Cicerone. *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar.* Coordonat de Domnița Ștefănescu [online]. București: Mașina de scris, 2000.

ISBN 973-99994-2-5. [citat 01.07.2020]. Disponibil: http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_m/m/dictionarm _11.pdf

56. IONIȚOIU, Cicerone. *Jur să spun adevărul* [online]. [citat 21.03.2018]. Disponibil: http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/marturie/docs/ionitoiu_jur_1.pdf
57. IORDAN, Iorgu. *Memorii. Vol. I*. București: Eminescu, 1977.
58. IRIMIA, Dumitru. *Introducere în stilistică*. Iași: Polirom, 1999. ISBN 973-683-283-X.
59. KUNDERA, Milan. *Gluma*. Trad. de Jean Grosu. București: Humanitas, 2006. ISBN 978-973-50-1463-6.
60. LĂCĂTUȘ, Daniel. *Fețele durerii. Apel la memorie. Vol. I. Personalități decedate în închisorile comuniste*. Iași: StudIS, 2018. ISBN 978-606-775-876-4.
61. LEAHU, Nicolae. *Poezia generației '80: Eseu*. Chișinău: Cartier, 2015. ISBN 978-9975-79-994-2.
62. LESCU, Mihai. Tristețea nucului din prag. In: *Literatura și arta*. 2009, 21 mai, p. 5.
63. MAFTEI, Ernest. Premieră fără repetiții: Definiția comunismului. In: *Revista 22*, 1990, nr. 1 (1), București: Presa Liberă, p. 9. ISSN 1220-5761.
64. MANCAȘ, Mircea. Factorul social în creația artistică. In: *Revista de filosofie* [online]. Ed. de Constantin Rădulescu-Motru, 1943, vol. XXVIII, Nr.1-2, pp. 111-115. [citat 14.03.2020]. Disponibil: http://dspace.bcucluj.ro/jspui/bitstream/123456789/27690/1/BCUCLUJ_FP_192906_1943_028_001_002.pdf
65. MANOLESCU, Florin. Teme inconfortabile. In: *Revista 22*, 1992, nr. 7 (108), București: Coresi, p. 15. ISSN 1220-5761.
66. MANOLESCU, Ion. *Literatura memorialistică. Radu Petrescu. Ion D. Sîrbu. N. Steinhardt*. București: Humanitas, 1996. ISBN 973-28-0650-8.
67. MARINAT, Alexei. Amintiri, of, amintiri. In: *Orizontul*. 1989, nr 3, pp. 68-71. ISSN 0233-7053.
68. MARINAT, Alexei. Crâmpeie din vâltoarea vremurilor. In: *Nistru*. 1989, nr. 6, pp. 44-63.
69. MARINAT, Alexei. In: *Teatrul de miniaturi*. TVM1, 1991. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=sWKCba6AqZU
70. MARINAT, Alexei. *Călătorii în jurul omului*. Chișinău: Prut Internațional, 2004. ISBN 9975-69-603-1.

71. MARINAT, Alexei. In: *Cultura Azi* cu Alexei Marinat. TVM1, 7 iunie 2015. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=hLujECS44gs
72. MARINAT, Alexei. *Eu și lumea: proză documentară*. Ed. a 3-a. Chișinău: Cartier, 2017. ISBN 978-9975-79-891-4.
73. MARINO, Adrian. *Dicționar de idei literare. Vol. I. A-G*. București: Eminescu, 1973.
74. MARINO, Adrian. O carte de sertar. In: *Tribuna Ardealului*, 1993, nr. 68.
75. MARINO, Adrian. *Dintr-un dicționar de idei literare*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2010. ISBN 978-973-109-253-9.
76. MARINO, Adrian. *Viața unui om singur*. București: Polirom, 2010. ISBN 978-973-46-1628-2.
77. MIHĂIEŞ, Mircea. *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea.* Timişoara: Amarcord, 1995. ISBN 978-9739-70-519-6.
78. MIHĂILESCU, Dan C. *Literatura română în postceaușism. Vol. I. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*. București: Polirom, 2004. ISBN 973-681-514-5.
79. MIHĂILESCU, Dan C. *Literatura română în postceaușism. Vol. III. Eseistica. Piața ideilor politico-literare*. București: Polirom, 2007. ISBN 973-681-629-X.
80. MINCU, Marin. *Textualism și autenticitate.* Constanța: Pontica, 1993. ISBN 973-95494-8.
81. MISCHIE, Dana. Luxul lui „Soljenițîn de Basarabia“ în infernul din Siberia: umorul. „În timpul lui Stalin, erau cele mai hazlii anecdote”. In: *Adevărul*. 2019, 3 martie, pp. 12-14.
82. NEGURĂ, Petru. *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă*. Trad. de Gabriela Șiclovan. Chișinău: Cartier, 2014. ISBN 978-9975-79-903-4.
83. NEGURĂ, Petru. Marinat, Alexei [online]. *Proiectul COURAGE (interconectarea colecțiilor). Opoziția culturală – Asumarea moștenirii culturale a disidenței din fostele țări socialiste*. 29 octombrie 2016. [citat 01.05.2020]. Disponibil: http://ro.cultural-opposition.eu/registry/?search=marinat&uri=http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n5665&type=masterpieces
84. NEGURĂ, Petru. Marinat, Alexei, Interviu de Petru Negură, 2003 (în română) [online]. *Proiectul COURAGE (interconectarea colecțiilor). Opoziția culturală – Asumarea moștenirii culturale a disidenței din fostele țări socialiste*. 22 ianuarie 2019. [citat 01.05.2020]. Disponibil: http://ro.cultural-opposition.eu/registry/?uri=http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n5665

85. OLTEANU, Antoaneta. *Sovietland. Țara Gulagului.* Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2019. ISBN 978-606-537-435-5.
86. PAGEAUX, Daniel-Henri. *Literatura generală și comparată*. Trad. de Lidia Bodea. Iași: Collegium. Polirom, 2000. ISBN 973-683-377-1.
87. PARFENE, Constantin. *Teorie și analiză literară: ghid practic*. București: Ed. Științifică, 1993. ISBN 973-4401-15-7.
88. PETRENCU, Anatol. Alexei Marinat. „Eu și Lumea": importanța științifică a cărții [online]. 19 martie 2019. [citat 01.06.2020]. Disponibil: http://anatolpetrencu.promemoria.md/?m=201812
89. PLĂMĂDEALĂ, Ion. Sainte-Beuve: Metoda biografică. In: *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1994, nr. 5 (155), pp. 14-21. ISNN 0236-3119.
90. PLEȘU, Andrei. *Minima moralia: elemente pentru o etică a intervalului.* București: Humanitas, 2013. ISBN 978-973-50-3964-6.
91. POGOR, Eugenia. I s-a spus „Soljenițîn al Basarabiei". Interviu cu Andrei Marinat [online]. *Radio Europa Liberă*, 03 mai 2018. [citat 28.08.2020]. Disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/i-s-a-spus-soljeni%C5%A3%C3%AEn-al-basarabiei-alexei-marinat-pur-si-simplu/29205733.html
92. RADOSAV, Doru. *Donbas – O istorie deportată*. Ravensburg: Landsmannschaft der Sathmarer Schwaben in der Bundesrepublik Dueutschland, 1994.
93. RĂDULESCU, Mihai. *Istoria literaturii române de detenție: Memorialistica reeducărilor. Vol. I*, București: Ramida, 1998. ISBN 973-9191-56-8.
94. RĂDULESCU, Mihai. *Istoria literaturii române de detenție: Mărturisirea colaborării. Vol. II*, București: Ramida, 1998. ISBN 973-9191-39-8.
95. RICOEUR, Paul. *Memoria, istoria, uitarea*. Trad. din franceză de Ilie și Margareta Gyurcsik, Timișoara: Amarcord, 2001. ISBN 973-8208-10-6.
96. RICOEUR, Paul. *Iubire și justiție*. Trad. din franceză de Mădălin Roșioru, București: Art, 2009. ISBN 978-973-124-371-9.
97. SAINENCO, Ala. Determinările spațiale ale lumii în interviurile cu victimele regimului totalitar-comunist. In: *Tradiție și inovație în cercetarea filologică, Conferința Științifică Internațională, Vol. I, 27 oct. 2015*. Bălți: Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, 2016. ISBN 978-9975-50-183-5.
98. SAVA, Manuela Camelia. *Experiența închisorii politice în memorialistica feminină*. București: Pro Universitaria, 2014. ISBN 978-606-26-0096-9.

99. SAVITESCU, Ionel. Memorialistica gulagului. In: *Ateneu*, 2004, nr. 3 (415), p.17. ISSN 1221-5813.
100. SÂRBU, Inga. Alexei Marinat, omul din Gulag: condiția tragică. In: *Philologia*, 2015, LVII nr. 3-4, pp. 31-39. ISSN 1857-4300.
101. SÂRBU, Inga. Jurnalul lui Alexei Marinat: între faptul brut și ficțiune. In: *Metaliteratură*, 2015, nr. 2, pp. 47-54. ISSN 1857-1905.
102. SEBASTIAN, Mihail. *Jurnal 1935-1944*. București: Humanitas, 2016. ISBN 978-973-50-5307-9.
103. SIMION, Eugen. *Ficțiunea jurnalului intim. Diarismul românesc*. București: Univers Enciclopedic, 2001. ISBN 973-8240-19-0.
104. SIMION, Eugen. *Genurile biograficului*. Vol. I, București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2008. ISBN 978-973-1744-39-1.
105. SIMUȚ, Andrei. *Literatura traumei*. *Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40.* Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2007. ISBN 978-973-133-145-4.
106. SIMUȚ, Ion. *Literaturile române postbelice*. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, 2017. ISBN 978-606-797-126-2.
107. SOLJENIȚÎN, Alexandr. *Arhipelagul Gulag I*. Trad. de Nicolae Iliescu, București: Univers, 2008. ISBN 978-1-60257-142-6.
108. SOLJENIȚÎN, Alexandr. *Arhipelagul Gulag II*. Trad. de Ion Covaci, București: Univers, 2008. ISBN 978-1-60257-142-6.
109. SOLJENIȚÎN, Alexandr. *Arhipelagul Gulag III*. Trad. de Nicolae Iliescu, București: Univers, 2008. ISBN 978-1-60257-142-6.
110. STAROBINSKI, Jean. *Gesturile fundamentale ale criticii*. Trad. de Angela Martin, București: Art, 2014. ISBN 978-606-710-059-4.
111. ŞLEAHTIŢCHI, Maria. Introspecția și retrospecția eului în literatura detenției politice din Basarabia. In: *Caietele de la Putna. Jertfă și creație*. Mănăstirea Putna: Nicodim Caligraful, 2015, pp.129-138, ISSN 1844-7791.
112. ŞULUŢIU, Octav. *Scriitori și cărți*. București: Minerva, 1974.
113. SUVEICĂ, Svetlana. Îngrădirea dreptului la Religie în RSS Moldovenească: Cazul catolicilor reflectat în materialele Fondului „Krasnîi Arhiv” de la arhiva pentru o societate deschisă din Budapesta. In: E.S. COŞA Anton [et al.], eds. *Analecta catholica*. *Vol. 5/6. 2009-2010.* Chișinău, Episcopia Romano-Catolică de Chișinău: 2012, pp. 207-230. ISBN 978-9975-53-076-8.

114. *Terminologie poetică și retorică. Dicționar*. Coord. Val. Panaitescu. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1994. ISBN 973-91-49-11-1.
115. TODOROV, Tzvetan. *Confruntarea cu extrema. Victime și torționari în secolul XX*. Trad. de Traian Nica. București: Humanitas, 1996. ISBN 937-28-0621-4.
116. TODOROV, Tzvetan. *Abuzurile memoriei*. Trad. de Doina Lica, Timișoara: Amarcord, 1999. ISBN 973-9244-46-7.
117. TRIFAN, Călina. *Memorări necesare: O viață în dialog. (Memorialistică și istorii orale)*. Chișinău: Lumina, 2015. ISBN 978-9975-65-390-9.
118. URSA, Mihaela. *Scriitopia*. Ediția a II-a. Cluj Napoca: Dacia, 2010. ISBN 978-606-92486-9-0.
119. VÂRNAV, Teodor. *Istoria vieții mele*. București: Polirom, 2015. ISBN 978-973-46-5579-3.
120. VRABIE, Diana. Călătorii în jurul propriului eu. In: *Semn: revistă literară*. 2007, Anul X, nr. 1, pp. 22-24. ISSN 1857-0429.
121. VRABIE, Diana. Descifrări în poetica eului. In: *Limba Română*. 2007, nr. 4-6, pp. 172-177. ISSN 0235-9111.
122. VRABIE, Diana. Paradigmele discursului autobiografic. In: *Philologica Jassyensia*. 2007, Anul III, nr. 2, pp. 145-154. ISSN 1841-5377.
123. VRABIE, Diana. Aventura conceptului de autenticitate: exerciții de interpretare hermeneutică. In: *Limba Română. Revistă de știință și cultură*. 2008, Anul XVIII, nr. 9-10 (159-160), pp. 143-150. ISSN 0235-9111.
124. VRABIE, Diana. *Cunoaștere și autenticitate*. Timișoara: Artpress, 2008. ISBN 978-973-108-144-1.
125. VRABIE, Diana. Arta portretului în memorialistica detenției („Călătorii în jurul omului” de Alexei Marinat). In: *Experimentul Pitești. Literatura de detenție anticomunistă*. Pitești: Fundația culturală Memoria, Filiala Argeș, 2013, pp. 265-270. ISSN 1843-4746.
126. ZBÂRCIOG, Vlad. Lecțiile lui Alexei Marinat. In: *Literatura și arta*. 2009, 21 mai, p. 4.

În limbă străină

127. ADORNO, Theodor W. *The Jargon of Authenticity*. Trans. by Knut Tarnowski and Frederic Will, Evanston: Northwestern University Press, 1973. ISBN 0-8101-0407-5.
128. AUSTER, Paul. *The Invention of Solitude*. London: Faber and Faber, 2010. ISBN 978-057-126-674-6.

129. *AvtobiografiЯ. Journal on Life Writing and the Representation of the Self in Russian Culture.* [online]. University of Padova. [citat 04.05.2018]. ISSN 2281-6992. Disponibil: www.avtobiografija.com
130. BAKHTIN, Mikhail. *The Dialogic Imagination. Four Essays by M. M. Bakhtin*. Trans. by Caryl Emerson and Michael Holquist, Austin: University of Texas Press, 1981. ISBN 0-292-71527-7.
131. BALDICK, Chris. *Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0199-20827-2.
132. BARNES, Steven A. *Death and Redemption: The Gulag and the Shaping of Soviet Society*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2011. ISBN 978-0-691-15112-0.
133. BARROS, Carolyn A. *Autobiography: Narrative of Transformation*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1998. ISBN 0-472-10786-0.
134. BARTHES, Roland. *Image Music Text*. Trans. by Stephen Heath, London: FontanaPress, 1977. ISBN 0-00-686135-0.
135. BENTON, Michael. *Literary Biography: An Introduction*. West Sussex: Willey-Blackwell, 2009. ISBN 978-1-1190-6011-6.
136. BOLDRINI, Lucia. *Autobiographies of Others: Historical Subjects and Literary Fiction*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0-203-11264-9.
137. BOLDRINI, Lucia, NOVAK, Julia. *Experiments in Life-Writing. Intersections of Auto/Biography and Fiction.* Cham: Palgrave Macmillan, 2017. ISBN 978-3-319-55413-6.
138. BRUNER, Jerome. Self-making and world-making. In: *Journal of Aesthetic Education*, 1991, vol. 25, No. 1, pp. 67-78. ISSN 0021-8510.
139. BRUNER, Jerome. Life as Narrative. In: *Social Research*, 2004, vol. 71, No. 3, pp. 691-710. ISSN 0037-783X.
140. BRUSS, Elizabeth W. *Autobiographical Acts: The Changing Situation of a Literary Genre*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1976. ISBN 0-8018-1821-4.
141. CHARMÉ, Stuart Zane. *Vulgarity and Authenticity. Dimensions of Otherness in the World of Jean-Paul Sartre*. Amherst: The University of Massachusetts Press, 1991. ISBN 0-87023-740-3.
142. COHN, Dorrit. *The Distinction of Fiction.* Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1999. ISBN 978-0801-859-42-7.

143. COHN, Dorrit. Metalepsis and Mise En Abyme. Trans. by Lewis S. Gleich. In: *Narrative* [online]. 2012, vol. 20, No. 1, pp. 105-114. [citat 14.08.2020]. EISSN: 1538-974X. Disponibil: www.jstor.org/stable/41475353

144. *Communist Crimes*. Estonian Institute of Historical Memory, ©2007 [citat 02.03.2018]. Disponibil: https://communistcrimes.org/en

145. COOKE, Dervila. *Present Pasts: Patrick Modiano's (Auto)Biographical Fictions*. Amsterdam: Rodopi, 2005. ISBN 978-904-201-884-6.

146. CORNIS-POPE, Marcel. East-Central European Literature after 1989. In: John NEUBAUER, Marcel CORNIS-POPE, eds. *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries, Vol. IV: Types and Stereotypes*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 2010, pp. 561-630. ISBN 978-90-272-3458-2.

147. DE CERTEAU, Michel. *The Practice of Everyday Life*. Trans. by Steven Randall, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1984. ISBN 0-520-23699-8.

148. DE MAN, Paul. Autobiography as De-facement. In: *MLN. Comparative Literature*, 1979, vol. 94, No. 5, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, pp. 919-930. ISSN 0026-7910.

149. DE MAN, Paul. *The Rhetoric of Romanticism*. New York: Columbia University Press, 1984. ISBN 978-0231055277.

150. DERRIDA, Jacques. *Writing and Difference*. Trans. by Alan Bass, Chicago: Chicago University Press, 1978. ISBN 0-226-14329-5.

151. DERRIDA, Jacques. *Paper Machine*. Tran. by Rachel Bowlb, Stanford: Stanford University Press, 2005. ISBN 0-8047-4620-6.

152. DEVINATZ, Victor G. Robert J. Alexander's U.S. Left-Wing Interview Collection and Archaeology of Dissident Communism. In: *WorkingUSA: The Journal of Labor and Society* [online]. 2012, vol. 15, No. 2, pp. 153-175. [citat 14.02.2020]. Disponibil: DOI: 10.1111/j.1743-4580.2012.00382.x

153. DRASKOCZY, Julie. *BELOMOR. Criminality and Creativity in Stalin's Gulag*. Boston: Academic Studies Press, 2014. ISBN 978-1-618112-88-0.

154. EAKIN, Paul John. *Fictions in Autobiography: Studies in the Art of Self-Invention*. New Jersey: Princeton University Press, 1985. ISBN 0-691-01445-0.

155. EAKIN, Paul John. *Touching the World: Reference in Autobiography*. New Jersey: Princeton University Press, 1992. ISBN 978-1-4008-2064-1.

156. EAKIN, Paul John. *How Our Lives Become Stories: Making Selves*. New York: Cornell University Press, 1999. ISBN 0-8014-8598-3.
157. EAKIN, Paul John. *Living Autobiographically: How We Create Identity in Narrative*. New York: Cornell University Press, 2008. ISBN 978-0-8014-7478-1.
158. *Eufrosinia Kersnovskaya. What's a Human Being Worth?* E. A. Kersnovskaya, ©2003 [citat 02.03.2018]. Disponibil: https://www.gulag.su/project/index.php?eng=1&page=0
159. FERRARA, Alessandro. *Reflective Authenticity: Rethinking the Project of Modernity*. London: Routledge, 1998. ISBN 978-0-4151-3062-2.
160. FOUCAULT, Michel. *The History of Sexuality*. *Volume I: An Introduction.* Trans. by Robert Hurley, New York: Pantheon Books, 1978. ISBN 0-394-41775-5.
161. FOUCAULT, Michel. *Ethics. Subjectivity and Truth*. Vol. I. Trans. by Robert Hurley, New York: The New Press, 1997. ISBN 1-56584-352-5.
162. FOUCAULT, Michel, MISKOWIEC, Jay. Of Other Spaces. In: *Diacritics: a review of contemporary criticism* [online]. The Johns Hopkins University Press. 1986, vol. 16, No. 1, pp. 22-27. [citat 14.07.2020]. EISSN: 1080-6539. Disponibil: DOI:10.2307/464648.
163. FORMAKOV, Arsenii. *Gulag Letters.* Trans. by Emily Johnson, New Haven: Yale University Press, 2017. ISBN 978-0300-209-31-0.
164. FROMM, Erich. *Escape from freedom.* New York: Henry Holt, 1994. ISBN 978-0805-031-49-2.
165. GARRETA, Anne. Autofiction: La ford intérieure et le self roman. In: *Genèse et autofiction*. Ed. by Jean-Louis Jeannelle and Catherine Viollet. Brussels: Academia-Bruylant, 2007, pp. 229-239. ISBN 978-2-87209-817-0.
166. GENETTE, Gérard. *Figures III*. Paris: Ed. du Seuil, 1972. ISBN 2-02-002039-4.
167. GENETTE, Gérard, LEVONAS, Ann. Boundaries of Narrative. In: *New Literary History* [online]. 1976, vol. 8, No. 1, pp. 1-13. [citat 05.08.2020]. EISSN: 1080-661X. Disponibil: DOI:10.2307/468611.
168. GENETTE, Gérard, CRAMPÉ, Bernard. Structure and Functions of the Title in Literature. In: *Critical Inquiry* [online]. 1988, vol. 14, No. 4, pp. 692-720. [citat 05.08.2020]. EISSN: 1539-7858. Disponibil: www.jstor.org/stable/1343668
169. GENETTE, Gérard, MACLEAN, Marie. Introduction to the Paratext. In: *New Literary History* [online]. 1991, vol. 22, No. 2, pp. 261-272. [citat 05.08.2020]. EISSN: 1080-661X. Disponibil: DOI:10.2307/469037.
170. GOLOMB, Jacob. *In search of authenticity. From Kierkegaard to Camus*. New York: Routledge, 1995. ISBN 0-415-11947-2.

171. GRIMSTED, Patricia Kennedy. *Archives of Russia Seven Years After: "Purveyors of Sensation" or "Shadows cast to the Past"* [online]. Cold War International History Project, Washington, 1998 [citat 02.09.2019]. Disponibil: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/ACF518.pdf
172. *Gulag Online - Virtual museum*. Gulag.cz Association, ©2013 [citat 02.03.2018]. Disponibil: www.gulag.online/
173. GUSDORF, Georges. Conditions and Limits of Autobiography. Trans. by James Olney. In: James Olney, ed. *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press, 1980, pp. 28-48. ISBN 978-1-4008-5631-2.
174. HALBWACHS, Maurice. *On Collective Memory*. Trans. by Lewis A. Coser, Chicago: Chicago University Press, 1992. ISBN 0-226-11596-8.
175. HAMILTON, Nigel. *How to do biography: a primer*. Cambridge: Harvard University Press, 2008. ISBN 978-0-674-02796-1.
176. HARPHAM, Geoffrey Galt. *Shadows of Ethics: Criticism and the Just Society*. Durham and London: Duke University Press, 1999. ISBN 978-0-8223-2320-4.
177. HEIDEGGER, Martin. *Poetry, Language, Thought*. Trans. by Albert Hofstadter, New York: Harper Perennial, 2001. ISBN 0-06-093728-9.
178. HETER, T. Storm. Authenticity and Others: Sartre's Ethics of Recognition. In: *Sartre Studies International*. New York: Berghahn Books, 2006, vol. 12, No. 2, pp. 17-43. ISSN 1357-1559.
179. HOLLANDER, Paul. Anne Applebaum, Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944-1956. In: *Society*. New York: Springer Science and Business Media, 2013, vol. 50, No. 3, pp. 328-331. ISSN 0147-2011.
180. HUME, David. *A Treatise on Human Nature: Being an Attempt to Introduce the Experimental Method of Reasoning into Moral Subjects*. The Floating Press, 2009. ISBN 978-1-775410-67-6.
181. JAMES, William. *The Principles of Psychology, Vol 2*. New York: Cosimo Classics, 2007. ISBN 978-1-60206-313-6.
182. JAKOBSON, Roman. *Selected Writings. Volume II: Word and Language*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 1971. ISBN 978-90-279-1766-9.
183. KERMODE, Frank. Memory and Autobiography. In: *Raritan: A Quarterly Review*. New York: Rutgers University, 1995, vol. 15, No. 1, pp. 36-47. ISSN 0275-1607.

184. KERNIS, Michael H., GOLDMAN, Brian M. A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. In: *Advances in Experimental Social Psychology*. Amsterdam: Elsevier Academic Press, 2006, vol. 38, pp. 283-357. ISSN 0065-2601.

185. KIERKEGAARD, Søren. *Søren Kierkegaard's Journals and Papers*. Ed. and trans. H. V. Hong and E. H. Hong, Bloomington and London: Indiana University Press, vol. I, A-E, 1967. ISBN 0-2531-8240-9.

186. LE GOFF, Jacques. *History and Memory*. Trans. by Steven Rendall and Elizabeth Claman, New York: Columbia University Press, 1992. ISBN 978-0231-075-90-9.

187. LEFEBVRE, Henri. *The Production of Space*. Trans. by Donald Nicholson-Smith. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell, 1991. ISBN 0-631-18177-6.

188. LEJEUNE, Philippe. *Le pacte autobiographique*. Paris: Seuil, 1975. ISBN 2-02-004293-2.

189. LEJEUNE. Philippe. The autobiographical contract. In: TODOROV, Tzvetan, ed. *French Literary Theory Today: A Reader*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, pp. 192–222. ISBN 0-521-23036-5.

190. LEJEUNE, Philippe. *On Autobiography*. Foreword by Paul John Eakin, Trans. by Katherine Leary, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989. ISBN 978-0816-6163-29.

191. LINDY, Jacob D., LIFTON, Robert J. *Beyond Invisible Walls: The Psychological Legacy of Soviet Trauma, East European Therapists and Their Patients*. New York: Brunner-Routledge (Taylor and Francis Group), 2001. ISBN 1-58391-318-1.

192. LOESBERG, Jonathan. Autobiography as genre, act of consciousness, text. In: *Prose Studies: History, Theory, Criticism*. New York: Routledge (Taylor and Francis), 2008, vol. 4, No. 2, pp. 169-185. ISSN 1743-9426.

193. MARCUS, Amit. A Contextual View of Narrative Fiction in the First Person Plural. In: *Narrative* [online]. Ohio State University Press, 2008, vol. 16, No. 1, pp. 46-64. [citat 17.08.2020]. EISSN: 1538-974X. Disponibil: www.jstor.org/stable/30219271

194. MATTHEWS, Samantha. *Autobiography* [online]. Oxford Bibliographies, 24 July 2013, [citat 10.08.2020]. Disponibil: https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199799558/obo-9780199799558-0023.xml)

195. MORAN, Dominique. Carceral Geography and the Spatialities of Prison Visiting: Visitation, Recidivism and Hyperincarceration. In: *Environment and Planning, D:*

Society and Space [online]. 2013, vol. 31, No. 1, pp. 174-190. [citat 04.04.2018]. EISSN 1472-3433. Disponibil: http://dx.doi.org/10.1068/d18811

196. *National Digital Information Infrastructure and Preservation Program (NDIIPP)*. Library of Congress, © 2002 [citat 02.03.2018]. Disponibil: www.digitalpreservation.gov
197. NEISSER, Ulric. Five Kinds of Self-Knowledge. In: *Philosophical Psychology*. 1988, vol. 1, No. 1, pp. 35-59. ISSN 0951-5089.
198. NEUBAUER, John. Exile: Home of the Twentieth Century. In: John NEUBAUER, Borbála Zsuzsanna TÖRÖK, eds. *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe*. Berlin: Walter de Gruyter, 2009, pp. 4-108. ISBN 978-3-11-021773-5.
199. NORA, Pierre. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. In: *Representations* [online]. Oakland: University of California Press, 1989, No. 26, pp. 7-24. [citat 01.05.2018]. EISSN 1533-855X. Disponibil: DOI:10.2307/2928520.
200. O'BRIEN, Sharon. Feminist Theory and Literary Biography. In: William H. EPSTEIN, ed. *Contesting the Subject: Essays in the Postmodern Theory and Practice of Biography and Biographical Criticism*. West Lafayette: Purdue University Press, 1991, pp. 123-134. ISBN 1-55753-018-1.
201. OLNEY, James. *Autobiography, Essays Theoretical and Critical*. New Jersey: Princeton University Press, 1981. ISBN 0-691-10080-2.
202. OLNEY, James. *Studies in Autobiography*. New York: Oxford University Press, 1988. ISBN 0-19-505131-9.
203. PALLOT, Judith. The Topography of Incarceration: The Spatial Continuity of Penalty and the Legacy of the Gulag in Twentieth- and Twenty-First-Century Russia. In: *Laboratorium* [online]. Oxford, 2015, vol. 7, No. 1, pp. 26-50. [citat 10.04.2018]. ISSN 2078-1938. Disponibil: http://www.soclabo.org/index.php/laboratorium/article/view/440/1275
204. PAVEL, Thomas. Exile as Romance and as Tragedy. In: *Poetics Today* [online]. Durham: Duke University Press, 1996, vol. 17, No. 3, pp. 305-315. [citat 10.04.2018]. EISSN 1527-5507. Disponibil: DOI:10.2307/1773411.
205. POGOR, Eugenia, MASTRINI, John. Remembering Aleksei Marinat: The Solzhenitsyn Of Bessarabia [online]. *Radio Free Europe*, 21 iulie 2019. [citat 27.06.2020]. Disponibil: https://www.rferl.org/a/30065241.html
206. RENZA, Louis A. The Veto of the Imagination: A Theory of Autobiography. In: *New Literary History* [online]. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1977, vol. 9, No. 1, pp. 1-26. [citat 10.04.2020]. EISSN 1080-661X. Disponibil: DOI:10.2307/468434.

207. RICOEUR, Paul. Life in Quest of Narrative. In: *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpre-tation*. Ed. David Wood. London: Routledge, 1991. ISBN 0-203-41681-3.

208. RIGNEY, Ann. *Imperfect Histories: The Elusive Past and the Legacy of Romantic Historicism*. Itaha and London: Cornell University Press, 2001. ISBN 0-8014-3861-6.

209. ROSEFIELD, Kathrin H. Getting Inside Sophocles' Mind Through Hölderlin's Antigone. In: *New Literary History* [online]. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1999, vol. 30, No. 1, pp. 107-127. [citat 12.04.2020]. EISSN 1080-661X. Disponibil: www.jstor.org/stable/20057525

210. SANKAR, K.P., AMBATI, V., PRATHA, L., JAWAHAR, C.V. Digitizing a Million Books: Challenges for Document Analysis. In: H. BUNKE, A. L. SPITZ, eds. *Document Analysis Systems VII* [online]. [s.l.]: Springer, Berlin: Heidelberg, 2006, vol. 3872, pp. 425-436. [citat 20.03.2018]. EISBN 978-3-540-32157-6. Disponibil: DOI: 10.1007/11669487_38.

211. SCHÜTZE, Fritz. Autobiographical Accounts of War Experiences. An Outline for the Analysis of Topically Focused Autobiographical Texts – Using the Example of the "Robert Rasmus" Account in Studs Terkel's Book, "The Good War". In: *Qualitative Sociology Review* [online]. 2014, vol. X, Issue 1, pp. 224-283. [citat: 28.08.2020]. ISSN 1733-8077. Disponibil: http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/Volume28/QSR_10_1_Schutze.pdf

212. SEDIKIDES, Constantine, GAERTNER, Lowell, O'MARA, Erin M. Individual Self, Relational Self, Collective Self: Hierarchical Ordering of the Tripartite Self. In: *Psychology Studies* [online]. [s.l.]: Springer, 2011, vol. 56, pp. 98-107. [citat 29.06.2020]. Disponibil: DOI: 10.1007/s12646-011-0059-0.

213. SHELDON, Kennon M. Authenticity. In: Shane J. Lopez, ed. *The Encyclopedia of Positive Psychology*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2009, pp. 75-78. ISBN 978-1-4051-6125-1.

214. SMITH, Sidonie. *A Poetics of Women's Autobiography: Marginality and the Fictions of Self-representation (A Midland Book)*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1987. ISBN 0-253-34505-7.

215. SMITH, Sidonie, WATSON, Julia. *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives.* Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 2010. ISBN 978-0-8166-6986-8.

216. STAN, Lavinia. *Transitional Justice in Post-Communist Romania. The Politics of Memory*. New York: Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-1-107-02053-5.
217. STAROBINSKI, Jean. The Style of Autobiography. Tans. by Seymour Chatman. In: James OLNEY, ed. *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. Princeton: Princeton University Press, 1980, pp. 73-83. ISBN 0-691-10080-2.
218. SULEIMAN, Susan Rubin. *Crises of Memory in the Second World War*. Cambridge: Harvard University Press, 2006. ISBN 978-0-674-02762-6.
219. TAYLOR, Charles. *Sources of the Self: The Making of Modern Identity*. Cambridge: Harvard University Press, 2001. ISBN 0-674-82426-1.
220. TAYLOR, Charles. *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, Harvard University Press, 2003. ISBN 0-674-26863-6.
221. THACKER,, Andrew. *Moving through Modernity: Space and Geography in Modernism*, Manchester and New York: Manchester University Press, 2003. ISBN 0-7190-5309-9.
222. TODOROV, Tzvetan. The 2 Principles of Narrative. In: *Diacritics* [online]. 1971, vol. 1, No. 1, pp. 37-44. [citat 12.08.2020]. EISSN 1080-6539. Disponibil: https://www.jstor.org/stable/464558
223. TODOROV, Tzvetan, BERRONG, Richard M. The Origin of Genres. In: *New Literary History* [online]. The Johns Hopkins University Press, 1976, vol. 8, No. 1, pp. 159-170. [citat 14.08.2020]. EISSN1080-661X. Disponibil: DOI: 10.2307/468619.
224. TOKER, Leona. *Return from the Archipelago: Narratives of Gulag Survivors.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2000. ISBN 0-253-33787-9.
225. TOMASHEVSKI, Boris. Literature and Biography. In: Seán BURKE, ed. *Authorship: From Plato to the Postmodern: A Reader*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1995, pp. 81-90. ISBN 0-7486-0618-1.
226. TRILLING, Lionel. *Sincerity and authenticity*. Cambridge: Harvard University Press, 1972. ISBN 0-674-80861-4.
227. VARGA, Somogy. *Authenticity as an Ethical Ideal*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-89533-0.
228. *Victims of Communism*. Victims of Communism Memorial Foundation (VOC), ©2001 [citat 02.06.2020]. Disponibil: https://victimsofcommunism.org/
229. WHITE, Hayden. *The Historical Text as Literary Artifact.* In: Brian RICHARDSON, ed. *Narrative Dynamics: Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Columbus: The Ohio State University Press, 2002, pp. 191-210. ISBN 0-8142-5092-0.

230. WOOD, Alex M. et al. The authentic personality: a theoretical and empirical conceptualization and the development of the authenticity scale. In: *Journal of Counseling Psychology* [online]. 2008, vol. 55, No. 3, pp. 385-389. [citat 10.04.2018]. ISSN 1939-2168. Disponibil: DOI: 10.1037/0022-0167.55.3.385.
231. ВОЛЧЕК, Дмитрий. Культурный дневник: судьба писателя Алексея Марината [online]. 28 ianuarie 2020. [citat 11.08.2020]. Disponibil: https://www.svoboda.org/a/30375595.html?fbclid=IwAR3TK2xH15m5Ay6GPeUMzTt73oSl3KzmJIpEbZvop1RmHuw74nZ5rr0sb3c
232. МУХИН, Леонид. С. *Вихоревка: люди, годы, жизнь.* [online]. Иркутск, 2017. [citat 04.07.2020]. Disponibil: http://i.irklib.ru/txt/muhin_vihorevka_2017/files/assets/common/downloads/files/muhinvihorevka2017.pdf

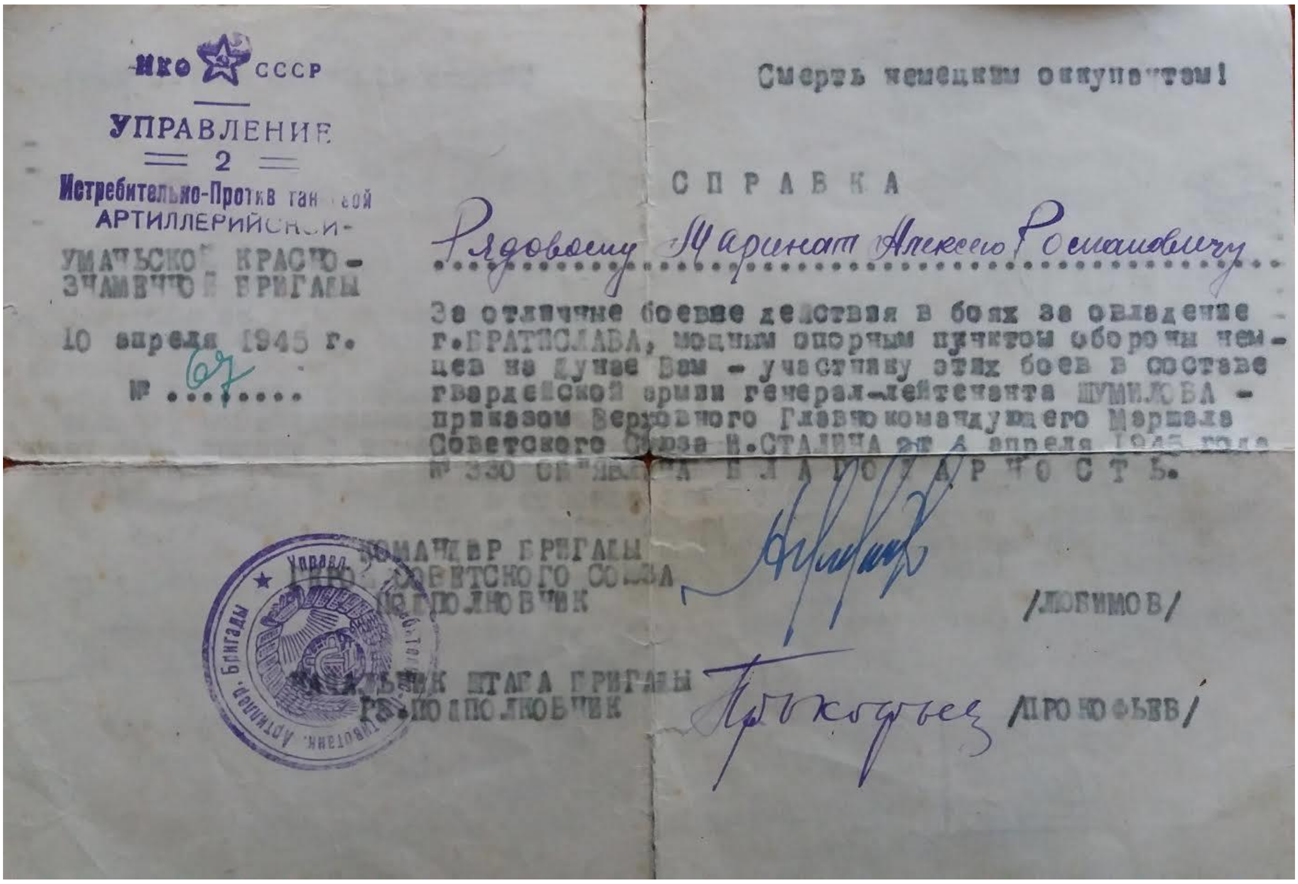
ANEXE

ANEXA 1

Decorații ale scriitorului Alexei Marinat pentru participarea în cel de-al doilea război mondial (1945)

Certificat de Mulțumire ***pentru activitate militară excelentă*** adresat fruntașului Alexei Marinat (nr. 67 din 10 aprilie 1945)

НКО СССР

УПРАВЛЕНИЕ
2
Истребительно-Противотанковой
АРТИЛЛЕРИЙСКОЙ
УМАНЬСКОЙ КРАСНО-
ЗНАМЕННОЙ БРИГАДЫ

10 апреля 1945 г.

№ 67

Смерть немецким оккупантам!

СПРАВКА

Рядовому Маринат Алексею Романовичу

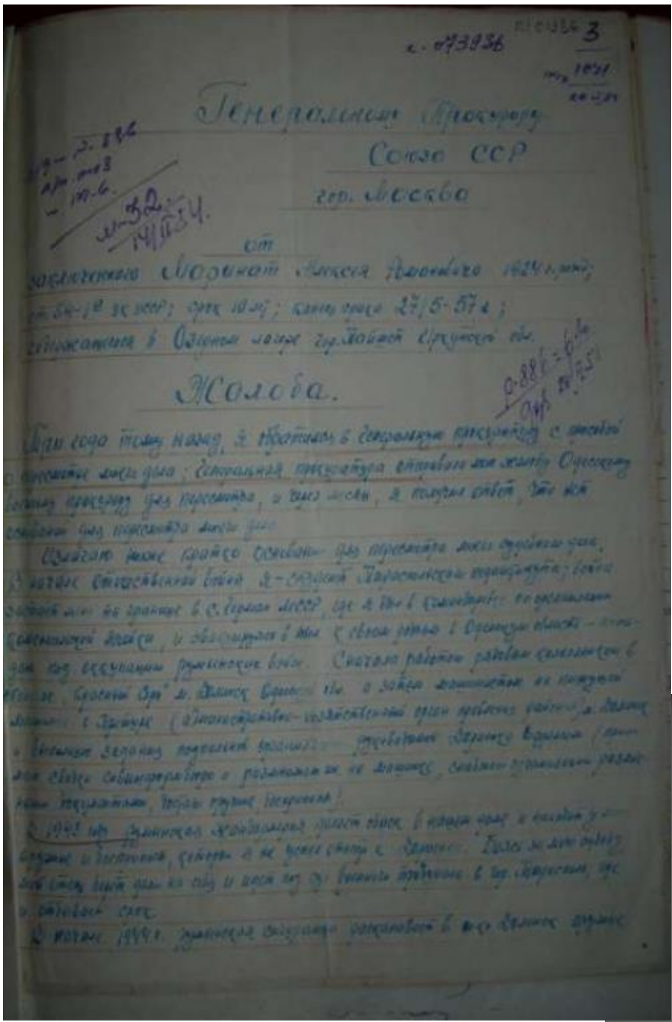
За отличные боевые действия в боях за овладение г. БРАТИСЛАВА, мощным опорным пунктом обороны немцев на Дунае Вам – участнику этих боев в составе гвардейской армии генерал-лейтенанта ШУМИЛОВА – приказом Верховного Главнокомандующего Маршала Советского Союза И. СТАЛИНА от 4 апреля 1945 года № 330 ОБЪЯВЛЕНА БЛАГОДАРНОСТЬ.

КОМАНДИР БРИГАДЫ
ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА
ПОЛКОВНИК /ЛЮБИМОВ/

НАЧАЛЬНИК ШТАБА БРИГАДЫ
ГВ. ПОДПОЛКОВНИК /ПРОКОФЬЕВ/

ANEXA 3

Cererea privind reabilitarea victimei represiunilor politice Alexei Marinat – 1954 (cu titlu *Secret*)

Генеральному Прокурору

Союза ССР

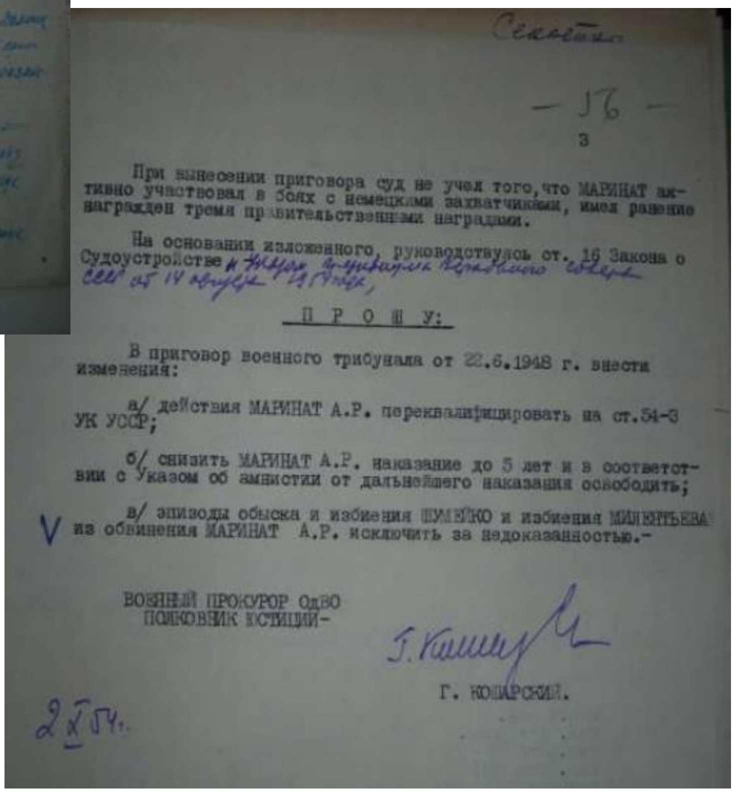
гор. Москва

от

заключенного Маринат Алексея [illegible] 1924 г.рожд.

[illegible]

Жалоба.

Секретно

— 16 —

3

При вынесении приговора суд не учел того, что МАРИНАТ активно участвовал в боях с немецкими захватчиками, имел ранение награжден тремя правительственными наградами.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 16 Закона о Судоустройстве и Указом [illegible] Президиума Верховного Совета СССР от 14 августа 1954 г.,

П Р О Ш У:

В приговор военного трибунала от 22.6.1948 г. внести изменения:

а/ действия МАРИНАТ А.Р. переквалифицировать на ст.54-3 УК УССР;

б/ снизить МАРИНАТ А.Р. наказание до 5 лет и в соответствии с Указом об амнистии от дальнейшего наказания освободить;

в/ эпизоды обыска и избиения ШУМЕЙКО и избиения МИЛЕНТЬЕВА из обвинения МАРИНАТ А.Р. исключить за недоказанностью.-

ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР ОдВО
ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ-

Г. КОШАРСКИЙ.

2.X.54.

ANEXA 4

Certificatul privind reabilitarea scriitorului Alexei Marinat

JUDECATORIA SUPREMA
a Republicii Moldova
ВЕРХОВНЫЙ СУД
Республики Молдова

277014, or. Chişinău,
str. M. Kogălniceanu, 70
277014, гор. Кишинев,
ул. М. Когэлничану, 70
Tel. 22-15-47

7.04.94 Nr. 02п-39I/94

La nr.__________ din__________

г.Кишинев
ул.Пловдива 8,кв.I6

Маринат Алексею Романовичу

СПРАВКА

Определением Военного трибунала Одесского военного округа от I5 октября I954 года приговор Военного трибунала войск МВД Одесской области от 22 июня I948 года в отношении Маринат Алексея Романовича, I924 года рождения, которым он был осужден по ст. 54-Iа УК УССР к I0 годам лишения свободы с поражением в правах сроком на 5 лет без конфискации имущества, отменен и дело производством прекращено за отсутствием в его действиях состава преступления.

Маринат Алексей Романович по данному делу реабилитирован.

Маринат Алексей Романович был арестован 27 мая I947 года, а освобожден из мест лишения свободы 5 ноября I954 года.

Заместитель Председателя
Верховного Суда Республики
Молдова Н.В.Тимофти

ANEXA 5

Carnet de Membru al Uniunii Scriitorilor din USSR al scriitorului Alexei Marinat [70, p. 148]

ANEXA 6

Medalia *Maestru al literaturii* al scriitorului Alexei Marinat (1993)

ANEXA 7

Alexei Marinat în calitate de Cavaler al *Ordinului Republicii* (23 august 1996)

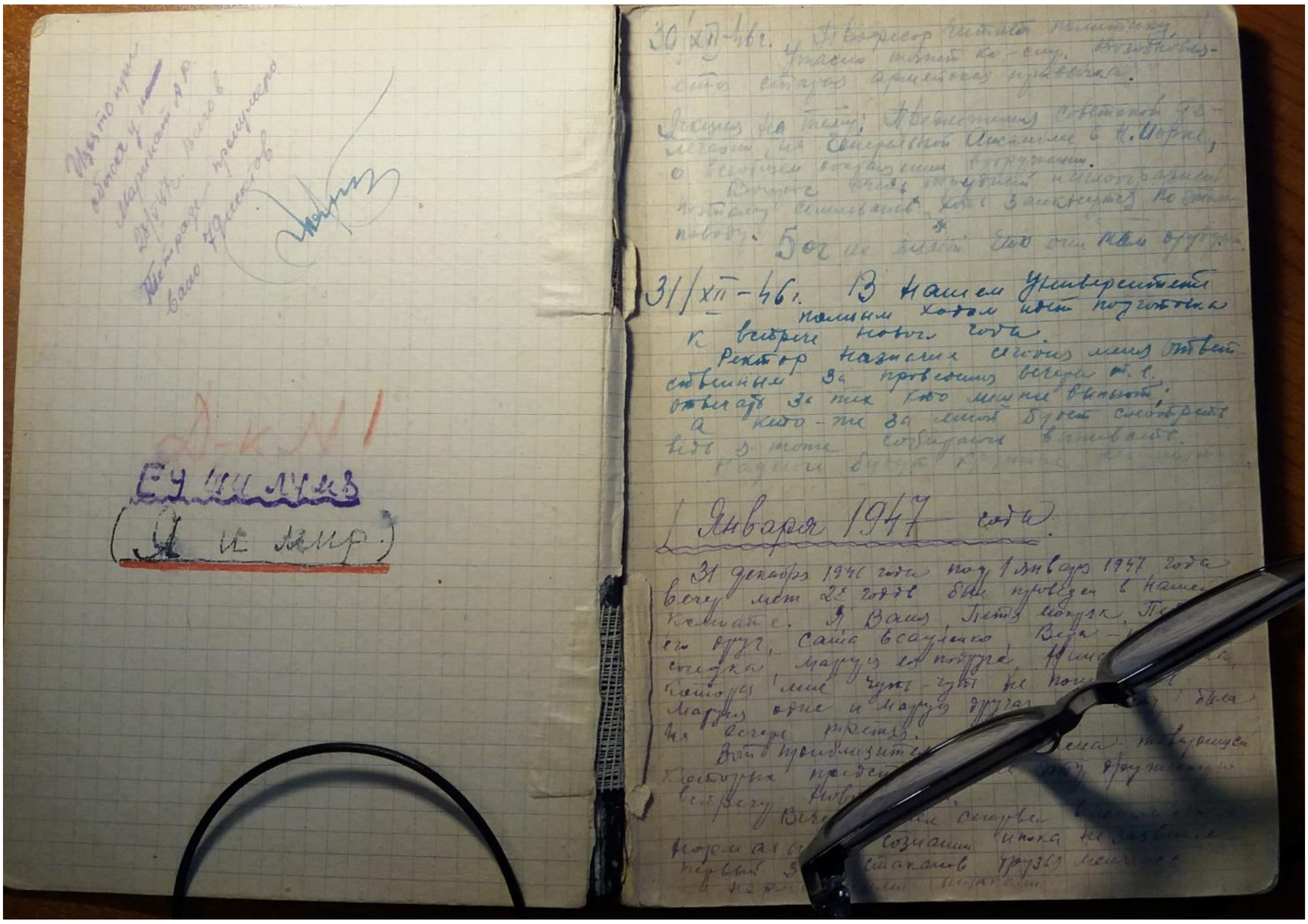
ANEXA 8

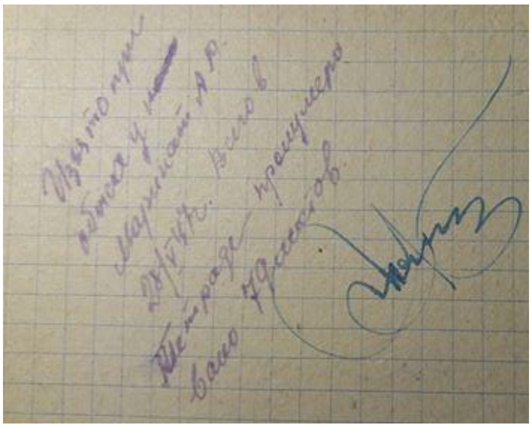
Ordinul național „Serviciul Credincios” conferit scriitorului Alexei Marinat în gradul de „Comandor” (București, 1 decembrie 2000)

ANEXA 9

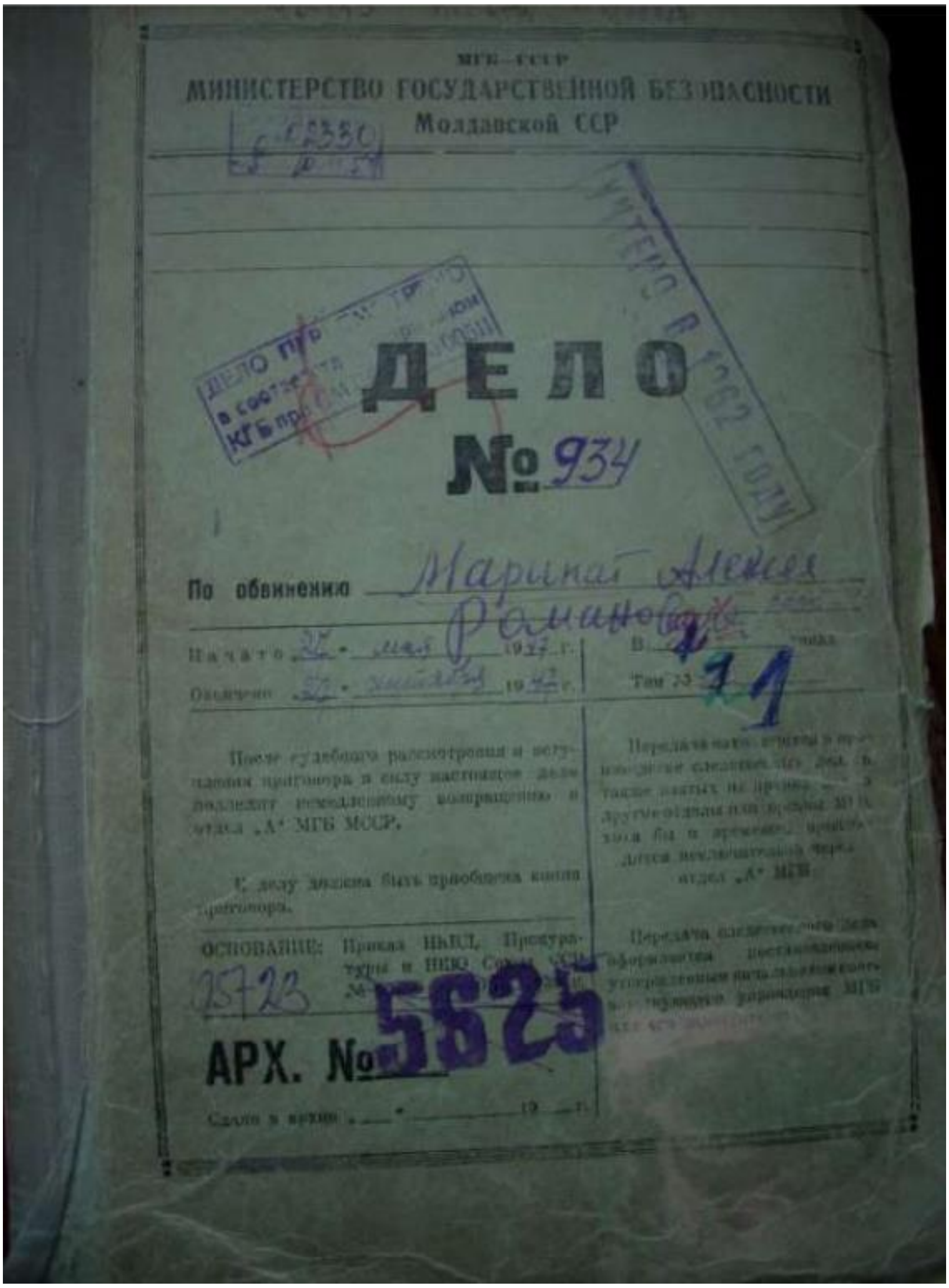
Caietul nr. 2 din cele trei care au fost sechestrate pe 27 mai 1947, publicat ulterior în jurnalul „Eu și lumea” [72, p. 5]. În partea stângă sus este însoțit de inscripția „Изъято при обыске у Маринат А.Р. 28/V.47. Всего в тетраде пронумеровано 79 листов” (traducere din limba rusă „Sechestrat în timpul percheziţiilor la Marinat A.R. 28/V.47. De tot numerotate 79 de pagini”), urmată de semnătura judecătorului.

ANEXA 10

Pagina de titlu a Dosarului deținutului politic Alexei Marinat nr. 934 [70, p. 19]

МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Молдавской ССР

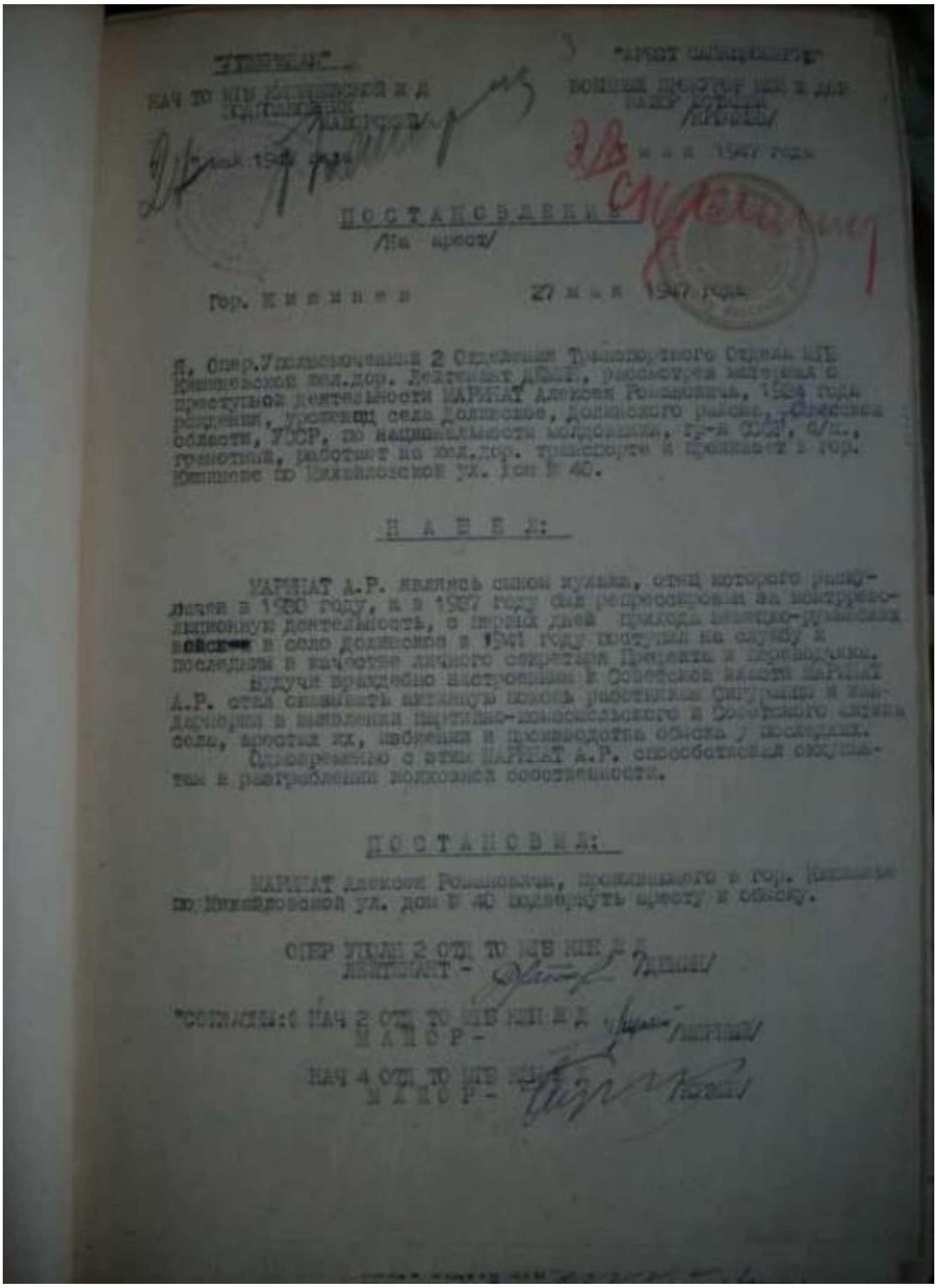
ДЕЛО

№ 934

По обвинению Маринат Алексея Романовича

АРХ. № 5625

Rezoluția de arestare a cetățeanului Alexei Marinat (27 mai 1947) [70, p. 17]

"УТВЕРЖДАЮ"
НАЧ ТО МГБ КИШИНЕВСКОЙ Ж Д
ПОДПОЛКОВНИК
/[illegible]/
мая 1947 года

"АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ"
ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР МВД Ж ДОР
МАЙОР ЮСТИЦИИ
/[illegible]/
мая 1947 года

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
/На арест/

Гор. К и ш и н е в   27 мая 1947 года

Я, Опер.Уполномоченный 2 Отделения Транспортного Отдела МГБ Кишиневской жел.дор. Лейтенант [illegible], рассмотрев материал о преступной деятельности МАРИНАТ Алексея Романовича, 1924 года рождения, уроженец села Долинское, Долинского района, Одесской области, УССР, по национальности молдаванин, гр-н СССР, б/п., грамотный, работает на жел.дор. транспорте и проживает в гор. Кишиневе по Михайловской ул. дом № 40.

Н А Ш Е Л:

МАРИНАТ А.Р. являясь сыном кулака, отец которого раскулачен в 1930 году, а в 1937 году был репрессирован за контрреволюционную деятельность, с первых дней прихода немецко-румынских войск в село Долинское в 1941 году поступил на службу к последним в качестве личного секретаря Претора и переводчика.

Будучи враждебно настроенным к Советской власти МАРИНАТ А.Р. стал оказывать активную помощь работникам сигуранцы и жандармерии в выявлении партийно-комсомольского и Советского актива села, арестах их, избиении и производства обыска у последних.

Одновременно с этим МАРИНАТ А.Р. способствовал оккупантам в разграблении колхозной собственности.

П О С Т А Н О В И Л:

МАРИНАТ Алексея Романовича, проживающего в гор. Кишиневе по Михайловской ул. дом № 40 подвергнуть аресту и обыску.

ОПЕР УПОЛН 2 ОТД ТО МГБ КИШ Ж Д
ЛЕЙТЕНАНТ - /[illegible]/

"СОГЛАСЕН": НАЧ 2 ОТД ТО МГБ КИШ Ж Д
М А Й О Р - /[illegible]/

НАЧ 4 ОТД ТО МГБ КИШ Ж Д
М А Й О Р - /[illegible]/

ANEXA 12

Interviu cu Andrei Marinat, fiul scriitorului Alexei Marinat

Intervievator: Svetlana Melnic

Realizat: 20.12.2019

- *Domnule Andrei Marinat, Vă mulțumesc că ați acceptat, prin acest interviu, să aduceți nuanțări referitoare la destinul tatălui Dvs., scriitorul Alexei Marinat, o victimă a istoriei noastre zbuciumate, care a reușit să consemneze crimele comise de regimul comunist în perioada în care Basarabia a suportat regimul totalitar al Rusiei Sovietice.*
- Așa este! Alexei Marinat a avut curajul să scrie despre acele timpuri tragice din istoria noastră, tragice pentru un popor întreg, reverberațiile acelui regim resimțindu-se și astăzi. Deși cunoscută din ziare, interviuri și filmulețe, istoria vieţii tatălui meu trezeşte mereu interesul publicului, pentru că e aproape de oameni, cred eu, aproape de istoria neamului nostru care a suferit. Și nu a suferit puţin.... O asemenea poveste tragică există practic în fiecare a doua familie din Moldova. Poate aveţi şi Dvs. o asemenea poveste în familie?
- *Da... avem din păcate, bunicul a fost deportat în lagărele Siberiei. Din afirmațiile bunicii, s-a întors profund rusificat, familia noastră fiind de origine română. Dar, revenind la Alexei Marinat, cum credeți care era cauza adevărată a arestării și deportării tatălui Dvs.?*
- Desigur nu doar jurnalele pe care le scria zilnic au determinat arestarea lui Alexei Marinat. Aşa erau timpurile acele inumane, prietenii se denunţau reciproc, starea psihologică era grea. Bunelul meu a fost primar în Valea Hoţului, satul de baştină al lui Alexei Marinat. El a fost primar pe timpul guvernării române şi de aceea a fost considerat ca duşman al regimului sovietic şi mai târziu a fost arestat.
- *Ce informații instigatoare puteau conține jurnalele unui tânăr student, încât au fost considerate periculoase de Serviciul Securității de Stat, KGB pe atunci?*
- Jurnale descriau foametea, un subiect tabu pe atunci. El a scris despre ororile *golodomorului* din Ucraina din 1932-1933, colectivizarea forțată, uciderea oamenilor de către puterea sovietică și foametea din anii 1946-47 din Moldova, a descris cum mureau oamenii pe străzile capitalei, cum administrația regimului sovietic trăia bine în comparație cu oamenii de rând, cum a mers în sat iarna și mașina se scutura din cauza bolovanilor înghețați, dar, de fapt, nu erau bolovani, erau oameni morți de foame, căzuți chiar pe șosea. Aceste mărturii au fost publicate mai târziu în cartea „Eu și lumea”... Un coleg de facultate l-a denunțat și el a fost arestat... El a avut mulți colegi buni de facultate (arată o fotografie a scriitorului din timpul anilor de facultate) cu

care a păstrat relații toată viața. A scris despre ei în paginile din jurnal, între 1946-1947. El avea o memorie fenomenală, ținea minte chiar și cele mai mici detalii din viața sa în detenție, cărți citite în timpul studiilor, dar ținea mult să le înregistreze și să le fixeze în memorie. Iată aici (întoarce fotografia) a scris numele colegilor din poză și a însemnat care și în ce rând stătea... Era foarte atent la detalii.

- *Ați aflat vreodată cine dintre colegi l-a denunțat?*
- De fapt erau mai mulți colegi... După ce s-a întors din Gulag s-au întâlnit... și-au cerut iertare... Alexei Marinat a aflat că colegii au făcut și câteva fotografii ale jurnalului său.
- *Alexei Marinat v-a povestit cum a fost arestat?*
- Dacă citim din caiet, vedem că el avea presimțirea că va fi arestat. În ajun a avut un vis înfiorător (citește în limba rusă un fragment nepublicat din jurnalul lui Alexei Marinat care datează din 19 mai 1947). Când eram mici, nici nu știam de experiența Gulagului din familia noastră. Abia tocmai în anii dezghețului sau, chiar mai aproape de 1989, am aflat mai multe din această filă de viață a tatălui meu.
- *Când i-au fost restituite jurnalele?*
- Primele 2 caiete (din 1946 și 1947) i-au fost restituite scriitorului în 1959. Alexei Marinat a fost avertizat în repetate rânduri să nu trimită aceste caiete peste hotare. A început să le publice la sfârșitul anilor '80 în *Literatura și Arta* și în revista *Codru*. Al treilea jurnal însă, „Pânzala neagră", este ars chiar în cabinetul colonelului securității, în 1959, la insistența acestuia, valoarea documentară a jurnalului fiind incontestabilă, pentru că descria crimele și cruzimea bestială a regimului comunist și ar fi putut fi folosit în calitate de document istoric autentic.
- *Cum estimați valoarea istorică a arhivei personale a scriitorului Alexei Marinat pe care o păstrați cu grijă?*
- Dacă observați (arată spre foile jurnalului și alte documente de pe masă) foile documentelor sunt deja îngălbenite de vremuri și chiar se descompun. Aș fi vrut să fie această memorie păstrată în forma sa autentică, însă nicio instituție de aici nu s-a arătat interesată de acest fapt. Recent am fost contactat de Mihail Melnicenco, fondatorul organizației *Прожито*, este și pe Facebook o pagină oficială, care se va ocupa de descifrarea celor două jurnale ale lui Alexei Marinat (deschide și arată pagini întregi din jurnalul scriitorului). Iată aceste pagini, și după cum vedeți nu sunt puține, le-am trimis spre descifrare pentru că ele nu au fost publicate, scrisul e mărunt în cerneală, pe alocuri nu se vede nimic, foaia a îngălbenit cu timpul.
- *Ce amintiri vă copleșesc acum, când țineți aceste foi îngălbenite care poartă fragmente scrise de Alexei Marinat?*

- Foarte mult țin la păstrarea memoriei și istoriei. Mereu reflectez asupra faptului că Alexei Marinat a luptat mult pentru reanimarea conștiinței naționale și pentru limba română. Îmi amintesc toată amploarea evenimentelor de atunci. Aș vrea să păstrăm adevărul în istorie, să știm numele celor care au luptat pentru independență cu adevărat, cei care au riscat mereu cu propria libertate pentru a reîntoarce limba maternă în țară. Pentru că atunci când Marinat a lansat un apel deschis conducerii cu privire la limba de stat, organele de securitate au încercat să deschidă un dosar penal pe numele lui, să caute noi acuzații sau să le răscolească pe cele vechi... Trist... (oftează). Pentru că Alexei Marinat a fost reabilitat fiind în lagăr și repus în toate drepturile încă în 1954. Apoi i-au fost restituite toate decorațiile și în 1959 a devenit membru a Uniunii Scriitorilor din URSS. Dar, după discursul rostit cu înverșunare pentru reîntoarcerea la alfabetul latin și pentru reanimarea limbii române în spațiul Basarabiei, i s-a intentat un dosar, la sfârșitul anului 1988, prin care se cere anularea hotărârii din 1954, privind eliberarea din lagăr. Doar că această solicitare către tribunalul din Odessa nu a fost luată în serios de către autoritățile respective... Această e o filă din istoria Moldovei, ce s-a petrecut zi cu zi în societate, în politică, ea trebuie păstrată!

- *Considerați oportună digitizarea jurnalului și a întregii arhive a scriitorului?*

- Desigur! Ce este mai important pentru noi decât să păstrăm istoria! De aceea am și apelat la societatea *Прожито* care ne va ajuta în acest sens. Planificăm să publicăm jurnalul integral, deși în limba rusă inițial... De mulți ani gestionez, de asemenea, pagina oficială a scriitorului, deși până când, în mare măsură, pe rețele de socializare, cum este Facebook (deschide calculatorul la această pagină oficială). Urmăresc comentariile altor scriitori, istorici, sociologi, care mă bucură. Oamenii îl citesc pe Marinat, el este actual și azi, de exemplu Leo Butnaru scrie: „Andrei, este minunat că întreții vie, activă memoria tatălui tău, a colegului și prietenului nostru Alexei Marinat” (27 martie 2018). Dar, țin să mărturisesc, indiferent dacă considerăm că e necesară sau nu digitizarea scrierilor memorialistice despre Gulagul sovietic, este de datoria noastră să reanimăm trecutul și adevărul istoric! (indică spre o pagină web deschisă care conține informații despre scriitorul și deținutul politic Alexei Marinat - marinat andrei (bessmertnybarak.ru)). Călătorim prin corpul paginilor web pentru a ne reîntoarce la textele scriitorilor-martiri și pentru a-i salva de riscurile neantizării!

- *Care este cea mai mare deziluzie privind valorificarea operei lui Alexei Marinat?*

- Ceea ce mă întristează foarte mult este că Marinat nici nu este inclus în programul școlar de la noi din țară, în timp ce în Ucraina, opera sa este inclusă în program și citită în școlile cu predare în limba română, în clasa a X-a.

- *Ați mai găsit documente inedite în arhiva tatălui Dvs.?*

- În primăvara anului trecut am găsit o caracteristică pe numele lui Alexei Marinat de la locul de muncă (Uniunea Scriitorilor) pentru a pleca peste hotarele URSS (arată documentul care datează din 02 octombrie 1981). El era unul din puținii membri ai Uniunii care nu avea carnet de membru al partidului comunist. Dar, deoarece tatălui meu îi era interzis să plece undeva din cauza trecutului legat de Gulag, acest document a rămas să stea în sertar. Caracteristica nu l-a ajutat, chiar dacă era cavaler al mai multor ordine și al unei medalii pentru o acțiune eroică de salvare a unui copil de la înec. Tatăl meu așa și nu a mai plecat vreodată nicăieri. Singura excepție a fost în 1958, când a mers în România, la un festival al tineretului.

- *Sunteți de acord cu afirmația „memoriile lui Alexei Marinat reconstituie și interpretează viață scriitorului în totalitatea sa"?*

- Astăzi, citind și recitind confesiunile scrise cu atâta grijă de tatăl meu, Alexei Marinat, mă întreb dacă au reușit să încapă în memorii toate suferințele îndurate în Gulagul sovietic, foamea, trădarea colegilor de facultate, pierderea timpurie a mamei, condamnarea tatălui de regimul torționar... Dar, în *Călătorii în jurul omului* descoperim adevărata esență a vieții scriitorului. Uneori fragmentar descrise, mărturiile sunt pestrițe, aș spune eu. Unele dramatice, altele pline de duioșie și bucurie, cum ar fi, de exemplu, paginile care descriu nașterea fiicei și fiului Andrei (adică nașterea mea!). Recitesc și astăzi secvențe din biografia mea: premiera piesei tatălui meu! Eu pentru prima dată la teatrul național! Nemărginita bucurie a lui Alexei Marinat că fiul său a asistat la premiera comediei sale, *Dragostea nu-i sfetnic rău*! Apoi, admit că viața scriitorului s-a desfășurat cu pixul în mână, printre texte și memorii, care au reușit să confirme structura intimă a personalității sale. Ziua eliberării din Gulagul sovietic, 5 noiembrie, este și până acum sărbătorită în familia noastră! Este *victoria* scriitorului asupra regimului de tortură, asupra morții!

- *Memoriile scriitorului Alexei Marinat sunt construite în jurul unor personalități istorice eminente. Cunoașteți mulți dintre protagoniștii operei memorialistice?*

- Cunosc eroii memoriilor – Serafim Saka, Ion Osadcenco, Ion Racul, Ion Mocreac, Ion Josu.. Dar, alături de alte documente din arhiva tatălui meu, recent am găsit, în debaraua apartamentului părintesc, un dosar cu titlul *Taişet, Ozerlag, lagărul special numărul 7*, care conține notițe, adrese ale deținuților, scenarii de teatru, desene, portretul tatălui meu, realizat de pictorul Anatol Prihodko din Cernigov (un deținut politic despre care aflăm în carte), partituri muzicale, *Caietul filologic, Caietul muzical*, și chiar documente de ordin intern din lagăr... Emoțiile m-au copleșit în acel moment! Nu am știut de existența acestei adevărate *comori*! Mi-am dat seama că despre acest material documentar Alexei Marinat ne relatează în memorii! Sunt eroii memoriilor! Iacov Goldman, Veaceslav Rihter, Albert Gazenbruc (protagonistul capitolului „Născut în R.S.S. Belgiană"). Aici, dacă îmi permiteți, vreau să vă spun că curiozitatea mea de a

afla mai multe detalii autentice despre eroii memoriilor m-au determinat să fac investigații de tot felul. Astfel, pot confirma că am obținut date veridice despre protagonistul Albert Gazenbruc, numele deplin ortografiat corect fiind Albertus Gustavus Franciscus Hasenbroekx, care din 1945 petrece 8 ani de detenție în lagărele de concentrare sovietice, intersectându-se şi cu Alexei Marinat. Există chiar și o pagină wikipedia, dedicată jurnalistului belgian (deschide sursa Альберт Газенбрукс — Вікіпедія (wikipedia.org)) care confirmă faptul că a lucrat la postul de radio *Ucraina independentă* („Afrodita"), din 1943 până în 1945, difuzând programe în limbile franceză şi engleză. Păcat însă că Alexei Marinat nu a aflat despre soarta eroului său, căci abia acum descoperim că Albert Gazenbruc se reîntoarce în Belgia după moartea lui Stalin, fiind în curând reabilitat și petrecând tot restul vieții în țara de baștină. În 2010, conform Decretul Președintelui Ucrainei, este postum decorat cu Ordinul de Merit de gradul I pentru participarea la lupta de eliberare națională.

- *Cât entuziasm și angajament pentru a descoperi detalii inedite, referitoare la viața protagoniștilor lui Alexei Marinat! De fapt, decodificarea narațiunii autobiografice ne permite o corelare inspirată a vieții cu opera.*

- Cercetările nu au finisat aici! O întâmplare fericită a făcut ca urmașii eroilor din memorii să se intersecteze și să-și împărtășească durerea pierderii părinților-martiri. Este vorba de Ruth Levin, fiica protagonistului povestirii *„El-Zorab" și o chestie delicată*, „marele declamator" (după Alexei Marinat) și compozitor Leibu Levin, și mine, Andrei Marinat, fiul memorialistului, care a dedicat pagini generoase evocării acestei prietenii sincere. Un ex-jurnalist din Moldova ne-a făcut cunoștință prin intermediul rețelelor sociale (Facebook). Era emoţionantă până la lacrimi când a auzit numele tatălui său în materialul jurnalistic prezentat de *Europa liberă*. Este cântăreață şi locuieşte în Israel. Interpretează piese compuse de tatăl său. Poate sună prea melancolic, dar povestirea *„El-Zorab" și o chestie delicată* este cu adevărat dramatică, prin descrierea torturii aplicate de regimul comunist, dar, în același timp, oferă o prezentare nemaipomenită bucuriei cunoașterii – Alexei Marinat fiind încântat de poezia lui George Coşbuc, descoperită pentru prima dată! Vibrantă a fost şi întâlnirea mea cu Ruth Levin, încărcată de întrebări care ne-au măcinat şi ne macină până acum!

- *Domnule Marinat, suntem profund recunoscători pentru suportul Dvs. în cercetarea noastră, pentru acordarea acestui material valoros spre analiză! Vă dorim să realizați frumosul vis de publicare integrală a tuturor volumelor de memorii ale scriitorului Alexei Marinat! Succes și sănătate!*

Formular de consimţământ

Subsemnatul Andrei Marinat, fiul scriitorului Alexei Marinat, sunt de acord cu publicarea materialului documentar oferit doamnei Svetlana Melnic în proiectul de cercetare ce vizează analiza memoriilor de detenţie a scriitorului.

Data 27.04.2021

Semnătura Andrei Marinat

ANEXA 13

Reconstituirea universului Gulagului prin digitizarea jurnalului detenției lui Alexei Marinat

Paragraful relevă interesul sporit pentru memoriile și jurnalele digitizate, prezentând diversele forme prin care literatura confesivă a detenției este pusă în circuit prin intermediul noilor tehnologii electronice și multimedia. O atenție deosebită este acordată *conservării* memoriei traumatice în forma originală, *reabilitării* memoriei colective a indivizilor aflați sub regimul sovietic opresiv și reflectării conceptelor de *povestire trans media* și *digital humanities*. În mod esențial, nimic nu poate combina mai reușit punctele forte ale practicilor de cercetare din istorie, studiile de memorialistică și lingvistica computațională decât *digital humanities,* care pun la dispoziția publicului larg o abordare fundamentală în cercetarea și studiul critic al literaturii Gulagului. Din punctul de vedere al *materializării* narațiunii și al fluxului narativ, perspectiva prin care examinăm relația dintre memorialistica lui Alexei Marinat și tehnologia digitală este cea de *digital humanities* care angajează, pe lângă practica critică a contextualizării textului, și exercițiul textualizării contextului, *citirea* evenimentelor istoriei și culturii, ca parte a producției literare și artistice. În acest context, tehnologiile digitale, deopotrivă cu disponibilitatea sporită a mijloacelor de stocare electronice, au permis memorialistului basarabean să digitizeze o pagină consistentă din vasta istorie și literatură de detenție a Gulagului.

În prezent, discuțiile despre literatura memorialistică a Gulagului par să se desfășoare în două direcții reprezentative. Pe de o parte, există un interes sporit pentru memoriile și jurnalele digitizate, pentru diferitele forme prin care literatura confesivă autobiografică este împărtășită prin intermediul noilor tehnologii electronice și multimedia. Pe de altă parte, există o preocupare susținută, privind *conservarea* memoriei traumatice în forma originală și incontestabilă a acesteia, în special, păstrarea documentelor istorice autentice în arhive naționale și muzee istorice, precum arhiva *Memorialul* [171]. Istoricul Patricia Kennedy Grimsted publică un studiu cuprinzător, în acest sens, reliefând imensitatea documentelor istorice nestudiate, stocate în arhivele-trofeu rusești după al doilea război mondial. În corpusul materialelor istorice de valoare, se află și înregistrările administrației NKVD, privind oponenții regimului comunist, administrarea lagărelor de reeducare prin muncă, Gulagul și deportările, arhiva înregistrărilor sonore. Importanța acestor materiale nu trebuie subestimată în reabilitarea memoriei colective care ar plasa Gulagul pe aceeași treaptă de înregistrare a genocidului și memoriei sociale opresive, deopotrivă cu Holocaustul nazist. În mod regretabil, Gulagul rămâne puțin studiat, chiar dacă sunt descoperite noi victime [228] și crime ale acestui sistem totalitar, ilustrative fiind platformele și arhivele digitale dedicate crimelor comuniste [144].

Astăzi, revoluția mediatică a transformat toate domeniile sociale, inclusiv domeniul studiilor literare. Mediul *discursiv* al literaturii este modificat considerabil. Se renunță la lectură în favoarea blogging-ului, twittering-ul etc. Astfel, constatăm că există două lumi aparte, constituite din sfera literară și mediatică care își dispută întâietatea, internetul devenind mai nou un analgezic pentru traumele exilului, facilitând comunicarea cu spațiul cultural de origine și păstrarea identității naționale. În același timp, internetul reprezintă o atât de necesară ancoră virtuală, unde scriitorul își poate expune opera literară sub formă de eBook, poate să-și comunice ideile, să ofere chei de lectură a propriilor producții literare, să stabilească relații cu colegii de generație, să inițieze polemici etc. Internetul atrage utilizatorul într-o dimensiune liminală, inconsistentă: din *spațiul* real al casei sau biroului, individul accesează un spațiu nereal, iluzoriu, la care teoriile media fac referire prin noțiunea de *cyberspațiu*. În chip evident, cele două *medii de stocare* a producției literare pot coabita constructiv, convertindu-se în platforme eficiente de interacționare cu publicul.

În condițiile administrării cumpănite a materialelor istorice de valoare, instituțiile de conservare a memoriei recurg la metode inovative de stocare a documentelor. Fără a minimaliza rolul timpului consacrat, costul întreținerii documentelor și indexarea minuțioasă a materialelor valoroase, trebuie de reținut că digitizarea documentelor reprezintă o prioritate pentru instituțiile de arhivistică, muzee și portaluri de memorie colectivă, deși majoritatea acestor eforturi de digitizare sunt relativ mici. Odată digitizat, materialul memorialistic oferit de scriitorul basarabean îmbracă forma electronică, care nu este supusă deteriorării în timp, funcția de *backup* asigurând păstrarea formatului electronic al documentelor în afara spațiului fizic, ceea ce îi asigură continuitate, eliminând uzura fizică propriu-zisă. Întregul proces de digitizare a unui document constă în diferite etape, cum ar fi, achiziționarea documentului, scanarea, procesarea imaginilor, verificarea calității și *web hosting-ul*. Aceste etape au fost atent urmate de către creatorii paginii web [172], care au pus la dispoziția vizitatorilor posibilitatea de face un tur virtual într-un lagăr de reeducare prin muncă, de a explora componentele autentice din viața deținuților politici, mărturiile fiind selectate de către cercetătorii din cadrul Institutului pentru Studierea Regimurilor Totalitare. În acest sens, Biblioteca Congresului din SUA [196] dispune de o colecție electronică vastă de memorii și jurnale, digitalizarea resurselor valoroase fiind sincronizată între diferite biblioteci ale lumii, adevărate mecanisme de conservare digitală a memoriilor pentru generațiile viitoare. Prin urmare, menținerea unei bune calități în procesul de digitalizare este de cea mai mare importanță [210, p. 427]. Narațiunile memorialistice despre experiențele trăite în trecutul sovietic pot fi reprezentate creativ prin intermediul tehnologiilor digitale, iar concepte precum *povestirile trans media* au intensificat modul și stilul de împărtășire a produsului memorialistic. Tehnologiile media

nu simplifică și, sub nici o formă, nu subminează interioritatea subiectului, ci, dimpotrivă, extind aria de reprezentare a *sinelui* auctorial în afara practicilor literare înspre cele culturale și media. Noile mijloace de digitizare a sinelui conduc la reconceptualizarea noțiunilor de identitate, retorică şi modalitățile de prezentare a sinelui individual în raport cu noţiunile de autenticitate, veridicitate şi material faptic. Digitizarea memoriilor și jurnalelor lui Alexei Marinat oferă o perspectivă complexă de reprezentare digitală a subiectivității auctoriale, generând diverse interpretări ale acestei narațiuni autobiografice, pe măsură ce cititorii navighează prin diferite platforme digitale pentru a-și asigura o înțelegere mai nuanțată a vieții memorialistului și a operei acestuia. Prin narațiune, identitatea memorialistului Alexei Marinat își regăsește sensul, obținând o coerență interioară. Inspirația scriitorului de a-și revizui selectiv și subiectiv propriile amintiri în procesul de creare a sinelui prin scris îi permite să-și construiască identitatea auctorială. Ceea ce obține semnificație tangibilă este relația constitutivă, care asigură ca memorialistul să nu fie un subiect abstract în sine, pactul cu cititorul devenind mult mai natural. Spațiul digital, ca mediu de scriere și de (re)creare a sinelui autorului, constituie acel mediu alternativ care facilitează întreținerea și actualizarea digitală a produsului memorialistic al lui Alexei Marinat, oferind oportunitatea de a învăța din istorie și de a analiza formele pe care le-a îmbrăcat dictatura în spațiul românesc, de a face comparații între experiențe carcerale similare, de impact asupra alienării și suferinței victimelor regimului opresiv, de a identifica dublul scop al scrierilor despre sine în comunicarea sinelui auctorial altora, cât și în comunicarea cu sine. Lectura memoriilor în spațiul digital este un produs nu doar al practicilor discursive partajate online, dar și al tehnologiilor de bază care au făcut posibil transferul de text. Astfel, aparatul tehnologic și electronic al arhivării a cunoscut transformări semnificative în ultimele decenii sub impactul digitizării documentelor istorice, care facilitează păstrarea memoriei colective, reconstituirea realității Gulagului, ordonarea materialului digitizat etc. Bine structurată, în acest sens, este pagina web a proiectului Eufrosiniei Kersnovskaya, proiect întitulat „Cât valorează o viață de om?", congruent cu titlul lucrării fundamentale a autoarei [158]. Infuzia elementului biografic trăit este sesizată în versiunea de samizdat al memoriilor, constituind un exemplu elocvent de digitizare a istoriei Gulagului sovietic, alături de prima cercetare istorică cuprinzătoare de analiză critică a vastului corp de literatură memorialistică – „Întoarcerea din Arhipelag. Narațiunile supraviețuitorilor din Gulag" [224] a criticului literar Leona Toker. Să mai observăm și faptul că scriitoarea reflectează asupra contextelor istorice, politice și sociale ale memoriilor și asupra imperativului etic și estetic pe care acestea îl îndeplinesc. Un accent deosebit este conferit scrierilor lui Aleksandr Soljenițîn, „Arhipelagul Gulag", care dezvăluie „o lume unde atestările se fac pe vorbe, pe temeiul a ceea ce fiecare afirmă despre *sine* (s.n.)" [108, p. 201]. În efortul de a distinge trăsăturile textuale ale prozei

documentare, Leona Toker conferă *adevărului* statutul de autoritate, deoarece nu există mijloace textuale pentru a determina autenticitatea și veridicitatea unei autobiografii sau a unui memorial, sau dacă faptele și evenimentele reprezentate în memorii sunt fabricate. Esența argumentului autoarei este că proza documentară este diferită de proza ficțională, deoarece aceasta se bazează pe memorie, spre deosebire de ficțiune.

În același context al digitizării memoriilor Gulagului, Emily D. Johnson traduce și editează o colecție fascinantă de scrisori ale lui Arsenii Formakov [163], un poet rus leton, romancier și jurnalist, victimă a regimului de tortură. Un alt cercetător, Andrea Gullotta propune conceptele de *literatură a represiunii sovietice* și *memorialistică a lagărului*, studiind întregul corp de literatură a Gulagului din perspectiva *genului*. Fascinat de relația dintre puterea de stat și literatură, autorul este inspirat de cercetarea literaturii samizdat și înființează, împreună cu Claudia Criveller, un jurnal digital internațional, intitulat „AvtobiografiЯ” [129]. Digitizarea este motivată de necesitatea colectării și păstrării memoriilor Gulagului, care, de multe ori, se prăfuiesc în sertarele sau arhivele individuale ale moștenitorilor autorilor, ceea ce nu este valabil pentru cazul memoriilor lui Alexei Marinat, care sunt păstrate cu grijă și digitizate de fiul autorului – Andrei Marinat, care susține că „indiferent dacă considerăm că e necesară sau nu digitizarea scrierilor memorialistice despre Gulagul sovietic, este de datoria noastră să reanimăm trecutul și adevărul istoric! (indică spre o pagină web deschisă care conține informații despre scriitorul și deținutul politic Alexei Marinat - marinat andrei (bessmertnybarak.ru)). Călătorim prin corpul paginilor web pentru a ne reîntoarce la textele scriitorilor-martiri și pentru a-i salva de riscurile neantizării” (Anexa 12). Digitizarea materialului documentar, înregistrat de Alexei Marinat nu presupune neapărat accesul direct nelimitat și nerestricționat la bazele de date, duplicarea, copierea acestora de public fiind deseori limitată. De fapt, formatul electronic al oricărui material memorialistic generează o serie de provocări, precum schimbarea rapidă a tehnologiilor informaționale, fragilitatea suporturilor de stocare a datelor, în consecință, fragilitatea datelor propriu-zise, duplicarea materialelor pe servere sau pagini web. În aceste condiții, digitizarea fragmentelor jurnalului memorialistului basarabean [231, 0:22] presupune ca datele periodic să *migreze* pe suporturi digitale actualizate, să corespundă noului format sau cerințelor noilor aplicații digitale.

Jacques Derrida vorbește despre noul spațiu digital de scriere și lectură în termenii unei călătorii la viteză maximă de la un punct de pe glob la altul, care conectează laolaltă, „dincolo de frontiere și drepturi de autor” [tr.n.] [151, p. 15], orice cititor și scriitor, potențial sau virtual. În acest nou spațiu, produsul memorialistic întâlnește un public configurat foarte diferit, unul mai interconectat, distribuit pe scară largă, mobil, predispus la participare și navigare confortabilă pe mai multe canale media. Tehnologiile digitale anunță ceea ce Jacques Derrida numește „semnul

oficial al emancipării” literaturii [tr.n.] [151, p. 20]. Mediul digital oferă posibilitatea memorialistului și cititorului de a se apropia, convertindu-l pe cel din urmă în participant la memorie. Deoarece noțiunea de *memorialistică* se extinde în spațiul digital pentru a include orice activitate de recuperare a sinelui auctorial, acesta devine un loc în care cititorul și memorialistul interacționează, unde prevalează aspectul social al literaturii, se configurează un sentiment comun al timpului și al spațiului ca *memorie* și se diseminează autoritatea narativă. În acest context, tehnologiile digitale convoacă cititorii angajați în reactivarea memoriei, reformulând pactul autobiografic a lui Philippe Lejeune. Cultura scrierilor memorialistice a fost reanimată odată cu apariția unor noi forme digitale care, în opinia lui Jacques Derrida, „trebuie recunoscute, analizate și tratate ca fiind echitabile pe cât posibil” [tr.n.] [151, p. 18]. Acestea se fac responsabile de vizibilitatea conținutului, reconfigurarea relațiilor cititorului cu textul memorialistic și aprecierea contribuțiilor paratextuale pe care orice cititor este dispus să le facă. Folosind ficțiunea ca formă de proiecție pe mai multe niveluri, narațiunea autosigmatică a lui Alexei Marinat relevă dramatismul și atmosfera unui document nonfictiv, în care sunt înregistrate, cu acuratețe, mărturiile unui supraviețuitor al regimului „unde la fiecare colț de stradă sunt ignorate drepturile omului, demnitatea omenească, unde la fiecare pas sunt încălcate legile” [70, p. 11]. De o relevanță aparte este și consemnarea istoriilor de viață ale personajelor memorialului, crearea identităților lor narative, deopotrivă cu cea a naratorului. Limita dintre memoria colectivă și cea individuală este, de fapt, atenuată atunci când se recurge la cronicizarea istoriei Gulagului, la descrierea personajelor istorice, care au o influență semnificativă asupra materialului documentat, cum ar fi, de exemplu, evocarea renumitei cântărețe Lidia Ruslanova [70, p. 101], informația fiind digitizată și în interviul cu Alexei Marinat [27, 03:08]. Prin urmare, amplele fragmente descriptive din memorial, completate cu elemente de auto-reflecție, sunt definitorii în conceperea unui sine individual și relațional, astfel de discursuri fiind fundamentate istoric și politic. Interviul „Remembering Aleksei Marinat: The Solzhenitsyn Of Bessarabia” face posibilă, cu respectarea proporțiilor valorice, asemănarea arhipelagului lui Alexandr Soljenițîn, care descrie caravanele robilor și „ororile condițiilor din Gulag” [tr.n.] [205, 02:46], cu jurnalul lui Alexei Marinat, care relevă o serie de memorii individuale, derivate din sutele de interviuri din lagărele Gulagului: Jora Krasikov, Iakov Goldman, Alexandrina Kavalerova etc. „Iakov Goldman îmi citește seara lecții din literaturile antice. Eu continuam să scriu Zilnicul Naturii, în care îmi notam biografiile celor mai interesanți oameni: erau o parte din ei care au făcut revoluția în Rusia și stăteau în lagăre din 1937; alții au luptat împotriva revoluției”, va nota ulterior Alexei Marinat [70, p. 78]. Retorica jurnalului său intim certifică acest „contract al autorului cu *sine* însuși, în accepțiunea lui Eugen Simion, un contract sau un pact de confidențialitate care, dacă nu este distrus la timp, devine public

și forțează porțile literaturii” [103, p. 85]. Digitizarea acestui jurnal al recluziunii va deveni, ulterior, cheia supraviețuirii anti-staliniste, document de mare impact social și cultural care oferă prilejul unor reevaluări de ansamblu ale realităților unei epoci opresive, *deraiate* de la un curs firesc al dezvoltării istorice naționale autohtone.

Mesajul fotografic este un mesaj continuu, afirmă Roland Barthes [134, p. 17]. Conținutul unui mesaj fotografic reprezintă, prin definiție, realitatea literară, un mesaj fără cod, din care putem extrage imediat un nucleu important. Digitizarea documentelor oficiale de condamnare și încarcerare lansează un apel la însemnarea cronologică a vieții deținutului politic Alexei Marinat, la reconstituirea istoriei *reeducării* comuniste. *Fotografierea* literaturii memorialistice din spațiul de concentrare a reconfigurat interpretarea Gulagului românesc din spațiul basarabean: pe de o parte, aceasta reprezintă o sursă istorică plauzibilă, având o particularitate morală specială, pe de cealaltă parte, supusă subiectivității, reprezentarea fotografică reușește să surprindă aspectele infernului comunist îndoctrinat. Recuperarea integrală a acestor pagini scrise în consternare și maximă tensiune reflectă căutarea unei noi identități, o tentativă de însemnare autentică a istoriei.

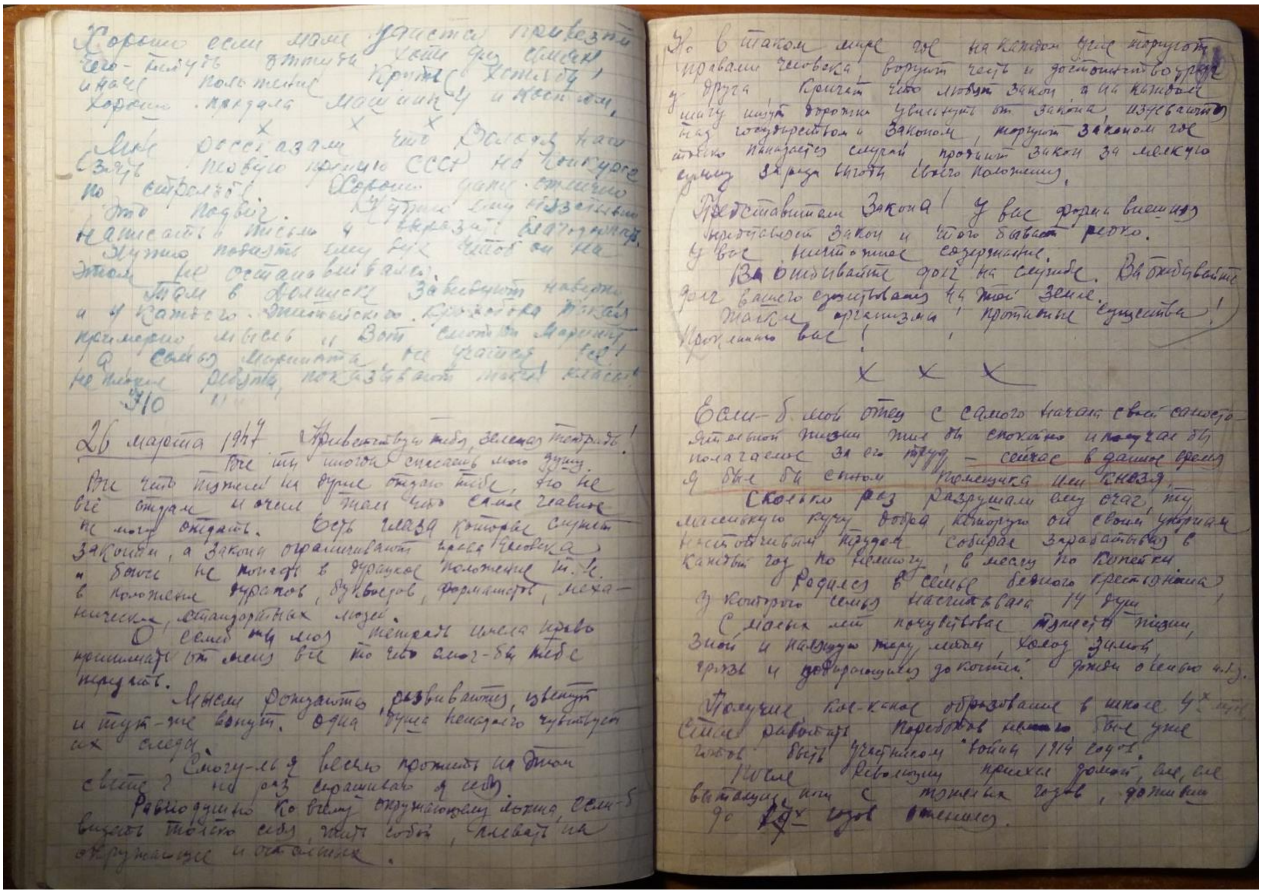
Destinat terorii și exploatării umane, Gulagul a fost conceput, în mod vădit, și pentru „a reeduca” deținuții, *dușmani* ai regimului sovietic comunist, astfel conducând la dezumanizarea ostaticilor în ochii gardienilor și birocraților din lagărele de muncă: „Distrugerea biologică a adversarului nu mai satisface, nu mai convine sau poate nu mai rentează. Dărâmarea personalității victimei este mai tentantă și mai folositoare. Uciderea valorilor umane, reducerea la o treaptă de animalizare totală, o «dezumanizare» definitivă. Transformarea omului într-o pastă docilă, maleabilă” [3, p. 30]. De fapt, aceasta s-a dovedit a fi o combinație ideologică de maxim impact. Jurnalul memorialistului Alexei Marinat descrie această evoluție a sistemului concentraționar comunist, instituit întru suprimarea umanității și individualității deținuților și necesitatea copleșitoare de a îndeplini proiectul ideologic infernal. „S-au auzit împușcăturile. Am căzut... Dar de ce nu mă doare nimic? N-a nimerit nici un glonte? O să tragă a doua oară în mine?... Nu, nu se dă nici o comandă. Pur și simplu, au alergat spre mine și au început să mă bată, toți cei șapte soldați, cu cizmele în cap, pe sub coaste, îmi săreau pe spinare... apoi mi-am pierdut cunoștința” [70, p. 81], mărturisește scriitorul.

Preocupat de studiul comunismului, Paul Hollander, sociolog american, subliniază faptul că dictatura est-europeană a fost importată în totalitate din exterior, având un caracter impus, „deosebit de detestabil și străin, întrucât se ciocnește cu valorile, tradițiile și sentimentele naționaliste din întreaga regiune” [tr.n.] [179, p. 328]. Lucrare consacrată detenției comuniste, „Gulagul. O istorie”, reprezintă fundamentul acestei afirmații, oferind prilejul unor analize complexe ale experiențelor traumatice. Monografia scriitoarei Anne Applebaum pătrunde în

registrele conducerii comuniste de după război și reușește să împletească evenimentele istorice inerente regimului ideologic propagandist cu memoriile disidenților. Capitolul 22 al lucrării [2, p. 470], intitulat sugestiv „Apogeul complexului industrial de lagăre”, înfățișează această perioadă din istoria sovietică, pe jumătate uitată, exprimând formula opresiei totalitare comuniste față de deținuții Gulagului. Între acestea din urmă, Alexei Marinat proiectează propriile interpretări ale coordonatelor ideologiei comuniste și reevaluează realitățile structurilor puterii. Proza sa confesivă reanimă imaginea Gulagului sovietic, relevând eliberarea gândirii captive a unui subiect care nu a acceptat înregimentarea: „Sunt chemat la șeful lagărului, la biroul său din zonă. Șeful lagărului nu este un profesionist de Interne – e un ofițer de marină… Mi-a arătat să șed pe scaun… Are unele informații despre mine. O să mă bage la carceră că scriu ceva în niște caiete, ceea ce este strict interzis. O să mă trimită la o colonie disciplinară!” [70, p. 90]. Esențial pentru deținutul Gulagului este să ai „cui spune un cuvânt de durere, de încurajare” [70, p. 77], fapt înregistrat și în secvența digitizată a jurnalului [91, 03:54]. Acest material documentar conține și secvențe din filmul documentar „Deținutul politic R-886”, ecranizat de Moldova Film în 1989. În interviul cu fiul scriitorului descoperim marea dorință de a digitiza în întregime jurnalul lui Alexei Marinat, relevant pentru memoria individuală și colectivă (Anexa 12). În acest sens, Andrei Marinat colaborează cu Societatea „Прожито”, care nu este doar o platformă de publicare a textelor din jurnalele de detenție a victimelor comunismului, dar constituie și un proiect digital modern care are ca scop transformarea memoriilor personale în date digitale, stocând aproape o jumătate de milion de înregistrări din jurnale pe site-ul acestui proiect. Prin intermediul proiectului respectiv, fiul scriitorului intenționează să descifreze și să publice integral memoriile lui Alexei Marinat, inclusiv în limba rusă [231, 02:59]. Pagini întregi de jurnal și din memorial sunt publicate și pe pagina Muzeului virtual al foametei din Basarabia [15].

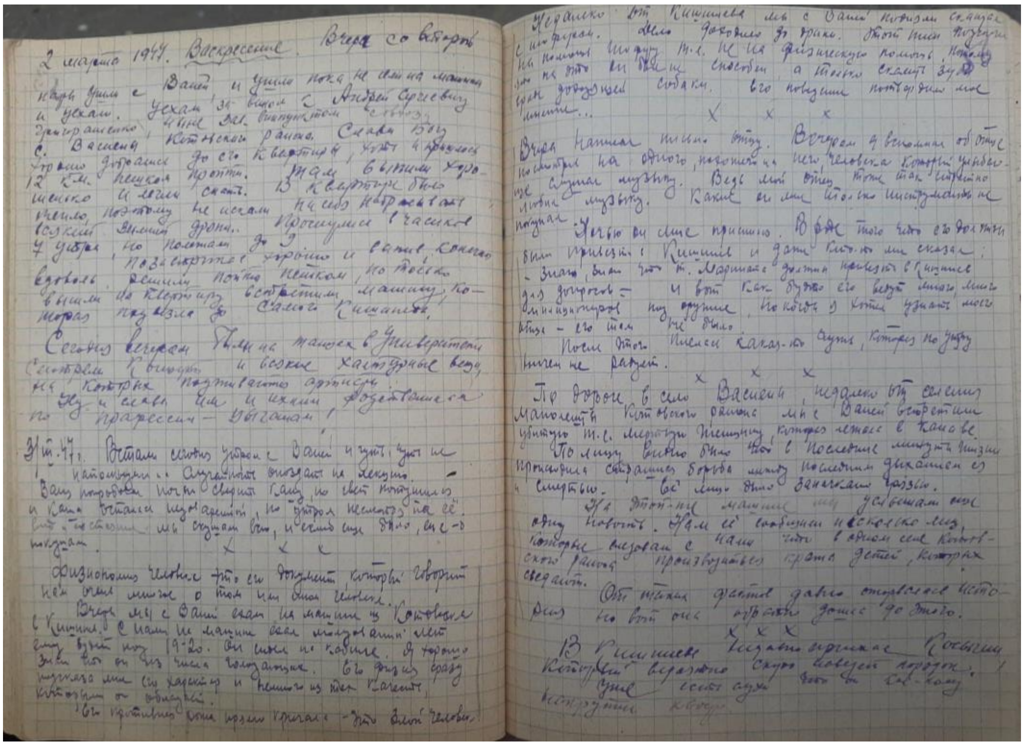
ANEXA 14

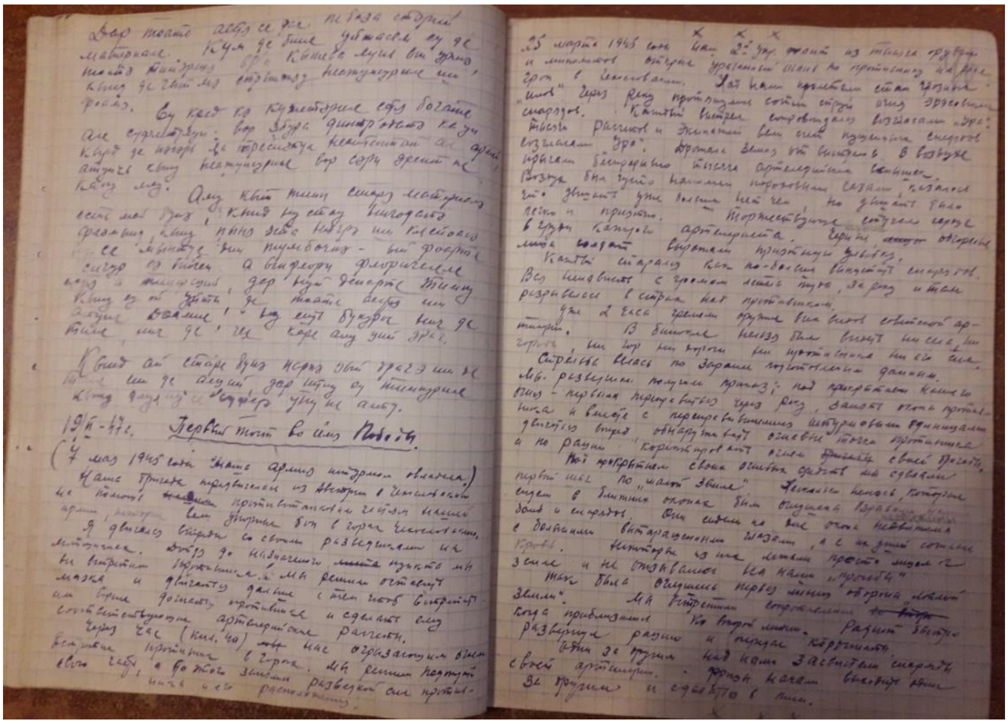
Pagină autentică din „caietul verde” (26 martie 1947) a memorialistului Alexei Marinat, ulterior publicat în volumul de memorii „Călătorii în jurul omului” [70, p. 11] **și în jurnalul detenției „Eu și lumea”** [72, pp. 15-16] (Arhiva personală a lui Alexei Marinat, păstrată de fiul scriitorului, Andrei Marinat)

ANEXA 15

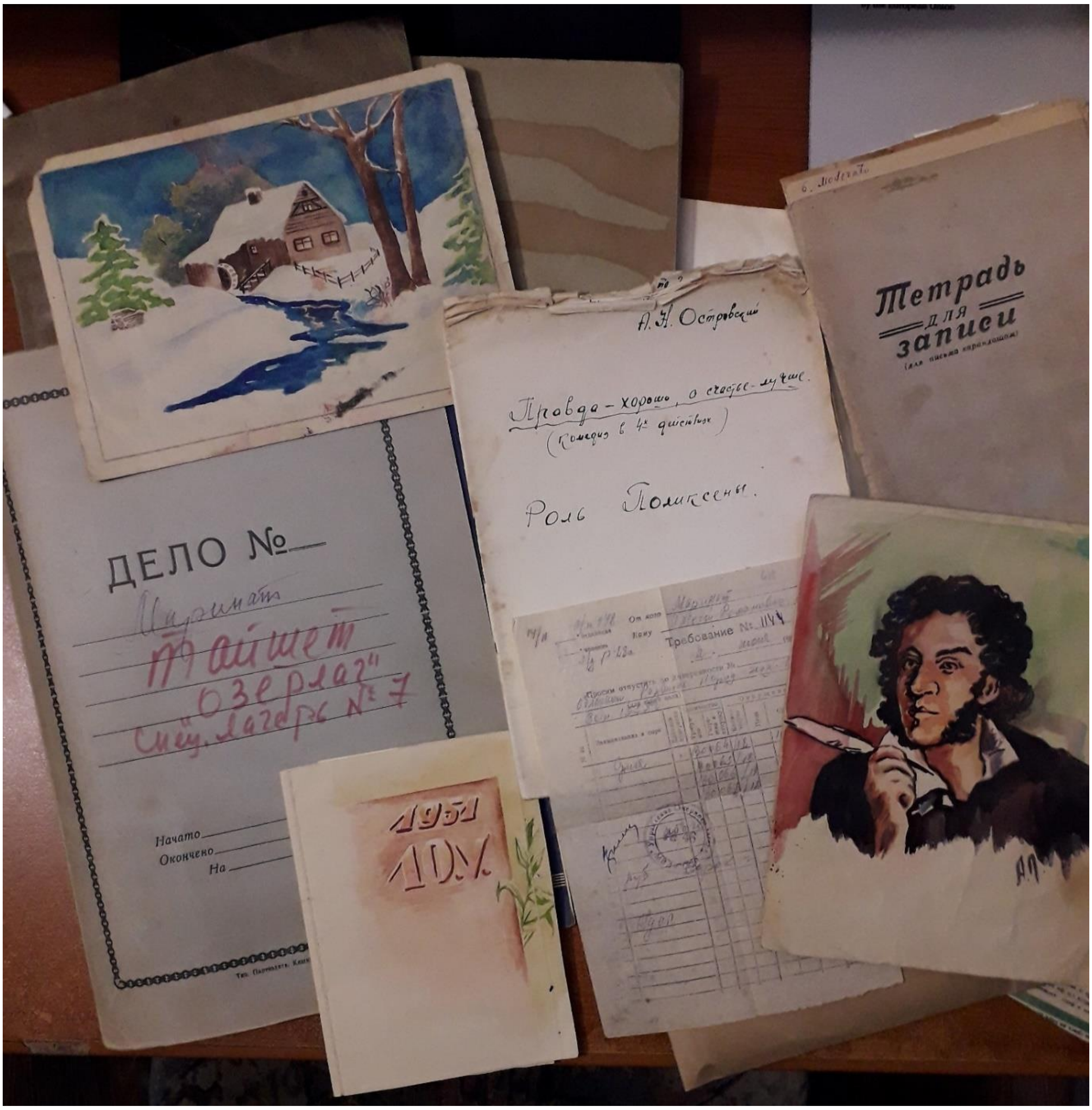
Pagini nepublicate din jurnalul memorialistului Alexei Marinat (02 martie 1947 și 19 februarie 1947)

ANEXA 16

„Caietul filologic”, „Caietul muzical” și carnetul „Fulgere siberiene” ale memorialistului Alexei Marinat, aduse după reabilitare din Lagărul Special nr. 7 – Ozerlag, Taișet, regiunea Irkutsk (1954) [70, p. 71]

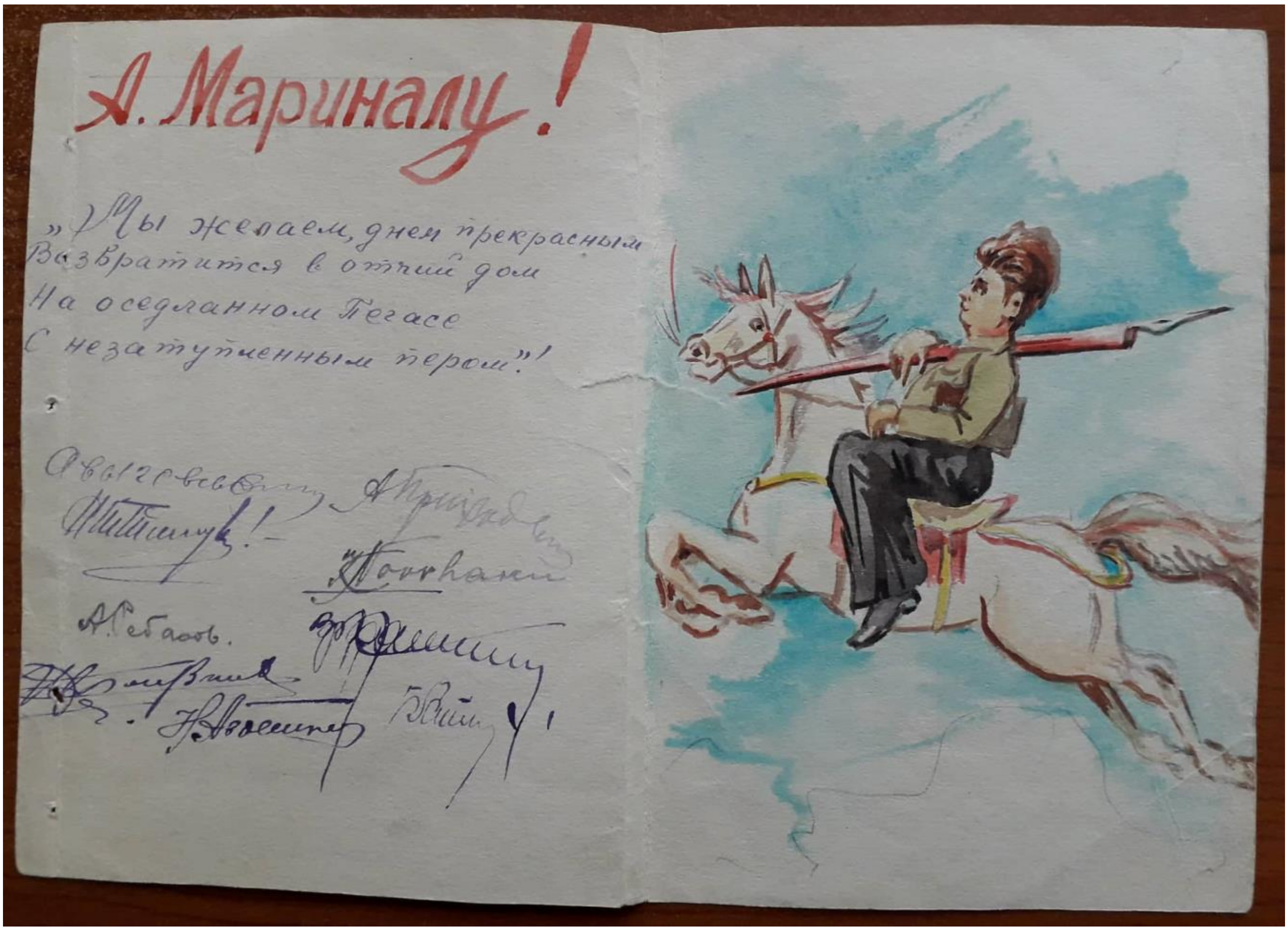
ANEXA 17

Pictură reprezentându-l pe memorialistul Alexei Marinat în interpretarea lui Anatol Prihodko din Cernigov [70, p. 77], prietenul autorului din colonia Nr. 010 (inițialele pictorului *А.П.*) 1950

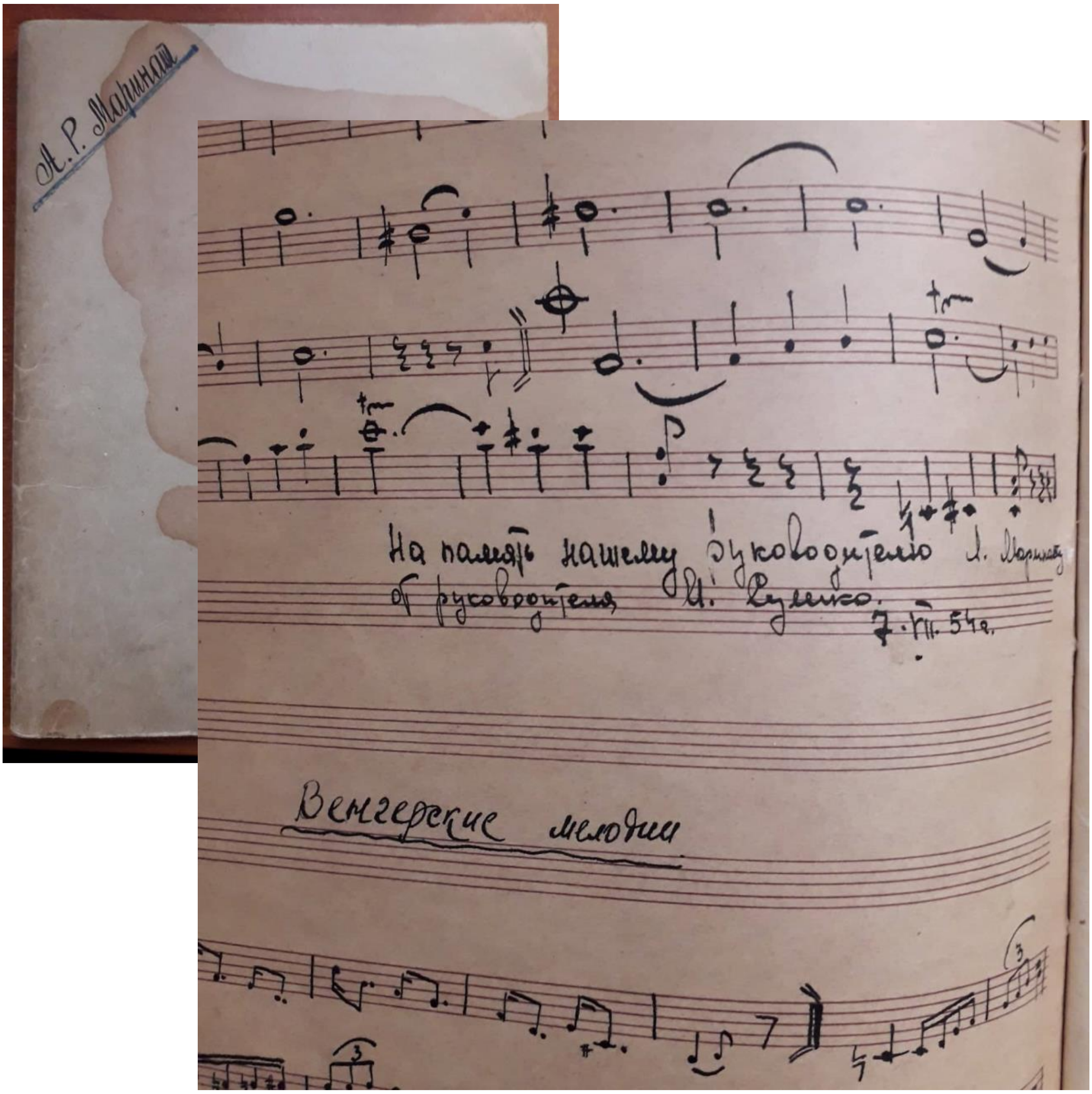
ANEXA 18

O felicitare dedicată scriitorului Alexei Marinat (anul 1951)
(Câteva semnături transcrise de fiul scriitorului în original în limba rusă: *А. Ребасов, А. Приходько, Cailu Noorhani)*

ANEXA 19

Alexei Marinat în calitate de conducător artistic al unui ansamblu [70, p. 103]
(Inscripție în limba rusă: „На память нашему руководителю А. Маринату от руководителя И. Сушко. 7.VII.54г”)

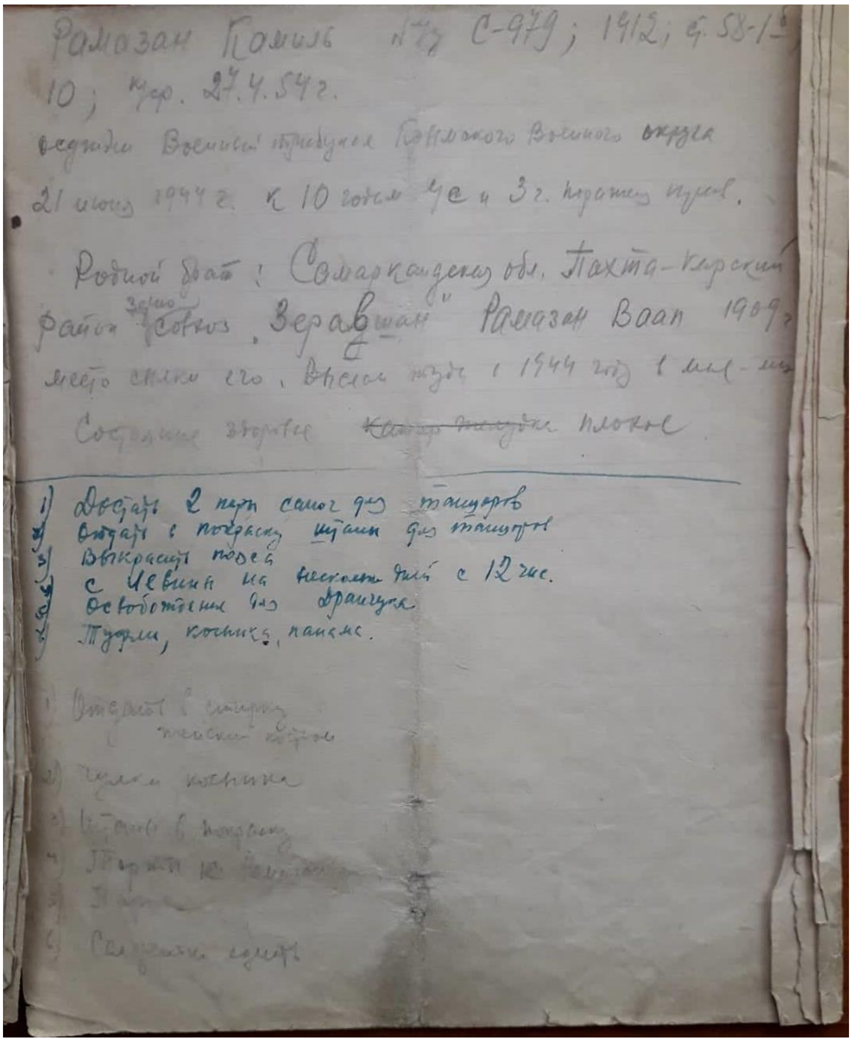

ANEXA 20

Caietul Muzical care aparținea jurnalistului belgian Albert Gazenbruc, adus din lagăr de Alexei Marinat, ulterior menționat în Capitolul „Născut în «Republica Sovietică Socialistă Belgiană»” din memorial [70, p. 50]

Pagini documentare cu datele biografice și adresele rudelor deținuților coloniei Nr. 010
(Text transcris în original în limba rusă: Рамазан Камиль № С - 979; 1912; статья 58- / б; 10 лет; конец срока 27.4.54 г. Осужден Военный трибунал Крымского Военного округа 21 июня 1944 г. к 10 годам и 3г. поражения в правах. Родной брат: Самаркандская обл. Пахта-Карский район. Зерно/совхоз „Зеравшан”. Рамазан Ваап 1909 г. р. место ссылки его. Выслали туда в 1944 году в мае месяце. Состояние здоровья (катар желудка) плохое.)

Рамазан Камиль № С-979; 1912; ст. 58-1б
10; к/ср. 27.4.54 г.
осуждён Военным трибуналом Крымского Военного округа
21 июня 1944 г. к 10 годам ИТЛ и 3 г. поражения в правах.
Родной брат: Самаркандская обл. Пахта-Карский
район зерно/совхоз „Зеравшан" Рамазан Ваап 1909 г.
место ссылки его. Выслали туда в 1944 году в мае месяце.
Состояние здоровья ~~катар желудка~~ плохое

1) Достать 2 пары сапог для танцоров
2) Отдать в покраску штаны для танцоров
3) Выкрасить пояса
4) С [illegible] на несколько дней с 12 чис.
5) Освобождение для [illegible]
6) Туфли, косынки, панамы.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Svetlana Melnic, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctor se referă la propriile activități și realizări, în caz contrar urmând să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

Svetlana Melnic 20.05.2021

CURRICULUM VITAE

INFORMAŢII PERSONALE **SVETLANA MELNIC**

Bulevard Larisa 6, Apt. 33, MD-3129 Bălți (Republica Moldova)
+373 69539790
svetlana_melnic@yahoo.com
http://international.usarb.md/echipa-relatii-internationale/
Skype svettic1
Sexul Feminin | Data nașterii 30/06/1983 | Cetățenie RM

EXPERIENŢA PROFESIONALĂ

01/05/2015-Prezent	Specialist Relații Internaționale Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (Republica Moldova)
01/10/2016-Prezent	Cadru Didactic Asociat Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași (România)
01/10/2006-Prezent	Asistent Universitar Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (Republica Moldova) - Facultatea de Litere, Catedra de Filologie Engleză și Germană
01/10/2007-01/05/2015	Metodist Superior Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (Republica Moldova)

EDUCAŢIE ŞI FORMARE

17/10/2016-17/10/2020	Studii de Doctorat Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți (Republica Moldova) - Specialitatea: 622.01. Literatură română
08/2018-01/2019	Cercetător FULBRIGHT (Mobilitate de Cercetare) University of Arkansas at Little Rock, AR (SUA) Stagiu de cercetare: *Fulbright Faculty Development*
01/10/2011-01/07/2014	Licențiat în Științe Economice Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași (România) - Specialitatea: *Economia Comerțului, Turismului și Serviciilor*
01/09/2006-01/07/2007	Master în Limbi Moderne și Clasice Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălți (Republica Moldova)
01/09/2002-01/07/2006	Licențiat în Filologie Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălți (Republica Moldova) - Specialitatea: *Limba și literatura engleză și Limba și literatura franceză*

COMPETENŢE LINGVISTICE

Limba maternă	Română
Limbi străine	Engleză: Înțelegere – C2; Vorbire – C2; Scriere – C2. Franceză: Înțelegere – C1; Vorbire – B2; Scriere – B2.

DEZVOLTARE PROFESIONALĂ

06/05/2019-10/05/2019	**Mobilitate de Formare Erasmus+** (Universitatea A Coruna, Spania)
09/07/2018-18/07/2018	**Stagiu DAAD** *Fair Play and Equal Chances at Higher Education Institutions. Diverse Perspectives from Germany, Georgia, Moldova and Ukraine* (Univ. Duisburg-Essen, Germania; Comisia Europeană, Bruxelles, Belgia)
02/07/2018-06/07/2018	**Mobilitate de Formare Erasmus+** (Univ. Tel. UNINETTUNO, Roma, Italia)
16/04/2018-20/04/2018	**Mobilitate de Formare Erasmus+** (Universitatea Almeria, Spania)
02/10/2017-17/10/2017	**Mobilitate de Predare Erasmus+** (Universitatea Alma Mater Bologna, Italia)
06/02/2017-11/02/2017	**Mobilitate de Formare Erasmus+** (Volda University College, Norvegia)
16/05/2016-21/05/2016	**Mobilitate de Formare Erasmus+** (Universitatea Granada, Spania)
04/2009 12/2016	**Interpret OSCE** (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa)

PROIECTE

10/2017-10/2019	**Reinforce entrepreneurial and digital skills of students and teachers to**

	enhance the modernization of higher education in MOLDOVA (ReSTART) (Proiect de consolidare a capacităților Erasmus+) 585353-EPP-1-2017-1-RO-EPPKA2-CBHE-JP *Poziția ocupată: Expert tehnic implementare proiect*
01/2017-10/2019	**Elevating the Internationalisation of Higher Education in Moldova** (ELEVATE) (Proiect de consolidare a capacităților Erasmus+) No. 573921-EPP-1-2016-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP *Poziția ocupată: Asistent de proiect*
01/2017-10/2019	**Technologies of graphite films formation with anti-adhesion and anti-wear Properties by means of electroerosion method** *Poziția ocupată: Traducător*
09/2016-09/2017	**Promoting the quality culture of educational services in the context of internationalization of *Alecu Russo* Balti State University** *Poziția ocupată: Membru al echipei de implementare*
2015-2018	**Creating Moldovan E-network for promoting e-teaching in the continuing professional education** (TEACH ME) No. 561820-EPP-1-2015-1-DE-EPPKA2-CBHE-JP **-** (Proiect de consolidare a capacităților Erasmus+) *Poziția ocupată: Personal administrativ*
01/2016-01/2018	**INOSUSLEARN** (Elaborating innovative sustainable development Model of the universities by way of researching young professionals' innovative culture) *Poziția ocupată: Cercetător științific stagiar*
03/2015 -12/2016	**Developing a Tool for Texts with Heterogeneous Structure Processing** *Poziția ocupată: Cercetător științific stagiar*

PUBLICAȚII

CĂRȚI **BUILD UP YOUR VOCABULARY** – coautori L. Golubenco, N. Banaru, N. Bikovskaia, Tipografia Bălți, 2011, 148 p./ Reeditare 2021, ISBN 978-9975-3390-9-4.

ARTICOLE

1. „Receptarea memorialisticii detenției lui Alexei Marinat în spațiul românesc”, In: *Materialele Colocviilor științifice ale doctoranzilor „Orientări Actuale în Cercetarea Doctorală”, Ed. V-VI,* Editura Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 2017, pp.177-181, ISBN 978-9975-3145-8-9
2. „Alexei Marinat: Recuperarea memoriei colective în jurnalul *Eu și lumea*”, In: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Managementul Educațional: Realizări și Perspective de Dezvoltare”*, ediția a II-a, Bălți: Tipografia din Bălți, 2018, pp. 376-379, ISBN 978-9975-3260-0-1
3. „Proiecții asupra spațiului concentraționar în *Eu și lumea* de Alexei Marinat”, In: *Perspectives in Humanities and Social Sciences: Hinting at Interdisciplinarity. Ed. a IV-a, Revolutions. The Archaeology of Change,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2018, pp. 386-392, ISBN 978-606-714-440-6
4. „Etica confesiunii în literatura de exil a lui Alexei Marinat”, In: *Centenarul Marii Uniri a românilor: istorie și perspective. Basarabia, 27 martie 1918.* Volum coordonat de Dan Gabriel Sîmbotin, Iaşi: PIM, 2018, pp. 163-169, ISBN 978-606-13-2960-1
5. „Reconstituirea realității Gulagului prin digitalizarea jurnalului detenției lui Alexei Marinat”, In: *Exploring the digital turn,* Ed. Anca-Diana Bibiri, Camelia Grădinaru, Emanuel Grosu, Andreea Mironescu, Roxana Patraș, Editura Universitatii „Alexandu Ioan Cuza” din Iași, 2019, pp. 257-267, ISBN 978-606-714-504-5
6. „Biografia detenției lui Alexei Marinat (jurnalul recluziunii „Călătorii în jurul omului”)”, In: *Anuarul Muzeului Național al Literaturii Române Iași*, 2020, Editura Muzeelor Literare, pp. 94-102, ISSN: 2066-7469
7. „Alexei Marinat - percepția *spațiului* în autobiografia detenției”, In: *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Vol. VII, Editura Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, pp. 415-420, ISSN 2587-3563, e-ISSN 2587-3571, ISBN 978-9975-88-061-9
8. „Autenticitatea și genul (auto)biografic: complexitate și polivalență conceptuală”, In: *Materialele Conferinței științifice „Probleme de filologie: aspecte teoretice și practice”*, Ediția a VI-a, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 2020, pp. 245-252, ISBN 978-9975-3382-8-8
9. „Alexei Marinat: Etica confesiunii și memoria ca mărturisire”, In: *Basarabia - dimensiunea morala a istoriei.***Romani și ucraineni in lumina istoriei. Identitate și controverse la porțile Europei,* Gheorghe Iutiș, Dan Gabriel Sîmbotin (coord.), Casa Editoriala Demiurg, Iași, 2020, pp. 15-21. ISBN 978-973-152-406-1.
10. „Recuperarea sinelui în memorialistica detenției a lui Alexei Marinat”, In: *Materialele Conferinței științifice* „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor"
11. „Impactul (auto)biografiei în *Călătorii în jurul omului* de Alexei Marinat”. In: *Dacia Literară* (Revistă de constituiri culturale), anul XXXI (serie nouă din 1990), nr. 1 (160). Iași, 2021, pp. 52-59, ISSN 1220-7322

PARTICIPĂRI Foruri științifice naționale și internaționale: 18 participări